

PAR LATVIJAS VALSTS
KONSTITUCIONĀLAJIEM PAMATIEM
UN NEAIZSKARAMO SATVERSMES KODOLU

Konstitucionālo tiesību
komisijas viedoklis un materiāli

LATVIJAS
VESTNESIS

2012

Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. —
Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012 — 256 lpp.

© Konstitucionālo tiesību komisija, 2012

(Viedoklis “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”)

© Latvijas Vēstnesis, 2012

(grāmatas salikums, žurnāla “Jurista Vārds” materiālu pārpublicācijas)

Projekta vadītāja un redaktore Dina Gailīte

Literārā redaktore Baiba Krauze-Krūze

Māksliniece Anta Pence

Maketētājs Kornēlijs Briedis

LATVIJAS
VESTNESIS

Izdevējs: VSIA “Latvijas Vēstnesis”

Bruņinieku ielā 41, Rīgā, LV-1011, tālr. 80006000

ISBN 978-9984-840-23-9

A. Bērziņš. Priekšvārds.....	5
E. Levīts. Dažas piezīmes par valststiesību zinātni un Satversmes kodolu.....	6
G. Kusiņš. Īsas piebildes Konstitucionālo tiesību komisijas Viedoklim	23
Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”	27

Materiāli (hronoloģiskā secībā):

Valsts prezidenta Andra Bērziņa 2011. gada 20. decembra vēstule Nr. 260 Latvijas Republikas Saeimas priekšsēdētājam Solvitai Āboltiņai	156
Valsts prezidenta Andra Bērziņa 2011. gada 20. decembra vēstule Nr. 261 Latvijas Republikas Saeimas priekšsēdētājam Solvitai Āboltiņai	157
Latvijas valsts kodolu meklējot. Pārskats par “Jurista Vārds” rīkoto diskusiju	158
Valsts prezidenta Andra Bērziņa 2012. gada 26. aprīļa vēstule Nr. 154 Latvijas Republikas Satversmes tiesai “Pieaicinātās personas viedoklis par Satversmes 78. panta piemērošanu”	178
Satversmes kodols un tautas nobalsošana. Gunāra Kusiņa referāts konferencē “Tautas gribas aritmētika: vēlēšanas un referendumi Latvijā”	180
Valsts prezidenta kancelejas 2012. gada 29. augusta vēstule Nr. 2142 Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājam Arnim Cimdamam “Par sadarbību Satversmes 78. panta piemērošanā”	186
Konstitucionālā identitāte atšķir valsti no valsts. Egila Levīta intervija žurnālam “Jurista Vārds”	189
Valsts pamati – vai visiem pašsaprotami. Žurnāla “Jurista Vārds” aptauja par Satversmes kodolu.....	209

Pielikumi:

Par Konstitucionālo tiesību komisiju.....	248
Par Konstitucionālo tiesību komisijas locekļiem.....	251

Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu

Foto: Valsts prezidenta kanceleja

Valsts prezidenta un Konstitucionālo tiesību komisijas tikšanās 2012. gada 17. septembrī (*no kreisās*): komisijas locekļi Mārtiņš Mits un Egils Levits, Valsts prezidents Andris Bērziņš, komisijas locekļi Daiga Rezevska, Lauris Liepa un Gunārs Kusiņš. Šajā tikšanās reizē klāt nav Konstitucionālo tiesību komisijas locekle Ineta Ziemele.

PRIEKŠVārDS

Atzinīgi vērtēju darbu, ko veikusi Konstitucionālo tiesību komisija, sagatavojot apjomīgo un izsmelto argumentēto viedokli "Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu", kurā nepārprotami izskaidrotas valsts pamatu tiesiskās aizsardzības iespējas un robežas. Komisijas viedokli ietvertie ierosinājumi ir loģiski un pamatoti.

Diemžēl nepieciešamību pēc šāda viedokļa tapšanas noteica Latvijas valsts pamatu apdraudējumi. Tomēr šī situācija ir arī laba izdevība vēlreiz uzsvērt to, kas dažkārt tiek aizmirsts, proti, kādēļ 1918. gadā tika izveidota Latvijas valsts, kādēļ 1990. gadā Latvijas Republikas Augstākā padome nobalsoja par tās neatkarības atjaunošanu un kādēļ 1991. gada janvāra dienās tā bija jāaizstāv uz barikādēm.

Komisijas viedoklī sniegtais priekšlikums papildināt Satversmi ar preambulu būs laba iespēja ne tikai atgādināt piemirsto, bet arī ieskicēt pašreizējās un nākotnes prioritātes, it īpaši to jauno izaicinājumu priekšvakarā, ar kuriem saskaras Eiropas Savienība un kuri var likt vēlreiz un citādi paskatīties uz Satversmes kodolu.

Esmu pārliecināts, ka šajā izdevumā pieejamais komisijas viedoklis un ar to saistītie materiāli palīdzēs labāk izprast un no juridiskā skatpunkta skaidrot Latvijas valsts pamatus, kā arī to aizsardzību un ka šis izdevums derēs ne tikai izglītošanas nolūkos, bet noteikti būs arī labs palīglīdzeklis valstiski svarīgu lēmumu apspriešanai un pieņemšanai.

Valsts prezidents *Andris Bērziņš*

DAŽAS PIEZĪMES PAR VALSTSTIESĪBU ZINĀTNI UN SATVERSMES KODOLU

Egils Levits,

Konstitucionālo tiesību komisijas priekšsēdētājs

I. Ievads

[1] Latvija ir maza valsts ar skaitliski nelielu un pēc dažādiem rādītājiem – pasaules mērogā – pāri viduslīmenim, bet Eiropas mērogā – samērā vāji attīstītu sabiedrību. Īpaša, Eiropas salīdzinājumā unikāla problēma Latvijā pēdējos gados ir vienas sabiedrības daļas destruktīvi hiperkritiskā attieksme pret savu valsti, kas izraisa depresīvas šaubas par latviešu valstsnācijas un Latvijas valsts ilgspēju un līdz ar to arī uz valsts uzlabošanu vērstas pilsoniski atbildīgas rīcības jēgu.

[2] No otras puses, tieši šīs vienas sabiedrības daļas šaubas ir izraisījušas citas sabiedrības daļas vēlmi padziļināti noskaidrot Latvijas valsts pamatus, tās mērķi un jēgu un tos mūsdienīgā veidā stiprināt, apzināti un mērķtiecīgi iestāties par ilgspējīgu latviešu valstsnāciju un Latvijas valsti, saglabāt un attīstīt valstsnācijas un valsts savdabīgo identitāti. Sava valsts dod skaitliski nelielajai Latvijas sabiedrībai unikālas iespējas globalizētās pasaules noteiktajā ietvarā¹ maksimāli pašai lemt par savu dzīvi, ja vien pastāv stingra valstsgriba, t.i., griba uzturēt savu valsti, kā arī sapratne un prasme šo savas valsts doto pastāvīgas pašnoteikšanās iespēju pozitīvi īstenot.

[3] Šo sabiedriskās domas divu pretējo tendenču sadursmes situācijā jaunu impulsu diskusijai deva Konstitucionālo tiesību komisijas (turpmāk – KTK) 2012. gada 17. septembra viedoklis “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu” (turpmāk – Viedoklis), kur no valststiesību viedokļa vairāk, nekā līdz šim ierasts, ir atsegti valsts pamati un formulēta Satversmes kodola koncepcija. Lai gan tas ir valststiesisks zinātnisks darbs, tas tomēr ir radījis zināmu rezonansi arī plašākā sabiedrībā. Šeit īsumā izklāstīšu dažas domas par valststiesību zinātni, tās būtību un uzdevumiem, kā arī par Satversmes kodolu, kas bija radušās, vērojot diskusijas pēc KTK Viedokļa publicēšanas. Šis raksts nav viengabalains domas ritējums, bet gan satur pārdomas par atsevišķiem jautājumiem.

¹ Latvijas iedzīvotāji sastāda 0,03%, latvieši – 0,02% no pasaules iedzīvotājiem.

Iespējams, ka šīs nelielās piezīmes varētu palīdzēt nedaudz labāk iedziļināties Latvijas valsts konstitucionālo pamatu apzināšanās jautājumā.

II. Par Latvijas tiesību zinātni, it sevišķi valststiesību zinātni

[4] Arī Latvijas tiesību zinātne ir kvantitatīvi ļoti neliela. Es teiktu, ka Latvijas tiesību zinātne – vismaz Eiropas salīdzinājumā – apjoma ziņā ir mazāka, nekā tā varētu būt, ņemot vērā valsts lielumu un sabiedrības intelektuālās attīstības līmeni. Latvijā ar valsts atbalstu pastāv tikai viens (!) regulārs juridisks žurnāls – iknedēļas izdevums “Jurista Vārds”, bet pieci citi juridiski žurnāli, kuru izdošana sāka pēc neatkarības atjaunošanas, tirgus apstākļos nav spējuši ilgstoši izdzīvot (“Latvijas Jurists”, “Tieslietu Ministrijas Vēstnesis – Temīda”, “Cilvēktiesību Žurnāls”, “Juristu Žurnāls”, “Likums un Tiesības”)². Juridisko monogrāfiju skaits ir neliels. Vēl jo vairāk tas sakāms par valststiesībām. Valststiesību jomā 20 gados pēc valsts atjaunošanas ir izdotas tikai nedaudzas monogrāfijas.³ Bez tam atsevišķa problēma – kas tomēr laika gaitā kļūst arvien mazāk nozīmīga – ir arī tā, ka daļa tiesībzinātniskās literatūras lielākā vai mazākā mērā vēl atrodas padomju tiesību priekšstatu gūstā vai tajā atrodamas šo priekšstatu pēdas.

[5] Ja katrā no lielajām pie Rietumu tiesību loka piederošajām tiesību sistēmām⁴ valststiesību jomā ik gadus iznāk simtiem monogrāfiju, tiek izdots desmitiem žurnālu, kuros tiek publicēti tūkstošiem rakstu, tad Latvijā, lai uzskaitītu juridisko žurnālu rakstu un monogrāfiju ikgadējo “produkciju” valststiesību jomā, pietiek ar abu roku pirkstiem.

[6] No tā izriet secinājums: kamēr lielās tiesību sistēmās tiesībzinātnisks darbs balstās uz jau pastāvošām zinātniskām atziņām un, “pakāpjoties” uz tām, sasniedz jaunu “virsotni”, tikmēr Latvijā praktiski katra lielāka tiesībzinātniska darba autoram ir vienkārši jāpieņem, ka tie pamati, uz ko viņš balsta savu jaunpienesumu, lasītājam jau ir zināmi. Taču tas

² Par valsts funkcijām, atbalstot tiesībzinātnisku un tiesībpolitisku diskusiju, plašāk skat. žurnālā “Jurista Vārds”, Nr. 13 (608), 30.03.2010., piemēram: *Egils Levits*: Par valsts pienākumu nodrošināt visiem iedzīvotājiem brīvu un ērtu pieeju normatīvajiem aktiem un nodrošināt periodisku un citu tiesībskaidrojošu publikāciju izdošanu. *Jurista Vārds*, Nr. 13 (608), 30.03.2010.

³ No tām vispirms jāmin apjomīgā monogrāfija: *Jānis Pleps, Edgars Pastars, Ilze Plakane*: Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004.

⁴ Piemēram, Francija, Vācija, Lielbritānija, ASV, arī Itālija, Spānija.

parasti nav tiesa. Cita iespēja ir mēģināt šos pamatus padarīt redzamus, tātad no jauna vismaz iezīmēt vēsturisko diskusiju, kas pie tiem ir novedusi, un tikai pēc tam sākt ar sava jaunpienesuma izklāstu. Taču jāņem vērā, ka pamatatziņu kristalizācija Rietumu tiesību telpā ir notikusi ilgstošas kontroversiālas diskusijas gaitā, kur ir bijuši daudzi alternatīvi piedāvājumi. Tādēļ, lai nenomaldītos šajā diskusijā un vispār tiktu līdz savam jaunpienesumam, par pamatu faktiski jāņem tie diskusijas rezultāti, kurus ir pieņēmusi juridiskās domas pamatstraume jeb *mainstream*, atstājot ārpusē – dažkārt patiešām interesantās – “sāņu idejas”.

[7] Taču tas, protams, rada risku, ka pie Latvijā joprojām pastāvošā “caurumotā” priekšstata par modernajiem valststiesiskajiem pamatiem rodas diskusijas “nevienlaicība”⁵ – t.i., tiek no jauna uzsākta diskusija par pieņēmumiem un atziņām, kas citviet Eiropā jau sen ir izdiskutēti un uz kuriem ir balstīts attiecīgais zinātniskais jaunpienesums bez tā, ka šajā darbā attiecīgā diskusija būtu vēlreiz atvērta un izsvērta.

[8] Patiešām laba izeja no šīs dilemmas ir grūti atrodamā, un jaunpienesuma autoriem ir vai nu jābūt gataviem Latvijas kontekstā atsākt argumentatīvi jau sen izsmeltu diskusiju, vai arī gaidīt, kad Latvijas valststiesības aizpildīs – parasti nemaz neapzinātos – atziņu baltos plankumus, lai tad jau tūlīt varētu “ķerties vēršim pie ragiem” un diskutēt par patiešām jaunās atziņām.

[9] Droši vien pašreizējā situācijā optimāls ir zināms vidusceļš, iespēju robežās un plašāk, nekā tas lielās tiesību sistēmās pieņemts, atklāt sava zinātniskā pienesuma pamatatziņas (kurām autors pievienojas), taču neieslikt garās, jau argumentatīvi “nozelētās” diskusijās par šīm atziņām. Tai vietā varētu norādīt uz šo diskusiju atspoguļojumu citur zinātniskajā literatūrā.⁶ Tomēr jebkurā gadījumā tiesībzinātnisks darbs Latvijā parasti

⁵ Šeit nedrīkst aizmirst, ka latviešu sabiedrības trīs paaudzes tika varmācīgi mankurtizētas un ka atkalpieslēgšanās Rietumu/Eiropas atziņām un vērtībām intelektuālajā jomā vispār un valstisko priekšstatu jomā it sevišķi norit visai lēni (atšķirībā, piemēram, no triviālkultūras jomas).

⁶ Simptomātiski, ka daļa iebilžu pret KTK Viedokli pat vārds vārdā (!) atkārtu klasiskus 20. un 30. gadu argumentus tautas neierobežotas suverenitātes un ekstrēmā tiesībpozitīvisma sakarā, taču KTK apjoma dēļ nevarēja un arī negribēja visu šo diskusiju vēlreiz atstāstīt Viedoklī, bet, akceptējot tās rezultātus, kurus tā uzskata par pareiziem un pārliecinošiem un kas pēc Otrā pasaules kara kļuva par konstitucionālās domas pamatstraumi, savus tālākus secinājumus balstīja uz tiem.

nosegs plašāku “balto plankumu” nekā lielās tiesību sistēmās. Tas latviešu tiesībzinātniekam ir specifisks radošs izaicinājums un uzliek viņam arī lielāku atbildību.

III. Tiesību zinātne kā normatīva zinātne

[10] Tiesību zinātne ir nevis deskriptīva, bet gan normatīva zinātne.⁷ Tas nozīmē, ka tiesību zinātne nevis vienkārši apraksta to, kas ir, bet arī mēģina noteikt to, kā jābūt.

[11] Tiesību zinātnes metodoloģiski centrālās sastāvdaļas – hermeneitikas – uzdevums ir nevis aprakstīt tiesības, bet gan tās izprast. Specifiski juridiskā hermeneitika ir juridiskās sapratnes metode, nevis tiesību teksta lasīšanas metode. Tas nozīmē, ka ar lasītprasmi, ko cilvēks apgūst jau skolas pirmajā klasē, viņš gan var izlasīt likumu, bet ar to vēl nepietiek, lai jebkurā gadījumā saprastu likuma saturu. Juridiskās hermeneitikas (kuras sastāvdaļas savukārt ir tiesību interpretācija un palīgmehānisms – tiesību dogmatikas konstrukcijas) mērķis ir uzzināt, kādu stāvokli tiesības nosaka, t.i., kā cilvēkiem ir jārikojas, lai tie rīkotos saskaņā ar tiesībām.

[12] Tāpat kā valoda satver un noformē domas, un tās savu spēku un nozīmi sabiedrībā vienmēr iegūst caur valodu, tāpat arī tiesību zinātnes metodoloģija (hermeneitika) satver un noformē tiesības. Jebkurš (arī vispārsprotamākais) izteikums par tiesību saturu ir tiesību interpretācija, un tiesību zinātne ir tā, kas piedāvā metodoloģiju, kā šo saturu noteikt. Turklāt tiesību zinātnes metodoloģiju izmanto ne tikai akadēmiskā zinātne augstskolās, bet (pareizi vai nepareizi, apzināti vai neapzināti) jebkurš, kurš piemēro tiesības, t.i., nosaka to saturu (tātad it sevišķi valsts pārvaldes amatpersonas un tiesa). Ja, piemēram, ierēdnis vai tiesa piemēro tie-

Ietiecama pārskata literatūra par šo diskusiju ir: *Peter C. Caldwell: The Popular Sovereignty and the Crisis of German Constitutional Law: The Theory and Practice of Weimar Constitutionalism.* Durham, NC: Duke University Press Books, 1997; *Stephanie Vielgut: Demokratie, Verfassung und Rechtspositivismus. Über die Entstehung und Untergang der Weimarer Republik und der Ersten Republik Österreich.* Saarbrücken: Av Akademieverlag, 2012.

⁷ Tas neattiecas uz dažām tiesību zinātnes palīgozarēm, kurām var būt deskriptīvs raksturs, piemēram, tiesību vēsturi, tiesību socioloģiju, pastāvošās judikatūras un/vai tiesību zinātnē pastāvošo viedokļu aprakstu kā tiesību kompilāciju.

sības ārpus tiesību zinātnes uzstādītās metodoloģijas, tad šāda rīcība ir patvarīga un augstākas tiesu instances to atceļ (ja līdz tam nonāks).

[13] Tiesības vienmēr ir normatīvas. Tiesību zinātnes uzdevums ir atklāt šo tiesību normatīvo saturu. Tiesības iegūst savu apveidu un līdz ar to kļūst lietojamas tikai caur tiesību zinātnes metodoloģiju. Interpretējot tās ar tiesību zinātnes metodoloģijas palīdzību, tiek noteikts, kas ir pareizi un kas ir nepareizi, kas taisnīgi un kas netaisnīgi, ko drīkst un ko nedrīkst.

[14] Vienlaikus tiesību zinātnes uzdevums ir arī identificēt tiesību un tiesībpiemērošanas prakses trūkumus, tiesību baltos plankumus, neadekvātus risinājumus, t.i., kritiski vērtēt tiesības un sniegt savus uzlabojumu priekšlikumus (tas vairāk skar tieši akadēmisko tiesību zinātni). Taču kritiski vērtēt tiesības (tādas, kādas tās ir konstatētas ar tiesību metodoloģijas palīdzību), kuras *per se* ir normatīvas, nozīmē, ka arī pašai tiesību zinātnei jābūt normatīvai. Tas ir loģiski, jo nevar kritizēt kādu normatīvu uzstādījumu, ja pašam tāda nav.⁸ Tādēļ tiesību zinātnē, tāpat kā tiesībām, ir savi aksiomātiski akceptēti vai postulēti gan empīriskā, gan normatīva rakstura pamatpieņēmumi. Ikdienā tiem parasti ir minimāls loms, taču tad, ja ir runa par tiesiskiem pamatjautājumiem, tad tie ir jāatsedz. Bez tiem tiesību zinātne nav iespējama. Specifiski Latvijas tiesību zinātnē būtu jo īpaši uzmanīgi jāizvērtē, vai šie pamatpieņēmumi pieder pie Rietumu tiesību loka, vai tur joprojām vēl (parasti neapzināti) nav atrodami arī atsevišķi pie padomju tiesībām piederoši pamatpieņēmumi.

[15] Ar savu normatīvo raksturu tiesību zinātne⁹ atšķiras no vairuma citām sociālām zinātnēm, arī no savas tuvākās “māsas” politoloģijas, kura var būt gan deskriptīva, gan normatīva.¹⁰ Piemēram, Latvijā pastāv ko-

⁸ Sal.: *Robin West: Normative Jurisprudence. An Introduction.* Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Ieteicama literatūra par tiesību zinātni un tiesībām kontinentālās Eiropas tiesību loka izpratnē ir: *Jean-Louis Bergel: Théorie générale du droit.* Paris: Dalloz-Sirey, 2012; *Bernd Rüthers, Christian Fischer: Rechtstheorie. Begriff, Geltung und Anwendung des Rechts.* München: C.H. Beck, 2010; *Olaf Muthorst: Grundlagen der Rechtswissenschaft. Methode – Begriff – System.* München: C.H. Beck, 2011.

⁹ Tiesību zinātnes normatīvais raksturs dažkārt ir bijis iemesls tam, ka tiek apstrīdēts tās zinātniskums (ja par zinātniskiem tiek uzskatīti tikai dabzinātniskie zinātniskuma kritēriji). Šī doma tomēr ir margināla, un tiesību zinātne visā pasaulē ir atzīta par zinātni.

¹⁰ Tomēr tiesību zinātne nav vienīgā normatīvā zinātne. Normatīva zinātne ir arī, piemēram, pedagogijas zinātne, kas mēģina noteikt, kā vajag audzināt (atšķirībā no

rupcija, kas gan iet mazumā, tomēr, salīdzinot ar tiesiski augsti attīstītām valstīm, vēl joprojām pārmērīgi ietekmē valsts lēmumus. Politoloģija, socioloģija, kriminālistika (šo zinātņu deskriptīvajā variantā) var (un tām vajag) neitrāli atklāt un aprakstīt tās cēloņus, veidus, izpausmes, ietekmi utt. Turpretim tiesību zinātnes kā normatīvas zinātnes uzdevums ir nevis neitrāli pētīt korupciju vai pat to kā reāli pastāvošu faktu ietvert savā tiesību dogmatikā, bet gan ieņemt viennozīmīgu – normatīvu, nevis deskriptīvu! – pozīciju un interpretēt tiesības tā, ka korupcija tiek kvalificēta par nepareizu, prettiesisku, netaisnīgu, aizliegtu (un/vai arī norādīt, kur pastāv tiesību nepilnības, kas jālabo, lai šo rezultātu sasniegtu).

[16] Tātad tiesību zinātne var būt zinātne tikai tad, ja tā ir normatīva. Tas nozīmē arī to, ka tai ir savi pamatpieņēmumi, kuri savukārt sakņojas attiecīgā kultūras loka politiskajos, filosofiskajos, ētiskajos un arī reliģiskajos priekšstatos, citvārdojot – visā vēsturiskajā kultūras slānī.

[17] Tādēļ tie, kas pārmet tiesību zinātnei kopumā vai kādam atsevišķam tiesībzinātniskam darbam, tostarp arī KTK viedokļiem, pozīcijas ieņemšanu vai arī to, ka tas balstās uz noteiktiem pamatpieņēmumiem, visticamāk neizprot tiesību zinātnes būtību.¹¹

IV. Valststiesību zinātne un valsts

[18] Valststiesību zinātne un valsts ir nesaraujami saistītas. To zināmā mērā var teikt par visām tiesībām, taču katrā ziņā par valststiesībām. Tas attiecas kā uz “tīrajām valststiesībām”, tā arī uz tās starpdisciplināro apakšnozari vai blakusnozari – vispārējo valstsmācību¹² (tās normatīvajā

pedagoģijas socioloģijas, kas pēta to, *kā tiek* audzināts), ētika, kas mēģina noteikt to, kādai *jābūt* morālei, u.c.

¹¹ Uzmanību, nepārprast! Tas, ka tiesību zinātnei ir jāieņem pozīcija, nozīmē, ka tai ir jāieņem *abstrakta* pozīcija atbilstoši Kanta kategoriskajam imperatīvam (“Rikojies tā, lai tava rīcība varētu kļūt par vispārēju likumu”), un nevis to, ka tai jāieņem pozīcija kāda konkrēta subjekta interesēs!

¹² Vispārējās valstsmācības (vāc.: *Allgemeine Staatslehre*, franc.: *théorie générale de l'État*, spān.: *teoría general del Estado*, kriev. *obščaja teorija gosudarstva i prava*) izejas bāze ir valststiesības, taču tā paplašināti izmanto arī vēstures, politoloģijas, socioloģijas, filozofijas, ekonomikas un citu zinātņu metodes. Latvijas augstskolās vispārējā valstsmācība kā atsevišķs priekšmets netiek pasniegta. Tās uzdevums ir nevis kā valststiesību zinātnē atrast konkrētu atbildi par kādas valststiesību normas saturu, bet gan mēģināt labāk izprast valsts kā daudzdimensionāla fenomena būtību.

variantā), ar ko valststiesības ir cieši saistītas un bez kuras tās nevar iztikt, ja tām ir “tālāk jāatvēršas”, lai noskaidrotu kādas tiesību normas dziļāko jēgu.¹³

[19] Valststiesības un valsts atrodas simbiotiskās attiecībās. Bez valsts nevar pastāvēt konkrētas valststiesības. Tiesa, var būt zinātniski darbi par iedomātas,¹⁴ par iecerētas¹⁵ vai bijušas valsts¹⁶ valststiesībām. Taču tiem nebūs valststiesībām raksturīgās reālās saiknes ar konkrēto valsti. Šī reālā saikne izpaužas tādējādi, ka mūsdienu valstij valststiesības ir nepieciešamas kā obligāts valsts funkcionēšanas pamats un līdzeklis. Neviena moderna valsts nepastāv, nevar pastāvēt bez savām valststiesībām. Valststiesības rada un veido, protams, konstitucionālais un parastais likumdevējs, bet tās piemēro, attīsta, papildina to piemērotāji – valsts amatpersonas, tiesa (Latvijā un daudzās citās valstīs – it sevišķi konstitucionālā tiesa), aiz kuriem stāv valststiesību zinātne, kas ar savu metodoloģiju palīdz tiem noteikt, atklāt valststiesību saturu.

[20] Šādās specifiskās attiecībās valststiesību zinātne palīdz valstij (pareizi) funkcionēt. Arī tad, ja tā kritizē valststiesības, tā, balstoties uz saviem normatīvajiem priekšstatiem, to dara, lai uzlabotu valsts funkcionēšanu. Valststiesību zinātne, kuras subjektīvais nolūks ir vājināt savu valsti, praktiski nav iedomājama – tad tā ir vai nu dekonstruktīvi anarhistiska, tātad iestājas pret valsti kā tādu, vai arī tā iestājas par citu (tātad nākotnes) valsti (valsts iekārtu), taču abos gadījumos tai nav reālās saiknes ar pastāvošo valsti.

[21] Valststiesības un valststiesību zinātne “stāv un krīt” kopā ar savu valsti. Tā ir viena no valsts un valststiesību simbiozes konsekvencēm. Tas ir jāsaprot kā tiešā, tā pārnestā nozīmē. Pārnestā nozīmē – ja pazūd valsts, tad pazūd šīs valsts valststiesību (zinātnes) jēga. Tiešā nozīmē – ja pa-

¹³ Tādēļ gan Kārlis Dišlers savā “Ievadā Latvijas valststiesību zinātnē” (1930), gan Jānis Pleps, Edgars Pastars un Ilze Plakane savās “Konstitucionālajās tiesībās” (2004), gan Voldemārs Eglītis savā “Ievadā konstitūcijas teorijā” (2006), gan Jānis Pleps savā “Satversmes iztulkošanā” (2012), kā arī citi autori, skaidrojot valststiesības, plaši izmanto vispārējās valstsmācības atziņas. Arī KTK Viedoklis neaprobežojas ar tīri valststiesisku pieeju, bet vietumis visai tālejoši ietiecas vispārējā valstsmācībā.

¹⁴ Piemēram, 18. gadsimta utopijas.

¹⁵ Piemēram, konstitūcijas projekti valstij, kura vēl jāzīcina.

¹⁶ Piemēram, darbi par cariskās Krievijas vai PSRS valststiesībām.

zūd valsts vai mainās valsts iekārta un jaunais režīms savos normatīvajos pamatpriekšstatos ir pretējs iepriekšējam, tad vecā režīma valststiesībniekiem bieži neklājas viegli.¹⁷

[22] Tādēļ nav nekāds brīnums, ka arī Latvijas valststiesību zinātnē, tajā skaitā KTK viedokļi, arī viedoklis “Par valsts konstitucionālajiem pamatiem un Satversmes kodolu”, stingri un noteikti stāv uz Satversmes pamatiem – precīzāk, uz Satversmē ietvertās Latvijas valsts un tās demokrātiskās valsts iekārtas jēgas un šo jēgu apstiprinošo tiesību principu pamatiem.

V. Interpretētāju un interpretāciju plurālisms

[23] Sabiedrībā un nereti arī medijos ir sastopams viedoklis, ka tikai Satversmes tiesa būtu tiesīga interpretēt Satversmi.

[24] Vispirms vēlreiz jāuzsver, ka Satversme ir jāinterpretē¹⁸ visām valsts institūcijām un amatpersonām, kas to piemēro vai nu tieši (piemērojot Satversmi kā tiesību normu, lai atrisinātu konkrētu gadījumu, – tas attiecas galvenokārt uz tiesu), vai arī, kā parasti, piemērojot to netieši, lai konstatētu un būtu drošas par to, ka to rīcība atbilst Satversmei. Netiešā piemērošana tāpat nozīmē, ka institūcijām un amatpersonām ir jāpārbauda, kur ir viņu Satversmes pieļautās rīcības robežas. Tādēļ tām jāzina, ko Satversme nosaka, kāds ir tās tvērums – tāpat tām ir jānoskaidro Satversmes saturs. Tas attiecas vispirms uz likumdevēju, kurš drīkst izdot tikai tādu likumu, kas atbilst Satversmei. Tas attiecas uz Ministru kabinetu un

¹⁷ Padomju okupācija vara mūsu valststiesību zinātnes tēvu LU profesoru Kārli Dišleru 1941. gadā izsūtīja uz PSRS, kur viņš izsūtījumā miris. Pēc valsts neatkarības atjaunošanas demokrātiskā Latvija savā attieksmē pret padomju valststiesību zinātnes un citu ideoloģisko zinātnu reprezentantiem, protams, bija humāna, taču pret viņiem izturējās ar zināmu piesardzību, jo viņu spēja pārorientēties un līdz ar to viņu zinātniskais dziļums un ticamība bija ierobežoti. Protams, bija arī izņēmumi. Spilgts izņēmums, kas apstiprina likumu, bija LU profesors Edgars Melķis, kurš okupācijas periodā pārstāvēja padomju valststiesību zinātni (skat., piemēram: *Visvaris Millers, Edgars Melķis: Padomju tiesības*. Rīga: Zvaigzne, 1978), bet pēc valsts atjaunošanās patiešām spēja pārorientēties un deva nopietnu pienesumu atjaunotās Latvijas tiesību zinātnei (cita starpā, izveidojot juridisko žurnālu “Likums un Tiesības”).

¹⁸ Par Satversmes interpretācijas jautājumiem ieteicams izlasīt šogad iznākušo monogrāfiju – *Jānis Pleps: Satversmes iztulkošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.

valsts pārvaldi, kas drīkst rīkoties tikai Satversmes ietvaros. Un tas attiecas uz visu jurisdikciju un līmeņu tiesām, kuras drīkst spriest tiesu tikai atbilstoši Satversmei.

[25] Tātad neviena institūcija, neviena amatpersona nedrīkst bezbēdīgi pieņemt nevienu tiesiski saistošu lēmumu, neliekoties par Satversmi ne zinis – sak', Satversme nav mūsu jautājums, mēs darīsim, kā mums šķitīs pareizi, par Satversmi lai rūpējas Satversmes tiesa. Šāda pieeja, ja tā vēl kaut kur kā padomju tiesiskās (ne-)izpratnes recidīvs būtu saglabājusies, ir augstākā mērā antitiesiska un tādēļ izskaužama.

[26] Kā jau iepriekš teicu, kādas tiesību normas saturu iespējams atklāt tikai interpretācijas ceļā, izmantojot tiesību zinātnes metodoloģiju. Arī tad, ja interpretācija šķiet absolūti skaidra un vienkārša un Satversmes normu saturu iespējams izziņāt jau ar pašu vienkāršāko interpretācijas metodi – gramatisko metodi, tā joprojām ir un paliek interpretācija. Lielajā vairumā gadījumos tas ir absolūti neproblemātiski un tādēļ Satversmes interpretācija parasti notiek neapzināti, taču tomēr pietiekami daudzos gadījumos, lai noskaidrotu Satversmes saturu, ir nepieciešama jau dziļāka interpretācija.

[27] Īpaša loma Satversmes, un plašākā nozīmē – Latvijas konstitūcijas, interpretācijā ir valststiesību zinātnei. Valststiesību zinātne nav saistīta ar konkrētu gadījumu, un tā var interpretēt Satversmi plašākā apjomā un dziļāk, nekā to var valsts institūcijas un amatpersonas, kas to piemēro konkrētā gadījumā. Tādēļ valststiesību zinātne var jau iepriekš sagatavot atziņas, kuras vēlāk valsts institūcijas un amatpersonas var izmantot. Tas ir veids, kā valststiesību zinātne palīdz valstij funkcionēt. Protams, valsts institūcijām un amatpersonām, atsaucoties uz valststiesību zinātnes atziņām, ir atbildīgi jāpārbauda šo atziņu piemērotība konkrētam gadījumam. Valststiesību zinātne nekādā veidā nenoņem atbildību no valsts institūcijām un amatpersonām, taču palīdz tām pieņemt adekvātus lēmumus un tos labāk pamatot.

[28] Būtiska atšķirība starp valsts institūciju un amatpersonu tiešo un netiešo Satversmes interpretāciju un valststiesību zinātnes veikto Satversmes interpretāciju ir tā, ka valsts institūciju un amatpersonu interpretācija ir tiesiski saistoša, kamēr valststiesību zinātnes interpretācija ir ne-saistoša, tā ir tikai iespējamās interpretācijas vairāk vai mazāk pārliecinoši pamatots piedāvājums.

[29] Kamēr valsts institūcijām un amatpersonām principā jāinterpretē Satversme vienādi (nevar būt tā, ka viena iestāde uzskata par savienojamu ar Satversmi rīcību, ko cita iestāde uzskata par nesavienojumu), tikmēr valststiesību zinātnes nesaistošie Satversmes interpretācijas piedāvājumi var būt dažādi, tie var būt arī savstarpēji pretrunīgi. Pretrunas tiek risinātas zinātniskā diskursā. Tomēr, zinātniskā diskursā ilgstoši nevienojoties, var izveidoties pat vairākas valststiesību zinātnes “skolas.”

[30] Tātad valststiesību zinātnē var pastāvēt Satversmes interpretāciju plurālisms. Valsts institūcijas un amatpersonas var pārņemt vienu no zinātnē piedāvātajām interpretācijām vai arī nepārņemt nevienu no tām. Tas ir valsts institūciju un amatpersonu ziņā. Tomēr, ignorējot valststiesību zinātnes atziņas, valsts institūcijām un amatpersonām ir jāattīsta sava interpretācija, kas būtu argumentatīvi pārliecinošāka par valststiesību zinātnes piedāvāto interpretāciju (vai vienu no interpretācijām) – demokrātiska un tiesiska valsts, kuras lēmumu leģitīmācija ir atkarīga (arī) no to juridiskā pamatojuma, nedrīkst argumentēt kvalitatīvi zemākā līmenī par valststiesību zinātni. Pretējā gadījumā pastāv risks, ka tiek mazināts šāda lēmuma pamatojuma pārliecības spēks (un tas draud kļūt smieklīgs). Tātad valststiesību zinātne uzstāda zināmu standartu valsts lēmumu pamatojumam. Arī tā ir valststiesību zinātnes funkcija.

[31] Kā redzams, Satversme tiek interpretēta ik dienas un ik uz soļa – kaut vai policists, sastādot administratīvo protokolu, ir (potenciālā) pārliecībā, ka rīkojas saskaņā ar Satversmi. Taču vēl tālejošāka ir teorija, ka konstitūciju interpretē ikviens (!) sabiedrības loceklis,¹⁹ kas (gandrīz vienmēr nereflektēti) rīkojas apziņā, ka viņa rīcība atbilst Satversmei. Piemēram, cilvēks, kurš kritizē valdību, (neapzināti) interpretē Satversmes 100. pantu tā, ka viņš to drīkst un atrodas šī panta garantētās vārda brīvības aizsardzībā (savukārt ja viņš to būtu darījis padomju okupācijas laikā, tad viņš noteikti būtu iedomājies, ka šī viņa rīcība tomēr nav segta ar padomju konstitūcijas pamattiesību garantiju, t.i., viņš *de facto* būtu interpretējis PSRS konstitūcijas 50. pantu tā, ka, neraugoties uz tur minēto vārda brīvību, konstitūcija tomēr nesargā viņu valdības kritikas gadījumā).

¹⁹ Plašāk par šo t.s. atvērtās konstitūcijas interpretētāju sabiedrības teoriju skat. *Peter Häberle: Verfassung als öffentlicher Prozess. Materialien zu einer Verfassungstheorie der offenen Gesellschaft.* 3. Aufl. Berlin: Duncker und Humblot, 1998.

[32] Kā redzams, šajā Satversmes interpretētāju un interpretāciju plurālismā, kas raksturīgs demokrātiskai sabiedrībai, nav vietas priekšstatam par to, ka Satversmi interpretē tikai un vienīgi Satversmes tiesa. Tādā gadījumā Satversme vairs nebūtu “dzīva”, tā nebūtu valsts ikdienas dzīves vadlīnija.

[33] Satversmes tiesas loma šajā Satversmes interpretētāju “koncertā” ir specifiska – tā tiesiski saistoši izlemj Satversmes interpretāciju dažādu interpretāciju pretrunu gadījumā, turklāt tikai tad, ja lieta līdz tai nonāk. Protams, Satversmes tiesas spriedumi ir sabiedrībā pazīstamākie Satversmes interpretācijas gadījumi, taču tie ir tikai visu ikdienas interpretāciju vieglāk saredzamā daļa (vienalga, vai pie interpretētājiem pieskaita tikai valsts institūcijas un amatpersonas vai pat ikvienu sabiedrības locekli). Satversmes tiesas interpretācijām īpašu nozīmi piešķir to tiesiski saistošais raksturs (kas to tomēr nepadara imūnu pret kritiku). Taču vēl jo vairāk Satversmes tiesas spriedumos atrodamo interpretāciju nozīmi veicina to nemainīgi augstais kvalitātes standarts, kas uztver un absorbē arī valststiesību zinātnes (tajā skaitā KTK viedokļos paustās) atziņas, ņem vērā valsts institūciju un sabiedrisko organizāciju viedokļus, starptautisko tiesu un mūsu tiesību sistēmai radniecīgu ārvalstu tiesu spriedumus un juridisko literatūru un, visus šos atziņu avotus sintezējot, sasniedz Eiropas konstitucionālo tiesu kontekstā ievērojamu argumentācijas kvalitāti.

VI. Par Satversmes kodolu

[34] Konkrēti runājot par KTK Viedokli analizēto Satversmes kodolu, dažus varbūt ir samulsinājusi šī kodola it kā “nemainība”. Varbūt te, blakus citiem apsvērumiem, zināma loma ir arī instinktīvai pretestībai (jeb)kādam ierobežojumam, pat ja ir runa par valsts “pašnāvības” ierobežojumu. Šāda argumentācija atklāj mūsu valstiskuma priekšstatu kārtiņas plānumu.

[35] Satversmes kodola koncepcija ir saistīta ar valsts un valsts iekārtas identitāti: tikai ļoti neliela daļa no valstiskuma izpausmēm vispār ietilpst Satversmes kodolā – tā ir tikai tā daļa, kas veido Latvijas valsts un tās demokrātiskās valsts iekārtas identitāti.

[36] Citiem vārdiem: Satversmes kodols pieļauj visu, arī vislielākās muļķības, izņemot vienīgi to, ka tiek likvidēta pati Latvijas valsts vai arī tās

demokrātiskā valsts iekārta. Šeit valstij un konstitūcijai lojāliem pilsoņiem ir tiesības, bet valsts institūcijām un amatpersonām – pienākums aizstāvēt savu valsti un demokrātiju. Nedomāju, ka Latvijas pilsoņiem būtu jābūt mazāk lojāliem pret savu valsti un demokrātiju nekā jebkuras citas demokrātiskas valsts pilsoņiem.

[37] Noraidāma ir doma, ka Satversme nesatur nekādas vērtības, ka tā ir vienīgi lēmumu pieņemšanas procedūru apkopojums. Pietiek tikai uzvest acis Satversmes 8. nodaļai “Cilvēka pamattiesības”, lai atzītu šāda apgalvojuma aplamību. Taču Satversmes pamatvērtības atrodamas ne tikai 8. nodaļā, bet arī citviet (piemēram, 18. panta 2. daļā), tās atrodamas arī citos konstitucionālos dokumentos un nerakstītos konstitucionālos principos un postulātos, kā arī pašā pamatā – Latvijas valsts dibināšanas jēgā, kas bija radīt valstisku ietvaru latviešu nācijas demokrātiskās pašnoteikšanās īstenošanai. Uz šīm pamatvērtībām balstās Latvijas valsts un tās demokrātiskās valsts iekārtas identitāte, un tās sargā Satversmes kodols.

[38] Tas, ka mūsdienu demokrātiskas valsts konstitūcija – ja ne tās burts, tad tās gars – nepieļauj valsts likvidāciju, tās demokrātiskās iekārtas aizstāšanu ar nedemokrātisku iekārtu, izriet no jebkuras, arī demokrātiskās Latvijas valsts jēgas. Ja Satversmes tēvi būtu paredzējuši Latvijas valsts okupāciju, tad tie Satversmē būtu arī ierakstījuši, kā tādā gadījumā rīkoties, lai valsti tomēr saglabātu,²⁰ taču būtu absurdi iedomāties, ka Satversmē tiktu ierakstīts pants “Latvijas valsts beidz pastāvēt okupācijas gadījumā”. Argumentācija, ka “es esmu pret Latvijas valsts vai demokrātijas likvidāciju, taču esmu par to, ka tā tiek pieļauta”, ir pretruna pati par sevi arī tādēļ, ka šī likvidācija ir praktiski neatgriezeniska un ar to acumirkliņgais vairākums var izbēgt no atbildības pret sevi, pret iepriekšējām un pret nākamajām paaudzēm.

[39] Satversmes kodols nav nemainīgs. Satversmes kodols aptver Latvijas valsts identitāti un tās demokrātiskās iekārtas identitāti. Identitāte atšķir vienu valsti no citas valsts un vienu iekārtu no citas iekārtas. Apgalvot, ka vals-

²⁰ Tiešo okupācijas draudu priekšvakarā to Latvijas valdība mēģināja, 1940. gadā 18. maijā izdodot speciālās pilnvaras sūtņiem Zariņam un Bīlmanim. Arī 1991. gada janvārī apvērsumu draudu situācijā šo rindiņu autors sagatavoja valdībai speciālu pilnvaru projektu gadījumā, ja Ministru padome puča vai okupācijas varas rīcības rezultātā kļūtu rīcībnespējīga; šīs pilnvaras, par laimi, nenācās izmantot.

tij vai valsts iekārtai nav savas identitātes, ka identitāte vispār ir apšaubāma koncepcija, ir tas pats kā apgalvot, ka Latvija ir Urugvaja un ka demokrātija ir diktatūra. Kā KTK Viedokli īpaši uzsvērts, ka identitāte laika gaitā var lēnām mainīties, taču šādu dabisko maiņu rezultātā tā nepazūd, bet gan attīstās.

[40] Tātad arī Satversmes kodols, tā atsevišķie elementi laika gaitā var mainīties. Faktiski, līdzīgi kā cilvēka dzīves gaitā pieaug personas identitātes apjoms, arī valsts un jo sevišķi valsts iekārtas identitātes apjoms laika gaitā pieaug. Tas ietver sevī iepriekšējo pieredzi, uzkrātās atziņas, kas vienmēr iet vairumā, nevis mazumā. Satversmes kodola neaizskaramība nozīmē, ka to nedrīkst aizskart, t.i., rīkoties pretēji tā satura normatīvajiem noteikumiem, piemēram, izmantojot Satversmes 77. vai 79. panta procedūru, noteikt, ka Latvija turpmāk vairs nebūs neatkarīga valsts, bet gan kādas federācijas province. Taču izpratne par to, kas ir “neatkarīga” valsts, laika gaitā var mainīties (un tā arī ir mainījusies – valsts “neatkarība” mūsdienū globalizētājā pasaulē, kur valstis kooperē viena ar otru un ir ievērojamā mērā savstarpēji atkarīgas, tiek izprasta citādi nekā 19. gadsimtā, kad valstis ticās būt maksimāli autarkas). Izprotot Satversmes kodola saturu un vienmēr paturot prātā Latvijas valsts mērķi un jēgu, parasti jāvadās pēc tās izpratnes, kas ir modernākā, jo tā jau uzkrājusi un izfiltrējusi iepriekšējās atziņas. Tātad Satversmes kodols ir neaizskarams, bet nevis nemainīgs.

[41] Latvijas demokrātiskās valsts iekārtas pastāvīgā “bākuguns” ir tieši “mūsdienīga” demokrātiska valsts. Tas vienmēr jāpatur prātā. Tas nozīmē, ka Latvijas demokrātiskās iekārtas izpratne nav un nevar būt stingrusi tādā atziņu līmenī, kas bija sasniegts Satversmes pieņemšanas brīdī (un kas toreiz bija ļoti progresīvs). Piemēram, šodien pie “mūsdienīgas” demokrātiskas valsts iekārtas pieder arī sociāli atbildīgas valsts virsprincips (Satversmes tiesa *expressis verbis* ir atzinusi, ka Latvija ir sociāli atbildīga valsts). Tādēļ atsevišķi minimāli tā pamatelementi arī ietilpst Satversmes kodolā. Ļoti iespējams, ka nākotnē “mūsdienīga” demokrātiska iekārta aptvers arī vēl citus virsprincipus (piemēram, ekoloģijas principu). Tātad Satversmes kodols ir dinamisks, tas attīstās līdzī laikam.

[42] Tāpat, piemēram, priekšstati par tiesisku valsti šodien ir krietni mainījušies, salīdzinot ar tiem priekšstatiem, kas valdīja Satversmes pieņemšanas laikā. It sevišķi ir nākušas klāt konstitucionāla ranga cilvēktiesības kā neatņemams tiesiskas valsts virsprincipa elements.

[43] Arī priekšstati, kas saistīti ar latviešu nāciju un nacionālu valsti, kaut gan lēnām, tomēr mainās. Arvien nozīmīgāka kļūst tāda nācijas izpratne, kuru determinē ne tik daudz tās locekļu izcelsme, bet gan kopēja valoda, kultūra, sociālā atmiņa, kā apgūstami nacionāli kulturāli elementi.²¹ Iespējams, nākotnē arī attiecībā uz latviešu nāciju kā papildu vienojošam elementam lielāka loma varētu būt politiskajai lojalitātei pret savu valsti un tās valsts iekārtu (t.s. konstitucionālais patriotisms).

[44] Tomēr jāatceras, ka nācija, tās nacionālā apziņa un tās nacionāli kulturālie elementi – valoda, kultūra, sociālā atmiņa – vēsturiski ir ļoti noturīgi. Šie nacionāli kulturālie elementi ir saistviela, kas vieno ļoti atšķirīgus indivīdus, veido no tiem komunikācijas, kultūras un politisku kopienas – nāciju kā kolektīvu politisku un tiesisku subjektu. Nācija ir kas vairāk nekā tikai tās locekļu summa. Ignorēt latviešu nāciju vai pat “izstumt” to no Latvijas valststiesībām, noliegt, ka tieši latviešu nācija ir Latvijas tautas centrālā (bet, protams, ne vienīgā) sastāvdaļa, ir ne vien pilnīgi nereāli, bet arī varmācīgi un nedemokrātiski. Mēģinājumi padarīt latviešu nāciju “neredzamu” Eiropas kontekstā ir anomālija, kas demokrātiskā sabiedrībā nav attaisnojama.

[45] KTK Viedoklis palīdz skaidrāk noteikt robežu starp pieļaujamiem Satversmes grozījumiem un nelielu “neaižskaramu” zonu, kas nodrošina Latvijas valsts un demokrātijas eksistenci.

[46] Arī pirms Satversmes kodola koncepcijas formulēšanas šāda robeža tika uzskatīta par pašsaprotamu, lai arī netika izvērsti rakstveidota. Piemēram, Satversmes aizsardzības biroja likuma 1. pantā ir teikts, ka biroja uzdevums ir palīdzēt nosargāt Latvijas “konstitucionālo iekārtu un valstisko neatkarību”. Šo noteikumu, protams, nevar interpretēt tā, ka SAB uzdevums būtu nepieļaut nekādus valsts konstitucionālās iekārtas pārkārtojumus (piemēram, aizstāt proporcionālo vēlēšanu sistēmu ar mažoritāro). Acīmredzot likums ir jāinterpretē tā, ka Satversmes aizsardzības biroja (turpmāk – SAB) uzdevums ir aizkavēt Latvijas kā neatkarīgas valsts likvidāciju un/vai pastāvošās demokrātiskās iekārtas likvidāciju. Tātad pēc būtības likums jau ir mēģinājis novilkt robežu starp pieļaujamiem un

²¹ To raksturo, piemēram, Saeimas deputāta Andreja Judina izteikums Saeimas 2012. gada 25. oktobra plenārsēdē: “Es esmu krievu izcelsmes latvietis.”

nepieļaujamiem valsts iekārtas grozījumiem un noteicis, ka SAB uzdevums ir aizsargāt to, ko KTK, sekojot sabiedrības diskusijas gaitai, tagad ir apzīmējusi par Satversmes kodolu. Tātad tikai tāda rīcība, kas nopietni apdraud Satversmes kodolu (un nevis tāda rīcība, kas ir vērsta uz Satversmes grozījumiem, neskarot tās kodolu), var tikt kvalificēta kā antikonstitucionāla un līdz ar to var būt SAB uzmanības vērtā.

[47] Jāuzsver, ka KTK Viedoklis nesatur kādas noteiktas rīcības, piemēram, referendumu iniciatīvas, vērtējumu. Konkrētā rīcība, rūpīgi iepazīstoties ar faktiem, ir jāvērtē kompetentajām iestādēm un, iespējams, pēc tam tiesai, balstoties uz tiesiski korektu Satversmes un citu tiesību normu interpretāciju. No KTK Viedokļa arī neizriet, ka jebkāda rīcība, ko kompetentas iestādes ir atzinušas par antikonstitucionālu, obligāti būtu jāaizliedz. Tas ir lietderības jautājums, apsverot šāda apdraudējuma nopietnību. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā 1995. gada 26. septembra spriedumā lietā “Fogta pret Vāciju” ir atzinusi, ka valsts var kādu organizāciju vai rīcību tiesiski kvalificēt kā antikonstitucionālu, taču tai tā nav automātiski jāaizliedz, jo valsts drošības iestādēm noteiktā situācijā var būt ērtāk, ka šādas aktivitātes notiek legāli, – tad tās ir vieglāk kontrolējamas.²²

[48] Jebkurā gadījumā diskusijas par Satversmes kodolu, tā tālāku precizēšanu turpināsies. Turklāt jāņem vērā, ka funkcionējošā demokrātijā pastāv plaša vienprātība par valsts nepieciešamību, tās pamatvērtībām, tās nacionālo raksturu, tās demokrātisko valsts iekārtu. Latvijā tas tā diemžēl nav arī tādēļ, ka lielas sabiedrības daļas vēsturiskā apziņa un valstiskuma izpratne okupācijas seku rezultātā ir diezgan vāja un vēl vienai citai sabiedrības daļai vispār ir grūtības iekšēji akceptēt Latvijas valsti ar tās identitāti.

[49] Konstitūcijas kodola (ar tādu vai citu nosaukumu) koncepcija ir pazīstama daudzu valstu valststiesībās. Šai koncepcijai ir savs pamatojums, kas savos dziļākajos slāņos pārsniedz valststiesību ietvarus un ietiecas vispārējā valstsmācībā un tiesību filozofijā. Protams, ir skaidrs, ka Latvijā tā

²² Lieta Nr. 7/1994/454/535. Skat. arī *Egils Levits*: Cilvēka uzskatu un biedrošanās brīvības un ierēdņa lojalitātes pienākums pret valsti. Par Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu Fogtas lietā. Juristu Žurnāls, Nr. 5 / Cilvēktiesību Žurnāls, Nr. 6, 1997, 89. un turpm. lpp.

tagad ir jauna un nedzirdēta koncepcija, tāpat kā savulaik tiesību transformācijas perioda sākumā Latvijā jauna un nedzirdēta bija cilvēktiesību kā tieši piemērojamu normu vai konstitucionālās sūdzības koncepcija. Tādēļ sākotnējā piesardzība pret Latvijā jauno konstitūcijas kodola (Satversmes kodola) koncepciju ir pilnīgi saprotama.

[50] Tomēr KTK šai ziņā nav atklājusi neko principiāli jaunu. Tā īsumā ir uzrādījusi idejas un juridiskās konstrukcijas, uz kurām šāda koncepcijas balstās. KTK tomēr uzskata, ka būtu jēdzīgi to pārdomāt arī Latvijā, jo šķiet, ka tieši šeit tā būtu vairāk vajadzīga nekā citur.

[51] Turklāt KTK ieteikums ir nevis noteikt Satversmē kādus negrozāmus pantus (kā tas bija likts priekšā Nacionālās apvienības ierosinājumā un kā tas ir noteikts vairākās citās Eiropas valstīs), bet liek priekšā elastīgāku Satversmes kodola formulējumu, to ietverot un padarot redzamu paplašinātā Satversmes preambulā. Vienlaikus preambulā var ietvert arī citus fundamentālus jautājumus, piemēram, atspoguļot Latvijas integrāciju Eiropas Savienībā. Vai jautājumiem, kas ietverti preambulā, ir normatīvs vai tikai deklaratīvs raksturs, ir atkarīgs nevis no tā, vai tie ir ietverti preambulā vai kādā konstitūcijas pantā, bet gan tikai no to jēgas un formulējuma.

[52] Jāuzsver, ka jaunākā laikā pieņemtās konstitūcijas cenšas šādas pamatvērtības, kādas ir ietvertas Satversmes kodolā, kā arī citus fundamentālus jautājumus un nostādnes atspoguļot konstitūciju preambulās vai pamatnoteikumos. Protams, Satversmes kodols var pastāvēt arī tikai kā nerakstīts konstitucionāls princips, kas ir atrodams tiesībzinātniskos darbos.

[53] Diskusija, vai kaut ko, kas pastāv tiesību principu formā, vajag arī atspoguļot konstitūcijas vai citā tiesību tekstā, ir sena un vispārzināma. Tomēr, KTK ieskatā, labāki argumenti ir tā viedokļa pusē, saskaņā ar kuru valsts pamati būtu ierakstāmi konstitūcijas tekstā. Tas vienkārši nodrošina šo principu lielāku akceptanci un līdz ar to efektivitāti.

[54] Piemēram, ilgi tika diskutēts, vai nepieciešama Eiropas Cilvēktiesību harta kā atsevišķs tiesību dokuments, kurā izvērstas Eiropas Savienībā spēkā esošās cilvēktiesības. Pret to tika iebilsts (it sevišķi no juristu puses!), ka Eiropas Savienības cilvēktiesības taču jau ir atrodamas Eiropas Kopienas tiesu judikatūrā un juridiskajā literatūrā. Katrs, kas vēlas, var tās tur sameklēt. Šis viedoklis tika noraidīts. Tika nolemts, ka šīs līdz šim

nerakstītās cilvēktiesības “pilsonim ir jāpadara redzamas” tiesību teksta formā. Kopš 2009. gada Eiropas Cilvēktiesību harta ir Eiropas Savienības pamatlīgumu sastāvdaļa, un nevienam vairs nenāk prātā to atcelt un atgriezties pie agrākās “nerakstītās” situācijas.

[55] Tieši to pašu es varētu prognozēt, ja Satversmes preambula – kas mūsu gadījumā salīdzinājumā ar tām konstitūcijām, kas pieņemtas pēc Otrā pasaules kara, teksta ziņā ir ļoti “skopa” – tiktu papildināta un tur tiesību teksta formā būtu formulēti Latvijas valsts pamati. Tad tie visiem būtu daudz skaidrāki (mūsu sabiedrībai tas būtu visai noderīgi), un pēc tam diez vai būtu kāds, kas tad vēl gribētu atgriezties pie šodienas reducētā preambulas teksta un “nerakstītās” situācijas.

[56] Vēlreiz gribu uzsvērt, ka Satversmes kodola ierakstīšana preambulā nenozīmē tā nemainīgumu, bet gan to, ka tajā ietvertais saturs pastāvīgi attīstīsies līdzī sabiedrības izpratnei. Tāpat kā mūsdienu sabiedrības izpratne par Satversmes 1. pantā ietverto “demokrātijas” jēdzienu ir plašāka nekā 1922. gadā, tā 2042. gadā tā būs plašāka nekā šodien, taču Latvija, kamēr vien ir spēkā šī Satversme, vienmēr bija, ir un būs demokrātiska valsts.

[57] Tomēr šādu paplašinātu preambulu nevajadzētu pieņemt “uz ātru roku” un tad uzskatīt, it kā viss būtu nokārtots. Tieši situācijā, kad valsts pamati sabiedrības apziņā nav pārāk droši, plaša un padziļināta diskusija par tiem sakarā ar iespējamo Satversmes preambulas paplašinājumu varētu veicināt to apzināšanu. Manuprāt, būtu vērts sākt par to domāt.

ĪSAS PIEBILDES KONSTITUCIONĀLO TIESĪBU KOMISIJAS VIEDOKLIM

Gunārs Kusiņš,
Konstitucionālo tiesību komisijas loceklis

Pirms neilga laika tika publiskots Konstitucionālo tiesību komisijas (turpmāk – Komisija) viedoklis “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu” (turpmāk – Viedoklis). Šis Viedoklis ir apjomīgākais no Komisijas līdz šim izstrādātajiem atziņumiem, jo analizējamā tēma un tās apjoms izvirzīja objektīvu nepieciešamību dot vismaz ieskatu arī par vairākiem citiem ar pētāmo objektu saistītiem jautājumiem. Tas neizbēgami palielināja Viedokļa apjomu. Gatavojot Viedokli, Komisija izvērtēja un īsi raksturoja vairākas vēsturiskās attīstības likumsakarības, jo tās bija nepieciešamais pamats secinājumiem un priekšlikumiem. Tomēr, neskatoties uz Viedokļa apjomu, daži ar tēmu saistīti aspekti palika ārpus tā teksta galvenokārt divu iemeslu dēļ – Komisijai tie likās pašsaprotami un to izvērtēšana nebija tieši saistīta ar Komisijas uzdevumu.

Šo īso piebilžu mērķis ir atklāt dažus Komisijas apsvērumus (dažiem no tiem ir arī strukturāls raksturs), kas palika “ārpus teksta”.

Mūsdienu valsts izpratne atšķiras no biedrības vai komercuzņēmuma izpratnes, kā arī no valsts izpratnes viduslaikos. Lai norādītu uz mūsdienu valsts daudzpusējiem uzdevumiem, atsevišķā Viedokļa nodaļā ir ieskicēta mūsdienu valsts būtība, atziņas par valsts starptautiski tiesisko identitāti un valsts identitātes valststiesisko aspektu. Jāatzīst, ka viens no mūsdienu pasaules izkārtojuma stūrakmeņiem ir pasaules iedalījums valstīs, kuras ir izveidojušas noteiktus “savstarpējās sadzīvošanas noteikumus” dažādu starptautisko līgumu un starptautisko organizāciju formā.

Ievērojamu Viedokļa teksta daļu aizņēma Latvijas valsts izveidošanas analīze, it īpaši fokusējoties uz Latvijas valsts dibināšanas un 1922. gada Satversmes pieņemšanas juridiskajiem aspektiem, kas pamato Komisijas secinājumus. Latvijas valsts tapšana detalizēti ir pētīta gan pagājušā gad-

simta 20.–30. gados, gan arī mūsdienās. Komisija šos juridiskos aspektus analizēja saistībā ar tautas pašnoteikšanās tiesībām, lai noskaidrotu, vai ir iespējams noteikt Latvijas valsts dibināšanas mērķi un jēgu, kā arī kādas sekas šis valsts dibināšanas mērķis varētu radīt.

1922. gadā pieņemtās Satversmes tekstā ir skaidri saskatāmas konstitucionālisma ideju izpausmes. Atziņa, ka vara nevar būt neierobežota, ir izmantota jau Satversmes izstrādāšanas laikā, un, piemēram, Satversmes 2. panta interpretācijā jau sākotnēji bija jāņem vērā arī Satversmes 64. un 73. pants. Savukārt mūsdienās tēze, ka arī tauta kā suverēns savā ikdienas rīcībā ir pakļauta ierobežojumiem, ko nosaka tiesības, un nav atbrīvota no pienākuma ievērot tiesības, ir plaši akceptēta.

Komisija vadījās arī no tā, ka konstitūcija nav tikai viens dokuments, bet var sastāvēt no dažādiem dokumentiem, nerakstītiem principiem un postulātiem.¹

Kāds tad ir Komisijas galvenais secinājums?

Pamatojoties uz veikto analīzi, Komisija secināja, ka 1922. gada Satversmē ir ietverti vairāki Latvijas valsts identitātes un valsts iekārtas identitātes elementi, kuru aizskaršana būtu latviešu nācijas un Latvijas tautas Satversmes varas pieņemtā lēmuma pārskatīšana. Komisija atzina, ka šo elementu kopums pastāv nerakstīta konstitucionāla tiesību principa formā un apzīmēja to ar terminu “Satversmes kodols”. Komisija uzskata, ka 1922. gada Satversmei pēc būtības vienmēr ir bijis kodols, tas ir interpretējams šauri, tā eksistence lielā mērā izriet no vairākām pašsaprotamībām² un tā saskatīšanu apgrūtinā fakts, ka kodols ir “izkaisīts”.

Diskusija par terminu “Satversmes kodols” Latvijā aizsākās pirms vairākiem gadiem, un, lai gan publiski bija izskanējuši arī citi apzīmējumi, Komisija par vispiemērotāko atzina tieši šo terminu.³

¹ Skat., piem., *Jānis Pleps*: Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.

² Zīmīga situācija par pašsaprotamu lietu izpratni fiksēta Latvijas Tautas Padomes 1919. gada 27. augusta sēdē. Šajā sēdē tika izskatīts likums par valodu tiesībām un, debatējot par šo likumprojektu, izteiktas iebildes, jo tajā neesot norādīts, ka latviešu valoda ir valsts valoda. Viens no komisijas locekļiem, skaidrojot šo situāciju, norādījis, ka tas notika “uz komisijas latviešu tautības locekļu priekšlikumu, kas ieskatīja, ka tā nav mūsu darišana, pašu par sevi saprotamu lietu jums vēl sevišķi apstiprināt”.

³ Publiski bija izskanējuši arī priekšlikumi šo apzīmēt ar terminu “valsts pamatvērtības”, “Satversmes pamatprincipi”, “demokrātiskas valsts kodols”, “nacionālas valsts kodols” vai “Satversmes pamatnormas”.

Raksturojot valsts iekārtas identitātes elementus, Komisija tos identificējusi kā virsprincipus un uzskaitījusi tos noteiktā kārtībā. Attiecībā uz šo elementu nosaukumiem⁴ vai klasifikāciju iespējamas arī citas pieejas, piemēram, klasificējot sīkāk un detalizētākā veidā vai izvēloties kādu citu klasifikācijas kritēriju, tomēr Komisija uzskatīja, ka tās piedāvātā klasifikācija un šo virsprincipu nosaukumi visprecīzāk atspoguļo valsts iekārtas identitātes elementu atšķirīgo būtību, palīdz atrast sabalansētu risinājumu situācijā, kad nepieciešama visu četru šo virsprincipu vienlaicīga ievērošana, un ļauj saprātīga līdzsvara atrašanās gadījumā atrisināt iespējamās šo elementu pretrunu gadījumus. Tāpēc Viedokļa tekstam neatbilst interpretācija par kāda viena valsts iekārtas identitātes elementa dominanti.

Viedokļa tekstam neatbilstošs būtu arī uzskats, ka Viedokļa publicēšana par 1922. gada Satversmes neaizskaramo kodolu nozīmē, ka vairāki politiskie problēmjautājumi Latvijā ir kļuvuši nediskutējami. Šāds kļūdainais uzskats nebūtu savienojams ar Satversmes 100. panta būtību. Kā jau norādīts iepriekš, Satversmes kodols ir interpretējams šauri un Komisijas norādīto elementu apjoma precīza izpratne ļautu izvairīties no iespējamām pārpratumiem. Demokrātiskā sabiedrībā atzītas vārda brīvības ietvaros notiekošas diskusijas ir ne tikai leģitīmas, bet pat nepieciešamas. Komisijas secinātais, ka 1922. gada Satversmei ir kodols, neizslēdz un neierobežo iespēju likumīgā procedūrā pieņemt kādu citu Satversmi.

Komisijas ierosinātā pieeja – nerakstīta konstitucionālā principa atzīšana – ir sastopama citu valstu tiesu prakses atziņās, piemēram, Kanādā, Brazīlijā, Itālijā, Portugālē, Polijā u.c.

Ārpus Viedokļa teksta palika detalizētāka analīze par Satversmes kodola apjoma izmaiņām (Viedoklī atspoguļots Komisijas “šodienas skatījums” uz šo jautājumu). Nešaubīgi var apgalvot, ka 1922. gada Satversmes kodols laika gaitā ir mainījis savu apjomu. Dziļāka un niansētāka kļuvusi

⁴ Šiem virsprincipiem iespējami arī citi nosaukumi. Piemēram, Latvijas Universitātes Valststiesību zinātņu katedra š.g. 24. septembra atzinumā Centrālajai vēlēšanu komisijai ir piedāvājusi citu viena virsprincipa nosaukumu. Skat. Latvijas Universitātes Valststiesību zinātņu katedras 2012. gada 24. septembra atzinumu. Pieejams: http://web.cvk.lv/pub/upload_file/Viedoklis_LU_Juridiska_fakultate_publicesanai.pdf.

gan šo četru virsprincipu izpratne, gan priekšstats par to savstarpējām attiecībām. Satversmes kodols un tā saturu veidojošie elementi savā būtībā atrodas nemitīgā attīstībā. Ļoti īsi raksturojot šīs pārmaiņas, jāatzīst, ka būtiskākās izmaiņas Satversmes kodolā notika 1998. gadā, iekļaujot Satversmē cilvēka pamattiesību nodaļu.

Mēdz teikt, ka konstitūcija, kas nozīmē visu, patiesībā nenozīmē neko. Diez var var būt šaubas par to, ka konstitūcijas, tāpat kā citu likumu pieņemšana pamatā ir noteikti mērķi un principi. Arī Latvijas Satversmei ir konkrēts mērķis, un Viedoklis ir Komisijas pienesums šī mērķa un principu noskaidrošanai.

PAR LATVIJAS VALSTS KONSTITUCIONĀLAJIEM PAMATIEM UN NEAIZSKARAMO SATVERSMES KODOLU

Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis

Rīgā 2012. gada 17.septembrī

SATURS

1. Ievads	30
2. Mūsdienu valsts būtība	31
2.1. Valsts jēdziena izpratne	32
2.2. Valsts jēga un uzdevumi	33
2.3. Tauta un valsts	36
2.4. Tauta kā suverēns.....	37
2.5. Tautas suverenitāte un pašnoteikšanās tiesības	39
2.6. Tautas satversmes vara (<i>pouvoir constituant</i>) un valsts konstituētā vara (<i>pouvoir constitué</i>)	42
3. Valsts konstitucionālā identitāte	48
3.1. Valsts esība un konstitucionālā identitāte.....	48
3.2. Valsts identitāte	51
3.2.1. Valsts starptautiski tiesiskā identitāte.....	51
3.2.2. Valsts starptautiski tiesiskā identitāte un valsts turpināšanās (nepārtrauktība).....	53
3.2.3. Valsts identitātes valststiesiskais aspekts.....	56
3.3. Valsts iekārtas identitāte	60
4. Satversmes kodols	63
4.1. Konstitūcijas kodols konstitūciju tekstos un valststiesību teorijā	63
4.2. Satversmes pamatnormas kā iespējamais Satversmes kodols.....	68
4.3. Satversmes kodola būtība – Latvijas valsts konstitucionālā identitāte un tās procesuālā aizsardzība (ne aizskaramība)	74

5. Latvijas valsts konstitucionālā identitāte	79
5.1. Latvijas valsts identitāte	79
5.1.1. Latvija kā nacionāla valsts.....	80
a. Nacionāla valsts.....	80
b. Latviešu nācija kā Latvijas valsts dibinātāja	84
c. Latvijas valsts dibināšanas mērķis un jēga.....	91
d. Nacionālas valsts atspoguļojums Satversmes tekstā	95
5.1.2. Latvijas valsts teritorija.....	97
5.1.3. Latvijas tauta.....	99
5.1.4. Latvijas suverēnā valsts vara	102
5.2. Latvijas valsts iekārtas identitāte.....	103
5.2.1. Mūsdienu Eiropas (Rietumu) tipa demokrātiska valsts iekārta.....	103
5.2.2. Demokrātiskas valsts iekārtas virsprincips (šaurākā nozīmē)	106
5.2.3. Tiesiskas valsts virsprincips.....	107
5.2.4. Sociāli atbildīgas valsts virsprincips	108
5.2.5. Nacionālas valsts virsprincips.....	109
6. Aizliegums skart Satversmes kodolu	110
6.1. Latvijas valsts un valsts iekārtas pastāvīga uzturēšana kā no Satversmes izrietošs tautas pienākums.....	111
6.1.1. Tautas pienākums pastāvīgi uzturēt savu valsti.....	112
6.1.2. Tautas pienākums patstāvīgi uzturēt demokrātisko valsts iekārta.....	113
6.2. Vai tautai var tikt uzlikts konstitucionāls pienākums pastāvīgi uzturēt savu valsti un tās demokrātisko iekārta?	114
6.2.1. Vai tas, ko Satversmē nevar izlasīt, nepastāv?	114
6.2.2. 1990. gada 4. maija Deklarācijas par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu preambulā balstīts iebildums	115
6.2.3. Vai tautai kā suverēnam vispār var tikt uzlikts kāds tiesisks pienākums?	116
6.2.4. Vai “mirušie valda pār dzīvajiem”?	118
6.3. Secinājums – neaizskarams Satversmes kodols kā konstitucionāls princips.....	121

6.4. Neaizskaramā Satversmes kodola apjoms	122
6.4.1. Satversmes kodola apjoma noteikšanas principi	122
6.4.2. Satversmes kodolā ietilpstošo	
konstitucionālās identitātes elementu apjoms	125
a. Satversmes kodolā ietilpstošo	
valsts valststiesiskās identitātes elementu apjoms.....	126
aa. Latvijas valsts nacionālais raksturs	126
bb. Latvijas valsts teritorija	126
cc. Latvijas tauta	127
dd. Latvijas suverēnā valsts vara	128
b. Satversmes kodolā ietilpstošo	
valsts iekārtas identitātes elementu apjoms	131
aa. Demokrātiskas valsts iekārtas virsprincips (šaurākā nozīmē)	131
bb. Tiesiskas valsts virsprincips.....	132
cc. Sociāli atbildīgas valsts virsprincips	134
dd. Nacionālas valsts virsprincips.....	134
7. Iesniegtie priekšlikumi Satversmes kodola atspoguļošanai	
Satversmes tekstā un tautas nobalsošanas rīkošanai.....	135
8. Komisijas priekšlikumi par Satversmes kodola, valsts mērķu	
un pamatprincipu atspoguļošanu paplašinātā Satversmes	
preambulā un Satversmes kodola procesuālo aizsardzību.....	138
9. Galasecinājumi.....	143
9.1. Mūsdienu valsts būtība	143
9.2. Valsts konstitucionālā identitāte	144
9.3. Satversmes kodols.....	145
9.4. Latvijas valsts konstitucionālā identitāte	146
9.5. Satversmes kodola aizskārums.....	148
9.6. Priekšlikumi Satversmes kodola atspoguļošanai Satversmes tekstā.....	153

1. IEVADS

[1] Šajā Konstitucionālo tiesību komisijas¹ (turpmāk – Komisija) viedokli tiks analizēti **Latvijas valsts konstitucionālie pamati**. Bez tam, balsoties uz šo analīzi, tiks izvērtēti priekšlikumi noteikt Satversmes 1.–4. un 77. panta negrozāmību un papildināt Satversmes 73. pantu, kā arī izteikts Komisijas priekšlikums par to, kā Latvijas konstitucionālo identitāti labāk atspoguļot Satversmes tekstā. Analīzes centrālais jautājums ir **Satversmes kodols**, tā iespējamais saturs un neaizskaramība.

[2] Demokrātijas forma, kas balstās uz konstitūciju kā tiesību normu ar attiecīgajā tiesiskajā sistēmā augstāko juridisko spēku (konstitucionālisms)², vēstures mērogā ir samērā jauna. Tā pastāv nedaudz ilgāk kā divus gadsimtus. Šajā laikā gan politiskās pieredzes, gan zinātnes un judikatūras atziņu rezultātā izpratne par konstitūciju, tās jēgu un būtību, kā arī interpretācijas metodēm ir attīstījusies, kļuvusi precīzāka, dziļāka. Tas attiecas arī uz laiku no Satversmes pieņemšanas 1922. gadā līdz mūsdienām. Tas jāņem vērā Satversmes, it sevišķi tās pamatnormu, interpretācijā.

[3] Diskusijā par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un Satversmes kodola esamību ir aktualizējušies arī jautājumi par Latvijas valsts pastāvēšanas jēgu, nepieciešamību un perspektīvām. Tāpēc jānoskaidro, kāda ir valsts un Satversmes attiecību daba un jēga un kādas ir to tiesiskās sekas. Komisija, balstoties uz kontinentālās Eiropas konstitucionālās teorijas jaunākajām atziņām un ņemot vērā Latvijas valsts jēgu, mērķi un vēsturisko pieredzi, centīsies rast tieši no mūsdienu viedokļa adekvātu atbildi uz šiem Latvijas valststiesiskajiem pamatjautājumiem.

[4] Tādēļ Komisija uzskata par lietderīgu pēc šā ievada (I daļa) īsi ieskicēt modernas **valsts** kā īpaša sabiedrības veidojuma **būtību** (II daļa). Secīgi tiks izvērsti jautājumi par valsts **konstitucionālo identitāti**, kas ir juridiskā mēraukla, pēc kuras var noteikt, vai konkrēta valsts un tās iekārta ir tā pati valsts ar to pašu iekārtu, kuras eksistenci paredz konstitūcija (III daļa). Tādējādi Komisija pievērsīsies arī plašākam jautājumam par savas valsts esības vērtību un nozīmi konkrētai sabiedrībai.

¹ Konstitucionālo tiesību komisijas sastāvs: Egils Levits (priekšsēdētājs), Gunārs Kusiņš, Lauris Liepa, Mārtiņš Mits, Daiga Rezevska, Ineta Ziemele. Komisijas locekļi ir neatkarīgi un pauž vienīgi savu personisko viedokli akadēmiskās brīvības ietvaros.

² Sal.: *Martin Loughlin: What is Constitutionalisation? In: The Twilight of Constitutionalism?* Ed. by Petra Dobner and Martin Loughlin. Oxford, 2010, p. 47.

[5] Tad, balstoties uz šo teorētisko bāzi, tiks **noskaidrots, vai vispār pastāv Satversmes kodols** (IV daļa). Viedokļa V daļā tiks analizēts Satversmes kodola saturs – **Latvijas konstitucionālās identitātes elementi** – nacionāli kultūrālais raksturs, teritorija, tauta, valsts vara, valsts iekārtas virsprincipi.

VI daļā tiks izvērtēts, vai Satversmes kodols var būt neaizskarams, tā ka konstitucionāls likumdevējs to nevar grozīt. Neaizskaramības jēga būtu neļaut šo konstitucionālo identitāti mainīt, vispār atsakoties no valsts vai likvidējot atsevišķus tās konstitucionālās identitātes elementus un tādā veidā vienlaikus likvidējot patlaban pastāvošo Satversmē ietvertu Latvijas valsti vai tās demokrātisko iekārtu. Turklāt tiks apsvērti gan argumenti, kas pieļauj Latvijas valsts un demokrātijas likvidēšanu, gan argumenti pret šo iespēju.

Viedokļa VII un VIII daļā tiks izvērtēti priekšlikumi par Satversmes kodola labāku atspoguļošanu Satversmes tekstā. Viedokli noslēgs IX – secinājumu daļa.

[6] Šis viedoklis ir **zinātnisks pētījums** par šo svarīgo Latvijas valststiesību jautājumu. Tas ir domāts kā **akadēmiskas diskusijas pienesums Latvijas valststiesību zinātnei**. Lai gan pēdējos gados nākuši klajā vairāki nozīmīgi pētījumi, Komisija konstatē, ka daudzas šajā viedokli analizētās jomas latviešu juridiskajā literatūrā tomēr ir maz pētītas. Tādēļ Komisija ar savu pētījumu ir mēģinājusi šo trūkumu mazināt. Dažiem jēdzieniem pat nav rasti atbilstoši termini. Komisija apzinās šādas terminoloģijas nepieciešamību un viedokļa ietvaros piedāvā vairākus jaunvārdus, ja nepieciešams, norādot to atbilstes citās valodās.

Komisija uzsver, ka tā centusies metodoloģiski balstīties uz mūsdienu kontinentālās Eiropas valststiesību atziņām, tādējādi ietverot **Latvijas valststiesības kopējā Eiropas tiesību telpā** un veicinot to modernizāciju.

2. MŪSDIENU VALSTS BŪTĪBA

[7] Satversme ir Latvijas valsts pamatlukums. Tā regulējuma objekts ir Latvijas valsts. Tātad Satversmes kā reāli funkcionējoša tiesību akta priekšnoteikums ir **Latvijas valsts pastāvēšana**.

Tādēļ, lai noteiktu, vai Satversme atspoguļo Latvijas valsts pastāvēšanas nemainīgumu (mūžīgumu), jo tauta rada valsti nevis kā pagaidu,

terminētu veidojumu, bet principā uz mūžīgiem laikiem, turklāt noteiktā, specifiskā formā un aprisēs (tieši kā Latvijas valsti), vispirms būtu lietderīgi pievērsties jautājumam, **kas tad vispār ir valsts.**

[8] Jēdzienam “valsts” ir gan abstrakta, gan konkrēta nozīme. Šo jēdzienu analizē un definē **sociālās zinātnes** un, protams, arī **tiesību zinātne**, jo īpaši publisko tiesību nozare un tās valststiesību atzars. Gan valststiesības, gan starptautiskās tiesības, gan citi tiesību zinātnes atzari un arī citas sociālo zinātņu disciplīnas, kā, piemēram, politikas zinātne, socioloģija, ekonomikas zinātne, vēsture, vienmēr saskaras ar problēmu, kā definēt, kas ir valsts.³

2.1. Valsts jēdziena izpratne

[9] **Starptautiskajās tiesībās** vēl arvien par atskaites punktu tiek izmantota samērā formālā 20. gadsimta pieceja, kas liek ņemt valstij nepieciešamo elementu uzskaitījumu – teritorija, tauta un suverēna valsts vara – par pamatu valsts raksturojumam, īpaši neiedziļinoties šo elementu būtībā.

Savukārt **nacionālās valststiesības** ņem par pamatu šo starptautiski tiesisko definīciju, bet to konkretizē un **tuvāk raksturo** tās dotos trīs obligātos elementus – teritoriju, tautu un valsts varu, kā arī **papildina** tos ar citiem elementiem, kā, piemēram, valsts vēsturisko izcelsmi, nacionāli kulturālo raksturojumu, valsts jēgu un mērķi, valsts iekārtu un darbības pamatprincipiem, u.tml.

[10] Līdz ar to valsts **starptautiski tiesiskā definīcija ir universāla**, jo attiecas uz visām pasaules valstīm, bet **valststiesiskā** definīcija katrai valstij ir **atšķirīga**, jo attiecas tikai uz konkrēto valsti.

Piemēram, no starptautisko tiesību viedokļa Latvija, ASV un Urugvaja ir valstis, kas sastāv no tiem pašiem trim elementiem. Turpretim, no attiecīgo nacionālo valststiesību viedokļa, šīs valstis ir atšķirīgas, piemēram, pēc ģeogrāfiskā stāvokļa, pēc tautas nacionāli kulturālās identitātes, pēc valsts varas struktūras, pēc vēsturiskajiem un politiskajiem apstākļiem, kas diktējuši to konstitūcijas un izskaidro to darbības principus, kā arī pēc citiem faktoriem.

³ Sk.: *Daniel Gaus: The State's Existence between Facts and Norms. A Reflection on Some Problems to the Analysis of the State. RECON Online Working Paper, 2011/16.*

[11] Tomēr valsts ir daudz plašāks, daudzšķautņaināks fenomens nekā tikai tiesiska konstrukcija. Šis fenomens nav pilnībā aptverams tikai ar tiesību metodes palīdzību. Kontinentālajā Eiropā, it sevišķi vācu tiesību telpā, valsts būtību pēta multidisciplinārā **vispārējā valstsmācība** (vāc.: *Allgemeine Staatslehre*, franc.: *théorie générale de l'État*, spān.: *teoría general del Estado*), kas mēģina dažādo zinātņu atziņas integrēt vienotā sistēmā.⁴

Šāda integrēta valsts kā juridiski sociāla fenomena izpratne ir par pamatu apgalvojumam, ka valsts nav vienīgi konkrētu materiālo elementu salikums vai normatīvu postulātu un priekšstatu konstrukcija, bet gan īpašs multidimensionāls sabiedrības veidojums, kura adekvātai analīzei nepieciešams dažādu zinātņu disciplīnu metožu pielietojums. Tāpat jāapzinās, ka valsti acīmredzot nebūs iespējams ietvert vienotā, visus tās aspektus aptverošā un izsmēlošā definīcijā.

Šā viedokļa ietvaros būs runa par valsti galvenokārt **valststiesiskā** aspektā.

2.2. Valsts jēga un uzdevumi

[12] Valsts mūsdienu izpratnē nebūt nav pašsaprotama, bet ir vēsturē samērā jauna parādība. Tādēļ šeit vispirms īsumā tiks abstrakti apskatīta valsts kā īpaša sabiedrības pašorganizācijas forma – kādēļ valsts ir nepieciešama, ko tā sabiedrībai dod?

[13] Modernas teritoriālas⁵ valsts rašanās process ilga vairākus gadsimtus, bet aizsākās jau viduslaiku beigu posmā. Šo laikmetu raksturoja nepārtraukti dažādu valdnieku savstarpējie kari. Šis apstāklis lielā mērā noteica to, ka 17. un vēlāko gadsimtu filozofi un juristi pievērsās tādiem eksistenciāliem jautājumiem kā karš un miers, cilvēka dzīves jēga, cilvēka pienākumi un reliģijas nozīme sabiedriskajā iekārtā.⁶

⁴ Sk.: *Reinholds Cipeliuss*: *Vispārējā mācība par valsti*. Rīga: AGB, 1998; *Christian Behrendt, Frédéric Bouhon*: *Introduction à la théorie générale de l'état*. 2e éd. Liège: Faculté de droit de l'Université de Liège, 2011; *Burkhard Schöbener, Matthias Knauff*: *Allgemeine Staatslehre*. München: Verlag C.H. Beck, 2009.

⁵ Moderna valsts ir teritoriāla, jo tās neatņemama sastāvdaļa ir noteikta teritorija, pretstatā viduslaiku valstiskajiem veidojumiem, kas nebija obligāti saistīti ar teritoriju, jo tur primāras bija hierarhiskās padotības un uzticības attiecības starp dažāda līmeņa valdniekiem un vasaļiem, sk. plašāk: *Wolfgang Reinhard*: *Geschichte der Staatsgewalt. Eine vergleichende Verfassungsgeschichte Europas von den Anfängen bis zur Gegenwart*. 3. Aufl. München: C.H. Beck, 2003.

⁶ Sk.: *Emmanuelle Jouanet*: *Le droit international libéral-providence. Une histoire du droit international*. Bruxelles: Editions Bruylant, 2011, p. 20.

[14] Šādā saspīlētā gaisotnē Tomass Hobss (*Thomas Hobbes*) formulēja savu teoriju par **drošību** kā cilvēka dabisko nepieciešamību un to, ka drošības garants ir **tiesības**, ko savukārt nodrošina visvarena (omnipotentā) **valsts**, kuru viņš – pēc analogijas ar Bībeles stāstu par visvareno briesmoni – apzīmē par Leviatānu (*Leviathan*), tādējādi uzsverot valsts visvarenību (omnipotenci).⁷ Citiem vārdiem, valsts, kurā valda noteikti likumi, kas bez atkāpēm tiek īstenoti, ir priekšnoteikums tāda stāvokļa nodrošināšanai, ka cilvēks pastāvīgi nekaros pret cilvēku.

[15] Renesanses laika lielo domātāju Monteskjē (*Montesquieu*), Hobsa (*Hobbes*), Loka (*Locke*) un Bentema (*Bentham*) pievēršanās drošības garantēšanas problēmai kā cilvēces eksistences pamatproblēmai gūla pamatā virknei pamatprincipu, kas nosaka sabiedrības funkcionēšanu mūsdienās. Tā, piemēram, mūsdienu starptautisko tiesību pamatprincipi, kas aizsargā valsts teritoriālo integritāti un sekmē valstu vienlīdzību starptautiskajās attiecībās, ir cieši saistīti ar fundamentālo atziņu par valsts lomu cilvēku drošības garantēšanā. Tādēļ starptautisko tiesību pamatfilozofija kopumā ir vērsta uz to, ka **pastāvoša valsts jāaizsargā**. Arī princips, kuru Eiropas Cilvēktiesību tiesa izkristalizējusi savā judikatūrā, proti, ka demokrātiskai valstij ir tiesības aizsargāt savu demokrātisko valsts iekārtu (**pašaizsargājošās demokrātijas doktrīna**),⁸ pirmsākumos varētu būt izrietējis no minētās renesanses laika filozofijas.

[16] Ir viegli saprotams, ka valsts funkciju daudzums nebūt nav visās valstīs vienāds, bet atkarīgs no valsts uzdevumiem, kuri dažādās attīstības pakāpēs esošās valstīs ir ļoti dažādi: “Primitīvajās valstīs uzdevumu ir maz un vienkārši, kulturāli attīstītajās valstīs ir daudz un komplicēti.”⁹

⁷ *Leviathan* by *Thomas Hobbes*, pirmizdevums 1651. gadā, atrodams: <http://oregon-state.edu/instruct/phl302/texts/hobbes/leviathan-a.html>.

⁸ Sk., piemēram: lieta “Ždanoka pret Latviju”, Lielās palātas 2006. gada 16. marta spriedums lietā Nr. 58278/00, § 100, 134; plašāk sk. arī tiesneša Egila Levita atsevišķās domas pie sākotnējā Pirmās palātas 2004. gada 16. jūnija sprieduma šajā lietā, kurām pēc pārsūdzības sekoja Lielās palātas spriedums. Par mēģinājumiem rast līdzsvaru starp šo doktrīnu un atvērtās demokrātijas doktrīnu sk.: *Massimo Starita*: Entre contrôle sur le respect de la légalité conventionnelle et promotion de la légitimité démocratique: la Cour européenne des droits de l’homme face aux transitions démocratique. *Baltic Yearbook of International Law*. Vol. 12, 2012 (forth-coming).

⁹ *Kārlis Dišlers*: Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 32. lpp.

Mūsdienu valsts nesalīdzināmi lielākā mērā regulē sabiedrības un atsevišķa indivīda dzīvi, nekā tā tika regulēta modernās valsts sākumposmā renesanses laikmetā. Valsts ir (tikai) sabiedrības organizācijas forma, tās instruments noteiktu mērķu sasniegšanai. Sabiedrība mūsdienās valsti ļoti intensīvi izmanto dažādu mērķu sasniegšanai un uzdevumu veikšanai.

[17] Mūsdienās valstij ir daudz vairāk **uzdevumu** nekā tikai cilvēku aizsardzība no ārējā ienaidnieka un miera un kārtības nodrošināšana pašas valsts iekšienē. Tie ietver it sevišķi ekonomiskās izaugsmes veicināšanu, sociālās solidaritātes un izlīdzinājuma nodrošināšanu, vides aizsardzību, kultūras, izglītības, veselības pamatvajadzību apmierināšanu u.c.

[18] Tomēr visus valsts uzdevumus mūsdienās iespējams iedalīt divos lielos atzaros: pirmkārt, ārējās un iekšējās **aizsardzības** uzdevumos un, otrkārt, materiālās un nemateriālās **labklājības** veicināšanas uzdevumos.

[19] **Aizsardzības** uzdevumi ir nemainīgi un tiek īstenoti kā valsts monopols (piespiedu vara funkcionējošā valstī drīkst būt tikai valsts institūcijām un amatpersonām, nevis privātpersonām), bet **labklājības** veicināšanas uzdevumus valsts veic kopā ar sabiedrību. Šo valsts uzdevumu apjoms lielā mērā variējas gan dažādos vēstures posmos, gan dažādās valstīs, gan katrā atsevišķā valstī atkarībā no valdošo spēku politiskās orientācijas.

[20] Iedalījums valstīs ir mūsdienu pasaules iekārtojuma stūrakmens. Neraugoties uz globalizāciju, Eiropas integrāciju, reģionalizāciju un citām tendencēm, kas zināmā mērā samazina nacionālās valsts kā galvenās sabiedrības lēmumu pieņēmējas un rīcības ietvara nozīmi, valsts arī mūsdienās joprojām ir **dominējošā un efektīvākā** sabiedrības organizācijas forma un pārskatāmā laika periodā tāda arī paliks.¹⁰

[21] Tādēļ it sevišķi 20. gadsimta 90. gados publiski paustajos teorētiskajos mēģinājumos **pāragri** prognozēt valsts kā sabiedrības organizācijas formas norietu,¹¹ ir nepietiekami novērtēta sociālā realitāte (piemēram, tieši valstis – un nevis starptautiskas vai nevalstiskas organizācijas vai starptau-

¹⁰ Sal.: *Eric C. Ip*: Globalization and the future of law of the sovereign state. *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 8 (2010), Nr. 3, p. 636.

¹¹ Sal.: *Kenichi Ohmae*: *The End of the Nation-State. The Rise of Regional Economies*. New York 1996; *Martin Wolf*: *Will the Nation-State survive Globalisation?* *Foreign Affairs*, 2001, Nr. 1, January/February 2001.

tiskie koncerni – bija tas spēks, kas reāli varēja ierobežot globālā finanšu tirgus nesēn izraisīto pasaules ekonomisko krīzi), kā arī par zemu novērtēts **valsts transformācijas** potenciāls,¹² tās spēja pielāgoties jaunajiem apstākļiem (piemēram, Eiropas Savienības pilsonība kā papildtiesības dod dalībvalstu pilsoņiem reālas mobilitātes un citas tiesības, tajā pašā laikā saglabājot pilsonību kā valsts konstitutīvu elementu).

[22] Valstij kā sabiedrības organizācijas formai pašreizējā sabiedrības attīstības stadijā, ņemot vērā pastāvīgi pieaugošo sabiedrības sarežģītību, arī paredzamā nākotnē nav pilnvērtīgas alternatīvas. Tātad vismaz vairākās nākamajās paaudzēs valsts vēl pastāvēs.

2.3. Tauta un valsts

[23] Moderna teritoriāla valsts, kas gan kā realitāte, gan kā filozofijas, tiesību un citu zinātņu objekts parādījās 16. gadsimtā, ir senāks priekšstats nekā tauta. **Tauta** uznāca uz politiskās skatuves tikai 18. gadsimta beigās. Vēlāk tā tika ietverta valsts politiskajā un tiesību sistēmā kā **valsts “nesēja”** un tās **leģitimitātes avots**.

[24] Tādējādi, sākot ar 18. gadsimta beigām, valsts un tautas savstarpējās attiecības tika apgrieztas otrādi: **sākotnēji** valsts centrā bija **absolūtais monarhs**, kurš savu **leģitimitāti** pēdējā instancē guva no Dieva un kura uzdevums bija aizsargāt savus padotos un gādāt par mieru un kārtību viņu starpā (turklāt “padotie” valststiesiski vēl netika uzskatīti par “tautu” kā valsti veidojošu vienību), bet **mūsdienu** izpratnē, kas balstās uz jau 19. gadsimtā pieņemto dalījumu sabiedrībā, no vienas puses, un valstī, no otras puses, **primāra ir tauta**, kas “nes” valsti, tas ir, to izveido, uztur un izmanto kā instrumentu savu mērķu sasniegšanai un vajadzību apmierināšanai.¹³

[25] 20. gadsimta 20. gados Hanss Kelzens (*Hans Kelsen*) raksturoja valsti kā intelekta radītu fenomenu, kura **objektīvā esība** izpaužas kā **tiesību**

¹² Sal.: The Nation-State in Transformation: Economic Globalisation, Institutional Mediation and Political Values. Ed. By Michael Böss. Aarhus 2010; *Eric C. Ip*: Globalisation and the Future of the Law of the Sovereign State. International Journal of Constitutional Law. Vol. 8 (2010), Nr. 3, p. 636.

¹³ Sal.: *Georges Burdeau*: La conception du pouvoir selon la Constitution du 4 octobre 1958. In: Revue française de science politique, 9e année, n°1, 1959, p. 94.

sistēma, kas ir zināmā mērā neatkarīga no tai pakļauto indivīdu uzvedības. Tālāk viņš skaidroja, ka tiesību sistēmas jēga ir efektīvi regulēt cilvēku uzvedību.¹⁴ Tomēr, lai šāda tiesību sistēma pastāvētu, ir nepieciešams, ka tās pastāvēšanu akceptē cilvēku grupa, kas sevi uzskata par kopību.¹⁵

[26] Šī politiski un tiesiski objektīvi pastāvošā kopība ir **tauta** valstiesiskā izpratnē. Bet tā kā valsts ir “tikai” īpaša sabiedrības organizācijas forma, tad var teikt, ka mūsdienu **valsts ir politiski un tiesiski organizēta tauta**.¹⁶ Politiski tauta ir **valsts “nesēja”** (proti, izveidotāja un pastāvīgā tālākuzturētāja), bet tiesiski tā ir gan **valsts varas un leģitimitātes avots**, gan valsts varas **objekts**.

2.4. Tauta kā suverēns

[27] Šīs tiesiskās konstrukcijas pamatā ir sākotnēji Ruso (*Jean Jacques Rousseau*) formulēta ideja par tautu kā pašorganizējošu subjektu, kas pats veido savu gribu un pats tai pakļaujas. Tādējādi ir izvirzīts postulāts par **tautu kā suverēnu**.

Tautas suverenitātes princips nozīmē to, ka **tauta pati** bez iejaukšanās no ārpusē veido savu gribu un pati nosaka arī to, kādā veidā tiek organizēta valsts.

[28] Suverenitātes principa subjekts ir gan tauta, gan valsts kā īpaša sabiedrības (tautas) pašorganizācijas forma. Suverenitātei ir divas dimensijas: ārējā un iekšējā.¹⁷

Suverenitātes ārējā dimensija nozīmē, ka tauta var pati pieņemt savus lēmumus bez iejaukšanās no ārpusē. Mūsdienu starptautiskajās tiesībās atzītā **valsts** (nevis tautas!) **suverenitāte** (precīzāk – valsts ārējā suverenitāte) sargā **tautas ārējo suverenitāti**, tātad aizsargā tautu no iejaukšanās no ārpusē.

¹⁴ Sk.: *Hans Kelsen*: Der soziologische und der juristische Staatsbegriff: Kritische Untersuchung des Verhältnisses von Staat und Recht. Tübingen: Mohr, 1922, S. 45.

¹⁵ Sk.: *Hans Kelsen*: Vom Wesen und Wert der Demokratie. 2. Auflage. In: Hans Kelsen: Verteidigung der Demokratie. Hrsg. v. Matthias Jestaedt u. Oliver Lepsius. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, S. 163.

¹⁶ *Gunnar Folke Schuppert*: Staatswissenschaft. Baden-Baden: Nomos, 2003, S. 157 ff.

¹⁷ Plašāk par suverenitātes jēdziena attīstību, izpratni un nozīmi valststiesībās un starptautiskajās tiesībās: *Dieter Grimm*: Souveränität. Herkunft und Zukunft eines Schlüsselbegriffs. Berlin: Berlin University Press, 2009.

Tātad ārējā suverenitāte ir tikai tām tautām, kurām ir sava valsts, proti, kuras ir sevi organizējušas kā valstis.¹⁸

[29] Savukārt līdz 19. un 20. gadsimta mijai pastāvējušā ideja par **valsts** (nevis tautas!) **iekšējo suverenitāti**, tas ir, valsts suverenitāti attiecībā pret savu tautu, balstījās uz sākotnējo, 16. gadsimtā iedibināto valsts filozofiju, kuras centrā bija absolūtais monarhs kā suverēns. Viņa griba ar valsts aparāta palīdzību tika īstenota gan uz ārpusi, tātad attiecībās ar citām valstīm, gan uz iekšpusi, tātad attiecībās starp monarhu kā suverēnu un viņa padotajiem (tautu).

[30] 18. un 19. gadsimta demokratizācijas cīņu rezultātā tautai pašai nonākot monarha vietā un kļūstot par valsts suverēnu, **valsts** (nevis tautas) iekšējā suverenitāte zaudē jēgu. Tās vietā mūsdienu valststiesībās runa ir par **tautas suverenitāti attiecībā pret savu valsti**. Ņemot par pamatu dalījumu starp sabiedrību un valsti, tautas suverenitāte nodrošina sabiedrības (tautas) prioritāti pār valsti, tas ir, pakļauj valsti tautas gribai.

[31] Tātad 19. gadsimtā, kad valsts suverēns vēl nebija tauta, bet gan monarhs, teorijā tiek apskatīta gan valsts ārējā suverenitāte, gan valsts iekšējā suverenitāte. Turpretim **mūsdienu** demokratizācijas procesa metamorfožu rezultātā jāatšķir **valsts suverenitāte** (valsts ir suverēna attiecībās ar citām valstīm), kuru primāri apskata starptautiskās tiesības, no **tautas suverenitātes** (tauta kā suverēns attiecībās ar savu valsti), kas primāri ir valststiesību jautājums.

Valststiesību izpratnē primāra ir tautas suverenitāte, jo valsts (un tās suverenitāte attiecībās ar citām valstīm) ir tikai tautas mērķu realizēšanas instruments. Tas nozīmē, ka arī valsts suverenitāte starptautiskajās attiecībās ir tikai līdzeklis, lai – no ārpuses netraucēti – īstenotu tautas suverenitāti, tas ir, tautas iespēju pašai sevi pārvaldīt, pašai lemt par sevi.

[32] Latvijā **valsts** suverenitāte ir atspoguļota Satversmes 1. pantā (Latvija ir neatkarīga republika), bet **tautas** suverenitāte noteikta Satversmes 2. pantā (suverēnā vara Latvijā pieder Latvijas tautai).¹⁹

¹⁸ Sal.: *Antony Anghie*: Rethinking Sovereignty in International Law. Annual Review of Law and Social Science. Vol. 5, 2009, p. 291.

¹⁹ *Jānis Pleps, Edgars Pastars, Ilze Plakane*: Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 92. lpp.

Turklāt Satversmes sistēmā primārs ir 2. pants, bet 1. pants – tādat valstiskā neatkarība un arī demokrātiskā valsts iekārta – ir instruments, kas vajadzīgs, lai nodrošinātu 2. panta darbību, proti, nodrošinātu Latvijas tautas suverenitāti un noteiktu adekvātu (tas ir, demokrātisku) veidu, kādā Latvijas tauta izsaka un īsteno savu gribu.

2.5. Tautas suverenitāte un pašnoteikšanās tiesības

[33] Tautas jēdziens valststiesiskā izpratnē ir cieši saistīts ar pašnoteikšanās ideju: valststiesiski tauta ir subjekts, kurš spējīgs veidot savu gribu, lai varētu pats sevi pārvaldīt un veidot attiecības ar citām tautām.²⁰

Tādat tautas suverenitāte pēc būtības nozīmē **tautas pašnoteikšanos**.

[34] Lai tauta varētu iegūt efektīvu spēju pati sevi pārvaldīt un veidot attiecības ar citām tautām, tādat pašnoteikties, tai mūsdienās vajag organizēties īpašā sabiedriskā formā – **valstī**. (Pilnīgi) suverēna tauta tādēļ nozīmē savu (starptautiski tiesiski) neatkarīgu valsti, ja tāda ir šīs tautas politiskā izvēle.²¹

Tas nozīmē, ka tautas suverenitātes ideja ietver **tiesības** uz savu valstiskumu, tādat arī uz **savu** neatkarīgu²² **valsti**, un iespējas to pieprasīt.

[35] Tomēr pēc modernas teritoriālas valsts izveidošanās 16.–17. gadsimtā un tās pirmajiem teorētiskajiem pamatojumiem minēto klasiķu darbos bija nepieciešami vēl vairāki gadsimti, lai izkristalizētos tēze par **tautu kā valsts suverēnās varas avotu**, kas aizstāja absolūtisma laikmeta valststiesiskos pieņēmumus par monarhu kā suverēnu, un lai tiktu atzītas **tautu tiesības uz pašnoteikšanos** un savas valsts izveidošanu.

[36] Pirmais valststiesiskais akts, kas atsaucas uz tautas pašnoteikšanās tiesībām, ir Amerikas Savienoto Valstu 1776. gada 4. jūlija Neatkarības

²⁰ Sk. plašāk: *Christoph Möllers: Die drei Gewalten. Legitimation der Gewaltengliederung im Verfassungsstaat, Europäischer Integration und Internationalisierung.* Göttingen: Velbruck Wissenschaft, 2008, S. 57 ff.

²¹ Jāpatur prātā, ka starptautiskajās tiesībās ir atzīta iespēja izvēlēties arī citas valstiskās formas, teiksim, asociāciju ar citu valsti. Šādu izvēli starptautiskās tiesības respektē kā metodi, ar kādu tiek īstenotas tautu tiesības uz pašnoteikšanos. Tāds piemērs ir Puerторiko, ar ASV asociēta valsts. Sk.: ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcija 1514 (XV). Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, 1960. gada 14. decembris.

²² Turpat.

deklarācija, kurā teikts, ka valdītāji ir atkarīgi no pārvaldīto piekrišanas un ka “tautai ir tiesības mainīt valdītājus vai padzīt tos”.²³

Tautas pašnoteikšanās ideja drīz pēc tam tika attīstīta tālāk 1789.–1793. gada Lielajā franču revolūcijā. Amerikas Savienoto Valstu neatkarības kustība bija vērsta pirmām kārtām pret Anglijas uzspiesto koloniālo režīmu, tātad uz “amerikāņu tautas” tiesībām **uz savu valsti** (no šīm tiesībām savukārt izrietēja nepieciešamība noteikt savu valsts iekārtu), bet Lielā franču revolūcija, kas notika jau pastāvošā valstī, bija vērsta pret līdzšinējo absolūtā monarha suverenitāti pār saviem padotajiem (tautu) un uz tautas tiesībām pašai noteikt savas valsts iekārtu, tas ir, **pašai sevi pārvaldīt**. Šajos divos vēsturiskajos notikumos, kuros pirmo reizi dzīvē izpaudās tautas pašnoteikšanās ideja, ir atpazīstama gan tautas ārējās suverenitātes prasība pēc savas neatkarīgas valsts, gan tautas iekšējās suverenitātes prasība pēc iespējas pašai sevi pārvaldīt.²⁴

[37] Mūsdienās sociālās zinātnes uzsver to, ka valsti rada un pastāvīgi uztur konkrēta tauta, kurai ir nepieciešamā **valstsgriba**. Valstsgriba pamato tautas pašnoteikšanās prasību materializēšanos, radot valsti, un tā tiek pastāvīgi manifestēta (izpausta) valsts pastāvēšanas laikā gan tautas priekšstāvju darbībā, gan arī dažādās sabiedrības politiskās līdzdalības formās.²⁵

Tiesību principus un normas, kas regulē tautas pašnoteikšanās ārējo dimensiju, tātad tautas tiesības citastarp prasīt savas valsts atzīšanu, kopš 20. gadsimta sākuma nosaka **starpautiskās tiesības** un konkrēti **tautu pašnoteikšanās tiesību nozari**.

Šīs tiesības tika atzītas kā princips Pirmā pasaules kara beigās ar ASV prezidenta Vilsona 1918. gada 8. janvārī izvirzītajiem 14 punktiem, kas postulēja Austrumeiropas un Viduseiropas tautu pašnoteikšanās tiesības, vēlāk, 1945. gadā, kā universāls princips tika iekļauts Apvienoto Nāciju

²³ The Declaration of Independence, Congress of Thirteen united States of America, July 4, 1776, pieejama vietnē <http://www.ushistory.org/declaration/document/>, apskatīta 2012. gada 8. jūlijā.

²⁴ Sal.: *Louis Henkin*: Revolutions and Constitutions. Louisiana Law Review. Vol. 49 (1989), p. 1023–1056.

²⁵ Sk.: *Armin von Bogdandy, Stefan Häußler*: Nations. The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Ed. by Rüdiger Wolfrum. Oxford University Press Oxford, 2012. Vol. VII, p. 519.

Statūtos (1. un 55. pants) un kļuva par juridisku pamatu dekolonizācijas procesam pēc Otrā pasaules kara.²⁶

Latviešu tauta (nācija) kā viena no pirmajām jau 1918. gadā atsaucās uz toreiz vēl jaunajām tautu pašnoteikšanās tiesībām, lai pamatotu savas tiesības uz savu valsti.²⁷

[38] Tātad konkrēta cilvēku grupa, kuru saista zināmi kopīgi objektīvi šīs grupas viendabīgumu apliecinājoši elementi,²⁸ un kura sevi subjektīvi uzskata par tautu, bet kurai līdz šim nav savas valsts,²⁹ principā pati izlemj, vai tā, (arī) izmantojot tai kopš 20. gadsimta sākuma starptautiskajās tiesībās apstiprinātās tautu pašnoteikšanās tiesības, vēlas savu valsti.

Iemesli tam, kādēļ tautā izveidojas politiska griba radīt savu valsti, dažādām tautām ir dažādi un atkarīgi gan no objektīviem vēsturiski politiskiem, gan subjektīviem faktoriem.³⁰

²⁶ Padziļināti analizēt tautu tiesības uz pašnoteikšanos šā viedokļa ietvaros nav iespējams. Sk. plašāk: *Alfred Cobban: The Nation State and National Self-determination*. 2nd ed. London: Collins, 1969; *Hurst Hannum: Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accomodation of Conflicting Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996; *James Summers: Peoples and International Law: How Nationalism and Self-Determination Shape a Contemporary Law of Nations*. Leiden, Boston: Nijhoff, 2007.

²⁷ Speciāli par latviešu tautas (nācijas) pašnoteikšanās prasību un tiesībām sk. plašāk: *Kārlis Dišlers: Tautu pašnoteikšanās tiesību tiesiskais saturs*. Latvijas Universitāte, 1932; *Boris Meissner: Die Sowjetunion, die baltischen Staaten und das Völkerrecht*. Köln: Verlag Wissenschaft und Politik, 1956; *Egils Levits: Latviešu tautas kā minoritātes tiesības uz savu valsti*. Vaga, Nr. 9 (1985), *Atmoda*, 1989. gada 13. jūnijs; *Egil Levits: Der politische Konflikt zwischen den Selbstbestimmungsbestrebungen und dem sowjetischen Herrschaftsanspruch in Lettland. Eine regionale Fallstudie zur sowjetischen Nationalitätenpolitik*. Marburg a.d. Lahn: Johan-Gottfried-Herder-Institut. Dokumentation Ostmitteleuropa. Jg. 14, H. 5–6, 1988; *Egils Levits: Latvijas Republika vai nācijas pašnoteikšanās? Atmoda*, 1989. gada 18. septembris; *Die baltischen Staaten im Umbruch. Beiträge 1995-2000 von Boris Meissner und Egil Levits*. Hamburg: Bibliotheca Baltica, 2001; *Ineta Ziemele: State Continuity and Nationality. The Baltic States and Russia: Past, Present and Future as Defined by International Law*. Leiden, Boston: Nijhoff, 2005.

²⁸ Zināms tautas viendabīgums, kas it sevišķi izpaužas kopējā vēsturiskajā pieredzē, valodā, kultūrā, ir nepieciešams un katrā ziņā veicinošs faktors, lai tauta varētu sevi konstitūēt kā solidāru politisku subjektu, kas vēlētos un spētu īstenot kopējus mērķus. Sal. arī: *Otto Depenheuer: Solidarität im Verfassungsstaat. Grundlegung einer normativen Theorie der Verteilung*. Norderstedt, 2009, S. 241 ff.

²⁹ Teiktais attiecas tikai uz vēsturiski jaunām valstīm, kas izveidojušās ne agrāk par 20. gadsimtu.

³⁰ Sk. plašāk: *Ernest Gellner: Nations and Nationalism*. Introduction by John Breuilly. 2nd ed. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2008.

[39] Savas valstsgribas iemeslu un izpausmju noskaidrošana vienmēr ir bijusi svarīga ikvienai tautai. Šā jautājuma pētniecība ir vēstures zinātnes nodarbe, taču vēl jo vairāk ar to saskaras pārējās sociālās zinātnes, it sevišķi valststiesības, jo tas ir cieši saistīts ar konkrētās valsts identitāti un no tās izrietošajām politikajām un konstitucionāli tiesiskajām sekām.

2.6. Tautas satversmes vara (*pouvoir constituant*) un valsts konstituētā vara (*pouvoir constitué*)

[40] Valsts dibināšana sākas ar **tautas politisku pamatizšķiršanos par savas valsts dibināšanu**, tātad arī par jaundibināmās valsts jēgu un mērķi. Šī pamatizšķiršanās ir tautas suverenitātes izpausme.

Pamatizšķiršanās par savu valsti ir **politiska**, nevis juridiska. Taču tā kalpo par pamatu vēlākām tiesiskām konstrukcijām, jo sevišķi valsts **konstitūcijai**, kura vai nu *expressis verbis*, vai pastarpināti atspoguļo šo pamatizšķiršanos, tajā ietvertu valsts jēgu un mērķi.

[41] Pati pamatizšķiršanās par valsts dibināšanu kā politiskas gribas izpausme nav saistīta un nav saistāma ne ar kādu tiesisku procedūru. Tā ir reālās gribas izpausme, kas spēj pašīstenoties. Šī tautas suverēnā pamatizšķiršanās **legitimē** uz tās balstīto valsti un valsts konstitūciju.

[42] Pēc politiski un tiesiski organizētas valsts izveidošanas tautas suverenitāte šajā valstī var izpausties tikai noteiktā **tiesiskā procedūrā**, kas ļauj noskaidrot vismaz to, vai kāda gribas izpausme vispār ir tieši tautas kā suverēnās valsts varas nesējas gribas izpausme. Lai to noskaidrotu, nepieciešama noteikta tiesiska procedūra, par ko jāvienojas vispirms. Citādi tauta nevar efektīvi pieņemt un īstenot savus lēmumus.

Tātad tautai, kas sevi organizē valsts formā, katrā ziņā kā minimums ir nepieciešams vispirms pieņemt un pēc tam ievērot tiesisku procedūru, kādā tā pieņem un pēc tam īsteno savus lēmumus.

Tādēļ jau izveidotā un funkcionējošā valstī tautas suverenitāte nevar būt absolūta.³¹ Tur **tauta ir pakļauta tiesībām**.³²

[43] Tāds komplekss sabiedrisks veidojums kā valsts vispār var pastāvēt tikai **tiesiskā ietvarā**. Tātad konstitucionālā demokrātiskā valstī arī

³¹ Sk. plašāk: *Neil Walker* (ed.): *Sovereignty in Transition*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

³² Sal. arī: *Egils Levits*: Arī tautu saista atbildība. Laiks, 2012. gada 7. februāris, *www.ir.lv*, 2012. gada 9. februāris.

pašai tautai kā suverēnam jāpakļaujas tiesiskam regulējumam. Šāds tiesiskais regulējums, kas vismaz nosaka to, kā tauta pieņem un īsteno savus lēmumus, ir **konstitūcija**.

Konstitūcija var būt gan rakstisks dokuments (kā lielākajā daļā pasaules valstu), gan arī tikai nerakstīta tiesību norma, kas par tādu ir atzīta un tiek ievērota. Tā ir tiesību norma ar augstāko juridisko spēku, kas saista valsti kopumā, tās orgānus un amatpersonas, un arī tautu kā suverēnās valsts varas nesēju.

Mūsdienu konstitūcijas parasti ietver ne tikai tautas lēmumu pieņemšanas un īstenošanas kārtību, bet arī nozīmīgāko vērtību un principu pieņemumu, it sevišķi cilvēktiesību, publiskās pārvaldes un citus sabiedrībai nozīmīgus noteikumus.

[44] Jāatšķir **konstitūcijas radīšana** (pirmreizēja pieņemšana) un vēlāka konstitūcijas **grozīšana**. Šo klasisko Eiropas valststiesību principu pirmo reizi formulējis Lielās franču revolūcijas teorētiķis Sjejess (*Sieyes*) 1789. gadā.³³ 20. gadsimtā to tālāk attīstīja un demokrātiskas valsts tautas suverenitātes prasībām piemēroja vācu valststiesībasnieks Karls Šmits (*Carl Schmidt*).³⁴ Šis princips ir lietojams arī Satversmes izpratnē.

[45] Parasti jaunas valsts **izveidošana** un **pirmās konsolidētās konstitūcijas radīšana ir process**, it sevišķi tad, kad tautas valstsgriba var tikt īstenota tikai pēc politiskas un militāras cīņas.

Piemēram, **Latvijas** valsts izcīnīšanas, nostiprināšanas un konsolidētās konstitūcijas spēkā stāšanās iekšpolitiskais process ilga piecus gadus. Tas sākās 1917. gadā ar Latviešu pagaidu nacionālās padomes kā latviešu tautas reprezentatīvā politiskā orgāna nodibināšanu un savas neatkarīgās valsts pieteikšanu un noslēdzās 1922. gadā ar Satversmes pieņemšanu un spēkā stāšanos.

[46] Jaunas valsts un tās konstitūcijas veidošana notiek paralēli un ciešā savstarpējā sasaistē. Jaunizveidotas valsts pirmā konstitūcija *expressis verbis* vai pastarpināti atspoguļo politisko pamatizšķiršanos par savu neatkarīgo valsti un tajā ietvertu **valsts jēgu un mērķi**. Tā satur arī priekš-

³³ *Emmanuel Joseph Sieyes*: Qu'est-ce que le Tiers état? (pirmizdevums: Paris, 1789). Atkārtots izdevums. Paris: Ulan Press, 2011.

³⁴ *Carl Schmidt*: Verfassungslehre (pirmizdevums: Berlin, 1928). 9. Aufl. Berlin: Dunker und Humblot, 1993.

rakstus par svarīgākajām valsts institūcijām un to kompetenci, lai jaunā valsts būtu rīcībspējīga, jo valsts nevar pastāvēt abstrakti kā ideja vai tikai kā tiešais spēks, tai ir nepieciešams kaut vai rudimentārs tiesiskais ietvars. Jaunizveidotas valsts konstitūcija parasti sākotnēji nav vienots dokuments, bet sastāv no dažādiem politiskiem rīcības aktiem un vairākiem tiesiskiem dokumentiem, kuru principiālais saturs vēlāk ieplūst pirmajā formāli pieņemtajā konstitūcijā (vēlāk parasti formālā konstitūcijas likumā).

[47] **Tiesības un spēja veidot savu valsti** – arī konfliktējot ar jau pastāvošu valsti – un noteikt šis valsts konstitūciju pieder **tautai**, kurai ir nepieciešamā valstsgriba. Šīs tiesības un spēja tiek apzīmētas par **tautas satversmes varu** (*pouvoir constituant, verfassungsgebende Gewalt*). Šīs tiesības ir sākotnējas un neatņemamas.³⁵

[48] **Pirms** valsts dibināšanas tauta (konkrēti – to pārstāvošie politiskie spēki) atsaucas uz tautas satversmes varas tiesisko dimensiju, lai leģitimētu prasību pēc savas valsts. Taču tautas satversmes vara iegūst savu papildījumu tikai **pēc** valsts reālas nodibināšanas un nostiprināšanas, ja nepieciešams, arī pēc izcīnīšanas (parasti cīņā pret tajā pašā teritorijā jau pastāvošu valsti). Noteiktos apstākļos un atbilstošā starptautiski tiesiskā kontekstā tikai reāli pastāvošam konstitucionāli politiskam veidojumam ar pienācīgu valstsgribu var būt tiesības prasīt starptautiski tiesisko atzīšanu.³⁶

[49] Tāpat tauta, atsaucoties uz savu satversmes varu, ne vien izveido (izcīnā) savu valsti, bet **vienlaikus** jau no paša sākuma nosaka tās **konstitūciju materiālā izpratnē**, tas ir, tiesiski postulē savu valstsgribu, proti, izveidot un uzturēt savu konkrētu valsti ar zināmu, sākotnēji tikai vispārīgos vilcienos iezīmētu mērķi, jēgu un saturu, kas vēlāk konkretizējas pirmajā formāli pieņemtajā konstitūcijā.

[50] Ar konstitūcijas tiesisko regulējumu tiek izveidotas **valsts konstitucionālās varas** (*pouvoir constitué, verfaßte Gewalt*) institūcijas (valdība, parlaments, tiesas u.c.) un piešķirtas tām noteiktas kompetences.

³⁵ Sal.: Ernst-Wolfgang Böckenförde: Die verfassungsgebende Gewalt des Volkes – ein Grenzbeffriff des Verfassungsrechts. In: Wissenschaft, Politik, Verfassungsgericht. Aufsätze von Ernst-Wolfgang Böckenförde. Berlin: Suhrkamp Verlag, 2011, S. 97 ff.

³⁶ Nelielam salīdzinājumam ar valstiskuma iegūšanas mēģinājumiem Aizkaukāzā un Ukrainā pēc Pirmā pasaules kara sk.: Ineta Ziemele: Latvijas – Krievijas valsts robežas jautājums un Latvijas nepārtrauktības doktrīna. Jurista Vārds, Nr. 27, 2008. gada 22. jūlijs, 45. punkts.

Valsts konstitucionālā vara tātad ir no tiešās un sākotnējās **tautas satversmes varas atvasināta vara**.

[51] Valsts konstitucionālajai varai kā tikai atvasinātai varai jāievēro tautas satversmes varas noteiktās vadlīnijas. Tas sevišķi attiecas uz tautas pamatizšķiršanos par savu valsti un tajā ietverto **valsts jēgu un mērķi**, ko tauta ir īstenojusi, balstoties uz savu satversmes varu. Valsts konstitucionālajai varai jāievēro principi un noteikumi, ko tai noteikusi tautas satversmes vara. Ja tā tos neievēro, tad rīkojas **prettiesiski un antikonstitucionāli**.

[52] Pie valsts konstitucionālās varas institūcijām pieder arī pati **tauta**, kura **pēc** konstitūcijas pieņemšanas savu varu īsteno tikai konstitūcijā noteiktā veidā un gadījumos. Tātad pēc konstitucionālas demokrātiskas valsts izveidošanas un nostiprināšanas un pirmās formālās konstitūcijas pieņemšanas tauta savu satversmes varu pakļauj konstitūcijai.

[53] Tas nozīmē, ka pēc valsts izveidošanas un rakstītās formālās konstitūcijas (konstitūcijas likuma formālā izpratnē) pieņemšanas tauta konstitūciju var grozīt tikai pašā konstitūcijā noteiktā kārtībā, tātad tautai jāpakļaujas konstitūcijai kā augstākā juridiskā spēka tiesību normai.

[54] Piemēram, Latvijas tauta kā Latvijas valsts suverēnās varas subjekts (Satversmes 2. pants) Satversmi var grozīt nevis tā, kā to attiecīgajā brīdī vēlas, bet gan tikai pašā Satversmē noteiktajā kārtībā (salīdzināt, piemēram, Satversmes 8., 14. un 64. pantu) un ievērojot tās saturiskās robežas, ko Satversme tiešā vai netiešā veidā nosaka.

[55] Tas nozīmē, ka tauta savu satversmes varu ir ierobežojusi ar pašas pieņemtu konstitūciju. Teorijā tādēļ dažkārt tiek paustas šaubas par to, vai konstitucionālā valsti suverēns vispār vēl pastāv, jo tauta vairs nevar "brīvi" lemt, ko tā attiecīgajā brīdī vēlas, bet tai jāievēro pašai saistošā konstitūcija, taču suverēns, kurš saistīts ar kādu augstāku varu – arī tiesību (konstitūcijas) varu, vairs nevarot tikt uzskatīts par suverēnu šā jēdziena sākotnējā, absolūtā izpratnē.³⁷

[56] Šis uzskats tomēr ir noraidāms. Pēc jaundibinātas valsts nostiprināšanās un konstitūcijas pieņemšanas **beidzas** valsts un konstitūcijas

³⁷ Tā, piemēram: *Martin Kriehl*: Einführung in die Staatslehre. Die geschichtlichen Legitimitätsgrundlagen des demokratischen Verfassungsstaates. 6. Aufl. Stuttgart usw., 2003, S. 101 ff.

veidošanas **revolucionārā fāzē** un **sākas konstitūcijas ikdienas darbība**. Valsts jēga nav permanentā revolūcijā, bet valstij sevi jāapliecina sakārtotā ikdienas darbā atbilstoši paredzamam un saprātīgam tiesiskam regulējumam, kas demokrātiskā valstī pastāvīgi un efektīvi nodrošina tautas aktuālās gribas īstenošanu. Šādā sistēmā tautas griba pastāvīgi tiek iedzīvināta valsts darbībā.

[57] Tātad tauta kā suverēns, izmantojot savu satversmes varu, vispirms rada valsti un konstitūciju, bet pēc konstitūcijas pieņemšanas jo-projām paliek suverēns, kas piešķir valstij un konstitūcijai leģitimitāti, kaut arī turpmāk darbojas saskaņā ar paša pieņemto konstitūciju tās noteiktajos ietvaros. Tauta kā suverēns (un tās izveidotās un tai pakļautās valsts institūcijas) **ar savu ikdienas darbību atbilstoši konstitūcijai ik mirkli akceptē** konstitūciju un tādējādi ir tai uzticīga.

[58] **Uzticība konstitūcijai** ir konstitūcijas būtības elements un efektivitātes priekšnoteikums. Ja tā zūd, tad konstitūcija vairs nedarbojas un priekšplānā atkal var izvirzīties tautas tiešā satversmes vara.

Pienākums būt uzticīgiem konstitūcijai attiecas uz visiem – pilsoņiem, amatpersonām, valsts orgāniem.³⁸ Šis pienākums gan nav jāsaprot tādējādi, ka pilsoņi nedrīkstētu pārstāvēt un īstenot uzskatus, kas vērsti uz konstitūcijas maiņu. Diskurss par konstitūcijas uzlabošanu ir normāla demokrātiska politiskā procesa sastāvdaļa; tā ir konstitucionālā politika. Attiecībā uz pilsoņiem³⁹ šim uzticības pienākumam ir šaurs tvērums.

Tas attiecas tikai, pirmkārt, uz šo uzskatu **īstenošanas mehānismu**, proti, šis pienākums prasa ievērot legālo ceļu, kādā šie uzskati, atbilstoši konstitūcijai var tikt pausti un īstenoti, un, otrkārt, uzskati nevar būt pretrunā ar pašā konstitūcijā *expressis verbis* vai nerakstītos tiesību principos ietvertiem **saturiskajiem ierobežojumiem** (piemēram, uzskats, ka

³⁸ Šis pienākums ir *expressis verbis* noteikts dažās jaunāka laika konstitūcijās. Piemēram, Igaunijas 1992. gada 28. jūnija konstitūcijas 54. panta pirmā daļa nosaka: “Katra Igaunijas pilsoņa pienākums ir būt uzticīgam konstitucionālajai kārtībai un aizstāvēt Igaunijas neatkarību”, Polijas 1997. gada 2. aprīļa konstitūcijas 82. pants nosaka: “Katra Polijas pilsoņa pienākums ir būt uzticīgam Polijas Republikai un rūpēties par kopējo labumu.”

³⁹ Savukārt attiecībā uz amatpersonām uzticības pienākuma tvērums ir daudz plašāks, tas aptver ne vien amatpersonas amata darbības, bet arī amatpersonas uzskatus un darbību privātajā sfērā.

jālikvidē demokrātija un tās vietā jāievieš autoritārs režīms, ir pretrunā ar uzticības pienākumu, un tādēļ konstitūcijai uzticīgās valsts institūcijas nedrīkst pieļaut tā īstenošanu).

No pienākuma saglabāt uzticību konstitūcijai izriet arī **pilsoņa tiesības uz pretestību** antikonstitucionāliem mēģinājumiem.⁴⁰

[59] Arī **tautas kā suverēna pienākums ir būt uzticīgai pašas pieņemtajai konstitūcijai**. Tiesa, tautas satversmes vara var arī faktiski ignorēt šo tiesisko uzticības pienākumu un vērsties pret konstitūciju. Ja tauta pauž neuzticību konstitūcijai, tad sākas (vardarbīga vai mierīga) **revolūcija**, kuras rezultāts nav tiesiski reglamentējams.⁴¹ Ja tauta (vai kāds cits subjekts) mēģina konstitūciju grozīt citādi, nekā pašā konstitūcijā paredzēts, tad tā ir antikonstitucionāla rīcība, pret kuru **konstitūcijai uzticīgajām valsts institūcijām** jāvēršas ar visiem to rīcībā esošajiem līdzekļiem.⁴² Paralēli, kā jau norādīts, pastāv pilsoņu tiesības pretoties galēji prettiesiskai iekārtai.

[60] **Revolūcijas likteni**, proti, vai tā ir izdevusies vai ne, nosaka tās reālais rezultāts. Revolūcija var beigties gan ar līdzšinējās valsts bojāeju (iespējams, arī jaunas radišanu), gan jaunas, būtībā principiāli citādas konstitūcijas pieņemšanu, kas valstij vai tās iekārtai rada jaunu legītimtātes pamatu,⁴³ gan arī ar revolūcijas sakāvi un tiesiskām sankcijām līdzdalībniekiem un atbalstītājiem.⁴⁴

⁴⁰ Pirmo reizi pretestības tiesības tika noteiktas Vācijas 1949. gada 25. maija Pamatlikuma 20. panta ceturtajā daļā: “Visiem vāciešiem ir tiesības pretoties jebkuram, kas mēģina šo kārtību (domāts Vācijas konstitūcijas kodols – red.) likvidēt, ja citādā veidā nav iespējams šos draudus novērst.” Vēlāk šim piemēram sekoja arī citas valstis, kuras piedzīvojušas diktatoriskus režīmus. Pretestības tiesības tagad ir noteiktas arī, piemēram, Grieķijas 1975. gada 20. jūnija konstitūcijas 120. panta ceturtajā daļā, Portugāles 1976. gada 21. aprīļa konstitūcijas 21. pantā, Igaunijas 1992. gada 28. jūnija konstitūcijas 54. panta otrajā daļā, Lietuvas 1992. gada 25. oktobra konstitūcijas 3. panta otrajā daļā. Citās valstīs tās ir atzītas nerakstītas pilsoņa tiesības.

⁴¹ Sal.: *John M. Finnis: Revolutions and Continuity of Law*. In: *Oxford Essays in Jurisprudence. Second Series*. Ed. by A.W. Brian Simpson. Oxford: Clarendon 1973, p. 44–76.

⁴² Piemēram, Latvijas Satversmes 62. pants paredz Ministru kabineta tiesības izsludināt izņēmuma stāvokli, ja valstī vai tās daļā ir izcēlies vai draud izcelties iekšējs nemiers, kas apdraud pastāvošo valsts iekārtu.

⁴³ Piemēram, Krievijas 1917. gada oktobra boļševiku revolūcija pamatos mainīja valsts konstitūciju un iekārtu, tomēr starptautiskā sabiedrība neatzina jaunas valsts rašanos, kaut arī jaunā valdība šādu prasību izvirzīja.

⁴⁴ *Reinhold Zippelius: Allgemeine Staatslehre*. 16. Aufl. München: C.H. Beck, 2010, S. 122.

3. VALSTS KONSTITUCIONĀLĀ IDENTITĀTE

[61] Mūsdienu valsts un tiesību attiecības ir simbiotiskas – valsts nevar eksistēt bez tiesībām, un tiesību īstenošanai nepieciešama valsts. Abas sabiedrības izpausmes formas šajā simbiozē kopīgi un mijiedarbojoties veido **valsti kā noteiktu subjektu ar savu identitāti**.

Turklāt konkrēta valsts nav tikai nosacīts, abstrakts nosaukums, kam varētu pakārtot jebkuru saturu. **Katrai valstij ir sava atsevišķa, unikāla identitāte** (sk. 7.–9. §). Valsts ir ne tikai tiesību subjekts, bet arī politisks subjekts, ekonomisks subjekts, tai var būt sava subjektivitāte arī no jebkura cita skatpunkta. Šajā viedoklī tiks apskatīta **valsts identitāte no tiesību viedokļa**.

3.1. Valsts esība un konstitucionālā identitāte

[62] Valsts nevar eksistēt bez un ārpus tiesībām. Tātad valsts ir **tiesību subjekts**, tā ir (sākotnēja) juridiskā persona. Tiesībsubjektība ir valsts eksistences *conditio sine qua non* – valsts, kurai nav tiesībsubjektības, ir neeksistējoša, iedomāta, virtuāla valsts.⁴⁵ Kamēr tā nav ieguvusi savu tiesībsubjektību, tā vēl nav valsts.

[63] **Tiesībsubjektību valstij piešķir tiesības** – pirmkārt, attiecīgās valsts valststiesības un, otrkārt, starptautiskās tiesības. Sākotnēji tās ir valststiesības, jo starptautiskās tiesības var apstiprināt valstisko tiesībsubjektību tikai tādām veidojumam, kurš jau pats sevi ir definējis par valsti un pieprasa valstiskuma atzīšanu. Savukārt, lai valsts būtu pilnvērtīgs tiesībsubjekts gan iekšējās, gan ārējās attiecībās, tai nepietiek tikai ar savas pašas valststiesisko tiesībsubjektību, bet nepieciešama arī starptautiski tiesiskā tiesībsubjektību.⁴⁶

⁴⁵ Piemēram, 1918. gada 5. novembrī, divas nedēļas pirms Latvijas valsts pasludināšanas, Rīgā pasludinātā Apvienotā Baltijas hercogiste (ar Mēklenburgas–Šverīnes hercogu Ādolfu Frīdrihu kā valsts galvu). Šis formāli pasludinātais valstiskais veidojums (kuru Vācija bija paredzējusi kā valstisku alternatīvu topošajai Latvijas Republikai un jau eksistējošai Igaunijas Republikai, bet kurš politisku notikumu – Vācijas revolūcijas un Latvijas Republikas pasludināšanas – rezultātā tā arī nekad neieguva valstisku tiesībsubjektību un līdz ar to nekļuva par valsti) kādu laiku kā vāciska “pretvīzija” latviešu un igauņu nacionālajām valstīm vēl turpināja ietekmēt politisko procesu un jauno Latvijas un Igaunijas valstu veidošanos. Cits piemērs – kurdu sacelšanās laikā 1927. gada oktobrī proklamētā Ararata republika, kura arī nekad neieguva savu tiesībsubjektību, bet kurai kā politiskai vīzijai bija zināma nozīme kurdu tautas kustībā.

⁴⁶ Citādi tā ir neatzīts *de facto* valstisks veidojums, kā, piemēram, Piedņestra.

[64] Tiesības nosaka un atšķir konkrētu tiesību subjektu no citiem tiesību subjektiem. Tiesību subjektam ir sava identitāte. **Tātad katrai valstij kā tiesību subjektam ir sava identitāte.** Nav iespējama valsts bez savas identitātes.

Valsts identitāti tiesību kontekstā nosaka gan starptautiskās tiesības, gan valststiesības. Šajā viedoklī tiks apskatīta tikai valsts identitāte no valststiesību viedokļa. Tādēļ tālāk ar saīsinātu apzīmējumu **“valsts identitāte”**, ja nav īpaši norādīts uz valsts starptautiski tiesisko identitāti, jāsaprot **valsts valststiesiskā identitāte.** Šajā viedoklī tiks lietoti abi termini ar vienādu saturu.

[65] **Identitāte** nozīmē subjekta iekšēju patību, tātad saskaņu pašam ar sevi kā atskaites sistēmu, un unikālu īpašību kopumu, kas to raksturo atšķirībā no citiem subjektiem, un šīs patības kontinuitāti laikā.⁴⁷ Turklāt identitāte nav statiska, tā var attīstīties un pieņemties apjomā laika gaitā, jo identitāte ir atvērta subjekta pieredzei. Pieredze (prakse) stiprina subjekta identitāti, kas ir visstiprākā tad, ja balstās uz aktīvu rīcību.⁴⁸

[66] **Subjekta identitāte ir nesaraujami saistīta ar tā esību.** Subjekts nevar eksistēt bez savas identitātes – tad tas nav identificējams kā subjekts ar savu gribu, rīcību un pozīciju attiecībā ar citiem subjektiem, apkārtējo pasauli.

Subjekts sākas ar to, ka iegūst savu identitāti, un beidzas ar to, ka šī identitāte beidz eksistēt. **Subjekta identitātes iznīcināšana nozīmē subjekta paša iznīcināšanu.**⁴⁹

[67] Jāatzīmē, ka subjekta, arī tiesiska subjekta, identitāti var iznīcināt gan ārēji faktori, gan noteiktos gadījumos arī subjekts pats. Subjekta identitātes iznīcināšana ir subjekta likvidēšana. Ja to veic subjekts pats, tad tā ir pašlikvidācija (pašnāvība).

Vienalga, vai iepriekšējā subjekta materiālais saturs pilnībā zūd (piemēram, likvidējot reģistrētu biedrību) vai uz tā bāzes tiek izveidots jauns subjekts (piemēram, likvidētās biedrības biedri izveido jaunu biedrību ar citiem mērķiem), vai arī tas ieplūst citā subjektā (piemēram, likvidētās

⁴⁷ Erik H. Erikson: Dimensions of New Identity. New York: W.W.Norton, 1974, p. 204.

⁴⁸ Turpat, 105. lpp.

⁴⁹ Sk. plašāk: Bernd Simon: Identity in Modern Society. A Social Psychological Perspective. Oxford u.c.: Blackwell Publishing, 2004.

biedrības biedri iestājas citā biedrībā), iepriekšējais subjekts pārstāj eksistēt – zaudējot savu identitāti, tas ir iznīcināts.

[68] Tomēr identitāte nav statiska. Tā var attīstīties. Jautājums ir vienīgi tāds, cik fundamentālām jābūt šīm pārmaiņām, lai tās “lauztu” tiesību subjekta līdzšinējo identitāti un to iznīcinātu. Tas attiecas arī uz valsts identitāti. Citiem vārdiem sakot, kā atšķirt regulārās pārmaiņas, subjekta normālo attīstību no būtiski pārveidojošām (transformatīvām), revolucionārām pārmaiņām, kas nozīmē līdzšinējā subjekta bojāeju.⁵⁰

[69] Vispirms jāatzīmē, ka valsts identitāti nenosaka visu tās tiesību normu kopums – tad jau ikreiz, kad parlaments pieņemtu jaunu likumu, mainītos valsts tiesiskā identitāte.

Līdzīgi ir ar valsts identitāti un nepārtrauktību starptautiskajās tiesībās. Piemēram, katra valdības maiņa nenoved pie vecās valsts izbeigšanās un jaunas valsts rašanās. Jāuzsver, ka no valststiesību viedokļa pat būtiskas pārmaiņas valsts valststiesiskajā identitātē tomēr var nenovest pie valsts starptautiski tiesiskās identitātes maiņas.

[70] Valstij tās iekšējo tiesībusubjektību piešķir **konstitūcija**. Līdz ar to konstitūcija arī nosaka valsts valststiesisko identitāti.

Tādēļ valststiesībās šo specifisko valsts identitāti apzīmē par valsts **konstitucionālo identitāti** (*constitutional identity, Verfassungsidentität, l'identité constitutionnelle*).

Jāatceras, ka jebkurā gadījumā vērtējams ir ne tikai rakstītās konstitūcijas teksts, bet gan **konstitūcija materiālajā izpratnē**.⁵¹ Tā var sastāvēt no dažādiem **rakstītiem juridiskiem dokumentiem un nerakstītiem tiesību un cita veida principiem, empīriskiem faktiem, pieņēmumiem un postulātiem**, ko materiālā konstitūcija integrē juridiskā formā.⁵²

[71] Konstitūcija ir valsts augstākā juridiskā spēka tiesību norma, kas vispirms tieši vai netieši atspoguļo tautas **pamatizšķiršanos par savu valsti**, tās jēgu un mērķiem, kā arī nosaka **valsts iekārtu**, tās darbības pamatprincipus.

⁵⁰ Gary Jeffrey Jacobson: Constitutional Identity. The Review of Politics. Vol. 68 (2006), p. 366.

⁵¹ Tātad konstitucionālā identitāte ir arī tām valstīm, kurām vispār nav rakstītas konstitūcijas, piemēram, Lielbritānijai un Izraēlai.

⁵² Sk. arī: Jānis Pleps, Edgars Pastars, Ilze Plakane: Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 35. un turpm. lpp.

[72] Tātad valsts konstitucionālo identitāti veido divas sastāvdaļas: **valsts identitāte (valststiesiskā, nevis starptautiski tiesiskā izpratnē)** un **valsts iekārtas identitāte**. Grozot valsts identitāti, var tikt sniegts nopietns pieteikums valsts starptautiski tiesiskai bojāejai un vairs nav jēgas runāt par valsts iekārtas identitāti. Turpretim, grozot (tikai) valsts iekārtas identitāti, valsts identitāte netiek skarta, tā turpina pastāvēt, tā joprojām ir tā pati valsts, bet nu jau ar citu iekārtu.⁵³

[73] Tomēr ne visas konstitūcijas normas nosaka valsts konstitucionālo identitāti – valsts identitāte parasti vēl nemainās līdz ar atsevišķu konstitūcijas normu grozīšanu, un tai nav obligāti jāmainās pat tad, ja valsts pieņem jaunu konstitūciju.

Valsts konstitucionālo identitāti nosaka nevis visas konstitucionālā ranga normas, bet tikai dažas no tām. Vienīgi grozot šīs konstitucionālās normas, tiek skarta valsts konstitucionālā identitāte.

Tātad, lai noteiktu valsts konstitucionālo identitāti, jānosaka, tieši kuras no visām konstitūcijas normām definē valsts konstitucionālo identitāti.

3.2. Valsts identitāte

[74] Lai atbildētu uz jautājumu par **valsts identitāti**, jānoskaidro, kas tieši kādu sabiedrības veidojumu padara par valsti tiesiskā izpratnē. Atbildes atrodamas kā **starptautiskajās tiesībās**, tā attiecīgās valsts **valsts tiesībās**, un tās papildina viena otru.

3.2.1. Valsts starptautiski tiesiskā identitāte

[75] **Pilnvērtīga valsts** mūsdienās ir pirmām kārtām tāds sabiedrības veidojums, kas atzīts par valsti **starptautiskajās tiesībās**.

Patlaban pasaulē ir 194 starptautiski tiesiski vispār atzītas valstis. No tām Apvienoto Nāciju Organizācijā ir 193 valstis.⁵⁴ Līdztekus šīm starptautiski tiesiski atzītajām valstīm pastāv vēl apmēram 10 veidojumi, kas pieprasījuši valstiskuma atzīšanu, bet to nav sagaidījuši vai daļēji nav sagaidījuši.

⁵³ Piemēram, 1934. gada 15. maija valsts apvērsums grozīja Latvijas valsts konstitucionālo identitāti tikai tiktāl, ka (antikonstitucionāli) tika grozīti valsts iekārtas pamati, taču pati Latvijas valsts turpināja pastāvēt. Savukārt Vācijas Demokrātiskā Republika, 1990. gada 3. oktobrī pievienojoties Vācijas Federatīvajai Republikai, zaudēja savu konstitucionālo identitāti pilnībā un pārstāja eksistēt kā valsts.

⁵⁴ Apvienoto Nāciju locekle nav Vatikāna valsts.

[76] Lai arī valsts nodibināšana ir konkrētai tautai risināms jautājums, tomēr neviena tauta nedzīvo izolācijā. Ja tauta dibina valsti, tad tas skar arī citas valstis. Līdz ar to mūsdienu pasaulē starptautiskajām tiesībām ir sakāms **galavārds** par to, vai konkrētajam valsts veidošanas procesam ir tiesiskas sekas attiecībās ar citām valstīm.

Tātad, vai kāds veidojums ir vai nav uzskatāms par valsti, galīgi nosaka nevis šis valsts pašas neatkarīgi noteiktās nacionālās valststiesības (konstitucionālās tiesības), bet gan starptautiskās tiesības.⁵⁵

[77] No tā izriet, ka sabiedrības veidojumam, kuram ir sava valstsgriba, proti, vēlme organizēties valsts formā, savās valststiesībās vispirms jāiekļauj tie priekšnoteikumi, kurus tam kā valstij diktē starptautiskās tiesības. Veidot savas valststiesības un savu konstitucionālo identitāti tā, ka attiecīgais veidojums nevar tikt atzīts par valsti starptautiskajās tiesībās, ir bezjēdzīgi.⁵⁶

Tādēļ **starptautisko tiesību izvirzītie valsts eksistences** – un līdz ar to arī **identitātes** – elementi ir katras valsts valststiesību un tās **konstitucionālās identitātes minimums**.

[78] Tātad mūsdienu pasaulē starptautiskās tiesības ir noteicošās, lai konstatētu, vai kāds veidojums vispār ir vai nav uzskatāms par valsti. Starptautiskās tiesības arī nosaka to, vai kāda valsts turpina eksistēt, ja kāds tās elements ir būtiski apdraudēts, mainīts vai (uz laiku) nepastāv.

[79] Starptautiskajās tiesībās par valsti var atzīt veidojumu, kas aplicina trīs klasiskus konstitutīvus valsts elementus:⁵⁷ **teritoriju, tautu, suverēnu valsts varu**.

Bez tam valsts dibināšana nedrīkst būt pretrunā ar speciālām starptautisko tiesību normām. Šī papildu prasība jāizpilda, lai – neraugoties

⁵⁵ Piemēram, attiecībā uz 1991. gadā savu neatkarību pasludinājušo Somalilandi vai 1992. gadā savu neatkarību pasludinājušo Abhāziju jautājums ir par to, vai šie veidojumi vispār ir valstis. Kaut gan abu šo veidojumu valststiesības (konstitucionālās tiesības) tos *eo ipso* deklarē par valstīm, no starptautisko tiesību viedokļa tie nav valstis. Tādēļ šeit pastāv pretruna starp attiecīgā veidojuma paša noteiktajām konstitucionālajām tiesībām un starptautiskajām tiesībām. Turpretim “pilnvērtīga” valsts konstitucionālā identitāte ietver savā kodolā (atzītu) valsts starptautiski tiesisko identitāti.

⁵⁶ *Karl Doehring*: Allgemeine Staatslehre. Eine systematische Darstellung. 3. Aufl. Heidelberg: C.F. Müller, 2004, RdNr. 32.

⁵⁷ Sk. plašāk: *James Crawford*: The Creation of States in International Law. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 2006, p. 45.

uz minēto triju elementu pastāvēšanu – jaundibināta valsts neapdraudētu pastāvošo starptautisko kārtību.

[80] Tātad jaunai valstij ir svarīgi, lai tā starptautiskajās tiesībās iegūtu savu **tiesībsubjektību** un līdz ar to savu **starptautiski tiesisko identitāti**. Tas notiek starptautiskā **atzīšanas** procesa rezultātā. Lai arī starptautiskās tiesības nenosaka, kādai jābūt valsts iekārtai, pilsonības principiem vai teritorijas lielumam, tomēr jaunā valsts var neiegūt pilnīgu starptautiski tiesisku tiesībsubjektību, ja esošās valstis to neatzīst un starptautiskās organizācijas neuzņem savās rindās.

[81] Minētie trīs elementi katrai atsevišķai valstij vienmēr ir konkrēti – konkrēta teritorija, konkrēta tauta, konkrēta valsts vara. Starptautiskās tiesības nosaka abstraktus valsts pastāvēšanas kritērijus, kas tiek piemēroti visām valstīm. Konkretizēt šos elementus ir valststiesību uzdevums.

Šeit starptautiskās tiesības atrodas saizobē ar valststiesībām. Taču tieši valststiesības ar nepieciešamo precizitāti piešķir šiem trim valsts elementiem konkrēto konstitucionālo identitāti.

3.2.2. Valsts starptautiski tiesiskā identitāte un valsts turpināšanās (nepārtrauktība)

[82] Starptautiskās tiesības ir būtiskas arī tajās situācijās, kad kāds no valsts elementiem bijis apdraudēts vai (uz laiku) nav pastāvējis. Tad nosaka, vai valsts arī šajā gadījumā vēl turpina pastāvēt vai arī tā uzskatāma par likvidētu (bojā gājušu).

[83] Tātad valsts starptautiski tiesiskās identitātes jautājums ir svarīgs situācijā, kad tiek apstrīdēta valsts pastāvēšana vai turpināšanās (nepārtrauktība). Starptautisko tiesību mērķiem nav nepieciešamas precīzi tās pašas valsts kodolu raksturojošās detaļas, kā tas varētu būt valststiesību kontekstā, taču tautas, teritorijas un valsts iekārtas vispārīga identitāte sekmīgas valsts starptautiski tiesiskās identitātes uzturēšanas labad jāsa-
glabā.⁵⁸

[84] Piemēram, **Latvijas** gadījumā, kad okupācijas rezultātā neatkarīgā valsts vara bija ierobežota ilgākā laika posmā, atjaunojot neatkarību, bija jāatbild uz jautājumu, vai Latvija ir tā pati valsts, kura tika dibināta

⁵⁸ James Crawford: *The Creation of States in International Law*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press, 2006, p. 667.

1918. gadā vai arī PSRS īstenotās **okupācijas** rezultātā šī Latvijas valsts ir **iznīcināta** un 1990./1991. gadā tika dibināta cita, **jauna valsts**.

[85] Latvijas tiesības balstās uz valsts nepārtrauktības doktrīnu. To konsekventi piemēro judikatūra⁵⁹ un uzsver tiesību zinātne.⁶⁰ Lai gan starptautisko tiesību doktrīna un prakse ir īpaši pretrunīga jautājumā par to, vai un kā nošķirt valstu identitātes un valstu pēctecības teorijas, tomēr **Latvijas un abu pārējo Baltijas valstu prasību par to identitātes un nepārtrauktības atzīšanu** akceptēja vairākums valstu.⁶¹

Jāuzsver, ka tad, ja starptautiskajās tiesībās nebūtu bijis pamata **Latvijas starptautiski tiesiskās identitātes konstatēšanai**, Latvijas valststiesiskā prasība pēc valsts nepārtrauktības paliktu tikai valststiesību (konstitūcijas) līmenī, kā tas notika Gruzijas, Ukrainas un citos gadījumos, un netiktu **atzīta** starptautiskā līmenī.⁶² Valststiesiska nepārtrauktības (kontinuitātes) prasība tātad ir nepieciešams, bet ne pietiekams priekšnoteikums nepārtrauktības (kontinuitātes) atzīšanai starptautiskajās tiesībās. Šai valststiesiski pamatotajai prasībai jātiek starptautiski tiesiski atzītai.

[86] Latvijas un abu pārējo Baltijas valstu gadījumā būtiska loma bija tam, ka jau pirms Otrā pasaules kara pasaulē nostiprinājās spēka lietošanas aizlieguma princips, bet Baltijas valstis savu neatkarību 1940. gadā zaudēja tieši **spēka draudu pielietošanas rezultātā**. 1991. gadā, akceptējot Baltijas valstu starptautiski tiesisko identitāti ar tām valstīm, kuras tika dibinātas 1918. gadā, citām valstīm bija svarīgi saskatīt, ka savā būtībā Baltijas valstis ir tās pašas, tātad identiskas ar tām, kas pastāvēja pirms okupācijas.

To uzskatāmi parāda 1991. gadā citu valstu paustie viedokļi par Baltijas valstu suverēnās varas atjaunošanu. Tā, piemēram, Beļģija uzskatīja

⁵⁹ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 17. februāra spriedumu lietā Nr. 2010-20-0106, 11. punkts.

⁶⁰ Sk. plašāk: *Ringolds Balodis, Annija Kārklīņa*: Divdesmit gadi kopš Latvijas Neatkarības deklarācijas: Valststiesību attīstības tendences un risinājumi. Jurista Vārds, Nr. 17/18, 2010. gada 27. aprīlis.

⁶¹ Sk.: *Ainārs Lerhis, Ineta Ziemeļe*: Latvijas neatkarības atjaunošana un atgriešanās starptautiskajā sabiedrībā (1991–1998). Grām.: Latvija starptautiskajās attiecībās. Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem. 1918–1998. Rīga: Nordik, 1999, 187. un turpm. lpp.

⁶² Sk.: *Ineta Ziemeļe*: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia. Leiden, Boston: Nijhoff Publishers, 2005, p. 17, 95.

“par pienākumu atgādināt, ka Beļģijai nav jāapliecina jauna Baltijas valstu atzīšana, jo tā atbilst 1920. gadā veiktajai atzīšanai”⁶³

[87] Starptautiskā prakse, īpaši pēc ANO izveidošanas, tātad rāda, ka starptautiskās tiesības var nepieļaut ne tikai jaunas valsts rašanos, bet arī pastāvošas valsts izbeigšanos, ja tā ir pretrunā ar svarīgām starptautisko tiesību normām, kā, piemēram, aizliegumu lietot spēku valstu attiecībās.

Pamatā starptautisko tiesību funkcija ir negatīva. Tās cenšas nepieļaut prettiesiski radītu valstisku veidojumu atzīšanu. Tomēr gadījumos, kad tautām (piemēram, Palestīnas tautai) ir tiesības uz pašnoteikšanos, starptautiskajām tiesībām ir arī pozitīva, valsts izveidošanu sekmējoša funkcija.

[88] Cieši saistīta ar šādu starptautisko tiesību izpratni ir arī tēze, ka **starptautiskās tiesības aizsargā esošo valstu nepārtrauktību un identitāti**, īpaši tad, ja tā tiek apdraudēta ar starptautiskajās tiesībās aizliegtām metodēm.

[89] Turpretim tad, ja valsts kādu **valsts elementu zaudē iekšpolitisku** iemeslu dēļ (ja valsts labprātīgi atsakās no savas neatkarības, tātad no savas suverēnās varas kā obligāta valsts elementa, vai valsts zaudē savu teritoriju vai līdzšinējo tautu), tās pastāvēšana var tikt nopietni apdraudēta, īpaši ja tas notiek atbilstošā starptautiski tiesiskā kontekstā.⁶⁴

Savukārt jautājums, vai valsts pati drīkst iznīcināt savu starptautiski tiesisko identitāti (kā savas konstitucionālās identitātes pamatu), ir attiecīgās valsts valststiesību jautājums.

Taču šajā stadijā starptautiskās tiesības gluži vienkārši izdara secinājumus par tiem iekšpolitiskajiem procesiem, kuri jau ir notikuši un kurus principā nosaka valststiesības.

⁶³ *Ineta Ziemele: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia*. Leiden, Boston: Nijhoff Publishers, 2005, p. 73.

⁶⁴ Sk.: *Ineta Ziemele: Extinction of States*. Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Online-Version: http://www.mpepil.com/subscriber_article?script=yes&id=/epil/entries/law-9780199231690-e1111&recno=2&author=Ziemele%20%20Ineta. Komisija šajā viedoklī nevērtēs stāvokli, ko starptautiskās tiesības apzīmē kā “neveiksmīgas valstis” (*failed states*). Arī piemēri, kad valstis uz kādu laiku atsakās no savas neatkarības, ir pazīstami: Apvienotā Arābu Republika pastāvēja divus gadus, un tikmēr starptautiskajās tiesībās netika pārstāvētas Ēģiptes un Sirijas valstis.

3.2.3. Valsts identitātes valststiesiskais aspekts

[90] Kā jau norādīts šajā viedoklī, starptautisko tiesību ietvaros ir svarīgs valsts identitātes jautājums. Tomēr **starptautisko tiesību** mērķu labad valsts identitātes aprīse paliek relatīvi **vispārīgas**.

[91] Savukārt centrālie jautājumi **valststiesībās** ir jautājumi par konkrētās valsts teritorijas, tautas, valsts jēgas un mērķu, valsts iekārtas, uzbuves, darbības principu un citu elementu vairāk vai mazāk **detalizētu** atspoguļojumu vai regulējumu. Tātad valststiesības (un tieši konstitucionālās tiesības) vispirms **konkretizē** valsts klasiskos starptautiski tiesiskos elementus (**teritoriju, tautu, valsts varu**).

Ja starptautiskajām tiesībām nav būtiski, kāds ir konkrētās valsts “raksturs”, un tām pietiek ar to, ka valsts var apliecināt trīs klasiskos elementus – teritoriju, tautu, valsts varu, tad konstitūcijai ar to nepietiek. Tā tieši vai netieši norāda, *kur* atrodas šī valsts teritorija, *kas* ir šīs valsts tauta, *kā* organizēta šīs valsts vara, *kas* ir tās avots, *kādi* ir tās mērķi.

[92] Tātad būtiskā funkcionālā atšķirība starp valsts starptautiski tiesisko identitāti un valststiesisko identitāti ir tā, ka valsts starptautiski tiesiskā identitāte tikai nosaka, vai kāds konkrēts sabiedrisks veidojums vispār **ir** (un turpina būt) valsts, bet valststiesiskā identitāte nosaka, **kāda** ir šī valsts.

[93] Konkretizējot valsts teritoriju, tautu un valsts varu, konstitūcija ņem vērā tādus **ārpusjuridiskos faktorus kā vēsture, politika, nacionālie, kultūras un citi faktori**, kas identificē attiecīgo valsti.

[94] Konstitūcija tādēļ vienmēr ir attiecināma uz **konkrētiem pirmskonstitucionāliem un ārpuskonstitucionāliem faktiem, pieņēmumiem, postulātiem,**⁶⁵ **tiesību un cita veida principiem**, kurus tā sevī iekļauj konkrētā juridiskā formā. Turklāt jāuzsver, ka tas viss var būt iekļauts gan tekstā *expressis verbis* gan – un tā notiek visbiežāk – kā nerakstītas pašsaprotamas vērtības, kuru eksistenci pamato juridiskās konstrukcijas un atsaucis konstitūcijā.

⁶⁵ Postulāti ir ārpusjuridiski vai juridiski fakti, kurus normatīvie tiesību akti vai starptautiskie tiesību principi aksiomātiski *expressis verbis* vai netieši pieņem kā eksistējošus, nepieļaujot to reālās eksistences pierādīšanu. Piemēram, Satversmes 95. pants, kas aizsargā cilvēka cieņu un godu, aksiomātiski postulē, ka cieņa un gods kā faktiski fenomenī pastāv, un nepieļauj šo fenomenī eksistences apstrīdēšanu tiesas procesā.

[95] Tādēļ konstitūcijās ir **“iekodētas”** (tiešas vai netiešas) norādes uz **valsts (nācijas) vēsturi, tradīcijām, valodu, valsts dibināšanas apstākļiem, valsts mērķiem** vai citiem elementiem, kas no konstitucionālo tiesību viedokļa palīdz konstituēt un atpazīt konkrēto valsti, piešķirt tai specifisku jēgu, to raksturot, noteikt, kas to atšķir no citām gan tobrīd pastāvošām valstīm, gan vēsturiski agrāk pastāvējušām “priekšgājējvalstīm”, gan dažreiz arī konkurējošām valstīm. Minētie elementi raksturo konkrētās **valsts konstitucionālo identitāti no valststiesību viedokļa**.⁶⁶

[96] Piemēram, **Latvijas** konstitucionālajās tiesībās plašas norādes uz pirmskonstitucionāliem un ārpuskonstitucionāliem elementiem ir ietvertas 1990. gada 4. maija **Deklarācijas par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu** preambulā, kas pieder pie Latvijas konstitūcijas materiālā izpratnē.⁶⁷ Tur atrodamas norādes uz vēsturiskiem faktiem, to juridiskiem un politiskiem vērtējumiem, juridiskiem postulātiem (it sevišķi Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnu),⁶⁸ kas lidznosaka **Latvijas valsts identitāti**.

[97] Ja **saikne** starp šiem konstitūcijā iekodētajiem ārpusjuridiskajiem valsti raksturojošajiem valststiesiskajiem elementiem un konstitūciju mainās – vai nu tādēļ, ka mainās paši šie elementi, vai arī tādēļ, ka konstitūcija tiek grozīta un tāpēc uz šiem elementiem vairs nebalstās un neatsaucas, tad mainās arī pašas valsts valststiesiskā identitāte un tas var nozīmēt līdzšinējās **valsts likvidāciju**.

[98] Ciktāl šis padziļinātais skatījums uz trim valsts starptautiski – tiesiskajiem elementiem (teritorija, tauta un valsts vara) un papildu elementiem (it īpaši valsts nacionālās identitātes, dibināšanas apstākļu un mērķu raksturojums) tiek ietverts valststiesiskajā identitātē, tas atkarīgs no konkrētās valsts konstitūcijas.

⁶⁶ Sal.: *Dominique Rousseou: L'identité constitutionnelle – bouclier de l'identité nationale ou branche de l'identité européenne?* Paris: Editions A. Pedone, 2011; *Gary Jeffrey Jacobson: Constitutional Identity. The Review of Politics* 68 (2006), p. 361.

⁶⁷ *Juris Jelāgins: Latvijas rakstītā konstitūcija. Latvijas Vēstnesis*, 1997, Nr. 119, 1997. gada 14. aprīlis.

⁶⁸ Sk. plašāk: *Egils Levits: 4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā. Grām.: 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju. Tālava Jundža redakcijā. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000, 54. un turpm. lpp.*

Piemēram, Satversmes 3. pants satur konkrētu norādi uz Latvijas valsts teritoriju, tātad konkrētā abstrakto valsts elementu “*teritorija*”. Vācijas Pamatlikums par valsts suverēnās varas nesēju nosaka tieši *vācu tautu* (nevis Vācijas tautu), kurai ir ne vien politiski juridiska, bet arī vēsturiska un nacionāli kulturāla dimensija. Gandrīz visu Eiropas valstu konstitūcijas savu *valsts varu* raksturo kā demokrātisku.

[99] Atkarībā no konkrētās valsts vēstures, tradīcijām, dibināšanas apstākļiem, kultūras atsevišķo valststiesisko elementu “**svars**” valsts konstitucionālajā identitātē ir dažāds. Vienā valstī kāds elements var būt ļoti izcelts, citā – tik pašsaprotams, ka vispār netiek minēts, un vēl citā valstī – maznozīmīgs. Tādēļ konstitucionālās identitātes apjoms un saturs visām valstīm **nav vienāds**. Tas atkarīgs no attiecīgās valsts (materiālās) konstitūcijas, tās **interpretācijas** tiesību teorijā, judikatūrā, kā arī izpratnes sabiedrībā un politikā.

Tādēļ starptautiski tiesiskā identitāte visām valstīm ir strukturāli identiska, bet to valststiesiskā identitāte – atšķirīga. To nav iespējams un nav arī jēdzīgi ietvert universālos kritērijos.⁶⁹

[100] Piemēram, visās konstitūcijās, kas kopš 20. gadsimta 90. gadiem pieņemtas Eiropas centrālās un austrumu daļas valstīs, ir izcelta **valsts-nācijas nacionāli kulturālā identitāte** kā nesaraujami saistīta ar **valsts jēgu**.

Uzskatāms piemērs ir Igaunijas 1992. gada 28. jūnija konstitūcija, kura atspoguļo Igaunijas valsts dibināšanas un vēlākās atjaunošanas jēgu un nosaka “*igauņu tautas, valodas un kultūras saglabāšanu cauri gadsimtiem*” par Igaunijas valsts mērķi. Savukārt Īrijas konstitucionālās identitātes sastāvdaļa, kas atspoguļota Īrijas 1937. gada 1. jūlija konstitūcijas nodaļā “*Nācija*”, ir iru tautas cīņa par savu valstisko neatkarību un nacionālo identitāti, kā arī komplicētais Ziemeļīrijas jautājums.

Daudzu Eiropas valstu konstitūciju norādes uz attiecīgās **valsts un valsts-nācijas vēsturi, valodu, kultūru**, tādā veidā ienesot valsts identitātē tradicionālus un kulturālus aspektus, ietver šajā identitātē laika dimensiju, piešķir tai **stabilitāti**, ļauj valsts-nācijai atpazīt sevi konstitūcijā un identificēt sevi ar savu valsti (bet vienlaikus nepieļauj pilnīgi voluntāras, acu-

⁶⁹ Sal.: *Karl Doehring*: Allgemeine Staatslehre. Eine systematische Darstellung. 3. Aufl. Heidelberg: C.F. Müller, 2004, RdsNr. 32.

mirkļīgas iegribas vai spiediena rezultātā radušās un realitātē nebalstītas konstrukcijas, piemēram, neļauj definēt jaunu “bezvēstures” tautu vai “jauna tipa cilvēku” u.tml.).

[101] Šie valststiesisko identitāti veidojošie elementi bieži atrodami konstitūciju pamatnoteikumos un preambulās.⁷⁰ Taču jāņem vērā, ka šo raksturojumu var saturēt ne tikai formālās konstitūcijas **teksts**, bet arī un jo sevišķi **nerakstīti postulāti un konstitucionālo tiesību principi**, kas visi kopā veido **konstitūciju materiālā izpratnē**. Tāpat liela nozīme ir arī konstitūcijas **sistēmai** – ja arī kāds valststiesisko identitāti definējošs elements nav tieši minēts konstitūcijas tekstā, tas var tikt izsecināts no konstitūcijas sistēmas.

[102] **Vecākās** konstitūcijās (arī Satversmē) šie valststiesiskās identitātes elementi parasti ir ietverti nerakstītos postulātos un principos, bet **jaunākās** konstitūcijās vērojama tendence tos lielākā mērā “atsegt” tekstā. Tomēr šo postulātu un principu “atsegšana” tekstā nekad nav un nevar būt pilnīga un izsmeļoša. Te jāņem vērā arī jau minētā identitātes īpašība, ka tā pieredzes rezultātā laika gaitā “pieaug” un ka līdz ar to sākotnējais teksts, kas konstitūcijā norāda uz attiecīgo valstiskās identitātes elementu, gan var palikt negrozīts, bet tiesību zinātnes, judikatūras un sabiedrības izpratnes attīstības rezultātā iegūt plašāku, dziļāku, sazarotāku raksturu.

Piemēram, **Vācijas** konstitūcijas 79. panta trešā daļa noteic, ka **konstitūcijas neaizskaramajā kodolā** ietilpst valsts iekārtas federālie un demokrātiskie pamati, tātad (tikai) uz valsts iekārtas identitāti attiecināmi konstitucionālās identitātes elementi. Taču savā 2009. gada 30. jūnija spriedumā⁷¹ par Lisabonas līgumu Federālā konstitucionālā tiesa, apstiprinot valststiesību zinātnē jau iepriekš izvirzīto tēzi,⁷² paplašināja konstitūcijas neaizskaramā kodola apjomu, ietverot tajā – ārpus Pamatlikuma

⁷⁰ Sk. plašāk: *Peter Häberle*: Präambeln im Text und Kontext der Verfassungen. In: Demokratie in Anfechtung und Bewährung. Festschrift für Johannes Broemann. Berlin: Duncker und Humblot, 1982, S. 211 ff.

⁷¹ Sk.: Federālās konstitucionālās tiesas 2009. gada 30. jūnija spriedumu apvienotajās lietās Nr. 2 BvE 2/08, 2 BvE 5/08, 2 BvR 1010/08, 2 BvR 1022/08, 2 BvR 1259/08, 2 BvR 182/09.

⁷² Sk. plašāk: *Paul Kirchhof*: Der deutsche Staat im Prozeß der europäischen Integration. In: Isensee/Kirchhof, Handbuch des Staatsrechts, Band VII. Heidelberg: C.F. Müller, 1992, § 183.

teksta – arī postulātu par pašas Vācijas valsts eksistenci, tātad konstitucionālās identitātes elementu, kas pārsniedz Pamatlikuma tekstā noteikto negrozāmo **valsts iekārtas** identitāti, bet attiecas jau uz negrozāmo **valsts identitāti**.⁷³

3.3. Valsts iekārtas identitāte

[103] Konstitūcijā ietvertajiem regulējumiem ir dažāda nozīme un detalizācijas pakāpe.

Piemēram, var teikt, ka Satversmes 83. pants, kas nosaka, ka tiesneši ir neatkarīgi un tikai likumam padoti, ir sabiedrības dzīvē svarīgāks nekā 63. panta nosacījums, ka ministru pilnvarotām atbildīgām valsts amatpersonām ir tiesība piedalīties Saeimas un tās komisiju sēdēs. Satversmes 91. pants, kas nosaka vienlīdzības principu, ir ļoti vispārīgs salīdzinājumā ar 29. panta detalizēto regulējumu par to, kad Saeimas locekli var saukt pie atbildības.

[104] Taču visas rakstītās konstitūcijas tekstā atrodamās tiesību normas un ārpus teksta pastāvošās materiālās konstitūcijas daļas veido kompleksu regulējumu sistēmu, kas pamatā organizē un nosaka sabiedrības dzīvi. Šo valsts fundamentālo regulējumu sistēmu apzīmē par **valsts iekārtu**.

[105] Konkrētajai valsts iekārtai ir sava identitāte, kuru nosaka šo valsts iekārtu raksturojošie principi. Tos var apzīmēt par **valsts iekārtas virsprincipiem vai struktūrprincipiem**.⁷⁴ Valsts iekārtas virsprincipi (struktūrprincipi) raksturo valsts iekārtas **būtību**, taču pieļauj dažādas tās izpausmes.

[106] Tie to vienlaikus atšķir no citām valsts iekārtām – gan no citu valstu iekārtām, gan no attiecīgās valsts citā laikā pastāvējušām (vai nākotnē iecerētām) iekārtām. Laika gaitā – sākot ar Aristoteli un Platonu – ir attīstīta **valsts iekārtu tipoloģija**, kas tās klasificē pēc šiem virsprincipiem.

⁷³ Sk. plašāk: *Robert Christian van Ooyen*: Die Staatstheorie des Bundesverfassungsgerichts und Europa. Von Solange über Maastricht zu Lissabon, 3. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2010.

⁷⁴ *Hartmut Maurer*: Staatsrecht I. Grundlagen, Verfassungsorgane, Staatsfunktionen. 6. Aufl. München, 2010, S. 164. Jāuzsver, ka terminoloģija un šo principu dogmatika dažādu valstu valststiesībās ir atšķirīga.

[107] Izplatītas tipoloģijas klasificē valsts iekārtas pēc līdzdalības valsts pārvaldīšanā: monokrātijas (absolūtā monarhija, vienpersoniska diktatūra), oligarhijas (partijas, huntas, citādi veidotas grupas diktatūra), demokrātijas (tautas līdzdalība sevis pārvaldīšanā, pašnoteikšanās). Šobrīd mazāk nozīmīga tipoloģija iedala valstis pēc tā, vai valsts galva šo amatu iegūst mantošanas ceļā (monarhija vai republika). Ir arī citas tipoloģijas.⁷⁵

[108] Jāatzīmē, ka Rietumu kultūras un tiesību telpā šīs tipoloģijas ir ilgstoši teorētiski analizētas un normatīvi juridiski postulētas. Tādēļ tās ir nevis voluntāras, bet vēsturiski samērā stabilas, taču pakļautas attīstībai diskursīvā procesā.

Tādēļ, piemēram, nav iespējams kādu valsts iekārtu konstitūcijā tikai nosaukt par demokrātisku, lai tā jau būtu atzīstama par demokrātisku. Tāpat, ja konstitūcijā nemaz nav pieminēts jēdziens “demokrātija”, bet analītiski var konstatēt, ka attiecīgās valsts iekārtā valda demokrātiskai valsts iekārtai raksturīgie virsprincipi, tad tā ir demokrātiska valsts iekārta.

Jāievēro, ka valsts iekārtas identitāte var tikt skarta ne vien ar lielām, acīmredzamām, revolucionārām pārmaiņām, piemēram, jaunas, savā saturā principiāli atšķirīgas konstitūcijas pieņemšanu,⁷⁶ bet arī ar tādas pārmaiņas juridiski ietverošu pavisam īsu tiesību akta tekstu⁷⁷ vai kādu it kā ļoti šauru, detalizētu normu.

[109] Tātad **valsts iekārtas reālā identitāte** ir konstatējama **analītiski**, piemērojot attiecīgās klasiskās tipoloģijas mērauklas un noskaidrojot, vai konkrētā valsts iekārta apliecina vai neapliecina attiecīgās valsts iekārtas identitāti veidojošos virsprincipus.

⁷⁵ Sk. plašāk: *Reinhold Zippelius*: Allgemeine Staatslehre. 16. Aufl. München, 2010, S. 130.

⁷⁶ Kā, piemēram, Francijas gadījumā, kad 1958. gadā konstitucionāli apšaubāmā veidā tika atcelta IV republikas konstitūcija un pieņemta V republikas konstitūcija (tās abas demokrātijas universālo struktūrprincipu izpratnē ir demokrātiskas, taču paredz atšķirīgu valdības formu), sal.: *Vlad Constantinesco, Stéphane Pierré-Caps*: Droit Constitutionnel. 4e ed. Paris : Presses universitaires de France, 2009, p. 351.

⁷⁷ Piemēram, demokrātiskā valsts iekārta Latvijā formāli tika likvidēta 1934. gada 18. maijā ar Ministru kabineta pieņemtu antikonstitucionālu deklarāciju, kas sastāv no 14 vārdiem: “Saeimas funkcijas līdz Satversmes reformas izvešanai izpilda Ministru kabinets, sākot ar 1934. gada 15. maija plkst. 23.” Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 1934, Nr. 6, 150. lpp.

[110] **Valststiesības** pēc terminoloģijas un satura lielā mērā orientējas uz šo politoloģisko tipoloģiju, bet pielāgo to savām vajadzībām. Valsts iekārtu konkrētajā izkārtojumā valda liela dažādība. Taču, piemērojot pareizo metodoloģiju, katras valsts iekārtas virsprincipi (strukturprincipi) atpazīstami – vienalga, vai tie ierakstīti tekstā *expressis verbis* vai nav ierakstīti tekstā, vai pat ir īpaši apslēpti dažādos zemāka juridiska spēka norulējumos.

[111] Valsts iekārtas identitāti veido triju pakāpju juridiski principi. Pirmo, respektīvi, pamatpakāpi veido **universālie virsprincipi** (strukturprincipi), kas attiecināmi uz jebkuras valsts iekārtu, kas pretendē piederēt pie attiecīgā valsts iekārtas tipa. Tā, piemēram, pie *demokrātiskas* valsts iekārtas universālajiem virsprincipiem (strukturprincipiem) pieder brīvas vēlēšanas. Ja tās nav nodrošinātas (piemēram, ja kāda zemāka juridiska spēka tiesību norma nosaka, ka kandidēt var tikai partijas, kas saņēmušas valdības atļauju, kaut arī konstitūcijas tekstā joprojām ierakstīts, ka attiecīgā valsts iekārta ir demokrātiska), tad attiecīgā iekārta nav kvalificējama par demokrātisku.

[112] Otro, nākamo pakāpi veido katras konkrētās valsts iekārtas principi, kas saskaņā ar nacionālo konstitūciju, tās izpratni un tradīcijām tiek atzīti par **konkrētās** valsts iekārtas identitāti veidojošiem virsprincipiem.

Tā, piemēram, gan ASV, gan Vācijā pie šādiem negrozāmo valsts iekārtas identitāti veidojošiem virsprincipiem tiek pieskaitīts *federālisms*. Gan ASV, gan Vācijas konstitūcija neļauj šo principu atcelt, tas pieder pie neaizskaramā konstitūcijas kodola. Šā principa atcelšana būtu antikonstitucionāls akts, kas (revolucionāri) mainītu valsts iekārtas identitāti.

Turpretim Latvija ir *unitāra* valsts. Taču unitārā valsts uzbūve – atšķirībā no federālisma principa ASV un Vācijā – nepieder pie Satversmes kodola. Satversme varētu noteikt, ka Latvija sastāv no četrām Satversmes 3. pantā minētām zemēm, kurām ir sava administratīvā un likumdošanas kompetence. Lai gan šāda reforma būtiski ietekmētu valsts darbības principus, tā nemainītu Latvijas valsts iekārtas identitāti; tā joprojām būtu demokrātiska Satversmes 1. panta izpratnē.

[113] Trešo pakāpi veido konkrētās valsts iekārtas **vienkāršie principi**, kuri valsts dzīvē var būt gana svarīgi un nozīmīgi, taču **neietekmē** valsts iekārtas identitāti valststiesiskā izpratnē.

Tā, piemēram, ja Latvija mainītu savu valdības sistēmu no parlamentārās demokrātijas uz prezidiāldemokrātiju, tai joprojām būtu demokrātiska valsts iekārta, kas atbilstu demokrātijas tipa valsts iekārtai, kādu to definē šā valsts iekārtas tipa universālie virsprincipi.

4. SATVERSMES KODOLS

[114] Šajā daļā tiks apskatīts jautājums, vai eksistē Satversmes kodols. Savukārt uz jautājumu, kāds ir iespējamā Satversmes kodola saturs un kādas ir tā konsekvences, atbilde tiks sniegta šā viedokļa V un VI daļā.

4.1. Konstitūcijas kodols konstitūciju tekstos un valststiesību teorijā

[115] Jautājums par Satversmes kodolu nebūt nav unikāls Latvijas konstitucionālo tiesību jautājums. Latvijā tas izvirzīts samērā nesen, tomēr daļā Eiropas valstu konstitūcijas kodols ir labi **pazīstams konstitucionālo tiesību jēdziens** (*noyau de la constitution, Verfassungskern*). Ar to tiek saprasti **negrozāmi konstitūcijas noteikumi**.

Salīdzināšanas labad Eiropas valstis var iedalīt trijās grupās, kas aprakstītas viedokļa 116.–124. punktā.

[116] Pie pirmās grupas pieder valstis, kur konstitūcijas kodols **expressis verbis ir noteikts konstitūcijā**. Konstitūcija pati nosaka, kuri tās noteikumi ir neaizskarami (tā sauktās mūžības klauzulas).

[117] Pirmā konstitūcija, kas ietvēra negrozāmus noteikumus, bija **Norvēģijas** 1814. gada 17. maija konstitūcija. Tās 112. pants noteica, ka šīs *konstitūcijas pamatprincipi* nedrīkst tikt grozīti.

Atzīmējams ir **Francijas** 1875. gada 25. februāra konstitūcijas 8. panta labojums (pieņemts 1884. gada 14. augustā). Tas noteica, ka valsts iekārtas *republikāniskā forma* nedrīkst tikt grozīta. Šī toreiz iedibinātā Francijas konstitucionālā tradīcija turpinājās arī nākamajās konstitūcijās, neraugoties uz sekojošajām vairāk vai mazāk revolucionārajām konstitucionālajām pārmaiņām. Patlaban spēkā esošajā 1958. gada 4. oktobra konstitūcijā šo mūžības klauzulu nosaka 89. panta piektā daļa.

Jāatzīmē, ka republikānismam Francijas konstitucionālajās tiesībās ir daudz dziļāks saturs nekā tikai tas, vai valsts galva iegūst savu amatu mantošanas ceļā vai ne. Francijas un tās tradīciju ietekmēto valstu valststie-

sībās republikānisms pēc savas nozīmes ir tuvs jēdzienam “demokrātija” Latvijas konstitucionālajās tiesībās.⁷⁸

[118] Turpretim 20. gadsimta pirmajā pusē pieņemtās konstitūcijas šādus negrozāmus noteikumus neparedzēja. Tas attiecas arī uz Satversmi un uz tās galveno iedvesmas avotu – 1919. gada **Veimāras konstitūciju** (Vācijas Republikas pamatlikumu).

Toreiz vairākums vadošo vācu valststiesībnieku [(Gerhards Anšics (*Gerhard Anschütz*), Rihards Toma (*Rihard Thoma*) u.c.] uzskatīja, ka **tauta kā suverēns drīkst pieņemt jebkuru lēmumu**, arī likvidēt savas valsts demokrātisko iekārtu vai pat pašu valsti.⁷⁹ Tomēr jau toreiz ietekmīgs mazākums (it sevišķi Karls Šmits (*Carl Schmidt*)) vērsās pret šādu tīri pozitīvisku pieeju, pamatojoties uz domu, ka konstitūcijai ir tautas satversmes varas sākotnēji noteikta materiāla substance, tādēļ tautas satversmes varai pakārtotā valsts konstitucionālā vara drīkst grozīt konstitūciju tikai tautas satversmes varas noteiktos ietvaros, tātad nedrīkst aizskart tautas pamatizšķiršanos par valsti un valsts iekārtu.⁸⁰

[119] Tobrīd dominējošā absolutizētā pozitīviskā pieeja konstitūcijas grozījumiem noveda līdz **Hitlera** nākšanai pie varas 1933. gadā un demokrātijas likvidēšanai formāli legālā ceļā, tātad saskaņā ar konstitūciju.

Šis politiskās katastrofas radītais globālais šoks lika kritiski izvērtēt līdzšinējo tīri pozitīvisko pieeju tautas suverenitātei. Kā atbildi absolūtajai tautas suverenitātes idejai un absolūtajam pozitīvismam vēl pirms Otrā pasaules kara uz ASV emigrējušie vācu demokrātiskie valststiesībnieki Karls Lēvenšteins (*Karl Loewenstein*) un Karls Mannheims (*Karl Mannheim*) izvirzīja savu teoriju par **pašaizsargājošo demokrātiju**.⁸¹ Saskaņā ar šo teoriju tauta nevar rīkoties pilnīgi brīvi, bet tai jārīkojas **atbildīgi**, lai neizpostītu savas eksistences pamatus, it sevišķi tā nedrīkst pati – legālā ceļā – likvidēt savu demokrātisko valsts iekārtu.

⁷⁸ Sal.: *Jan Pascal*: Article 89 de la Constitution. La Constitution de la Cinquième République. Paris: Economica, 2009.

⁷⁹ Sal.: *Thomas Anschütz*: Die Verfassung des deutschen Reiches vom 11. mai 1919. 11. Aufl. Berlin: Georg Stilke, 1933, Art. 76, Anm. 3.

⁸⁰ Sk.: *Carl Schmidt*: Verfassungslehre. Berlin: Duncker und Humblot, 1928.

⁸¹ *Karl Loewenstein*: Militant Democracy and Fundamental Rights. In: *American Political Science Review* 31 (1937), p. 417–433 and p. 638–658; *Karl Mannheim*: *Diagnosis of Our Time*. *Wartime Essays of a Sociologist*, London, 1943.

[120] Negatīvā pieredze ar absolūto tautas suverenitāti bija pamatā tam, ka pēc Otrā pasaules kara vairāku noziedzīgus diktatoriskus režīmus piedzīvojušo valstu konstitūcijās tika *expressis verbis* novilkta “sarkanās līnijas”, ko valsts konstitucionālā vara (tātad arī tauta konstitūcijas ietvaros) nedrīkst pārkāpt.

Šajā ziņā pirmā bija **Itālijas** 1947. gada 27. decembra konstitūcija, kuras 139. pants nosaka, ka “*republikāniskā valsts forma*” nevar tikt grozīta. Arī Itālijā franču tradīcijas ietekmes rezultātā republikānisma jēdziens ir tuvs demokrātijas jēdzienam Latvijas konstitucionālajās tiesībās.

Vēl plašāks un detalizētāks neaizskaramais konstitūcijas kodols tika noteikts nedaudz vēlāk – **Vācijas** 1949. gada 25. maija Pamatlikuma 79. panta trešajā daļā. Šis priekšraksts nosaka, ka nav pieļaujami tādi Pamatlikuma grozījumi, kas skar *valsts dalījumu zemēs, zemju līdzdalību likumdošanā* un Pamatlikuma 1. un 20. pantā noteiktos *virsprincipus*. Savukārt 1. pants postulē cilvēka cieņas un cilvēktiesību neaizskaramību, bet 20. pants nosaka valsts iekārtas virsprincipus, proti, ka Vācija ir federāla, demokrātiska, tiesiska, sociāli atbildīga valsts.

[121] Valststiesiskā apjausme, ka arī **tauta ir atbildīgs tiesību subjekts** un tai saistoši augstākstāvošie principi, kļuva par idejisko pamatu negrozāmības noteikumiem modernajās vairāku citu valstu konstitūcijās, kas tika pieņemtas 20. gadsimta otrajā pusē un beigās.

Piemēram, **Grieķijas** 1975. gada 9. jūnija konstitūcijas 110. pants nosaka, ka negrozāmi ir visi konstitūcijas noteikumi, kas reglamentē *valsts pamatus un valsts formu*, kā arī virkne citu speciālu konstitūcijas noteikumu. **Portugāles** 1976. gada 2. aprīļa konstitūcijas 288. pants norāda 14 jomas, kurās grozījumi nav pieļaujami. To starpā ir valsts neatkarība un vienotība, pilsoņu tiesības, brīvības un garantijas, republikāniskā valsts forma un citi noteikumi. **Igaunijas** 1992. gada 28. jūnija konstitūcijas preambula postulē igauņu tautas *nesatricināmo valstgribu* nodrošināt un attīstīt savu valsti, bet 1. panta otrā daļa nosaka, ka Igaunijas *valsts patsvērība* un *neatkarība* ir mūžīga un no tās nevar atteikties.

Arī citās šīs grupas valstīs pastāv jau konstitūcijas tekstā noteikts formāli neaizskarams konstitūcijas kodols. Turklāt šī grupa neaprobežojas tikai ar Eiropas valstīm. Piemēram, Turcijas 1982. gada 7. novembra konstitūcijas 4. pants aizliedz grozīt vai pat ierosināt grozīt pirmos trīs pantus,

kuri nosaka virkni pamatprincipu, tostarp demokrātiskas, sekulāras un sociālas valsts principus, nacionālās solidaritātes, valsts un nācijas nedalāmības principus, valsts valodu, karogu u.c. pamatprincipus.

[122] Pie otrās grupas pieder valstis, kur neaizskarams konstitūcijas kodols nav *expressis verbis* noteikts konstitūcijā, taču tā pastāvēšana tiek pieļauta vai pieņemta **valststiesībās**. Tur šāds konstitūcijas kodols pastāv **nerakstītu konstitucionālu principu formā**. Šie principi nepieļauj, ka valsts konstitucionālā vara varētu grozīt konstitūciju pretēji šā kodola materiālajam saturam.

Piemēram, **Austrijas** valststiesībās tiek diskutēts par to, ka šāds kodols varētu aptvert valsts pastāvēšanu un tās demokrātisko valsts iekārtu, ieskaitot cilvēktiesības.⁸² Austrijas Konstitucionālā tiesa šāda kodola pastāvēšanu uzskata par iespējamu, taču tai vēl nav bijis nepieciešamības par to lemt un precizēt tā saturu un apjomu.⁸³ Arī **Šveices** valststiesībās, kur konstitūcija *expressis verbis* paredz pat jaunas konstitūcijas pieņemšanu, ir atzīta noteiktu nerakstītu kritēriju pastāvēšana.⁸⁴

Jāatzīmē, ka nerakstīts konstitūcijas kodols ir atzīts arī ārpus Eiropas – piemēram, **Japānas** valststiesības akceptē to, ka, lai gan konstitūcijas teksts konstitūcijas kodolu neparedz, tās konstitūciju nevar grozīt pretēji demokrātijas, cilvēktiesību un pacifisma principiem.⁸⁵ **Izraēlā**, kur nav formāli vienota konstitūcijas likuma, valststiesību teorija un judikatūra atzīst, ka pie materiālās konstitūcijas neaizskaramā kodola pieder demokrātijas un nacionālas valsts principi.⁸⁶

[123] Visbeidzot, pie trešās grupas pieder valstis, kur šis jautājums nav *expressis verbis* noteikts konstitūcijas tekstā un **nav arī analizēts**

⁸² Peter Perenthaler: Der Verfassungskern. Gesamtänderung und Durchbrechung der Verfassung im Lichte der Theorie, Rechtsprechung und europäischer Verfassungskultur. Wien: Manz, 1998; sal. arī: Martin Hiesel: Gibt es in Österreich unabänderliches Verfassungsrecht? ÖJZ, 2002, 121 ff.

⁸³ Verfassungsgericht, Erkenntnis v. 12.10.2001, G 132/01.

⁸⁴ Sal.: Giovanni Biaggini, Thomas Gächter, Regina Kiener: Staatsrecht. Zürich, St.Gallen: Dike, 2011, S. 82.

⁸⁵ Reinhard Neumann: Änderung und Wandlung der japanischen Verfassung. Köln: Carl Heymanns, 1982, S. 154 ff., 160 ff.

⁸⁶ Sal.: Aharon Barak: Judge in a Democracy. Princetown, Oxford: Princetown University Press, 2006, p. 30.

valststiesību teorijā, piemēram, Skandināvijas valstis un Lielbritānija. Izkaidrojums varētu būt tāds, ka tur nedz valsts eksistence, nedz valsts nacionālais raksturs, nedz demokrātija kā valsts iekārta nav bijusi reāli apdraudēta un līdz ar to šādi jautājumi nav uzdoti. Tādēļ tur konstitucionālā teorija par to, vai pastāv neaizskarams konstitūcijas kodols, (pagaidām) klusē.

Savukārt pretēja tendence vērojama valstīs, kuras pārdzīvojušas nopietnu satricinājumu (piemēram, Vācija, Dienvideiropas un Austrumeiropas valstis) vai kurās demokrātijas un citu pamatprincipu pastāvēšanai pastāvīgi tiek mesti izaicinājumi (piemēram, Turcija). Šādās valstīs neaizskarama kodola regulējums konstitūcijā ir īpaši izteikts.

[124] **Eiropas Savienības** dalībvalstīm šis jautājums kļūst nozīmīgāks sakarā ar arvien apjomīgāku valsts kompetenču nodošanu Eiropas Savienības pārvaldībā un ar to saistīto iespējamo Eiropas Savienības attīstību konfederācijas vai pat federācijas virzienā. Šī vismaz teorētiskā perspektīva vairākās dalībvalstīs ir mudinājusi gan konstitucionālo teoriju, gan judikatūru meklēt atbildi uz jautājumu, vai un ciktāl spēkā esošā konstitūcija ļauj samazināt sava valstiskuma apjomu vai pat atteikties no tā.⁸⁷ Tas ir jautājums par neaizskaramu konstitūcijas kodolu, kas ietver sava nacionālā valstiskuma pastāvēšanu. Kā redzams, uzstādījumi, kas noved pie jautājuma par neaizskaramu konstitūcijas kodolu, var būt dažādi.

[125] Arī **Latvijā** līdz pavisam nesenam laikam galvenā uzmanība tika pievērsta nepārtrauktības doktrīnai, bet visaptveroša analīze par Latvijas valsts pamatiem izpalika. Tomēr pēdējā laikā jautājums par Latvijas valsts jēgu, būtību un nacionālo raksturu, tās pastāvēšanas perspektīvām Eiropā un globalizētajā pasaulē – tātad pēc būtības jautājums par neaizskaramo Satversmes kodolu – ir kļuvis aktuāls. Turklāt tas izskanējis visai skaļi – 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanā, Saeimas deputātu pieteikumā Satversmes tiesai,⁸⁸ oficiāli iesniegtajā priekšlikumā par Satversmes pamatnormu negrozāmības noteikšanu.

⁸⁷ Sal.: National Constitutional Law and European Integration. Study of the European Parliament, 2011. Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/committees/lv/afco/studies/download.html?languageDocument=EN&file=3531>.

⁸⁸ Satversmes tiesas lieta Nr. 2012-03-01, ierosināta 2012. gada 20. janvārī.

Tātad līdzšinējā sabiedrības un tiesību zinātnes “neziņas nevainība” attiecībā uz šo jautājumu ir zaudēta. To atgūt vairs nav iespējams. Tā kā Satversmē negrozāmas normas nav *expressis verbis* noteiktas, saprātīga atbilde uz šo jautājumu jādod arī **Latvijas valststiesību teorijai**. Tā būtu pienesums sabiedrības un speciālistu diskusijai un vienlaikus paplašinātu Latvijas valststiesību zinātnes redzesloku.

[126] Satversmes kodola ideju un jēdzienu Latvijā sāka apspriest sakarā ar konkrētu sabiedrībā izvirzītu jautājumu: **vai Latvijas valsts var legālā ceļā mainīt savu raksturu, varbūt pat tikt likvidēta?** Vai pastāv neaizskarams Satversmes kodols, kas to nepieļautu?

Savukārt no tā izriet vēl divi konkrēti jautājumi: ja šāds Satversmes kodols pastāv, tad, pirmkārt, vai tas aptver pašas Latvijas **valsts eksistenci** un tās **svaīgākās pamatnormas** un, otrkārt, vai tas nosaka, ka Latvijas valsts nedrīkst tikt likvidēta un tās **svaīgākās pamatnormas** nedrīkst tikt grozītas?

Tātad būtu jānoskaidro, vai iespējamam Satversmes kodolam, līdzīgi kā citu valstu konstitucionālajam kodolam, varētu būt gan **materiālais**, gan **procesuālais aspekts**.

[127] No tā izriet uzdevums vispirms identificēt Latvijas **svaīgākās pamatnormas** un tad aplūkot jautājumu, vai iespējams konstatēt principu, kas nosaka Latvijas valsts pašlikvidācijas un šo pamatnormu grozīšanas aizliegumu.

4.2. Satversmes pamatnormas kā iespējamais Satversmes kodols

[128] Vispirms var tikt izvirzīts šāds jautājums: vai **Satversmes kodola materiālo saturu** jau veido Satversmes **1.–4., 6. un 77. pants**. Minēto pantu (izņemot 6. pantu) negrozāmību piedāvāts noteikt Satversmē *expressis verbis*. Lai atbildētu uz šo jautājumu, jānoskaidro minēto pantu nozīme Satversmes sistēmā.

[129] Kaut arī konstitūcija jāizprot kā vienots, iekšēji saskanīgs tiesību akts,⁸⁹ tas tomēr nenozīmē, ka visām konstitūcijas normām ir saturiski vienāds **“svars”**, kā arī vienāds **juridiskais spēks**. Uz atsevišķu konstitūcijas normu **īpašo nozīmi** konstitūcijas saskanīgā interpretācijā norāda

⁸⁹ Sal.: Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006-05-01, 16. punkts.

arī tas, ka šo normu grozīšanas kārtība – ja grozīšana vispār pieļaujama – ir apgrūtināta salīdzinājumā ar parasto grozīšanas kārtību.

[130] Satversmes 1.–4., 6. un 77. pants atšķiras no pārējiem Satversmes pantiem tādā ziņā, ka tos var grozīt tikai īpašā, apgrūtinātā kārtībā.

[131] Satversmi var grozīt tikai konstitucionālais likumdevējs. Satversme paredz **divu veidu konstitucionālo likumdevēju** – vienkāršo un kvalificēto konstitucionālo likumdevēju.

Vienkāršā konstitucionālā likumdevēja funkciju veic regulārais (ikdienas) likumdevējs – Saeima – ar īpašu konstitucionālu vairākumu, kuru definē Satversmes 76. pants: “Satversmi Saeima var grozīt sēdēs, kurās piedalās vismaz divas trešdaļas Saeimas locekļu. Pārgrozījumus pieņem trijos lasījumos ar ne mazāk kā divu trešdaļu klātesošo deputātu balsu vairākumu.” Ja Saeimā šāds konstitucionālais vairākums jautājumā par Satversmes grozījumu ir panākts, tad Saeima funkcionāli no vienkāršā likumdevēja kļūst par **vienkāršo konstitucionālo likumdevēju**. Vienkāršais konstitucionālais likumdevējs ir tiesīgs grozīt visus Satversmes pantus, bet grozījumiem 1.–4., 6. un 77. pantā nepieciešams kvalificēts konstitucionāls likumdevēja apstiprinājums.

Satversmes 1.–4., 6. un 77. panta grozījumi – vienalga, vai tos vispirms būtu apstiprinājis vienkāršais konstitucionālais likumdevējs (tas ir, Saeima saskaņā ar Satversmes 76. pantu) vai arī šāda iniciatīva saskaņā ar Satversmes 78. pantu nāktu tieši no pilsoņu kopuma vidus, – jebkurā gadījumā jāapstiprina, respektīvi, jāpieņem tautas nobalsošanā, turklāt saskaņā ar Satversmes 79. panta pirmo daļu par grozījumiem jānobalso vairāk nekā pusei no visiem balsstiesīgajiem pilsoņu kopuma locekļiem. Ja šis vairākums ir panākts, tad **pilsoņu kopums** šo lēmumu pieņem kā **kvalificētais konstitucionālais likumdevējs**.

[132] Vienīgā reize Latvijas vēsturē, kad pilsoņu kopums pieņēma lēmumu kā kvalificētais konstitucionālais likumdevējs,⁹⁰ bija 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošana, kad tas noraidīja priekšlikumu grozīt Satversmes 4. pantu un citas Satversmes normas, ieviešot Latvijā divas valsts

⁹⁰ Arī 2008. gada 2. augustā notika tautas nobalsošana par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē. Tomēr tautas nobalsošanā piedalījās tikai 42 procenti vēlētāju. Tādējādi netika panākts saistoša lēmuma pieņemšanai nepieciešamais kvorums un Satversme tautas nobalsošanas ceļā netika grozīta.

valodas, kas būtiski ietekmētu valsts nacionālo identitāti.⁹¹ Šajā tautas nobalsošanā pilsoņu kopums, darbojoties kā kvalificētais konstitucionālais likumdevējs, papildus **apstiprināja Latvijas valsts nacionālo, latvisko raksturu**⁹².

[133] Šāda Satversmes 1.–4., 6., 77. panta aprgrūtināta grozīšanas kārtība nodrošina minēto pantu īpašu stabilitāti salīdzinājumā ar pārējām Satversmes normām. Ar to šie panti iegūst savu īpašo **Satversmes pamatnormu** statusu pārējo Satversmes normu vidū.

Tātad Satversmes tekstā Satversmes pamatnormas ir definētas **procesuāli** – kā normas, kuras Saeima vienpersoniski nevar grozīt, bet attiecībā uz kurām galavārds pieder otram konstitucionālā likumdevēja orgānam – pilsoņu kopumam, kuram kā Latvijas tautas pārstāvim ir augstāka leģitīmācijas pakāpe nekā Saeimai.

Šo sešu Satversmes pantu bloks kopumā – saskaņā arī ar 1990. gada 4. maija Deklarācijā par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu lietoto terminoloģiju – tiek apzīmēts arī par **Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu**.⁹³

Papildus jāatzīmē, ka vēsturiski valsts konstitucionāli tiesiskais pamats **ir bijis spēkā neatkarīgi no Satversmes darbības kopumā**. Tas jau darbojās kopš Latvijas valsts proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī un bija ietverts pirmajās divās (1918. gada un 1920. gada) pagaidu konstitūcijās.⁹⁴ Tātad tas bija spēkā jau pirms Satversmes pieņemšanas 1922. gada 15. februārī. Otrreiz tā darbība tika atjaunota līdz ar valsts suverēnās varas atjaunošanu 1990. gada 4. maijā – tātad vēl pirms 1993. gada 6. jūlija, kad Satversmes darbība tika atjaunota pilnā apmērā.

[134] Valsts konstitucionāli tiesiskā pamata īpašais procesuālais statuss balstās uz divām idejām. Pirmā ideja ir sākotnēji dziļāk neapkrastīts (ne-

⁹¹ 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošana par likumprojektu “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” (<http://web.cvk.lv/pub/public/30256.html>). Aplūkots 2012. gada 8. jūlijā.

⁹² *Jānis Pleps*: Vienā valodā. Pieejams: <http://politika.lv/article/viena-valoda>.

⁹³ *Egils Levits*: 4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā. Grām.: 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju. Tālava Jundža redakcijā. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000, 61. lpp.

⁹⁴ Sk.: *Kārlis Dišlers*: Latvijas pagaidu konstitūcija. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1920, Nr. 2–3, 49. un turpm. lpp.

reflektēts) priekšstats par tautu kā neierobežotu, absolūtu suverēnu, kas ir visvarens un tātad bez jebkādiem ierobežojumiem var pieņemt jebkuru lēmumu. Ideja par tautas absolūto varu (*vox populi – vox Dei*) dzīvoja līdz pat 20. gadsimta vidum, kad demokrātijas ideja konstitucionālajās tiesībās pakāpeniski tika savienota ar tiesiskas valsts ideju, atbilstoši kurai arī tauta kā leģitimitātes pirmavots ir pakļauta tiesībām un nevar rīkoties pilnīgi patvaļīgi.

[135] Otrā ideja ir 20. gadsimta sākumā dominējošā pārliecība, ka **pilsoņu kopums** būs drošāks valsts konstitucionālā pamata **sargātājs** nekā Saeima. Profesors Kārlis Dišlers norādīja, ka “[Satversmes 77. pantā minētie Satversmes panti] ir paši svarīgākie mūsu Satversmes panti, bez kuru grozīšanas vai atcelšanas nevar tikt grozīts mūsu valsts iekārtas republikāniski demokrātiskais raksturs. Šie Satversmes panti tāpēc ir nodoti pašas tautas apsardzībai – viņi var tikt grozīti ne citādi, kā uz vispārējā tautas nobalsošanā (obligatoriskā referendumā) pašas tautas izteiktu vēlēšanos”.⁹⁵ Šajā citātā vārdiem skan cauri Dišlera pārliecība, – cerība, ka tauta rīkosies saprātīgi un nosargās valsts konstitucionāli tiesisko pamatu, pat ja Saeima to kādreiz varētu nodot.

[136] Kaut arī konkrētajā 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanā pilsoņu kopums ar iespaidīgu vairākumu – pat sasniedzot kvalificētā konstitucionālā likumdevēja pakāpi – patiešām nosargāja Satversmes pamatnormu un tātad attaisnoja Dišlera cerību, tomēr, kā rāda Eiropas un pasaules vēstures gaita pēc Satversmes pieņemšanas 1922. gadā, vienmēr uz to pašauties nevar. Vēsture atklāj, ka Satversmes tēvu⁹⁶ toreizējā pārliecība, ko pauda Dišlers, ir izrādījusies pārlieku ideālistiska.

[137] Valsts konstitucionāli tiesiskā pamata īpašais statuss – šo Satversmes pantu paaugstinātā procesuālā aizsardzība pret pilsoņu kopuma demokrātiskā vairākuma aktuālo gribu tos grozīt – ir attaisnojams ar to, ka šie panti satur **Latvijas valsti un tās iekārtu konstituējošas un identificējošas fundamentālas normas**, kurām jābūt īpaši stabilām. Fundamentālas normas nevarētu pildīt savu funkciju, ja tās nebūtu īpaši stabilas, proti, pārāk viegli pakļautos mainīgā aktuālā politiskā vairākuma gribai.

⁹⁵ Kārlis Dišlers: Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 110. lpp.

⁹⁶ Par Satversmes tēvu jēdzienu sk.: Jānis Pleps: Satversmes tēvi un valsts robežas. Jurista Vārds, 2007, Nr. 5.

Šādā veidā tiek sabalansētas tautas *ilglaicīgās* intereses, kuras atspoguļojas fundamentālajās normās, ar tās *aktuālajām* interesēm, kuras atspoguļojas citās normās un valsts ikdienas darbībā; citas normas un valsts ikdienas darbība nedrīkst apdraudēt sabiedrības fundamentālās, ilglaicīgās intereses.

[138] Satversmes pamatnormām ir augstāks juridiskais spēks nekā pārējām Satversmes normām, jo to grozīšanas kārtība, kas saskaņā ar Hansa Kelzena (*Hans Kelsen*) tiesību normu hierarhijas teoriju ir viens no juridisko spēku noteicošajiem kritērijiem līdzās attiecīgās tiesību normas izdevējam, ir apgrūtināta salīdzinājumā ar pārējām Satversmes normām.⁹⁷ Tātad Satversmes pamatnormas – 1.–4., 6. un 77. pants – Latvijas tiesību normu hierarhijā ir **pozitīvās tiesību normas ar visaugstāko juridisko spēku**.

No tā it kā varētu izdarīt secinājumu, ka šīs normas ir identiskas ar iespējamo Satversmes kodolu. No šā secinājuma savukārt izrietētu, ka Satversmes **1.–4., 6. un 77. pants ir negrozāmi, pat ja** tas Satversmē nav īpaši noteikts.

[139] Tomēr šī doma jānoraida triju iemeslu dēļ. Pirmkārt, ja Satversmes pamatnormas būtu identiskas ar iespējamo Satversmes kodolu, kuru raksturotu tieši tā negrozāmība, tad Satversmes 77. un 78. pants, kas *expressis verbis* nosaka, ka pilsoņu kopums ar savu locekļu vairākumu šīs pamatnormas tomēr var grozīt, būtu jālieto *contra legem*. Lai arī pozitīva tiesību teksta *contra legem* lietošana ļoti specifiskās izņēmuma situācijās ir pieļaujama, no tās tomēr būtu jāizvairās.⁹⁸

[140] Otrkārt, pozitīvi formulētā normas tekstā ne katram vārdam un arī ne katram regulējumam ir tāda pati fundamentāla nozīme. Taču formāli katrs valsts konstitucionālo pamatnormu teksta vārds un katrs regulējums būtu aptverts ar tikpat stipru procesuālās aizsardzības mehānismu. Piemēram, uzskatīt 4. panta otro daļu, kas nosaka, ka “Latvijas

⁹⁷ *Hans Kelsen*: Introduction to the Problems of Legal Theory. A Translation of the First Edition of the *Reine Rechtstheorie* or Pure Theory of Law. Oxford: Clarendon Press, 2002; *Jānis Pleps*: Normatīvo tiesību aktu hierarhija: profesors Hanss Kelzens un mūsdienas (I) (II), Likums un Tiesības, Vol. 9, Nr. 2(90), No. 3(91), 2007.

⁹⁸ Sk. plašāk: *Kaspars Gailītis*: Tiesību tālākveidošanas metodes *contra legem* izmantošana. Jurista Vārds, 2010, Nr. 31.

karogs ir sarkans ar baltu svītru”, par neaizskarama Satversmes kodola sastāvdaļu un vienlaikus pieņem, ka 91. panta pirmais teikums “Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā” atrodas ārpus negrozāmā Satversmes kodola, nozīmētu akceptēt **vērtību pretrunu**.

[141] Treškārt, laika gaitā uzkrājas arvien jaunas konstitucionālās teorijas un judikatūras atziņas. To rezultātā Satversmes “dziļums” un “apjoms” pastāvīgi palielinās. Tās attiecas jo sevišķi (bet, protams, ne tikai) uz Satversmes 1. pantu, kas sava augstā abstrakcijas līmeņa dēļ kalpo par Latvijas publisko tiesību ģenerālklauzulu.⁹⁹ Piemēram, tagad jau vispār akceptēts postulāts ir tas, ka Satversmes 1. pantā lietotais demokrātijas jēdziens ietver ne vien demokrātijas virsprincipu (šaurākā nozīmē), bet arī tiesiskas valsts virsprincipu, lai gan Satversmes tēvi savulaik domāja galvenokārt par demokrātijas virsprincipu (šaurākā nozīmē). Bez tam pastāv pamatoti argumenti tam, ka Satversmes 1. pantā lietotais demokrātijas jēdziens aptver arī sociāli atbildīgas un nacionālas valsts virsprincipus.

[142] Tādēļ šobrīd nav tiesisku šķēršļu tam, lai atklātu šos virsprincipus Satversmes tekstā, padarītu tos redzamus, piemēram, paplašinot 1. panta formulējumu šādi: “Latvija ir neatkarīga, demokrātiska, tiesiska, sociāli atbildīga un nacionāla republika.” Tāpat nepastāv tiesiski šķēršļi tam, lai šo pantu papildinātu ar otro teikumu, kas būtu aizgūts no analogiska noteikuma Igaunijas 1992. gada konstitūcijā, bet atsegtu Latvijas valsts būtību: “Latvijas valsts virsuzdevums ir nodrošināt latviešu nācijas, valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem.”

[143] Līdz ar to jāsecina: ja ar neaizskaramu Satversmes kodolu ir domāti paši svarīgākie materiālie konstitucionālie principi, tad tie nevar būt pilnīgi identiski ar Satversmes 1.–4., 6. un 77. panta pašreizējo tekstu, jo šajos pantos, pirmkārt, ir ietverti regulējumi, kam pēc to svarīguma nepienāktos atrasties Satversmes kodolā un, otrkārt, nav tekstuāli izvērti visi svarīgākie konstitucionālie principi, turklāt nav iemesla, kādēļ tos nedrīkstētu padarīt redzamus arī minēto pantu tekstā vai citviet Satversmē.

[144] Tādēļ Satversmes pamatnormas, lai gan **lielā mērā** satur **Latvijas valsti** un tās iekārtu konstituējošas un identificējošas fundamentālas normas, tomēr **nav uzskatāmas par pilnīgi identiskām** ar iespējamo ne-

⁹⁹ Egils Levits: Nozīmīgs spriedums par vēlēšanām. Jurista Vārds, 2006, Nr. 50.

aizskaramo Satversmes kodolu. Abas juridiskās konstrukcijas pārklājas lielā mērā, bet ne pilnīgi.

Ikdienas sakarībās, kur nav nepieciešama juridiska precizitāte, šie divi jēdzieni tiek lietoti un var tikt lietoti kā sinonīmi, ar to domājot Satversmes svarīgākās, fundamentālākās normas, taču konstitucionālā teorija, postulējot Satversmes kodolu, prasa rūpīgu un precīzu šā institūta pamatojumu un satura analīzi.

4.3. Satversmes kodola būtība – Latvijas valsts konstitucionālā identitāte un tās procesuālā aizsardzība (neaizskaramība)

[145] Tā kā Satversmes kodols nav identisks ar Satversmes pamatnormām, proti, 1.–4., 6. un 77. pantu – tad jāpārbauda, vai Satversmes kodols varētu pastāvēt **nerakstīta konstitucionāla principa formā**.

Taču pret to var tikt izvirzīts iebildums, ka Satversme nevar saturēt nekādas normas ārpus tās teksta. Saskaņā ar šo uzskatu varētu teikt: tā kā Satversmē nav *expressis verbis* noteikts neaizskarams kodols, kā, piemēram, Francijas, Itālijas vai Vācijas konstitūcijās, tad Satversme šādu kodolu neparedz.

Tādēļ vispirms jāatbild uz jautājumu, vai “blakus” Satversmes tekstam vai “aiz tā” Latvijas konstitucionālajās tiesībās var pastāvēt tādi nerakstīti konstitucionāli principi, kuri varētu papildināt, modificēt, padziļināt Satversmes tekstu.

[146] Formāli izlasot un pavirši izprotot Satversmi, varētu rasties iespaids, ka Latvijas konstitucionālais likumdevējs var **grozīt jebkuru Satversmes normu**. Vienīgais ierobežojums, kas izlasāms Satversmes tekstā, ir tas, ka Satversmes pamatnormas, proti, Satversmes 1.–4., 6. un 77. pantu, nevar grozīt Saeima kā vienkāršais konstitucionālais likumdevējs, bet gan vienīgi pilsoņu kopums kā kvalificētais konstitucionālais likumdevējs.

[147] Rodas jautājums: vai, ja vien šis kompetenču sadalījums starp abiem konstitucionālajiem likumdevējiem tiek ievērots, tie var Satversmē izdarīt **jebkuru grozījumu, lai arī kāds būtu tā saturs?** Vai, piemēram, Saeima kā vienkāršais konstitucionālais likumdevējs var papildināt Satversmes 102. pantu, kas nosaka biedrošanās brīvību, ar jaunu otro teikumu: “Politiskās partijas var dibināt tikai ar Ministru kabineta atļauju”? Vai pilsoņu kopums kā kvalificētais konstitucionālais likumdevējs drīkst, piemēram, svītrot no Satversmes 1. panta vārdu “demokrātiska”?

Vai Saeima vai pilsoņu kopums drīkst papildināt Satversmes 64. pantu ar jaunu otro teikumu: “Līdz ekonomiskās krīzes beigām, par ko lems Saeima, visas likumdošanas tiesības pāriet Ministru kabinetam”?

[148] Jautājums par Satversmes kodolu var skart arī **vienkāršo likumdevēju**. Piemēram, vai vienkāršais likumdevējs ir tiesīgs brīvi manipulēt ar Latvijas tautu, ar likumu masveidā atņemot Latvijas pilsonību vienai grupai vai piešķirot to citai?

[149] Šāda tipa jautājumu var būt daudz. Tie visi noved pie pamatjautājuma: vai Satversmē noteiktie Latvijas konstitucionālie likumdevēji – Saeima un pilsoņu kopums – ir vai nav pilnīgi brīvi? Vai konstitucionālais likumdevējs ir tiesīgs pats likvidēt pašreizējo demokrātisko valsts iekārtu vai pat likvidēt pašu Latvijas valsti, mainīt tās nacionālo raksturu?

[150] Tiesa, šie jautājumi ir tikai teorētiski un šeit minēti vienīgi kā krasi piemēri, lai kontrastaināk iezīmētu problēmas būtību. Taču uzdotais jautājums ir šāds: vai pastāv neaizskarams Satversmes kodols, kaut gan nekas par to **nav izlasāms Satversmes tekstā**? Vai mūsdienās vēl iespējams apgalvot, ka tas, kas nav izlasāms konstitūcijas tekstā, neeksistē?

[151] Mūsdienu konstitucionālo tiesību izpratne, kā jau norāda iepriekš minētie citu valstu piemēri, ir **pārvarējusi “Veimāras pozitīvismu”**, kas lielā mērā noteica arī Satversmes sākotnējo izpratni. Tas jāņem vērā, interpretējot Satversmi tagad.

[152] Tādēļ jāakceptē, ka jebkura konstitūcija sastāv ne tikai no **rakstītā teksta**, tas ir, no pozitīvām tiesību normām, bet ir pilnīgi aptverama un piemērojama praksē kopā ar **vispārējiem tiesību principiem** (kā vienu no tiesību normu formām).¹⁰⁰

Tie vispārējie tiesību principi, kuri izskaidro, padziļina un papildina rakstītās konstitūcijas tekstu,¹⁰¹ var tikt apzīmēti par **konstitucionālo tiesību principiem**.¹⁰²

¹⁰⁰ Bez tam zināmu, lai arī tikai pakārtotu lomu spēlē arī *konstitucionālās paražas*, taču tas nav būtiski šā viedokļa kontekstā.

¹⁰¹ Sk. plašāk: *Daiga Iljanova*: Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005.

¹⁰² Sal. arī: *Voldemārs Eglītis*: Konstitucionālo tiesību teorija. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 95. un turpm. lpp.; *Franz Reimer*: Verfassungsprinzipien: Ein Normtyp im Grundgesetz. Berlin: Duncker & Humblot, 2001.

[153] Konstitucionālo tiesību principi bieži vien atrodami konstitūcijas **tekstā**, konkrētā pantā, bet var arī tikt atklāti no konstitūcijas teksta **kopumā** un rakstītās konstitūcijas **sistēmiskās uzbūves**. Jāņem vērā, ka **rakstītā konstitūcija** var būt ne tikai viens tiesību akts, kas parasti tā arī tiek saukts par konstitūciju (Latvijā – Satversme), bet var sastāvēt no vairākiem tiesību aktiem un citiem konstitucionāla rakstura dokumentiem.¹⁰³

Tāču konstitucionālajiem principiem vispār var arī nemaz **nebūt nominālas “bāzes” (rakstītās) konstitūcijas tekstā**. Piemēram, tie var tikt konstatēti, ja bez tiem konstitūcija **nevar adekvāti funkcionēt**. Savukārt citos gadījumos to “bāze” atrodama **sabiedrības vērtībās, pieņēmumos, postulātos, praktiskajā pieredzē**, par ko konstitūcijā vispār nav ne runas, bet kas veido “konstitūcijas garu” un parasti tiek akceptēti kā pašsaprotamas lietas (piemēram var minēt tā sauktās tehniskās jeb procedūru konstitūcijas, kas satur galvenokārt tikai valsts institūciju kompetences un darbības priekšrakstus, bet maz uzmanības pievērš materiālo tiesību normām).

Tātad arī Latvijas konstitūcija ietver veselu virkni tiesību aktu un dokumentu, kuri sevī ietilpina latviešu nācijas un Latvijas tautas satversmes varas pausto gribu, konvencionālās normas, judikatūru; nerakstītus gan no Satversmes un citiem tiesību aktiem vai dokumentiem, gan no visas tiesību sistēmas izrietošus konstitucionālus principus un postulātus, kā arī paražas. Tas viss kopā veido **Satversmi materiālajā izpratnē**, un tā tad arī ir reālā, spēkā esošā Satversme.¹⁰⁴

Konstitucionālos principus tāpat kā jebkurus vispārējos tiesību principus atvasina, atklāj, pamato kā **judikatūra**, tā arī **tiesību zinātne**, turklāt bieži vien savstarpējā mijiedarbībā – judikatūra atsaucas uz tiesību zinātni un otrādi.

[154] Piemēram, lai gan joprojām spēkā esošajā ASV 1787. gada konstitūcijas tekstā nekas nav teikts par to, ka Augstākā tiesa būtu tiesīga atcelt parlamenta pieņemtus likumus, tomēr, sākot ar lietu *Marbury v.*

¹⁰³ Sal.: *Juris Jelāgins*: Latvijas rakstītā konstitūcija. Latvijas Vēstnesis, 1997, Nr. 119, 1997. gada 14. aprīlis

¹⁰⁴ Sk. plašāk arī: *Jānis Pleps*: Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 17. un turpm. lpp.

Madison (1803), Augstākā tiesa piešķīra sev tiesības atcelt Kongresa pieņemtos likumus, ja tie ir pretrunā ar konstitūciju. Augstākās tiesas konstitucionālās kontroles tiesības kopš tā laika ir atzīts ASV konstitucionālais princips (kuram nav formālas “bāzes” konstitūcijas tekstā), jo bez tā ASV konstitūcija iespējami antikonstitucionālu likumu dēļ nevarētu adekvāti funkcionēt.¹⁰⁵

[155] Savukārt Satversmes tiesa jau vienā no saviem pirmajiem spriedumiem¹⁰⁶ konstatēja, ka Latvija ir (arī) tiesiska valsts, kaut gan Satversmes tekstā tiesiska valsts nav minēta. Tātad konstitucionālais princips, ka Latvija ir tiesiska valsts – ar visām no tā izrietošajām sekām – papildina Satversmes tekstu. Šis Satversmes tiesas konstatējums ir būtisks tieši Satversmes pamatnormu sakarā, jo tiesiskais valsts princips papildina procesuāli īpaši aizsargāto Satversmes 1. pantu – tas gluži vienkārši “jāielasa” Satversmes 1. pantā, pat ja šā panta teksts formāli nav grozīts. Šajā gadījumā Satversmes tiesa, “atklājot” tiesisku valsti kā konstitucionālu principu, ir balstījies uz sabiedrības vērtībām un atziņām – mūsdienu demokrātikai valstij jābūt (arī) tiesiskai valstij.

[156] Līdz ar to jāsecina: ka tas vien, ka Satversmes kodols nav ierakstīts Satversmes tekstā, **nav pamatots arguments**, lai varētu noliegt neaizskarama Satversmes kodola eksistenci konstitucionāla principa formā.

[157] Līdz ar to atbilde uz jautājumu, vai Satversmes kodols pastāv, ir atkarīga no tā, vai ir **saprātīgi argumenti**, kas pamato tā eksistenci. Citiem vārdiem – vai ir saprātīgāk pieņemt, ka šāds Satversmes kodols eksistē, vai, tieši otrādi, ir saprātīgi pieņemt, ka tas neeksistē.

[158] Taču vispirms jādefinē, **kas ir Satversmes kodols**. Satversmes kodola jēga būtu aizsargāt tikai pašu Satversmes būtību. Kas to veido?

Pirmkārt, Satversme **tiesiski konstituē Latvijas valsti** – viselementārākajā veidā nosaka, ka Latvija noteiktā teritorijā pastāv kā neatkarīga valsts (1., 3. pants). Tātad tā nosaka, ka Latvijas valstij šajā *teritorijā jābūt*

¹⁰⁵ Sk. plašāk: *William E. Nelson: Marbury v. Madison. The Origins and Legacy of Judicial Review.* Lawrence (KS): University Press of Kansas, 2000.

¹⁰⁶ Satversmes tiesas 2000. gada 24. marta spriedums lietā Nr. 04-07 (99), secinājumu daļas 3. punkts.

neatkarīgai valstij. Šis postulāts nav nejaušs vai patvaļīgs – Latvijas valsts bija un ir vajadzīga, lai tur dzīvojošā **latviešu nācija varētu demokrātiski pašnoteikties un dzīvot savā nacionālā valstī** (nevis turpināt savu eksistenci kā **mazākumtautība Krievijā**).

Otrkārt, Satversme nosaka, ka Latvijas **valsts iekārtai jābūt demokrātiskai** un suverēnā vara pieder Latvijas tautai (1. un 2. pants). Lielākā daļa Satversmes regulējuma precizē, kā šī demokrātiskā valsts iekārta tiek īstenota gan organizatoriski, gan saturiski.

[159] Tas loģiski nozīmē, ka pastāv kritēriji, pēc kuriem iespējams noteikt, ka šī patlaban eksistējošā valsts ar nosaukumu “Latvijas Republika” ir Satversmē domātā *Latvijas* valsts un ka šīs valsts iekārta ir tieši *demokrātiska* iekārta. Šie kritēriji tāpat nosaka **Latvijas valsts valststiesisko identitāti** un Latvijas **valsts iekārtas identitāti**.¹⁰⁷

Kā jau iepriekš norādīts, kontinentālās Eiropas valststiesībās šādu konstitucionālo kritēriju kopumu, kas nosaka attiecīgās valsts un tās iekārtas identitāti, mēdz apzīmēt par **konstitucionālo identitāti**.¹⁰⁸ Arī **Latvijai** ir sava specifiska **konstitucionālā identitāte**, kura aptver, pirmkārt, Latvijas **valsts valststiesisko identitāti** (kas nosaka, kādēļ šī ir tieši *Latvijas valsts* un nevis kāda *cita valsts* vai tās sastāvdaļa) un, otrkārt, Latvijas **valsts iekārtas identitāti** (kas nosaka, ka Latvijas valsts iekārta ir tieši *demokrātiska*, nevis, piemēram, autoritāra).

[160] Tā kā Satversmes kodola jēga būtu nepieļaut nedz Latvijas valsts, nedz tās demokrātiskās iekārtas iznīcināšanu, bet, aizskarot pastāvošo konstitucionālo identitāti, tiek likvidēta valsts demokrātiskā iekārta vai pat pati valsts, tad neaizskaramā Satversmes kodola materiālajam saturam būtu jāaptver Latvijas valsts konstitucionālā identitāte.

Satversmes kodols ietver **Latvijas valsts konstitucionālo identitāti** un postulē tās **aizsardzību (neaizskaramību)**. Satversmes kodols šādā

¹⁰⁷ Sal. arī: *Stephanie Laulhe Shaelou*: Nous les peuples. L'identité constitutionnelle dans les jurisprudences constitutionnelles tcheque, lettone et polonaise. L'identité constitutionnelle saisie par les juges en Europe. Sous la direction de Laurence Burgorgue-Larsen. Paris: Edition Pedone, 2011, p. 133.

¹⁰⁸ Sal. *Anne Levade*: Identité constitutionnelle et exigence existentielle – comment concilier l'inconciliable. L'Union européenne: Union de droits, union des droits Mélanges en l'honneur de Philippe Manin. Paris, 2010, p. 109; *Gero Kellermann*: Integrationsverantwortung und Verfassungsidentität. Tutzing, 2009.

kontekstā būtu definējams kā **konstitucionālo tiesību princips** (tātad nerakstīta tiesību norma), kas papildina rakstīto Satversmes tekstu tādējādi, ka neļauj konstitucionālajam likumdevējam grozīt Latvijas valsts konstitucionālo identitāti.

Tātad Satversmes kodols **materiālā** izpratnē ir to elementu kopums, kuri veido Latvijas valsts konstitucionālo identitāti, bet **procesuālā** izpratnē – Latvijas valsts konstitucionālās identitātes aizsardzība (neaizskaramība).

5. LATVIJAS VALSTS KONSTITUCIONĀLĀ IDENTITĀTE

[161] Balstoties uz iepriekš izvērstajām valststiesiskajām atziņām, šajā daļā aprakstīts, kas ir Latvijas valsts konstitucionālā identitāte, kura veido Satversmes kodola saturisko būtību.

5.1. Latvijas valsts identitāte

[162] Kā jau iepriekš konstatēts, valsts identitātes pamatā ir trīs klasiskie starptautisko tiesību kritēriji – teritorija, tauta un suverēnā valsts vara. Tos papildina un konkretizē **specifiski elementi**, kurus nosaka attiecīgās valsts valststiesības.

[163] Te jāņem vērā, ka konstitucionālā identitāte nav reducējama tikai uz rakstīto konstitūcijas tekstu. Konstitucionālās identitātes elementi atspoguļojas dažādos avotos – rakstītajā konstitūcijā, citos normatīvajos tiesību aktos un nenormatīva rakstura dokumentos, kā arī nerakstītos konstitucionālajos principos un postulātos.

Latvijas gadījumā tas nozīmē, ka Latvijas valsts identitātes elementi atrodami ne vien Satversmes tekstā, bet arī citos normatīvajos tiesību aktos un dokumentos, kuri mērķtiecīgi noveduši pie Latvijas valsts izveidošanas un kuru jēga lielā mērā jau iekļauta vēlāk pieņemtajā Satversmē, kā arī nerakstītos konstitucionālajos principos un postulātos.

Lai šo dažādo avotu Latvijas valstij piešķirto identitāti aptvertu, nepieciešams ieskats Latvijas valsts dibināšanas idejās, apstākļos un procesā. Konkrētāk – **jāatbild uz jautājumu, kādēļ Latvijas valsts ir dibināta? Kāds ir Latvijas valsts mērķis un jēga?**

5.1.1. Latvija kā nacionāla valsts

[164] Latvija, tāpat kā gandrīz visas citas Eiropas valstis, tiek apzīmēta par nacionālu valsti.¹⁰⁹ Nacionālas valsts būtība Latvijā analizēta vairākās publikācijās un dokumentos.¹¹⁰ Lai izprastu šā apzīmējuma nozīmi Latvijas valsts konstitucionālās identitātes kontekstā, vispirms nepieciešams īsumā paskaidrot, ko **valststiesiski** nozīmē **nacionāla valsts**.

a. Nacionāla valsts

[165] **Eiropā nacionālās valstis** sāka veidoties pilsoniskās sabiedrības attīstības un modernizācijas procesa rezultātā 18. gadsimta beigās, bet sevišķi aktīvs jaunu nacionālu valstu veidošanās periods ilga no 19. gadsimta otrās puses līdz Pirmā pasaules kara beigām, kad modernizācijas procesu pastiprināja demokrātijas ideja. Šajā laikā no Bulgārijas līdz Somijai izveidojās virkne nacionālu valstu, kuru tālākā attīstība vainagojās gan ar spožiem panākumiem, gan noveda pie asām iekšējām pretrunām un ārējiem konfliktiem.¹¹¹ Pēc tam šis process Eiropā atkal sasniedza jaunu kulmināciju 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā PSRS un Dienvidslāvijas sabrukuma¹¹² rezultātā. Jaunu valstu izveides process nav beidzies vēl mūsdienās, tomēr ne visas tautas vēlējušās un spējušās izveidot savas nacionālās valstis, turklāt mūsdienu pasaulē ir valstis, kuras nevar uzskatīt par nacionālām valstīm.

[166] Nacionāla valsts ir tāda valsts, ko veido **nācija**, kuru vieno kopēja valoda, kultūra, vēsture un citi elementi. Savukārt par nāciju valststiesiskā un starptautiskā izpratnē var apzīmēt tādu nacionāli kulturālu kopieni (tautu), kurai ir sava nacionāla valsts vai kura par to cīnās. Tātad **tauta, kurai ir sava nacionālā apziņa un valstsgriba, ir nācija**.

[167] Attiecīgā nācija savā nacionālajā valstī ir **valstsnācija**. Tas ir valststiesisks statuss.¹¹³ Šis statuss nozīmē, ka **valstsnāciju un valsti saista nacionāli kulturāla identitāte**.

¹⁰⁹ Sal. : *Valdis Blūzma*: Latvijas konstitucionālo tiesību vēstures teorētiskās problēmas. Jurista Vārds, 2008, Nr. 22, 2008. gada 10. jūnijs.

¹¹⁰ Sal. Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes. Apstiprināts ar Ministru kabineta 2011. gada 20. oktobra rīkojumu Nr. 543.

¹¹¹ *Leo Dribins*: Nacionālā valsts Eiropā – būt vai nebūt? Diena, 2003. gada 5. aprīlis.

¹¹² Bez tam 1992. gadā arī Čehoslovākija, kas bija divu valstsnāciju kopēja valsts, sadalījās divās atsevišķās nacionālās valstīs.

¹¹³ Sk. plašāk: *Egils Levits*: Latviešu nācija, Latvijas tauta, Latvijas valsts. Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III kongresa un Letonikas IV kongresa materiāli. Rīga, 2012, 61. un turpm. lpp.

Valsts un valstsnācijas nacionāli kulturālā identitāte nozīmē, ka attiecīgās nācijas valoda un kultūra ir valsts (kā institūciju kopuma) un visas attiecīgās sabiedrības kopēja valoda un kultūra (plašā nozīmē, kas aptver jo sevišķi pamatvērtības). Tie ir galvenie elementi, kas raksturo valstsnācijas tiesisko statusu savā nacionālajā valstī. Tas ir pats par sevi saprotams visiem valsts iedzīvotājiem neatkarīgi no viņu nacionālās un etniskās piederības.¹¹⁴

Dažādās valstīs valstsnācijas statuss gan valststiesībās, gan sabiedrībā ir apzināts dažādās dziļuma un intensitātes pakāpēs – jo pašsaprotamāks ir šis statuss, jo mazāk tas tiek reflektēts. Un otrādi – jo vairāk tas ir (bijis) apdraudēts vai par to ir (bijis) jācinās, jo nozīmīgāka vieta tam ir kā sabiedrības apziņā, tā arī valststiesībās.

Visbiežāk valstsnācijas statuss ir atspoguļots normatīvajos tiesību aktos par valsts valodu, par mācībvalodu skolās; daudzās jaunākās konstitūcijās tas atspoguļots valsts konstitucionālajos pamatnoteikumos – arī kā valsts mērķis un jēga.

[168] Savukārt tās vēsturiskās nacionālās kopienas (nevis 20. gadsimta imigranti un to pēcnācēji), kuras nacionāli kulturālajā ziņā atšķiras no valstsnācijas, tradicionāli tiek atzītas par **mazākumtautībām**. Bieži vien mazākumtautībām tiek piešķirtas īpašas tiesības, lai tām būtu vieglāk – līdzās valstsnācijas valodai un kultūrai (bet ne to vietā) – kopt savu valodu un kultūru.¹¹⁵

Valstsnācija un mazākumtautības ir valststiesisku jēdzienu pāris – jēdziens “mazākumtautības” tiek definēts, jēdzienu “valstsnācija” pieņemot par atskaites punktu. Valstī loģiski nevar būt mazākumtautības, ja nav valstsnācijas. Tomēr pasaulē ir valstis, kuras neatzīst mazākumtautību īpašo statusu. Šajās valstīs no valststiesību viedokļa pastāv tikai valstsnācija.¹¹⁶

[169] Parasti Eiropā nacionālu valsti veido viena valstsnācija. Vairumā Eiropas valstu nācija savā pašizpratnē primāri ir nacionāli kulturāla vienība, kuru saista kopēja valoda, kultūra, sociālā atmiņa, vēsture u.c.

¹¹⁴ Sk. plašāk: *Anthony D.Smith: The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell Publishers, 1999.

¹¹⁵ Sk. plašāk: *Ineta Ziemele: 114. pants. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēktiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.

¹¹⁶ Tas gan neizslēdz mazākumtautību pastāvēšanu no starptautisko tiesību viedokļa.

nacionāli kulturāli elementi. Viduseiropā un Austrumeiropā tādu nāciju bieži apzīmē par **kultūrnāciju**.¹¹⁷

Taču arī tajos nedaudzajos gadījumos, kad tā savā pašizpratnē ir **politiska nācija**, kuru vieno galvenokārt politiskas vērtības, tai tomēr vienmēr ir stingri **nacionāli kulturāli elementi**, kas praksē nozīmē cittautiešu pašsaprotamu (un parasti mazreflektētu) pilnīgu vai vismaz daļēju iekļaušanos valstsnācijas valodā un kultūrā.¹¹⁸

Dažos gadījumos vairākas valstsnācijas veido kopēju valsti, kur katra valstsnācija apdzīvo savu strikti nošķirtu teritorijas daļu. Tās kopā var veidot politisku nāciju, kuru vienojošais elements ir kopēja valsts.¹¹⁹

Taču arī valstsnācija, kas sevi definē nacionāli kulturāli, var ietvert politiskas nācijas elementus un atvērties **mazākumtautību piederīgo un imigrantu iekļaušanai** – par izšķirošu kritēriju arvien vairāk tiek uzskatīta nevis individuālā izcelsme, bet gan iekļaušanās kopējā valstsnācijas valodā un kultūrā, tās sociālās atmiņas un vērtību sistēmas atzīšana un pārņemšana.

Šie vienojošie elementi ir **sociāla saistviela**, kas mūsdienās kā kultūrnācijai, tā arī politiskai nācijai ir kopēja. Tā ir vispārēja tendence Eiropā kopš 21. gadsimta sākuma.

[170] Valstsnācijai ir tiesības uzturēt un turpināt savu un savas valsts identitāti. Tās, tāpat kā valsts tiesības uz (tālāk)pastāvēšanu ir sākotnējas, aksiomātiskas tiesības. To īstenošana ir atkarīga no **nācijas gribas pastāvēt**.

Valstsnācijas tiesiskais statuss savā nacionālajā valstī nav atkarīgs no tās demogrāfiskā īpatsvara valsts iedzīvotāju kopumā. Valstsnācija pat tad, ja tai piederīgo skaits valstī vai atsevišķos tās rajonos ir mazāks nekā puse, tik un tā nezaudē savu valstsnācijas statusu.¹²⁰ **Valstsnācija ir konkrētās valsts tautas un valsts būtības kodols.**

¹¹⁷ Sk. plašāk: *Rainer M. Lepsius*: Interessen, Ideen und Institutionen. 2. Aufl. Opladen: Westdeutscher Verlag, 2009, S. 232 ff., 252 ff.

¹¹⁸ Eiropā galvenais politiskās nācijas piemērs ir franču nācija, kas savā pašizpratnē ir izteikti iekļaujoša un asimilējoša. Sal.: *Philippe Poutignat, Jocelyne Streiff-Fenart*: Un dilemme français: L'assimilation républicaine et la gestion de la différence culturelle. Critique, Nr. 618, p. 755.

¹¹⁹ Piemēram, Šveice, Beļģija.

¹²⁰ Sk. arī: *Egils Levits*: Latviešu tautas kā minoritātes tiesības uz savu valsti. Vaga, Nr. 9, 1985. gada maijs; *Atmoda*, 1989. gada 23. jūnijs.

[171] Savas nacionālās valsts izveidošana un uzturēšana apliecina attiecīgās nācijas attīstības, izaugsmes un atbildības pakāpi. Tomēr konkrēti vēsturiskie apstākļi var radīt tādu situāciju, ka nācija ir sadalījusies vairākās valstīs.¹²¹

Vienlaikus **globalizācijas** (un Eiropā – **eiropeizācijas**) procesu rezultātā nacionālās valstis mūsdienās veido arvien ciešākas pārnacionālas sadarbības formas, kas, būtiski nemazinot nacionālās valsts kā attiecīgās valsts nācijas pašnoteikšanās un identitātes ietvara nozīmi, rada nācijām papildu interakcijas platformu, kas ietekmē to darbību, kā arī identitāti.

[172] Raugoties uz valstīm nevis statistiski, bet gan caur ilgstošas to rašanās un attīstības prizmu, var konstatēt, ka nacionālās valstis var izveidoties gan ilgstošas sabiedrības attīstības rezultātā (**valsts rada nāciju** modernā izpratnē),¹²² gan tādējādi, ka **nācija rada (izcīna) savu nacionālo valsti**.¹²³ Otrais variants ir iespējams konkrētā vēsturiskā situācijā, kad vienlaikus pastāv vismaz šādi nacionālās valsts izveidošanas priekšnoteikumi:

1) vēsturiskā teritorijā kompakti dzīvojoša nācija apzinās sevi kā konkrētu, kopīgu nacionāli kulturālu vērtību (valoda, kultūra, sociālā atmiņa u.tml.) apvienota kopība;

2) tā spēj iekšēji pašorganizēties un apzināti izveidot institūcijas, kas pauž nācijas gribu;

3) tā apzināti vēlas un spēj būt līdztiesīga (vienāda) ar tām nācijām, kuras jau izveidojušas valstis;

4) tā uzskata, ka atsevišķa nacionāla valsts ir pareizais nācijas tālākās attīstības un izaugsmes veids, tā rada savu valstsgribu kā savas politiskās rīcības motivāciju un, pamatojoties uz to, reāli panāk savas nacionālās valsts izveidi, atbrīvojoties no cita valstiska veidojuma vai izmantojot tā sabrukumu.

[173] Protams, ka šādā veidā radītas nacionālās valsts izveides ieceres un būtības izpratnei ir nepieciešamas zināšanas par attiecīgās nācijas vēsturi, valsts veidošanas centieniem, **attieksmi pret vērtībām**, kuras tā

¹²¹ Piemēram, divu Vācijas vai Korejas valstu pastāvēšana vienas nācijas ietvaros.

¹²² Piemēram, vēsturiskās Eiropas valstis: Anglija, Francija, Zviedrija, Dānija, Krievija.

¹²³ Piemēram, Norvēģija, Īrija, Somija, Igaunija, Lietuva, Polija, Grieķija, Bulgārija u.c. valstis, tajā skaitā arī Latvija.

uzskata par nozīmīgām un, izmantojot tautas satversmes varu, **liek valsts pamatos**.

Dažas no šīm vērtībām iezīmējas jau pirms valsts dibināšanas (piemēram, nācijas tiesiskā apziņa, nācijas apdzīvotā topošās valsts teritorija, topošās valsts nosaukums, tās nacionāli kulturālā identitāte, vēlamā valsts iekārta u.tml.), dažas skaidri parādās nacionālās valsts dibināšanas brīdī (un parasti tiek ietvertas valsts dibināšanas dokumentos), bet citas var pastāvēt arī “snaudošā veidā” un tikt aktualizētas vēlāk¹²⁴ vai arī nākt klāt no jauna. Dažkārt konstitucionālais likumdevējs šīs vērtības *expressis verbis* formulē un ietver valsts konstitūcijā vai citos aktos, bet bieži vien konstitucionālajam likumdevējam tās var šķist tik pašsaprotamas, ka dokumentos tiek ietverts tikai to aizsardzības mehānisms, bet “pašsaprotamās vērtības” konstitūcijā nemaz netiek ierakstītas. Tāpat visai bieži šīs vērtības vai to aizsardzības mehānismi vispār netiek pozitīvēti juridiskos aktos, taču pastāv nerakstītu konstitucionālu principu vai paražu formā.

b. Latviešu nācija kā Latvijas valsts dibinātāja

[174] **Latvija** nav “vēsturiska”, jau izsenis pastāvējusi valsts, bet, tāpat kā liela daļa citu Eiropas valstu, pieder pie valstīm, kas radušās tikai 19. vai 20. gadsimtā. Šādās vēsturiski senenās valstīs attiecīgās **tautas valstsgriba, valsts veidošanās apstākļi un saturs ir būtiski valsts konstitucionālās identitātes elementi**, kas raksturo tieši attiecīgo valsti un veido tās konstitūcijas izpratni.

[175] **Latvijas valstiskās idejas** rašanās analizēta gan vēsturnieku, gan juristu pētījumos,¹²⁵ kuros detalizēti izvērtēti tālaika notikumi un pieņemtie dokumenti. Latvijas valstiskās idejas attīstību ietekmēja kā ārpolitiskie (starptautiskā situācija), tā arī iekšpolitiskie aspekti.

¹²⁴ Piemēram, vēlāk nosakot attiecīgās nācijas tradīcijām un kultūras vērtībām valstisku statusu.

¹²⁵ Sk., piemēram: *Līgotņu Jēkabs*: Latvijas valsts dibināšana. Rīga: V. Olava fonda sabiedrība, 1925; *Lotars Šulcs*: Atskats uz Latvijas valstiskās idejas izveidošanos. Tieslietu ministrijas vēstnesis, 1926, Nr. 5/6, 7/8, 9; *Kārlis Dišlers*: Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930; *Helene Dopkewitsch*: Die Entwicklung des lettländischen Staatsgedankens bis 1918. Berlin: Hans Robert Engelmann Verlag, 1936; *Ernests Blanks*: Latvju tautas ceļš uz neatkarīgu valsti. Västerås: Ziemeļblāzma, 1970; *Ādolfs Šilde*: Pirmā republika. Rīga: Elpa, 1993.

Tāpat kā virkne citu Eiropas tautu,¹²⁶ arī latvieši sevi kā tautu nacionāli kulturālā izpratnē pastiprināti sāka apzināties Pirmās atmodas laikā 19. gadsimta otrajā pusē, vispirms izvirzot savas politiskas prasības par nacionāli kulturālu un sociālu līdztiesību. Latviešu tautai trūka valstisku tradīciju, tādēļ arī Latvijas valsts ideja radās un attīstījās pakāpeniski.¹²⁷ Laika gaitā latviešu tauta arvien noteiktāk pieprasīja tiesības pašai brīvi lemt savu likteni,¹²⁸ tātad arvien stingrāks un radikālāks kļuva nacionālās pašapziņas politiskais elements.

[176] Sākotnējie, vēl 1905. gada revolūcijas laikā dominējušie Latvijas autonomijas vai federācijas projekti – kuri tomēr jau ietvēra sava valstiskuma prasību – Pirmā pasaules kara laikā pakāpeniski pārauga par skaidri noteiktu prasību pēc neatkarīgas valsts.

Tādēļ var teikt, ka **latviešu tauta**, izvirzot prasību pēc sava nacionālā valstiskuma, **20. gadsimta sākumā** kļuva par **nāciju valststiesiskā izpratnē**.

[177] Latviešu nācijas valstsgribas veidošanās iekļāvās tālaika vēsturiski politiskajos apstākļos. To iedvesmoja **tautu pašnoteikšanās, politiskā, nacionālā un sociālā taisnīguma un demokrātijas idejas**.

[178] **Nācijas gribu** tiesiskā izpratnē pauž organizācija vai organizācijas, kas sevi piesaka un pietiekami lielā mērā tiek akceptētas kā nācijas pārstāvniecība.¹²⁹ Par spīti visām grūtībām latviešiem izdevās sākotnēji izveidot vairākas viņu viedokļus pārstāvošas organizācijas, kas vēlāk apvienojās divās reprezentatīvās latviešu nācijas pārstāvniecībās – **Latviešu pagaidu nacionālajā padomē** (dibināta 1917. gadā Valkā), kura pārstāvēja

¹²⁶ Sk. plašāk: *Miroslav Hroch, Elizka Melville, Ralph Melville: Das Europa der Nationen. Die moderne Nationsbildung im europäischen Vergleich (Synthesen: Probleme Europäischer Geschichte)*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2005; *Miroslav Hroch: Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European*. New York: Columbia University Press, 2000.

¹²⁷ Turpat, 18. lpp.

¹²⁸ Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, 18.3. punkts.

¹²⁹ Sal. arī: *Miroslav Hroch: Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European*. New York: Columbia University Press, 2000, p. 3, 25.

latviešus tolaik vēl vācu neokupētajā Latvijas daļā, un **Demokrātiskajā blokā** (darbojās kopš 1918. gada Rīgā), kas pārstāvēja latviešus vācu okupētajā Latvijas daļā.

[179] Latvijas valsts, tāpat kā gandrīz visu citu tolaik jaundibināto Eiropas valstu, izveidošana un konsolidācija nenotika vienā noteiktā datumā, bet bija **politiski juridisks process**.

Par Latvijas valsts izveidošanas procesa sākumpunktu uzskatāms Latviešu pagaidu nacionālās padomes ar 1917. gada 17. novembri (pēc vecā stila) datētais uzsaukums “**Visiem latviešiem**”,¹³⁰ kur citastarp teikts:

“Latviešu Pagaidu Nacionālā padome (..) pasludina, ka Latvija, t.i., Kurzeme, Vidzeme un Latgale ir autonoma un nedalāma valsts vienība, par kuras iekšējo iekārtu un attiecībām uz ārieni lems Satversmes sapulce, kas izteiks tautas gribu.”¹³¹

Šeit Latviešu pagaidu nacionālā padome, nu jau prezentēdama sevi nevis kā vienu no vairākām politiskajām organizācijām, bet gan kā **latviešu nācijas pārstāvēniecību ar pretenzijām uz suverēno varu savā teritorijā**, tiesiski saistoši izsaka **latviešu nācijas valstsgribu** un deklarē Latviju par valstisku vienību (rezervējot vēlākai Satversmes sapulcei tiesības izlemt tās starptautiski tiesisko statusu un valsts iekārtu).

Uzsaukuma sākumā ir deklarēta latviešu nācijas bezierunu griba **pašnoteikties savā zemē kā brīvai nācijai**: “Svešas tautas krusto savus zobenus pār mūsu zemi un prasa, kam viņai piederēt. Šai brīdī lai skaļi visā pasaulē atskan latvju tautas balss: Šī zeme ir mūsu, noliekat savus zobenus, mēs paši gribam valdīt savā zemē kā brīva tauta.”

¹³⁰ Pirmpublicācija: Lūdums, 1917. gada 25. novembris (pēc vecā stila). Citēts pēc: *Igors Vārpa: Ceļš uz Latvijas valsti. 1914–1922*. Rīga: Jumava, 2012, 127.–128. lpp.

¹³¹ Nākamajā dienā, 1917. gada 18. novembrī, Latviešu pagaidu nacionālā padome pieņēma Deklarāciju ārvalstīm un tautām, kuras formulējums ir līdzīgs: “Ievērojot latvju tautas senenās tiesības pēc politiskās brīvības un autonomās Latvijas, kas jo spilgti parādījās 1905. gadā atsvabināšanās cīņās, un nostājoties uz tautu pašnoteikšanās tiesību principu pamata, Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome uz vissingrāko protestē pret jebkuŗu Latvijas sadalīšanu un it īpaši pret Kurzemes vai arī visas Latvijas pievienošanu vai kaut kādu saistīšanu pie Vācijas, un līdz ar to pasludina, ka Latvija, kuŗā ieiet Vidzeme, Kurzeme un Latgale, ir autonoma valstsvienība, kuŗas stāvokli, attiecībās uz ārieni un iekšējo iekārtu noteiks viņas Satversmes sapulce un tautas plebiscits. Sk.: *Ligotņu Jekabs: Latvijas valsts dibināšana*, Rīga: V. Olava fonda sabiedrība 1925, 124. lpp.

Uzsaukuma turpinājumā ir norāde uz **latviešu tautas pašnoteikšanās tiesībām** kā politisko un tiesisko pamatu, kas leģitimē latviešu prasību pēc savas valsts, atsaucē uz latviešu vēsturiskajām tiesībām uz savu zemi, vispārīgā formā izteikts pamatojums, kādēļ latviešiem vajadzīga sava valsts, – tai jābūt *“labākai un taisnīgākai”* nekā pašreizējā (Latvija kā Krievijas sastāvdaļa), kā arī apstiprinājums tam, ka jaunā latviešu valsts Latvija tiek **vienpusīgi veidota revolucionārā ceļā, izmantojot latviešu nācijas satversmes varu**, tātad neprasot līdzšinējās valsts varas (Krievijas vai Vācijas) atļauju, un no tā izrietošais brīdinājums, ka latviešiem sava valsts vēl būs jāaizstāv: “Latvieši! Lielais atlaišanas vārds ir atskanējis: pašnoteikšanās tautām! Negaidiet vairs citas atlaišanas. Ņemat sev paši, ko vēsture jums dod, un esat gatavi notīrīt savas durvis no svešiem apspiedējiem. Ņemat sev šo zemi, kuru mūsu tēvi ir pirkuši ar saviem asins sviedriem, un ceļat tur labāku un taisnīgāku valsti nekā tā, kura tagad iet bojā. Lai dzīvo brīvā un apvienotā Latvija!”

[180] Latviešu pagaidu nacionālās padomes uzsaukums “Visiem latviešiem”, kas, tāpat kā daudzi citu valstu politiski juridiskie dokumenti, kuri pasludina nācijas satversmes varas lēmumus, ir rakstīts drīzāk politiskā nekā juridiskā stilā, taču satur nepieciešamos juridiskos elementus, kas valststiesiski izsaka un izskaidro latviešu nācijas valstsgribu.

Tādēļ tas ir uzskatāms par **pirmo** latviešu nācijas pārstāvības organizācijas dokumentu, kurā jau **valststiesiski saistošā formā pasludināts latviešu nācijas satversmes varas lēmums – skaidri un nepārprotami pausta griba dibināt savu valsti**. Šis lēmums vēlāk tika juridiski attīstīts un precizēts virknē citu aktu.

[181] Tātad Latviešu pagaidu nacionālās padomes 1917. gada 17. novembra uzsaukums **“Visiem latviešiem”** ir **konstitucionāla rakstura dokuments, ar ko aizsākas topošā Latvijas nacionālā valsts**.

[182] Pēc tam latviešu nācijas satversmes varas lēmums – griba dibināt savu valsti – tika vēlreiz apstiprināts un precizēts Latviešu pagaidu nacionālās padomes 1918. gada 17. janvāra (30. janvāra pēc jaunā stila) Deklarācijā par **Latvijas republikas neatkarību un demokrātiskumu**.¹³²

“Dibinādamās uz visas pasaules demokrātiju pasludinātām tautu pašnoteikšanās tiesībām, Latviešu Pagaidu Nacionālā padome:

¹³² *Kārlis Dišlers*: Ievads valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 57. lpp.

1. atzīst, ka Latvijai jābūt neatkarīgai demokrātiskai republikai, kura apvienotu Kurzemi, Vidzemi un Latgali,

2. protestē pret jebkuru Latvijas sadalīšanas mēģinājumu, sevišķi pastrīpojot, ka latvju tautas pirmā un neatlaidīgā prasība ir Latvijas teritoriālā un etnogrāfiskā nedalāmība, [..]”

Šajā deklarācijā pirmo reizi parādās **Latvijas valsts konstitucionālo pamatnormu teksts**, kas faktiski nemainīgā redakcijā vijas cauri visiem nākamajiem Latvijas konstitucionālajiem pamatdokumentiem, proti, ka Latvija (normatīvā jēgumā) ir neatkarīga, demokrātiska un republika (salīdzināt ar vēlāko Satversmes 1. pantu), kā arī vēlreiz uzsvērts, ka tā aptver latviešu zemes, tas ir, latviešu tautas vēsturiski apdzīvoto teritoriju (salīdzināt ar vēlāko Satversmes 3. pantu), un līdz ar to – loģiski – Latvija ir latviešu tautas valsts.

[183] Latviešu pagaidu nacionālā padome, cenšoties īstenot lēmumu par Latvijas valsts dibināšanu, sūtīja savus pilnvarotus un delegācijas pie ārzemju valdībām aizstāvēt šo latviešu tautas prasību. Tā starptautiski darbojās kā **latviešu nacionālās valsts – Latvijas – varas iestāde**. To apliecina, piemēram, 1918. gada 12. jūlijā Zigfrīdam Meierovicam izdotā pilnvara, kurā norādīts, ka “Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome (..) ir pagaidām topošas Latvijas augstākā valsts iestāde un apvieno sevī visas latviešu nacionālās partijas un centrālās sabiedriskās iestādes”.¹³³

[184] Lielbritānija pirmā formāli atzina topošo Latvijas valsti jau 1918. gada 11. novembrī,¹³⁴ nedēļu pirms Latvijas valsts oficiālās proklamēšanas, vienlaikus atzīstot kā latviešu nācijas tiesības uz savu nacionālo valsti, tā arī Latviešu pagaidu nacionālo padomi kā “*Latviešu Pagaidu valdību*”.¹³⁵ Šis Lielbritānijas valdības akts juridiski vērtējams kā **Latvijas valsts in statu nascendi starptautiska atzīšana de facto**. Tas apstiprina Latvijas valstiskuma konsolidāciju jau pirms 1918. gada 18. novembra. Latvijas valsts tika dibināta pakāpeniski, sākot ar Latviešu pagaidu nacionālās padomes 1917. gada 17. novembra uzsaukumu “Visiem latviešiem”.

¹³³ Citēts pēc: *Lotars Šulcs*: Atskats uz Latvijas valstiskās idejas izveidošanos. Tieslietu ministrijas vēstnesis, 1926, Nr. 7/8.

¹³⁴ Skat. *Ligotņu Jēkabs*: Latvijas valsts dibināšana. Rīga: V. Olava fonda sabiedrība 1925, 398. lpp.

¹³⁵ Angliski: Lettish Provisional Government.

[185] Paralēli Latviešu pagaidu nacionālajai padomei, kas sākotnēji darbojās Latvijas neokupētajā daļā (Valkā), bet pēc tam, kad vācu karaspēks 1918. gada februārī okupēja visu Latvijas teritoriju, Pēterpilī, latviešu tautas intereses savu ierobežoto iespēju ietvaros vācu okupācijas apstākļos pauda arī **Demokrātiskais bloks**, kas nelegāli darbojās Rīgā (arī Latviešu pagaidu nacionālā padome pēc 1917. gada oktobra boļševiku revolūcijas Krievijā no 1918. gada sākuma darbojās nelegāli). 1918. gada oktobrī Demokrātiskais bloks paziņoja, ka tā mērķis ir “Latvija kā neatkarīga, demokrātiska republika”.¹³⁶

[186] Pēc 1918. gada novembra revolūcijas Vācijā izveidojās latviešiem izdevīgi ārējie apstākļi, proti, okupācijas vara bija novājināta un dezorientēta. Abas latviešu pārstāvniecības – Latviešu pagaidu nacionālā padome un Demokrātiskais bloks – pēc Vācijas revolūcijas (9. novembrī), Kompjēnas pamiera parakstīšanas (11. novembrī), kā arī pēc tam, kad topošo Latvijas valsti *de facto* atzina Lielbritānija, – 1918. gada 17. novembrī apvienojās kopējā latviešu nācijas pārstāvniecības orgānā – Latvijas **Tautas padomē**. Tajā pašā dienā Latvijas Tautas padome pieņēma **Politisko platformu**.

Platformas II nodaļa “Valsts forma un attiecības ar citām tautām” noteica:

“1. Republika uz demokrātiskiem pamatiem.

2. Apvienota, patstāvīga un neatkarīga Latvija Tautu Savienībā.”

Kā skaidri redzams, šeit ir pārņemts Latviešu pagaidu nacionālās padomes 1918. gada 17. janvāra deklarācijas **konstitucionālais pamatnoteikums par Latviju kā neatkarīgu demokrātisku republiku**.

[187] Savukārt platformas IV nodaļa “Cittautiešu tiesības” noteica:

“1. Nacionālās minoritātes sūta priekšstāvjus Satversmes sapulcē un likumdošanas iestādēs uz proporcionēlo vēlēšanas tiesību pamata (sk. 1. p. 2.).

2. Nacionālās minoritātes, kuŗas ietilpst Latvijas Tautas Padomē, piedalās Pagaidu Valdībā uz 3. nod. 3. p. pamata.

3. Nacionālo grupu kulturelās un nacionālās tiesības nodrošināmas pamata likumos.”

Šie noteikumi apstiprina **Latvijas kā tradicionālas nacionālas valsts veidošanos**, atzīstot **valstsnācijas** un **mazākumtautību** pastāvēšanu.

¹³⁶ *Edgars Andersons: Latvijas vēsture 1914–1920*. Stokholma: Daugava, 1967, 241. lpp.

[188] Nākamajā dienā – 1918. gada 18. novembrī – Latvijas Tautas padome formāli **proklamēja Latvijas Republiku** un izveidoja **Pagaidu valdību**. Valsts proklamācijas akts un pirmās valdības izveidošana bija nākamais lielais pasākums Latvijas valsts radīšanas procesā, kas balstījās uz iepriekšējiem pasākumiem un turpināja iepriekš aizsākto. Līdz ar to Latvijas valsts izveides process ieguva jaunu kvalitāti.

Latvijas Tautas padome tajā pašā dienā pieņēma uzsaukumu **“Latvijas pilsoņiem!”**, kurā teikts:

“Latvijas Tautas Padome, atzīdama sevi par vienīgo augstākās varas nesēju Latvijas valstī, pasludina, ka:

1) Latvija – apvienota etnogrāfiskās robežās (Kurzeme, Vidzeme un Latgale) – ir patstāvīga, neatkarīga, demokrātiski-republikāniska valsts. Satversmi un attiecības pret ārvalstīm noteiks tuvākā nākotnē Satversmes Sapulce, sasaukta uz vispārīgu, abu dzimumu, tiešu, vienlīdzīgu, aizklātu un proporcionālu vēlēšanu tiesību pamata.

2) Latvijas Tautas Padome ir nodibinājusi kā augstāko izpildu varu Latvijā – Latvijas Pagaidu Valdību.

Latvijas Tautas Padome uzaicina Latvijas pilsoņus uzturēt mieru un kārtību un visiem spēkiem pabalstīt Latvijas Pagaidu Valdību viņas grūtajā un atbildīgajā darbā.”

[189] Tautas padomes 1918. gada 17. novembra Politiskā platforma,¹³⁷ kuru papildināja 1918. gada 18. novembra uzsaukums “Latvijas pilsoņiem!”¹³⁸, ir Latvijas valsts **pirmā pagaidu satversme**.¹³⁹

To nomainīja 1920. gada 17. un 18. aprīlī pirmajās vispārējās un brīvās vēlēšanās ievēlētās Satversmes sapulces 1920. gada 27. maija **Deklarācija par Latvijas valsti**¹⁴⁰ kopā ar 1920. gada 1. jūnija **“Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumiem”**.¹⁴¹ Abi šie dokumenti kopā veido Latvijas valsts **otro pagaidu satversmi**.¹⁴²

¹³⁷ Latvijas Tautas padomes politiskā platforma. Pagaidu Valdības Vēstnesis, 1918. gada 14. decembris, Nr. 1.

¹³⁸ Latvijas pilsoņiem! Pagaidu Valdības Vēstnesis, 1918. gada 14. decembris, Nr. 1.

¹³⁹ *Kārlis Dišlers*: Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 69. lpp.

¹⁴⁰ Deklarācija par Latvijas valsti. Likumu un valdības noteikumu krājums, 1920. gada 31. augusts, Nr. 4.

¹⁴¹ Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi. Likumu un valdības noteikumu krājums, 1920. gada 31. augusts, Nr. 4.

¹⁴² *Kārlis Dišlers*: Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 72. lpp.

Deklarācijā par Latvijas valsti ir tikai divi panti:

“1. Latvija ir patstāvīga un neatkarīga republika ar demokrātisku valsts iekārtu.

2. Latvijas valsts suverenā vara pieder Latvijas tautai.”

1. pantā atkal ir pārņemts Latviešu pagaidu nacionālās padomes 1917. gada 17. janvāra deklarācijas konstitucionālais pamatnoteikums.

2. pantā ir formulēts demokrātiskās republikas pamatprincips – tautas suverenitāte. Abi panti gandrīz tādā pašā formulējumā pārņemti 1922. gada 15. februāra **Satversmes** 1. un 2. pantā.

Savukārt Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi ietvēra parlamentārās demokrātiskās republikas institucionālos pamatnoteikumus par augstākajiem valsts varas orgāniem, to kompetenci un darbību. Parlamentārās demokrātiskās iekārtas ideja tika nodota tālāk arī **Satversmei**.

c. Latvijas valsts dibināšanas mērķis un jēga

[190] Šā viedokļa priekšmets nav vispārīga Latvijas valststiesiskās attīstības analīze, tā kontekstā, fokusējoties uz Latvijas valsti, ir būtiski tikai norādīt **Latvijas valsts izveidošanas mērķi un jēgu**, kas “**iekodēti**” **Latvijas valsts identitātē**.

[191] Tādēļ ir svarīgi apzināties, ka Latvijas valsts 1918. gada 18. novembrī nebūt netika proklamēta “tukšā vietā”, nevadoties ne pēc kādiem un nebalstoties ne uz kādiem iepriekšējiem faktiem, un ka 1922. gada 15. februārī pieņemtā **Satversme** nebūt nav pirmais un vienīgais Latvijas valsts konstitucionālo identitāti noteicošais dokuments. Neviena valsts, arī Latvija, nav izveidota, tukšā zemē noteiktā brīdī sanākot kopā nejaušai ļaužu grupai, kas vienojas par jaunas valsts izveidi. Tādēļ, apzinot konstitucionālo identitāti, no valststiesību izpratnes ir pilnīgi neiespējami izslēgt valsts un tautas vēsturisko, nacionālo un kulturālo dimensiju.

Glūži otrādi, apzinoties šīs dimensijas, tās tiek atgādinātas moderno konstitūciju tekstā. Tādējādi, tieši uzsverot **valsts un tautas vēsturisko, nacionālo un kulturālo dimensiju**,¹⁴³ tiek norādīts, ka valsts nav vienas

¹⁴³ Piemēram, Igaunijas 1992. gada 28. jūnija konstitūcija, Lietuvas 1992. gada 25. oktobra konstitūcija, Polijas 1997. gada 2. aprīļa konstitūcija, Ungārijas 2011. gada 25. aprīļa konstitūcija u.c. Visbiežāk norādes uz valsts un tautas vēsturisko dimensiju atrodamas konstitūcijas preambulā.

dienas vai vienas paaudzes projekts, bet gan vēsturiskas attīstības rezultāts, kuram katrs laikmets un katra paaudze dod savu pienesumu.

[192] Latvijas Satversme ir rakstīta tehniskā un lakoniskā stilā, un tajā atrodamās norādes uz Latvijas valsts izveidošanas mērķi un jēgu ir galvenokārt netiešas. Taču, kā jau iepriekš minēts, valsts izveidošanas mērķi un jēgu atklāj arī citi, it sevišķi tādi avoti, kuros izpaužas nācijas valstsgriba un tās satversmes vara.

Tādēļ, lai izprastu Latvijas konstitucionālās identitātes saturu, nepietiek tikai ar gramatisku Satversmes teksta interpretēšanu, bet interpretācijā jāietver visi avoti, kas rezultējušies Latvijas valsts izveidē, tātad sākot ar pirmo Latvijas valststiesisko pamatdokumentu – Latviešu pagaidu nacionālās padomes 1917. gada 17. novembra uzsaukumu “Visiem latviešiem” (kas savukārt atspoguļoja toreizējo Latvijas valstiskuma politiskās idejas brieduma pakāpi).

Tieši pirmajos dokumentos un citos Latvijas valsts izveides procesa sākumposma aktos vislabāk atsegts **Latvijas valsts izveides mērķis un jēga**. Tos sākotnēji vajadzēja deklarēt un izskaidrot, it sevišķi starptautiskajai sabiedrībai, taču vēlāk tie tika pieņemti kā tik pašsaprotami, ka Satversmes tēvi pat neuzskatīja par nepieciešamu tos *expressis verbis* uzsvērt juridiskā tekstā.

Par to, ka Satversmē ir iekodēta arī iepriekšējo dokumentu būtība, liecina Satversmes sapulces materiāli: “Par valsts iekārtas pamatu ir likti tie paši principi, kuri izteikti Deklarācijā par Latvijas valsti. Pirmais pants atzīst Latviju kā neatkarīgu valsti, t.i., valsts suverenitātes princips. Otrs princips nosaka, ka Latvijas neatkarīgajai valstij ir jābūt republikai, tas ir valstij, kur vairāk vai mazāk plašas tautas masas valda caur tautas radītiem orgāniem. Kā tāda šī valsts forma, t.i., republika, ir noteikts pretstats monarhijai. Tā kā republikāniska iekārta var būt dažāda, tad trešais princips prasa, lai Latvija būtu demokrātiska republika, t.i., valsts vara patiešām atrastos tautas rokās. Šie 3 principi izteikti Satversmes 1. pantā. 2. pants nosaka, ka Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Te ir izteikts tautas suverenitātes princips.”¹⁴⁴

[193] Latvijas valstiskuma ideja dzima latviešu politiskajās organizācijās 20. gadsimta sākumā, taču **Latvijas valsts dibināšanas procesu**

¹⁴⁴ Satversmes sapulces stenogramma, 1921. gada 20. septembris

jau valststiesiski nozīmīgā formā ar 1917. gada 17. novembra uzsaukumu “Visiem latviešiem” uzsāka **latviešu nācijas pārstāvniecības orgāns** – Latviešu pagaidu nacionālā padome. Tā balstījās uz latviešu tautas pašnoteikšanās tiesībām (precīzāk – kā teikts uzsaukumā, “ņēma” sev šīs tiesības, negaidot, ka kāds tās “dos”), **noraidot svešu varu virskundzību latviešu zemēs**, tas ir, latviešu tautas vēsturiski apdzīvotajā teritorijā. Kā valsts formu jau no paša sākuma tā paredzēja demokrātisku republiku.

[194] Šajā konstitucionālā rakstura dokumentā manifestētais **latviešu nācijas satversmes varas (*pouvoir constituant*) lēmums par savas nacionālās valsts izveidošanu** varēja tikt īstenots attiecīgā labvēlīgā starptautiskajā konstelācijā, taču Latvijas valsts dibināšana nebūt nav nejaušība vai vēstures “untums”, bet gan apzinīgs nācijas lēmums. Turpmākajos gados **Latvijas nacionālā valsts bija jāizcīna**, pretojoties citu valstu tīkojumam un arī konkurējošām valsts koncepcijām latviešu zemēs.

Šai cīņai bija noteikts mērķis. Šis mērķis ir izcīnītās Latvijas valsts identitāti raksturojošs elements, kas to atšķir no jebkuras citas pasaules valsts. Šis mērķis ir **latviešu nācijas vēlmes īstenošana, nodibināt un pastāvīgi uzturēt pašai savu nacionālu valsti, lai varētu tajā brīvi pašnoteikties**.

[195] Citiem vārdiem – latviešu nācija vairs nevēlējās būt mazākumtautība Krievijā vai citos svešos valstiskos veidojumos, tā vēlējās būt valstsnācija pati savā nacionālā valstī un, izmantojot **pašai savu valsti kā līdzekli, pilnā mērā pati sevi pārvaldīt** – gan noteikt savas attiecības ar citām tautām (valstīm), gan lemt par savu valsts iekārtu un ikdienas pārvaldību un, pats par sevi saprotams, – kā “brīva tauta” brīvi lietot savu valodu un kopt un attīstīt savu kultūru. Šī latviešu nacionālās valsts jēga ir pastāvīga un nav mainījusies. Kā atzinusi Satversmes tiesa, arī mūsdienās, “globalizācijas apstākļos Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to arī pamatnācijas pastāvēšana un attīstība”.¹⁴⁵

Arī Kārlis Dišlers secina: “[...] neviens nešaubīsies, ka Somija ir somu tautas valsts, lai gan tās politiskajā tautā ietilpst kulturāli augsti attīstīta zviedru nacionālā minoritāte. Tāpat Polija ir vispirmā kārtā poļu tautas

¹⁴⁵ Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2001-04-0103, secinājumu daļas 3.2. punkts.

valsts un Latvija – latviešu tautas valsts [...] latviešu tauta prasīja Latvijas valsts dibināšanu un to arī nodibināja.”¹⁴⁶

Kā liecina Satversmes sapulces Satversmes izstrādāšanas komisijas materiāli, Satversmes sapulces locekļi skaidri apzinājās to, ka Latvija ir nacionāla valsts, kurā latvieši ir valstsnācija. Šajā kontekstā tās loceklis Pauls Šīmanis arī norādījis, ka “Latvija ir nacionāla valsts. Kā tādā minoritātēm garantējamās viņu kultureli nacionālās tiesības”.¹⁴⁷

[196] No tā redzams, ka **Latvijas nacionālā valsts** ir tieši – un tikai – **latviešu nācijas projekts**. Kā norāda Dišlers, “[..] šajā laikā, līdz Latvijas valsts proklamēšanai, valsts dibināšanas virzienā aktīvi darbojās tikai latvju tauta, un domāts tika par topošo Latvijas valsti kā nacionālu latvju tautas valsti. Šī doma nebūt netika slēpta vai maskēta ārvalstu valdību priekšā; gluži otrādi, tika paskaidrots un uzsvērts, ka patstāvīgo Latvijas valsti prasa taisni etnogrāfiskā latvju tauta”.¹⁴⁸ Tātad tieši latviešu nācija ir izveidojusi, respektīvi, izcīnījusi Latvijas valsti kā savu nacionālo valsti.

[197] Uz to, ka latviešu nācija kā valsts izveidotāja sevi pašsaprotami uzskatīja par **valstsnāciju savā nacionālajā valstī**, norāda arī pirmās pagaidu satversmes – Latvijas tautas padomes politiskās platformas – IV nodaļa, kur ir runa par cittautiešu tiesībām.

Pirmkārt, jau pats jēdziens “cittautieši” vai “nacionālā minoritāte” (mazākumtautība) **implicē valstsnācijas esamību** – no valststiesību vienkārša nav jēgas regulēt cittautiešu jeb nacionālo minoritāšu tiesības, ja nav valstsnācijas. Otrkārt, šīs nodaļas noteikumi paredz, ka nacionālās minoritātes sūta savus priekšstāvjus Tautas padomē, Satversmes sapulcē un Pagaidu valdībā. Tas nozīmē, ka nacionālās minoritātes tiek **pieaicinātas** klāt vēlāk, kad latviešu nācija jau sākusi Latvijas valsts dibināšanas procesu un devusi tai savu nozīmi kā latviešu nācijas nacionālajai valstij. Kā norāda Dišlers, šīs tiesības nacionālajām minoritātēm ir piešķirtas “nolūkā pievilkt arī cittautiešus” valsts uzbūves darbā.¹⁴⁹

¹⁴⁶ *Kārlis Dišlers*: Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932, 117.–118. lpp.

¹⁴⁷ Satversmes sapulces Satversmes izstrādāšanas komisijas protokols Nr. 42, 1921. gada 28. aprīlis.

¹⁴⁸ Turpat, 118. lpp.

¹⁴⁹ *Kārlis Dišlers*: Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 71. lpp.

[198] Tātad **cittautieši tika piesaistīti latviešu nācijas projektam** – Latvijas nacionālajai valstij. Īstenībā šis piesaistes politiskie rezultāti vismaz sākumā bija minimāli, jo cittautiešu organizāciju vēlme iesaistīties latviešu nacionālās valsts izveidē bija visai nosacīta. Neatkarīga Latvijas valsts nebija Latvijas nacionālo mazākumtautību organizāciju izvēle. Uz šo mērķi nebija vērsta to politiskā griba,¹⁵⁰ tās tikai “vairāk vai mazāk labprātīgi pievienojās” jaunajai valstij.¹⁵¹ Tajā pašā laikā cittautieši, kuri piedalījās latviešu nacionālās valsts darbā, to darīja individuālā kārtā kā vienlīdzīgi demokrātiskas valsts pilsoņi.¹⁵² Šī cittautiešiem dotā iespēja līdzdarboties Latvijas valsts veidošanā un jaunizveidotās valsts vēlme viņus patiešām piesaistīt tomēr nemaina faktu, ka Latvija ir un paliek latviešu nācijas veidojums.

d. Nacionālās valsts atspoguļojums Satversmes tekstā

[199] Satversmes tekstā sākotnēji Latvijas kā latviešu nācijas nacionālās valsts identitāte tika atspoguļota galvenokārt 3. pantā, kas noteica, ka Latvijas teritoriju veido Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale, kur latvieši vēsturiski ir dzīvojuši kā pamattauta. Šis pants Satversmē ir pārņemts, tikai no Kurzemes atsevišķi izdalot Zemgali, jau no valsts pirmajiem konstitucionālajiem dokumentiem, sākot ar Latviešu pagaidu nacionālās padomes 1917. gada 17. novembra uzsaukumu, kurā minētā teritorija tika pasludināta par latviešu zemēm.

¹⁵⁰ Latvijas krievu minoritātes vidū vispār nebija nekādas separātiskas politiskas kustības, kuras mērķis būtu Latviju atdalīt no Krievijas (attiecīgās organizācijas drīzāk orientējās uz Latvijas teritorijas izmantošanu par placdarmu, lai restaurētu pirmsrevolucionāro Krieviju, kurā tāpat kā līdz šim ietilptu arī Latvija); ebreju minoritātes organizācijas vispār neizrādīja nekādu vēlmi dibināt vai atbalstīt kādu noteiktu valsti Latvijas teritorijā; savukārt poļu minoritātes organizācijas lika lielākas cerības uz Poliju (kurai sākotnēji bija teritoriālas prasības pret Latviju), bet vācbaltu minoritātes vadošās organizācijas atbalstīja citu, ar latviešu nacionālo valsti konkurējošu valsts modeli – Baltijas hercogisti, kura būtu ūnijā ar Vāciju, aptvertu Latvijas un Igaunijas teritoriju un kurā bija paredzētas trīs valsts nācijas – vācbalti, latvieši un igauņi.

¹⁵¹ Sal.: *Kārlis Dišlers*: Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932, 118. lpp.

¹⁵² Piemēram, valsts kontroliera amatu (tolaik valsts kontrolieris vienlaikus bija arī Ministru kabineta loceklis) īslaicīgi ieņēma vairāki cittautieši (1918. gadā – vācbaltietis Eduards fon Rozenbergs, 1919. gadā – vācbaltietis Heinrihs fon Brimers un ebrejs Pauls Mincs).

[200] Valsts izveides laikā un līdz pat okupācijai 1940. gadā Latvijas sabiedrībai Latvijas valsts nacionālais raksturs bija acīmredzami skaidrs, taču pēc 50 okupācijas gadiem, kad Latvijas valsts neatkarība tika atjaunota, tas daļai sabiedrības vairs nebija pašsaprotams. Sevišķi kritiska bija valodas situācija. Lai nostiprinātu latviešu valodas – centrālā nacionālās valsts identitātes elementa – nozīmi, pēc neatkarības atjaunošanas Satversmē tika ietverta virkne regulējumu par latviešu valodu, kā arī noteiktas specifiskas mazākumtautību tiesības, kuras, kā jau iepriekš norādīts, arī ir tipisks nacionālās valsts elements.

Jāatzīmē, ka gan noteikumu par latviešu valodu kā valsts valodu, gan arī specifiskās mazākumtautību tiesības jau no paša sākuma bija paredzēts uzņemt Satversmē, konkrēti, tās otrajā daļā, taču tā netika pieņemta citu iemeslu dēļ¹⁵³ un tādējādi toreiz arī attiecīgie panti palika ārpus Satversmes. Taču tie atspoguļo Satversmes tēvu izpratni par Latviju kā nacionālu valsti.

[201] Patlaban **Satversmes tekstā** Latvijas kā **latviešu nācijas nacionāls valsts** identitāte ir fragmentāri atspoguļota šādos pantos:

3. pantā, kur ir runa par **Latvijas teritoriju**, kas ir tieši *latviešu* nācijas vēsturiski apdzīvota teritorija;

4. panta pirmajā teikumā, kas nosaka, ka tieši **latviešu valoda** ir Latvijas **valsts valoda**;

18. pantā, kas nosaka Saeimas **deputāta svinīgo solījumu**, kurā cita-starp deputāts zvēr stiprināt latviešu valodu kā **vienīgo valsts valodu**;

21. panta otrajā teikumā, kas nosaka, ka **Saeimas** darba valoda ir **latviešu valoda**;

101. panta otrās daļas trešajā teikumā, kas nosaka, ka **pašvaldības** darba valoda ir **latviešu valoda**;

104. panta otrajā teikumā, kas nosaka, ka ikvienam ir tiesības no valsts un pašvaldības iestādēm saņemt atbildi uz savu iesniegumu **latviešu valodā**;

114. pantā, kur ir runa par specifiskajām **mazākumtautību tiesībām**, kurām no Satversmes struktūras viedokļa jēga ir vienīgi tad, ja pastāv **valstsnācija**, kuras nacionāli kulturālā identitāte nosaka valsts nacionāli kulturālo identitāti.

¹⁵³ Sk.: *Jānis Pleps*: Pamattiesību katalogs starpkaru periodā. Jurista Vārds, Nr. 31, 2008. gada 31. jūlijs.

[202] Latviešu valodas statusa un mazākumtautību tiesību regulējums Satversmē izriet no valsts vispārējās politiski tiesiskās tālākvirzības pēc neatkarības atjaunošanas. Latviešu nācijas vēlme atjaunot Latvijas valsti, 1922. gada 15. februāra Satversmes pārņemšana ar visu tās tapšanas vēsturi un tajā nostiprinātajiem pamatprincipiem, konsekventa turēšanās pie valsts turpināšanās doktrīnas, arī pilsonības institūta atjaunošana un nepilsoņa statusa ieviešana, apliecina nācijas vēlmi vismaz saglabāt tos valsts identitātes elementus, kuri pastāvēja Latvijas valsts dibināšanas laikā.

[203] **Kopsavilkumā** jākonstatē, ka Latvijas valsti izveidoja latviešu nācija. Valsts dibināšanas mērķis bija radīt valstisku ietvaru, kurā latviešu nācija kā politiski juridisks subjekts varētu demokrātiski pašnoteikties un pati sevi pārvaldīt. Šis mērķis, kas atspoguļots virknē Latvijas konstitucionālo dokumentu, bija pamatā **identitātei**, kuru ieguva un paturēja latviešu nācijas satversmes varas izveidotā Latvijas valsts.

Tātad gan no Latvijas valsts izveidošanas mērķa un jēgas, gan no Satversmes pašreiz spēkā esošās redakcijas izriet, ka **Latvija ir latviešu nācijas nacionāla valsts**. Šis valsts identitātes elements pastāv kopš valsts izveidošanas un pēc valsts atjaunošanas vēl stingrākā formā (bet joprojām fragmentāri) ir atspoguļots Satversmes tekstā. Šo identitāti ievērot ir latviešu nācijas satversmes varai pakārtotās vēlākās, Satversmē noteiktās konstitucionālās varas pienākums. Fakts, ka Latvija ir nacionāla valsts, iekļaujas Eiropas valstu – tās gandrīz visas arī ir nacionālas valstis – valststiesību kontekstā. Latvija šajā ziņā nav nekāds izņēmums.

5.1.2. Latvijas valsts teritorija

[204] Valsts teritorija ir obligāts valsts elements. Latvijas valsts teritorija ir noteikta Satversmes 3. pantā, kas pieder pie valsts konstitucionāli tiesiskā pamata. Šā panta noteikumi ir pārņemti jau no pirmajiem Latvijas valsts dibināšanas konstitucionālajiem dokumentiem. Saskaņā ar Satversmes 3. pantu Latvijas valsts teritoriju sastāda **latviešu tautas** vēsturiski apdzīvotās zemes **Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale**. Ar to Latvijas valsts tiek ģeogrāfiski lokalizēta šajā konkrētajā teritorijā.

[205] Starptautiskās tiesības kā formālu valsts elementu min tikai teritoriju *per se*, toties valststiesībās teritorija vairs nav gluži formāla, maināma rakstura elements. Valststiesībās teritorija nav vienkāršs *factum brutum*, bet – kopā ar tautu – vienmēr pieder pie konkrētas **kultūrtelpas**.¹⁵⁴ Teritorija ir kulturāli “uzlādēta” un tādējādi **individualizēta**. Piemēram, viens kvadrātkilometrs valsts teritorijas Engures novadā no valststiesību viedokļa nav tas pats, kas viens kvadrātkilometrs valsts teritorijas Sicīlijā vai Kamčatkā.

Tādēļ Latvija ir Satversmē noteiktā Latvijas valsts tikai tad, ja tā ietver etnogrāfiski un vēsturiski nosakāmās 3. pantā minētās **latviešu zemes**. Tas ir viens no Satversmes kodolā ietilpstošajiem **Latvijas valsts identitātes elementiem**.

[206] Satversmes 3. panta noteikumam Latvijas valsts identitātes kontekstā ir trīs dimensijas.

Pirmkārt, tas nosaka, ka Latvijas valstij vispār ir sava **teritorija**, tātad izpilda priekšnoteikumu, lai Latvija būtu valsts.

Otrkārt, tas nosaka Latvijas teritoriju konkrētā ģeogrāfiskā vietā, kas sakrīt ar latviešu tautas izsenis apdzīvoto teritoriju. Ar to tiek apstiprināta latviešu nācijas politiskā un tiesiskā prasība pēc minētajām **zemēm** kā **“savām”** zemēm, un līdz ar to noteikta saistība starp latviešu nāciju un Latvijas valsti. Valsts teritorijas un nacionālas valsts ciešo saikni pamatoti akcentējis lietuviešu profesors Mīkols Romeris (*Mykolas Romeris*): “Nacionālā valstī valsts teritorija nav nejauša. Tā nevar būt jebkādā veidā pārcelta no vienas teritorijas uz citu, bet veido loģisku vienību.”¹⁵⁵ Tātad Satversmes 3. pants savā būtībā apstiprina to, ka Latvijas valsts šajā vēsturiskajā latviešu teritorijā ir **latviešu nācijas nacionāla valsts**.

Treškārt, tas nosaka, ka Latvijas valstij jābūt vienotai, tas ir, nepieļauj Latvijas valsts teritorijas sadalīšanu vairākās valstīs vai kādas teritorijas daļas atdalīšanu no Latvijas – Latvija ir **vienota un nedalāma**.

[207] Satversmes 3. pants neaizliedz robežu noteikšanu starptautisku līgumu slēgšanas formā un nebūtiskas teritoriālas izmaiņas. Izšķirošais kritērijs ir tas, vai šīs izmaiņas ir tik **būtiskas**, lai vairs nevarētu uzskatīt,

¹⁵⁴ *Peter Häberle*: Das Staatsgebiet als Problem der Verfassungslehre. In: Festschrift für Gerhard Batliner. Basel, 1993, S. 397 ff.

¹⁵⁵ Jurista Vārds, Nr. 39, 2009. gada 29. septembris.

ka jebkura no minētajām zemēm vairs neietilpst Latvijas teritorijā.¹⁵⁶ Tādā gadījumā var uzskatīt, ka ir mainīta valsts identitāte.¹⁵⁷

5.1.3. Latvijas tauta

[208] Tauta tāpat kā teritorija ir obligāts valsts elements un ir viens no valsts identitātes elementiem. Latvijas tautai saskaņā ar Satversmes 2. pantu pieder suverēnā vara Latvijā.

Latvijas tautas jēdziens pirmo reizi lietots Satversmes sapulces 1920. gada 27. maija Deklarācijā par Latvijas valsti – otrās pagaidu satversmes sastāvdaļā. Deklarācijas 2. pantā teikts: “Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai.”

Ja pirms tam satversmes varas (*pouvoir constituant*) nesēja bija Latvijas valsts dibinātāja – latviešu nācija, tad ar 1920. gada 27. maija Deklarāciju par Latvijas valsti par valsts nesēju valststiesiskā izpratnē ir kļuvusi Latvijas tauta. Kādas ir **latviešu nācijas un Latvijas tautas iekšējās attiecības**, un kā tās ietekmē Latvijas valsts identitāti?

[209] **Latviešu nācija** kā valststiesību subjekts ir **nacionāli kulturāli** definēta vienība, tās locekļus primāri saista kopā valoda, kultūra, sociālā atmiņa, vēsturiskais liktenis. Starp latviešu nāciju kā valstsnāciju un Latvijas valsti pastāv nacionāli kulturāla identitāte. Tas nozīmē vispirms to, ka latviešu valoda Latvijā ir valsts valoda (Satversmes 4. pants) un latviešu kultūra (visplašākajā nozīmē) ir dominējošā kultūra, kuru valsts atbalsta un veicina.

[210] Individuālā aspektā tas nozīmē, ka katrs, kurš sevi uzskata par piederīgu latviešu nācijai, var identificēt sevi ar Latvijas valsti – starp katru latvieti neatkarīgi no tā, kur viņš atrodas un kāda ir viņa pilsonība, un Lat-

¹⁵⁶ Sal.: *Egils Levits*: Piezīmes par Satversmes 3. pantu. Atzinums. Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, lietas materiālu 6. sējums, 199. lpp.

¹⁵⁷ Būtisku valsts teritorijas izmaiņu gadījumā var tik ņemti vērā apstākļi, kādos valsts zaudējusi daļu savas teritorijas. Piemēram, ja šis zaudējums ir karadarbības vai citādu nepārvaramu ārēju spaidu rezultāts, tas var arī nenovest pie valsts identitātes maiņas. Katrā ziņā, lai arī Latvijas brīvprātīga un vienpusēja atteikšanās no Abrenes ar 2007. gada 27. martā parakstīto robežlīgumu ar Krieviju ir netipiska valsts rīcība, jo valsts pienākums ir aizstāvēt savas intereses, it sevišķi savus konstitutīvos valsts elementus (tostarp savu teritoriju), tā tomēr nevar tikt uzskatīta par “būtiskas” Latvijas teritorijas daļas atdošanu neatkarīgi no šādas Latvijas toreizējās valdības rīcības politiskā un tiesiskā vērtējuma. Sk.: *I. Ziemeļe*: Latvijas – Krievijas valsts robežas jautājums un Latvijas nepārtrauktības doktrīna. Jurista Vārds, Nr. 27, 2008. gada 22. jūlijs.

vijas valsti pastāv **reāla, socioloģiski konstatējama nacionāli kulturāla saikne**. Šai reālajai saiknei ir **politiskas un tiesiskas konsekvences**.

Tātad katrs latvietis, pamatojoties uz šo reālo nacionāli kulturālo saikni, var teikt, ka Latvija ir “viņa” valsts, tāpat kā katrs polis vai katrs itālis var teikt, ka Polija vai respektīvi Itālija ir “viņa” valsts.

[211] Tomēr Latvijā dzīvo ne tikai latviešu nācijas piederīgie, bet arī vēsturisko **mazākumtautību piederīgie**, kā arī jaunāka laika **imigranti** un viņu pēcnācēji. Jau no paša sākuma latviešu nācijas izveidotā Latvijas valsts centās visus tās iedzīvotājus piesaistīt sev ne vien politisku iemeslu dēļ, lai pati nostabilizētos, bet jo sevišķi tādēļ, ka to prasa demokrātijas virsprincips, kas, tāpat kā nacionālas valsts princips, ir “iekodēts” Latvijas valsts konstitucionālajā identitātē.

[212] Tādēļ Latvijas valsts sākotnējais politiskais spēks un bāze – latviešu nācija, kas, izmantojot savu satversmes varu (*pouvoir constituant*), nodibināja Latvijas valsti, vēlāk, pieaicinot vēsturisko mazākumtautību piederīgos un pārējos cittautiešus, paplašināja šo valsts bāzi par **“Latvijas tautu”**.

Dišlers to apraksta šādi: “Latviešu tauta līdz ar viņas etnogrāfiskajās robežās (kas tagad bija kļuvušas par Latvijas valsts robežām) dzīvojošajām mazākumtautībām brīvprātīgi apvienojās vienā politiskā un juridiskā kopībā – Latvijas tautā.”¹⁵⁸

Konstitucionāli **Latvijas tauta** kļuva par **valsts nesēju** valststiesiskā izpratnē.

Tātad Latvijas tautā Satversmes 2. panta izpratnē ietilpst ne vien latviešu nācija, kas jau sākotnēji automātiski ir piesaistīta Latvijas valstij ar savu nacionāli kulturālo identitāti kā reālu politisku un socioloģisku saikni un vēlāk (kopš 1919. gada 23. augusta Pavalstniecības likuma pieņemšanas) arī ar pilsonības tiesisko juridisko saikni,¹⁵⁹ bet arī Latvijā dzī-

¹⁵⁸ *Kārlis Dišlers*: Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932, 119.–120. lpp. Dišlers Latvijas tautu apzīmē par politisku tautu atšķirībā no etnogrāfiskās tautas, taču iesaka jēdzienu “etnogrāfiskā tauta” vietā lietot jēdzienu “nācija”, bet politisko tautu saukt par tautu; turpat, 120. lpp.

¹⁵⁹ Absolūti lielāko daļu latviešu ar Latvijas valsti vienlaikus sasita gan reālā nacionāli kulturālā saikne, gan juridiskā pilsonības saikne, tomēr ir arī nedaudz tādu latviešu, kuriem dažādu iemeslu dēļ nav Latvijas pilsonības, bet kurus joprojām ar Latvijas valsti saista reālā nacionāli kulturālā saikne. Arī tie kā latviešu nācijas piederīgie ietilpst Latvijas tautas sastāvā, un tiem ir subjektīvas tiesības iegūt Latvijas pilsonību.

vojošās vēsturiskās mazākumtautības un pārējās personas, kas neietilpst mazākumtautību jēdzienā, kas tika piesaistītas Latvijas valstij ar pilsonības juridisko saikni.¹⁶⁰

[213] Tādēļ Satversmes 2. pantā ietvertās Latvijas tautas koncepcija nekādā ziņā **neizslēdz un nepadara par neesošu latviešu nāciju**. Šāds apgalvojums būtu **absurds**, tas būtu pretrunā ar latviešu tautas pašnoteikšanās jēgu un būtību. Tādā gadījumā latviešu nācijas pašnoteikšanās būtu beigusies ar “pašnāvību”. Rezultāts būtu tieši pretējs tam, uz ko latviešu nācija, dibinot savu valsti, tiecās. To nedz iedomājās, nedz vēlējās Latvijas dibinātāji, un arī tagad tā nav latviešu nācijas vēlme.¹⁶¹

Dišlers uzsver, ka pēc plašākā tiesību subjekta – Latvijas tautas – izveides latviešu nācija arī valststiesiski nekur nav pazudusi, bet kļuvusi par tautas valststiesiskā izpratnē (Dišlera terminoloģijā – politiskās tautas) **“pamatu un vadītājas grupu”**.¹⁶² Protams, pēc Latvijas tautas izveides valststiesiski tāpat nav pazudušas arī mazākumtautības.

[214] Tātad Latvijas tauta ir latviešu nācijas politiski tiesisks paplašinājums, taču **latviešu nācija ir un paliek Latvijas tautas kodols, tās mugurkauls**, un kā Latvijas valstsnācija nosaka Latvijas valsts nacionāli kulturālo identitāti (valsts valoda, dominējošā kultūra, sociālā atmiņa).

[215] Valststiesiski nevar būt tādas pretrunas starp latviešu nāciju un Latvijas tautu tādējādi, ka Latvijas tauta politiski un nacionāli kulturāli būtu pilnīgi citāda nekā tās kodols – latviešu nācija. **Latvijas tauta nevar**

¹⁶⁰ Interpretējot Satversmes 2. pantu, jāņem vērā, ka tajās situācijās, kad latviešu nācija uzstājas kā satversmes vara (*pouvoir constituant*), tai nav nepieciešama pilsonības juridiskā saikne ar valsti (piemēram, valsti dibinot, tā objektīvi pat nebija), savukārt ikdienā, pakļaujoties konstitūcijai un īstenojot valsts konstitūcijas varu, pilsonības juridiskā saikne ļauj precīzāk identificēt tās personas, kuras kā Latvijas tautas locekļi līdzdarbojas valsts pārvaldīšanā; pilsoņu loks tātad veido Latvijas tautas tiesiski aktīvo daļu. Savukārt vēsturiskās mazākumtautības ir tie šīs tautības piederīgie, kuri ir Latvijas pilsoņi.

¹⁶¹ *Egils Levits*: Latviešu nācija, Latvijas tauta, Latvijas valsts. Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III kongresa un Letonikas IV kongresa materiāli. Rīga, 2012, 77.–78. lpp.

¹⁶² Sal.: *Kārlis Dišlers*: Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932, 120. lpp.

pastāvēt bez tās galvenā elementa – latviešu nācijas. Tādā gadījumā vairs nebūtu tās Latvijas valsts, kas dibināta 1918. gada 18. novembrī un pastāv joprojām, bet būtu cita valsts ar citu identitāti.¹⁶³

5.1.4. Latvijas suverēnā valsts vara

[216] Atšķirībā no teritorijas un tautas trešais valsts kritērijs – suverēna valsts vara – ir tīri **objektīvs** un tam nav nacionālu iezīmju. Tas tiek primāri vērtēts no starptautisko tiesību viedokļa. Valststiesības šā kritērija eksistences un konkrētās identitātes noteikšanai nedod būtisku papildu pienesumu. Citiem vārdiem – atšķirībā no teritorijas un tautas suverēnā valsts vara (nevis valsts iekārta) visās valstīs ir vienāda – nepieciešams konstatēt tikai, vai tā ir, pirmkārt, **efektīva** (proti, vai valsts vara spēj reāli pārvaldīt valsti) un, otrkārt, vai tā ir **suverēna** (proti, vai šī vara mūsdienīgā normatīvā izpratnē ir neatkarīga no citu valstu varas).

[217] Valsts starptautiski tiesiskās identitātes kontekstā jāatzīmē, ka tad, ja valsts vara vairs nepastāv iekšpolitisku iemeslu dēļ (piemēram, valsts atsakās no savas suverenitātes vai pievienojas citai valstij,¹⁶⁴ vai sadalās vairākās valstīs¹⁶⁵), neatkarīgi no tā, vai šie iemesli no konstitucionālo tiesību viedokļa bija vai nebija legāli, valsts zaudē savu identitāti un līdz ar to beidz pastāvēt.

[218] Turpretim tad, ja valsts vara tiek ierobežota vai pat likvidēta prettiesiskas ārējas agresijas rezultātā un starptautiskā sabiedrība šīs agresijas rezultātus neatzīst, valsts var saglabāt savu identitāti un turpmāk eksistēt arī bez valsts varas, taču tā vairs nav vai ir tikai ļoti mazā mērā rīcībspējīga. Šādā situācijā atradās Latvija no 1940. gada 17. jūnija līdz 1990. gada 4. maijam / 1991. gada 21. augustam.

¹⁶³ Egils Levits: Latviešu nācija, Latvijas tauta, Latvijas valsts. Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku III kongresa un Letonikas IV kongresa materiāli. Rīga, 2012, 79. lpp.

¹⁶⁴ Piemēram, Vācijas Demokrātiskā Republika 1990. gada 3. oktobrī pievienojās Vācijas Federatīvajai Republikai.

¹⁶⁵ Piemēram, ar 1993. gada 1. janvāri Čehoslovākija sadalījās divās jaunās valstīs: Čehijā un Slovākijā.

5.2. Latvijas valsts iekārtas identitāte

[219] Latvijas valsts iekārta ir noteikta Satversmes 1. pantā. Tā tiek apzīmēta par **demokrātisku republiku**. Šis jēdziens saīsināti raksturo **Latvijas valsts iekārtas identitāti**. Šī valsts iekārta jau ir ietverta latviešu nācijas satversmes varas gribā dibināt savu valsti tieši ar šādu, nevis citādu valsts iekārta.

5.2.1. Mūsdienu Eiropas (Rietumu) tipa demokrātiska valsts iekārta

[220] Jēdziens “demokrātiska republika” Satversmes 1. pantā nebūtu nav tukša čaula, kurā varētu ietvert jebkādu valsts iekārta. Jāatzīmē, ka jēdzienam “demokrātisks” mūsdienās ir pozitīvs skanējums un tādēļ šo apzīmējumu savai valsts iekārtai vai pat valstij ir izvēlējušās daudzas valstis (tādā veidā implicējot, ka tās ir demokrātiskas), kaut gan to iekārtas būtībā ir radikāli atšķirīgas.¹⁶⁶

Tātad ar to vien, ka Latvijas valsts iekārta Satversmē ir apzīmēta par “demokrātisku”, nepietiek, lai to atzītu par demokrātisku. Lai noteiktu, vai konkrētā Latvijas valsts iekārta pēc sava satura ir vai nav demokrātiska, šo Satversmē lietoto jēdzienu nepieciešams definēt precīzāk. Tas iespējams, izvirzot **konstitucionālus principus**, kas precīzāk paskaidrotu un raksturotu šo Satversmes 1. pantā lietoto Latvijas valsts iekārtas apzīmējumu.

Šos normatīvos principus, kas tuvāk izskaidro un raksturo Latvijas valsts iekārta, var apzīmēt par **virsprincipiem**.

[221] Šiem virsprincipiem ir divi idejiskie avoti, kas daļēji pārklājas.

Pirmkārt, tie izriet no Latvijas sabiedrības pašidentificēšanās ar Eiropas valstīm (plašākā vēsturiski politiskā kontekstā – ar Rietumvalstīm¹⁶⁷).

Šī Latvijas idejiskā lokalizācija Eiropas (Rietumu) politiskajā un tiesību telpā izpaudās gan valsts dibināšanas posmā, gan pēc valsts neatkarības

¹⁶⁶ Piemēram, saskaņā ar Eiropas Savienības līgumiem par savienības dalībvalstīm var būt tikai demokrātiskas valstis. Tātad 27 savienības dalībvalstis definē savu valsts iekārta par demokrātisku. Taču arī Korejas Tautas Demokrātiskā Republika vai Kongo Demokrātiskā Republika pretendē uz to, ka to valsts iekārtas ir demokrātiskas.

¹⁶⁷ Par Eiropas un Rietumu vēsturiski politiskajām telpām, kas lielā mērā pārklājas, sk. plašāk: *Heinrich August Winkler: Geschichte des Westens*. Bd. I: Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert. 3. Aufl. München: C.H. Beck, 2012. Bd. II.: Die Zeit der Weltkriege. München: C.H. Beck, 2011.

atjaunošanas. Satversmes tiesas tiesnešu Aivara Endziņa, Jura Jelāgina un Anitas Ušackas atsevišķajās domās norādīts: “Latvijas valsts jau no tās dibināšanas pirmsākumiem ir iestājusies par demokrātiskām vērtībām, turklāt jēdziena “demokrātija” izpratni tā saistījusi ar citu demokrātisko valstu pieredzi. [...] izstrādājot un apspriežot Satversmes projektu, Satversmes sapulces locekļi daudzas reizes ir atsaukušies uz tā laika demokrātisko valstu pieredzi, tādējādi apliecinādami Latvijas valstī veidojamās iekārtas organisko saistību ar progresīvajām valstīm.”¹⁶⁸

Latvijas sabiedrības un tiesībpiemērotāju orientācija uz **mūsdienīgas**, demokrātiskas, eiropiskas (rietumnieciskas) valsts modeli joprojām ir nemainīga. Tas liecina par Latvijas politisko un tiesisko ideju pieslēgšanos attiecīgajām Eiropas (plašākā nozīmē – Rietumu) politiskajām un tiesiskajām idejām un vēsturiskajai pieredzei.¹⁶⁹

Šo Latvijas sabiedrības pašizpratni juridiski saistošā veidā ietver un nodrošina līdzdalība Eiropas Padomē un Eiropas Savienībā. Pie šīm organizācijām var piederēt tikai demokrātiskas valstis. Abas organizācijas ir attīstījušas lielā mērā saturiski sakrītošus kritērijus, pēc kuriem var vērtēt, vai konkrēta valsts ir vai nav demokrātiska. Šo kritēriju ievērošanu juridiski vērtē pārnacionālas tiesas: Eiropas Padomes gadījumā – Eiropas Cilvēktiesību tiesa, bet Eiropas Savienības gadījumā – Eiropas Savienības Tiesa.

Abu šo organizāciju akceptētais Eiropas (Rietumu) demokrātijas normatīvais modelis veido ietvaru, kuru vēl papildus nostiprina atsevišķi starptautisko tiesību elementi (piemēram, starptautiski akceptētais cilvēktiesību minimums). No tā jau lielos vilcienos var atvasināt vismaz dažus Satversmes 1. pantā lietotā jēdziena “demokrātija” raksturojošos virsprincipus.

[222] Otrkārt, šis ietvars tikai iezīmē visām Eiropas (Rietumu) tipa demokrātiskajām valstīm kopīgos virsprincipus, taču tos vienmēr

¹⁶⁸ Satversmes tiesas tiesnešu Aivara Endziņa, Jura Jelāgina un Anitas Ušackas atsevišķās domas lietā Nr. 2000-03-01. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi. 1999–2000. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 113.–118. lpp.

¹⁶⁹ Sk. arī: *Egils Levits: Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa*. Grām.: Latvijas tiesību vēsture. 1914–2000. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000.

konkretizē attiecīgās valsts **valststiesības**. Tātad arī Satversme pati (plašā izpratnē) konkretizē šos virsprincipus. Par šo konkretizāciju rūpējas visi Satversmes interpretētāji (ar saistošām sekām – it sevišķi konstitucionālais un vienkāršais likumdevējs un tiesas, ka arī izpildvara, bet argumentatīvi – tiesību zinātne).

[223] Turklāt jāņem vērā, ka valsts iekārtas virsprincipi ir pirmām kārtām normatīvi principi, kas orientēti uz demokrātiskas sabiedrības ideālmodesli. Tātad šo virsprincipu smagumpunkts ir tieši **jābūtības dimensija**. To jēga ir uzrādīt un precizēt gan sabiedrībai, gan tiesībpiemērotājiem Latvijas valsts iekārtas modeli. Katrs Satversmes interpretētājs to dara no sava skatu punkta un savas kompetences ietvaros.

Īpaša loma šeit ir tiesību zinātnei, jo tā nav saistīta ar valsts institūciju formālo kompetenci un konkrētas lietas ietvariem un tādēļ var padziļināti analizēt attiecīgā virsprincipa konkrētās izpausmes ietekmi uz šo modeli.

[224] Kā jebkurš vispārējais tiesību princips, arī Latvijas valsts iekārtas virsprincipi nekad nav noslēgti un sastinguši, tie **pastāvīgi attīstās** dažādo Satversmes interpretētāju mijiedarbības, jaunu apstākļu un jaunu tiesību atziņu rezultātā.

Attīstība nozīmē arvien **jauna atziņu slāņa klāšanos uz iepriekšējā slāņa**. Līdz ar to arī mūsdienu priekšstati par to, kādai jābūt Latvijas demokrātiskajai valsts iekārtai, ir attīstīti tālāk nekā bija Satversmes pieņemšanas brīdī, jo starplaikā kā Eiropā (Rietumos), tā arī Latvijā ir nākušas klāt jaunas atziņas par to, kādai jābūt mūsdienīgai demokrātiskai valstij. Citiem vārdiem – priekšstats par to, kādai tad isti jābūt Latvijas demokrātiskajai valsts iekārtai, iet līdzī laikiem, pastāvīgi izvērtējot jaunās atziņas un papildinot ar tām līdzšinējo atziņu krājumu.

Tas nozīmē, ka, nemainoties Satversmes tekstam – un Satversmes 1. pants nav grozīts kopš tā pieņemšanas –, izpratne par to, ko nozīmē šā panta noteikums, ka Latvija ir demokrātiska republika, ar katru argumentatīvo uzslāņojumu ir attīstījies tālāk un joprojām turpina attīstīties. Tas ir sevišķi svarīgi Satversmes kodola analīzes kontekstā.

[225] Šī dinamiskā pieeja nozīmē, ka Satversmes 1. pantā lietotā jēdziena “demokrātija” virsprincipi jāinterpretē tā, lai Latvijas demokrātiskā valsts iekārta atbilstu tiem **minimālajiem kritērijiem**, kas to iekļauj **Eiropas moderno demokrātisko valstu saimē**.

Tur modernas demokrātiskas valsts iekārtas saturs ir izvērsti vairākos virsprincipos, pēc kuru ievērošanas var atšķirt demokrātisku valsts iekārtu Eiropas (Rietumu) izpratnē no nedemokrātiskas valsts iekārtas. Tie ir atspoguļoti gan Eiropas Savienības pamatlīgumos, gan vairāku Eiropas Savienības dalībvalstu jaunāko konstitūciju tekstos. Tas jāņem vērā, cenšoties izprast Satversmes 1. pantā lietotā jēdziena “demokrātiska republika” saturu.

Taču, tā kā šie virsprincipi pieļauj plašu rīcības brīvību demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas ietvaros, tad Latvija var tos **konkretizēt, modificēt** vai **papildināt** ar citiem kritērijiem un tādējādi veidot savu **specifisko Latvijas demokrātiskās valsts iekārtas modeli**.

[226] Šo specifisko Latvijas demokrātijas modeli veidojošie virsprincipi vispirms koncentrētā veidā ir ietverti visaptverošajā valsts iekārtas apzīmējumā “demokrātiska republika” un uzreiz – nākamajā pakāpē – **izvērsti citos Satversmes regulējumos**, kas tiem jau piešķir noteiktu saturu. Vēl tālāk tie tiek analizēti un konkretizēti likumdevēja un izpildvaras darbībā, Satversmes tiesas un citu tiesu judikatūrā, kā arī tiesību zinātnē.

5.2.2. Demokrātiskas valsts iekārtas virsprincips (šaurākā nozīmē)

[227] Pirmais virsprincips, kas precizē Satversmes 1. pantā lietoto jēdzienu “demokrātija”, ir **demokrātiskas valsts iekārtas virsprincips (šaurākā nozīmē)**.¹⁷⁰ Tas ir šaurāks nekā Satversmes 1. pantā lietotais demokrātijas jēdziens, kurš ietver vairākus virsprincipus (un līdz ar to varētu tikt apzīmēts par demokrātijas jēdzienu plašākā nozīmē).

Demokrātiskas valsts iekārtas virsprincips nozīmē to, ka jāpastāv tādām mehānismam, kas nodrošina, lai Latvijas tauta kā suverēns var brīvi izteikt savu gribu un šī griba tiek attiecināta uz valsts darbību, proti, lai valsts darbojas atbilstoši formālā procedūrā noteiktai tautas gribai. Šis virsprincips vēsturiski ir pirmais, kas raksturoja demokrātisku valsts iekārtu, un Satversmes tēvi, lietojot demokrātijas jēdzienu, ar to saprata galvenokārt tieši šo virsprincipu.

¹⁷⁰ Sk. plašāk: *David Held: Models of Democracy*. 2nd ed. Cambridge: Blackwell Publishers, 2003; *Stéphane Pinon: La notion de démocratie dans la doctrine constitutionnelle française*. *Revue Politeia*, 2006 Nr. 10, p. 407–468; *Hans Vorländer: Demokratie. Geschichte, Formen, Theorien*. 2. Aufl. München: C.H. Beck, 2009.

[228] Demokrātiskas valsts iekārtas virsprincipa jēga ir nodrošināt **tautas pašpārvaldību** ar demokrātiskās leģitimitātes ķēdes palīdzību. Šīs ķēdes centrālie elementi (mūsdienās dominējošajā reprezentatīvās demokrātijas variantā) ir pilsoņu vēlēts parlaments, ar politiskās uzticības mehānismu parlamentam piesaistīta valdība un valdībai padota valsts pārvalde.

Šā mehānisma darbības rezultātā jebkura privātpersonai adresēta valsts pārvaldes pavēle (administratīvais akts) ir uzskatāma par tautas (kuru pārstāv pilsoņu kopums) gribas izpausmi. Līdz ar to noslēdzas demokrātiskās leģitimitātes ķēde: katra valsts rīcība attiecībā uz tautas locekli ir ietverta tautas gribā, kuras veidošanā viņš ir piedalījies.¹⁷¹ Tātad šā virsprincipa galvenā sastāvdaļa ir precīzs regulējums, kas nodrošina brīvas parlamenta vēlēšanas.¹⁷²

Demokrātiskas valsts iekārtas virsprincips prasa arī nodrošināt tādas apstākļus, lai tautas griba varētu brīvi veidoties un izpausties. Pie šiem apstākļiem pieder ne vien politiskās brīvības (vārda brīvība, biedrošanās brīvība, pulcēšanās brīvība), bet arī individuālu pieeja informācijai un – konkrēti – arī plašsaziņas līdzekļiem, lai ar to starpniecību varētu paust savas domas un idejas, tāpat arī datu aizsardzība un citi priekšnoteikumi.

[229] Demokrātijas virsprincipa elementi ir ietverti sevišķi Satversmes 6. pantā (Saeimas vēlēšanas), 58. pantā (valsts pārvaldes padotība Ministru kabinetam), 59. pantā (Saeimas uzticība Ministru kabinetam), 64. pantā (likumdošanas tiesības tautai un Saeimai), kā arī 8. nodaļā, kurā norādītās politiskās tiesības un brīvības garantē to, ka tauta var brīvi formulēt un izteikt savu gribu. Pie tām pieder it sevišķi vārda brīvība (100. pants), biedrošanās brīvība (102. pants), pulcēšanās brīvība (103. pants), specifiskās tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā (101. pants).

5.2.3. Tiesiskas valsts virsprincips

[230] Nākamais ir **tiesiskas valsts virsprincips**, kas papildina un piešķir primāri procesuālajam demokrātiskās valsts iekārtas virsprincipam zināmu saturisku virzienu.¹⁷³ Visas mūsdienu Eiropas (Rietumu)

¹⁷¹ Sk. Arī: *Egils Levits*: Valsts pārvaldes iekārtas likuma koncepcija. Latvijas Vēstnesis, Nr. 95, 2002. gada 26. jūnijs.

¹⁷² Sk. Augstākās tiesas Senāta Administratīvā departamenta 3. novembra spriedumu lietā Nr. SA-5/2006, 10. punkts.

¹⁷³ Sk. plašāk: *Luc Hueschling*: *État de droit, Rechtsstaat, Rule of Law*. Paris: Dalloz, 2002; *Tom Bingham*: *The rule of Law*. London: Penguin, 2011; *Karl Albrecht Schachtschneider*: *Prinzipien des Rechtsstaates*. Berlin: Duncker und Humblot, 2005.

tipa demokrātiskās valstis ir arī tiesiskas valstis.¹⁷⁴ Demokrātiskas valsts virsprincips pats par sevi vēl nenodrošina to, ka tauta (tieši vai ar valsts institūciju starpniecību) pieņem taisnīgus lēmumus; vairākums var rīkoties arī netaisnīgi. Tiesiskas valsts virsprincips ir orientēts uz **taisnīguma īstenošanu**, aptverot gan tā procesuālos, gan materiālos aspektus.

[231] Tiesiskas valsts virsprincips vispirms prasa nodrošināt **tiesību virsvadību** pār visiem valsts lēmumiem – gan normatīviem tiesību aktiem (kuriem jāatbilst normatīvo tiesību aktu hierarhijai), gan tiesību normu piemērošanas aktiem (administratīviem aktiem, citiem individuāliem lēmumiem), lai panāktu, ka tie nebūtu patvaļīgi un būtu pēc iespējas taisnīgāki un saprātīgāki. Tas vienlaikus pieprasa arī **cilvēktiesību garantijas** (kas noteiktas Satversmes 8. nodaļā).

Lai tiesiskas valsts principu varētu īstenot, nepieciešams nodrošināt **valsts varas dalīšanu** (kas izriet no Satversmē paredzētās institucionālās sistēmas, kura paredz likumdošanas varas, izpildvaras un tiesu varas nošķirtību), kas savukārt ietver neatkarīgas tiesas pastāvēšanu un pieejamību indivīdam, kā arī indivīda tiesības tiesā apstrīdēt pret viņu vērstu valsts rīcību (Satversmes 6. nodaļa, 92. pants).

Tāpat tiesiskas valsts virsprincips satur virkni vairāk vai mazāk specifisku prasību attiecībā uz atsevišķām situācijām, piemēram, ierobežo likumdevēja iespējas pieņemt likumu ar atpakaļvērstu spēku, ja tas pasliktina indivīda stāvokli, kriminālprocesuālās garantijas utt.

5.2.4. Sociāli atbildīgas valsts virsprincips

[232] Trešais modernas Eiropas Savienības valsts iekārtas virsprincips ir **sociāli atbildīgas valsts virsprincips**.¹⁷⁵ Atziņa par to, ka moderna demokrātiska valsts vismaz Eiropā ir arī sociāli atbildīga valsts, Latvijā ir samērā jauna. Taču, kā Satversmes tiesa ir konstatējusi, tad 1998. gadā,

¹⁷⁴ Ir iespējamas arī tādas demokrātiskas valstis, kas nav tiesiskas valstis (piemēram, senā Atēnu demokrātija; arī Latvija pēc valsts atjaunošanas 90. gados bija demokrātiska, tomēr vēl ne gluži tiesiska valsts), kā arī tiesiskas valstis, kas nav demokrātiskas valstis (piemēram, ķeizariskā Vācija starp 1871. un 1918. gadu; arī Latvija pēc 1934. gada apvērsuma vairs nebija demokrātiska, tomēr zināmā mērā joprojām palika tiesiska valsts).

¹⁷⁵ Sk. plašāk: *Julia Iliopoulos-Strangas*: Soziale Grundrechte in Europa nach Lissabon. Baden-Baden: Nomos, 2010; *Bernard Billaudot*: Une théorie de l'Etat social. Revue de la régulation [En ligne], 2 Janvier 2008, mis en ligne le 30 janvier, 2008.

iekļaujot Satversmes 8. nodaļā vairākas sociālās tiesības, Latvijas konstitucionālais likumdevējs “ir atzinis, ka arī Latvija ir sociāli atbildīga valsts, proti, tāda valsts, kas likumdošanā, pārvaldē un tiesas spriešanā cenšas iespējami plaši īstenot sociālo taisnīgumu. Sociāli atbildīgas valsts mērķis ir sabiedrībā izlīdzināt būtiskākās sociālās atšķirības un katrai iedzīvotāju grupai nodrošināt atbilstošu dzīves standartu”.¹⁷⁶ Šis virsprincips ir sevišķi izvērts Satversmes 107., 109., 111. un 112. pantā, kuri garantē sociālās tiesības. Taču tas var izpausties arī citās situācijās.¹⁷⁷

5.2.5. Nacionālas valsts virsprincips

[233] Ceturtais Latvijas valsts iekārtu raksturojošais virsprincips ir **nacionālas valsts virsprincips**.

Šis virsprincips vispirms izriet no Latvijas valsts kā nacionālas valsts identitātes. Latvijas valsts iekārtai šī identitāte **jāatspoguļo dzīvē**, jo citādi valsts iekārta nonāktu pretrunā ar valsts identitāti. Piemēram, ja par Latvijas valsts valodu tiktu noteikta kāda cita, nevis latviešu valoda, tad tas būtu pretrunā ar Latvijas valsts dibināšanas mērķi un jēgu, kas piešķir Latvijas valstij noteiktu – un tieši latvisku – nacionāli kulturālo identitāti.

Bez tam nacionālas valsts virsprincips ir cieši saistīts ar demokrātiskas iekārtas virsprincipu, jo nacionālā pašnoteikšanās principā var tikt īstenota tikai demokrātiskā formā.¹⁷⁸ Savukārt nācija, kuru vieno it sevišķi kopēja valoda, kultūra, vēsture, veido drošāku valstisku ietvaru demokrātijai nekā tāda nācija, kuru nevieno nedz valoda, nedz kultūra, nedz vēsture.

[234] Nacionālas valsts virsprincips ir izvērts vairākos Satversmes noteikumos, kas attiecas uz latviešu valodu (4., 18., 21., 101. un 104. pants), kā arī uz mazākumtautību tiesībām (114. pants).¹⁷⁹ Šiem noteikumiem ir divējāds raksturs – tie, no vienas puses, apstiprina reālo faktu, ka Latvija ir izveidota un pastāv kā nacionāla valsts, taču, no otras puses, kalpo par

¹⁷⁶ Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. 2006-07-01, 18. punkts.

¹⁷⁷ Anita Kovaļevska: Sociāli atbildīgas valsts princips. Jurista Vārds, Nr. 32, 2008. gada 26. augusts.

¹⁷⁸ Sal.: Alfred Cobban: The Nation State and National Self-Determination. London: Collins, 1969, p. 217.

¹⁷⁹ Turpretim Satversmes 3. pants attiecas tikai uz valsts identitāti un neskar valsts iekārtas identitāti, jo neprasa tālāku valsts iekārtā institucionalizētu tā īstenošanas politiku.

valsts iekārtu raksturojošā nacionālās valsts virsprincipa konkrētiem izvēsumiem, kuru mērķis ir nodrošināt dzīvē to, ka šī Latvijas valsts identitāte patiešām arī tiktu īstenota valsts politikā.

[235] Nacionālās valsts virsprincipi neaprobežojas tikai ar tiem valsts pienākumiem, kas izriet no minētajiem Satversmes noteikumiem. No šā virsprincipa izriet arī valsts pienākums veicināt latviešu kultūru, nodrošināt latviešiem pienācīgu informatīvo telpu u.c. pienākumi, arī pienākums respektēt mazākumtautību centienus saglabāt savu identitāti. No tā izriet arī valsts pienākums, pārvarot okupācijas sekas, veicināt sabiedrības integrāciju uz latviešu valodas, kultūras un sociālās atmiņas bāzes, kurai jābūt atvērtai un visai sabiedrībai pieejamai (tas, protams, neskar Satversmes 114. pantā garantētās mazākumtautību tiesības līdztekus tam saglabāt arī savu nacionālo identitāti).

Tāpat kā jebkurš valsts iekārtas virsprincipi, arī šis virsprincipi ir piemērojams, to saskaņojot ar pārējiem virsprincipiem.

6. AIZLIEGUMS SKART SATVERSMES KODOLU

[236] Šā viedokļa IV daļā tika konstatēts, ka Satversmes kodols satursiski aptver gan valsts, gan valsts iekārtas konstitucionālo identitāti, un V daļā raksturoti šo identitāti veidojošie elementi.

Šajā daļā tiks apskatīts jautājums: vai Satversme pieļauj vai aizliedz tās kodola saturu – Latvijas valsts vai valsts iekārtas konstitucionālās identitātes – aizskaršanu? Citiem vārdiem – **vai Satversmes kodols nosaka Latvijas valsts un valsts iekārtas identitātes neaizskaramību?**

[237] Ar aizskārumu jāsaprot jebkurš tiesību akts vai rīcība, kas ir **pretrunā** ar valsts vai valsts iekārtas konstitucionālo identitāti.¹⁸⁰

[238] Vienlaikus jāņem vērā, ka jebkura subjekta identitātei nav obligāti jāpaliek nemainīgai, tā laika gaitā var **attīstīties**. Tas principā attiecas arī uz valsts vai valsts iekārtas identitāti. Tomēr valsts identitāte, kura sastāv tikai no elementāriem kritērijiem, ir ļoti stabila; praksē valsts identitāte paliek nemainīga. Turpretim valsts iekārtas identitāte attīstās.

¹⁸⁰ Par dažādiem aizskāruma veidiem (attiecībās starp valsti un individu, taču analogiski tie daļēji attiecināmi arī uz Satversmes kodola aizskārumu) sal. arī: *Anita Rodiņa: Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 154. un turpm. lpp.

[239] Identitātes attīstība atšķiras no identitātes aizskāruma ar to, ka attīstības gadījumā jaunais elements **harmoniski iekļaujas** pastāvošo identitātes elementu kopumā.

Turpretim aizskārums nozīmē, ka jaunais elements ir pretrunā ar pastāvošajiem identitātes elementiem, tos būtiski maina vai pat iznīcina. Rezultātā tas nozīmē subjekta identitātes – un līdz ar to paša subjekta (valsts vai valsts iekārtas) – pilnīgu vai daļēju **iznīcināšanu**.

[240] Valsti var iznīcināt, ne tikai fiziski iznīcinot kādu tās reālo elementu (piemēram, tautu), bet arī aizskarot tās konstitucionālo identitāti – jo tādā gadījumā valsts, kas pastāv pēc aizskāruma, vairs nav tā pati, kas pastāvēja pirms aizskāruma; pirmā ir iznīcināta, un tās vietā ir cita, jauna valsts. Pastāvošo valsts iekārtu var iznīcināt, aizskarot tās identitāti, proti, pieņemot jaunus tiesību aktus, akceptējot jaunus konstitucionālus principus un postulātus, kas ir pretrunā ar iepriekšējiem, kuri noteica iepriekšējās valsts iekārtas identitāti.

Šā viedokļa ietvaros jautājums par Satversmes kodolu turpmāk tiks fokusēts uz to, vai Latvijas valsts **suverēns** – Latvijas tauta, aizskarot Satversmes kodolu, respektīvi, Latvijas valsts vai valsts iekārtas identitāti, var **legāli likvidēt Latvijas valsti vai tās demokrātisko iekārtu**.

6.1. Latvijas valsts un valsts iekārtas pastāvīga uzturēšana kā no Satversmes izrietošs tautas pienākums

[241] Satversmē atšķirībā no vairāku citu valstu konstitūcijām nav *expressis verbis* ierakstīts, ka tās konstitucionālais kodols (tas ir, konstitucionālā identitāte) nedrīkst tikt aizskarts.

Tomēr pastāv saprātīgi iemesli, kādēļ būtu jāpieņem, ka – tāpat kā vairākās citās valstīs, kur arī aizliegums aizskart konstitucionālo kodolu nav *expressis verbis* ierakstīts konstitūcijas tekstā, – arī **Latvijā pastāv konstitucionāls princips, kas liedz aizskart Satversmes kodolu**.

[242] Turpmāk vispirms tiks apskatīta šāda principa iespējamā **dedukcija no Satversmes teksta un gara**, pēc tam – diskutētas iebildes pret šādu principu un izdarīts galasecinājums.

Šeit **netiks** analizēts šāda principa pamatojums, proti, jautājums, kādēļ ir labi un pareizi tas, ka latviešu nācijai un Latvijas tautai ir sava nacionāla valsts (proti, kādēļ ir labāk “būt” nekā “nebūt”), un kādēļ demokrātiskā

valsts iekārta ir pārāka pār autoritāro vai citu valsts iekārta, jo tas pār-
sniegtu šā viedokļa ietvaru. Viedoklis sniegs atbildi tikai uz jautājumu, kas
no valststiesiskā skatu punkta ir būtisks, proti, vai šāds konstitucionāls
princips patiešām pastāv?

6.1.1. Tautas pienākums pastāvīgi uzturēt savu valsti

[243] Valsts konstitucionālā identitāte loģiski nozīmē pirmām kārtām
to, ka pastāv **valsts**, kuras identitāte ir ietverta konstitūcijā.¹⁸¹ Uz Latviju
kā pastāvošu valsti norāda Satversmes 1. pantā ietvertā vienkāršā formula:
“**Latvija ir...**”. Tā tad arī kalpo par bāzi turpmākajam Satversmes tekstam.
Tātad Satversme vispirms balstās uz faktu, ka **Latvijas valsts pastāv**. Lat-
vijas valsts ir izveidota pirms Satversmes pieņemšanas un spēkā stāšanās,
un Satversme to pieņem un ietver jau kā reālu faktu.

[244] Taču Satversme neaprobežojas tikai ar reālā Latvijas valsts pa-
stāvēšanas fakta konstatēšanu. Satversme ir normatīvs tiesību akts, un kā
tādam tai jābūt orientētai uz kāda konkrēta mērķa sasniegšanu. Tātad Sa-
tversmes, tāpat kā jebkura normatīva tiesību akta, galvenais uzdevums ir
noteikt **tiesisko jābūtību**.

[245] Tas vēl jo vairāk attiecas uz **valsts esību**. Pēc tam, kad valsts jau ir
izveidota gan reāli, gan tiesiski, konstitūcija vairs nav vienīgi valsts pastā-
vēšanai pakārtots juridisks akts, kas šīs valsts pastāvēšanu tikai pieņem kā
reālu faktu, bet neietver to savā tiesiskās jābūtības dimensijā. Satversmes
1. panta formula “Latvija ir...” nav tikai neitrāla fakta konstatācija, bet vis-
pirms nozīmē juridiski normatīvu jābūtību – **Latvijai jābūt**.

[246] Jebkura valsts ir radīta nevis kā projekts uz laiku, bet gan kā
beztermiņa veidojums. Starptautiskās tiesības par valsti atzīst tikai tādu
veidojumu, kas ir dibināts nevis pagaidu vajadzībām, bet gan tādēļ lai pa-
stāvētu neierobežoti ilgi. Tas tiešā tekstā ir atspoguļots Igaunijas 1992. gada
28. jūnija konstitūcijas 1. panta otrajā daļā, kur noteikts, ka Igaunijas
patstāvība un neatkarība ir “*mūžīga un neatsavināma*”.¹⁸² Šis noteikums
nebūt nav kāda Igaunijas konstitūcijas īpatnība, bet gan atspoguļo tekstā
jebkuras valsts politisku un konstitucionālu pašsaprotašību.

¹⁸¹ Sk.: *Herbert Krüger*: Verfassungsvoraussetzungen und Verfassungserwartungen.
Festschrift für Ulrich Scheuner. Berlin, 1973, S. 285 ff.

¹⁸² Igaņu valodā: *aegumatu ning vōōrandamatu*.

[247] No tā izriet, ka valsts savas konkrētās konstitūcijas ietvaros jāsaprot kā “mūžīgs” veidojums. No tā savukārt izriet valsts nesēja – **tautas – pienākums** pastāvīgi uzturēt savu valsti, konkrētāk – pastāvīgi uzturēt spēkā savu valstsgribu. Valststiesiskajam tautas pienākumam pastāvīgi uzturēt savu valsti (valstsgribu) nav noilguma.

[248] Uz šo tautas pienākumu **Latvijas valsts ilglaicības** kontekstā valsts dibināšanas procesā vēl pirms Latvijas Republikas proklamācijas norādīja arī Latviešu pagaidu nacionālā padomes valde savā 1918. gada 31. janvāra uzsaukumā latvju tautai: “Ja mums ir tiesība radīt Latvijas valsti, tad šī tiesība mums to uzliek kā pienākumu pret saviem pēcnācējiem. Kas ir gadu desmiti pret valsts mūžu, kas mērojams gadu simtiem, un valsti, Latvijas valsti, kuru mums tagad ir izdevība un pienākums radīt.”¹⁸³

[249] Tātad Satversme uzliek Latvijas tautai par pienākumu **pastāvīgi uzturēt savu valsti**, savukārt tas vispirms nozīmē pastāvīgi uzturēt spēkā savu **valstsgribu**, kas nepieciešama konkrētās valsts pastāvēšanai.

Tas nozīmē, ka tauta un tās izveidotās valsts institūcijas šīs (spēkā esošās) Satversmes ietvaros nedrīkst vērsties pret Satversmes kodola saturu, proti, aizskart Latvijas valsts vai tās iekārtas identitāti. Protams, ka šis pienākums attiecas arī uz visām valsts institūcijām, kas demokrātiskā valstī ir atvasinātas no tautas gribas.

6.1.2. Tautas pienākums patstāvīgi uzturēt demokrātisko valsts iekārtu

[250] Demokrātiskā valsts iekārta jau no paša sākuma ir ietverta latviešu nācijas **valstsgribā**, proti, nācija gribēja veidot savu nacionālo valsti tieši un tikai kā demokrātisku valsti, jo tautas pašvaldīšana, kas ir pašnolemšanās mērķis,¹⁸⁴ ir reāli iespējama tikai demokrātiskā valsts iekārtā. Demokrātiskā valsts iekārta bija ietverta jau pirmajā un otrajā pagaidu satversmē, bet 1922. gadā tika pārņemta spēkā esošajā Satversmē.

[251] Tātad demokrātiskā valsts iekārta ir iekļauta **latviešu nācijas satversmes varas** noteikumos, ar kuriem ir **saistīta** no tās atvasinātā valsts konstitucionālā vara. Līdz ar to Satversmē paredzētie valsts orgāni, kuri var grozīt Satversmi, – gan Saeima, gan pilsoņu kopums – **nav pilnvaroti**

¹⁸³ Citēts pēc: *Lotars Šulcs*: Atskats uz Latvijas valstiskās idejas izveidošanos. Tieslietu ministrijas vēstnesis, 1926, Nr. 7/8, 292. lpp.

¹⁸⁴ Sal.: *Kārlis Dišlers*: Tautu pašnoteikšanās principa tiesiskais saturs. Rīga: Latvijas Universitāte, 1932, 134.–135. lpp.

likvidēt Latvijas demokrātisko valsts iekārtu, tas ir, aizskart tās identitāti, kas ietverta Satversmes kodolā.

[252] Šo tieši no Satversmes izrietošo secinājumu papildina pēckara Eiropas konstitucionālo tiesību atziņa, ka tauta kā suverēns var tikt pakļauts zināmiem ierobežojumiem, jo **tautas suverenitāte nav absolūta**. Tas it sevišķi attiecas uz **pašaizsargājošās demokrātijas** koncepciju. Šo koncepciju kā Latvijas konstitucionālo tiesību elementu ir atzinusi arī Satversmes tiesa¹⁸⁵ un apstiprinājusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa.¹⁸⁶

6.2. Vai tautai var tikt uzlikts konstitucionāls pienākums pastāvīgi uzturēt savu valsti un tās demokrātisko iekārtu?

[253] Tātad no Satversmes var secināt, ka tā aizliedz Latvijas tautai kā suverēnās varas nesējam (un no tās gribas atvasinātajiem valsts orgāniem) legālā ceļā, tas ir, saskaņā ar Satversmi, likvidēt Latvijas valsti vai tās demokrātisko iekārtu.

Šis tomēr ir tikai **pagaidu secinājums**, jo pret to var tikt izvirzīti vairāki **nopietni iebildumi**. Divi iebildumi varētu balstīties Latvijas konstitucionālajās tiesībās, un vēl divi ir vispārējas tiesībfilozofiskas dabas iebildumi, diskusijas par kuriem ir risinātas jau 18. gadsimtā. Tādēļ pirms galasecinājuma izdarīšanas šajā jautājumā nepieciešams izvērtēt šos iebildumus un uz tiem atbildēt.

6.2.1. Vai tas, ko Satversmē nevar izlasīt, nepastāv?

[254] Pats vienkāršākais, bet publiski visiedarbīgākais iebildums ir tas, ka neaizskarams Satversmes kodols pašā Satversmes tekstā nemaz nav atrodams (atšķirībā no, piemēram, Vācijas, Francijas vai Igaunijas konstitūcijām).

Šis iebildums sakņojas priekšstatā, ka Satversme sastāv tikai no rakstītā teksta, tātad tas ir absolūtajā tiesību pozitīvismā balstīts arguments.

Šāds viedoklis nav pamatots. Kā jau norādīts, Satversme materiālajā izpratnē ir plašāka nekā tikai 1922. gada 15. februārī pieņemtais Satversmes likums un ietver citastarp arī nerakstītus konstitucionālus principus.

¹⁸⁵ Sal.: Satversmes tiesas 2006. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2005-13-0106, 18.6. punkts.

¹⁸⁶ Lieta "Ždanoka pret Latviju", Lielās palātas 2006. gada 16. marta spriedums lietā Nr. 58278/00, 100. §, 134. p.

Metodoloģiski, lai noliegtu nerakstīta neaizskarama Satversmes kodola pastāvēšanu, nepietiek tikai ar norādi uz to, ka šāds kodols nav *expressis verbis* noteikts Satversmes likuma tekstā, jo tieši tā jau izpaužas nerakstīta konstitucionāla principa daba, ka tas nav ierakstīts konstitūcijas tekstā.

[255] Tādēļ, lai to noliegtu, nepieciešams vai nu vispār noliegt nerakstītu konstitucionālu principu pastāvēšanu – bet tas nozīmētu atkrišanu atpakaļ Veimāras interpretācijā un pēckara Eiropas valststiesisko atziņu ignorēšanu –, vai arī konkrēti atspēkot iepriekš minētos argumentus, kas liecina par neaizskarama Satversmes kodola pastāvēšanu. Mēģinājumi argumentēti atspēkot argumentus par neaizskaramā Satversmes kodola pastāvēšanu Latvijas valststiesībās līdz šim nav manīti.

[256] Tādēļ tas, ka Satversmes likuma tekstā neaizskarams Satversmes kodols nav *expressis verbis* ierakstīts, pats par sevi nav vērā ņemams arguments, lai varētu noliegt tā pastāvēšanu nerakstīta konstitucionāla principa formā.

6.2.2. 1990. gada 4. maija Deklarācijas par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu preambulā balstīts iebildums

[257] Kā iebildums pret neaizskarama Satversmes kodola pastāvēšanu varētu tikt izmantots 1990. gada 4. maija Deklarācijas par Latvijas Republikas **neatkarības atjaunošanu preambulas** ceturtais rindkopas teksts, kurā, turpinot 1940. gadā Padomju Savienības pret Latviju veikto noziegumu uzskaitījumu, ir teikts:

“Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima [domāta 1940. gada 21. jūlijā sanākusī Tautas Saeima – red.] nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.”

[258] Šī Augstākās padomes sniegtā Satversmes interpretācija varētu tikt uzskatīta par neaizskarama Satversmes kodola **noliegumu**, jo, vadoties no Satversmes likuma teksta, tiek apgalvots, ka Latvijas tauta principā tomēr varētu likvidēt savas valsts suverenitāti un demokrātisko valsts iekārtu.

[259] Šajā gadījumā Augstākā padome piemēroja pozitīvisko jau minēto t.s. **Veimāras interpretāciju**, kas dominēja Vācijas un sekojoši arī

Latvijas valststiesībās līdz Otrajam pasaules karam,¹⁸⁷ kā arī bija izteikti raksturīga sociālistisko tiesību doktrīnai.¹⁸⁸

[260] Kopš Latvijas okupācijas Latvijas valststiesības faktiski bija iesaldētas pirmskara līmenī; nekāda jaunu tiesisku atziņu recepcija un attīstība nebija iespējama. Tiesa, fragmentārā līmenī Latvijas valststiesības turpināja attīstīties tiesību zinātnē trimdā,¹⁸⁹ taču šis jautājums netika izvirzīts. Tādēļ dabiski, ka Augstākā padome, 1990. gadā atjaunojot Latvijas valsts suverēno varu un interpretējot Satversmi, sākumā pieslēdzās tai, no mūsdienu skatpunkta raugoties, vienkāršotajai Satversmes izpratnei, kāda Latvijas valststiesībās dominēja starpkaru periodā un modificētā veidā – arī okupētajā Latvijā līdz neatkarības atjaunošanai.

Augstākās padomes mērķis nebija reflektēt par Satversmes kodolu, bet gan norādīt uz Latvijas iekļaušanas Padomju Savienībā prettiesisko raksturu no starptautisko tiesību viedokļa. Nekāda padziļināta Satversmes analīze toreizējos revolucionārajos apstākļos netika veikta, un to no Augstākās padomes arī nevarēja nedz gaidīt, nedz prasīt.

[261] Tādēļ šī Augstākās padomes interpretācija nevar būt par šķērslī padziļinātai Satversmes analīzei un no tās izrietošam konstatējumam, ka Satversme tomēr satur neaizskaramu kodolu. Tas pats attiecas arī uz retajiem citu Satversmes interpretētāju virspusīgajiem izteikumiem, no kuriem var noprast, ka tie, tāpat kā Augstākā padome, vienīgi lasot Satversmes tekstu, pieņem, ka Satversme var tikt neierobežoti grozīta, respektīvi, ka tai nav neaizskarama kodola.

6.2.3. Vai tautai kā suverēnam vispār var tikt uzlikts kāds tiesisks pienākums?

[262] Pirmais nopietnais tiesībfilozofiskais iebildums pret neaizskarama Satversmes kodola esību var tikt balstīts pieņēmumā, ka tautas,

¹⁸⁷ Līdzīgs arguments saistībā ar citu pārkāpumu uzskaitījumu atrodams arī 1948. gadā tapušajā piecu senatoru atzinumā par Latvijas Satversmes spēkā esamību un Saeimas pilnvarām okupācijas apstākļos, pieejams: <http://www.historia.lv/alfabets/S/sa/satversme/dokumenti/1948.03.13.htm>.

¹⁸⁸ Sk., piemēram: Visvaris Millers un Edgars Meļķis (red.). Padomju tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1978, 28.–29. lpp.

¹⁸⁹ Sal., piemēram, *Dina Gailīte*: Pirmais latviešu juridiskais žurnāls trimdā. Jurista Vārds, 2011, Nr. 48; *Jānis Pleps*: Bīskaps Rancāns un Satversme. Jurista Vārds, 2008, Nr. 9.

respektīvi, suverēna griba nevar (nedrīkst) tikt ierobežota: *Vox populi – vox Dei*. Ja tauta savā gribā tiktu ierobežota, tad tā vairs nebūtu suverēns. Tas savukārt būtu pretrunā ar Satversmes 2. pantu.

[263] Tomēr šis arguments neiztur kritiku. Pieņēmus, ka tautas kā suverēna griba ir neierobežota un neierobežojama, ir izskaidrojams ar suverēna pozīcijas vēsturisko attīstību kontekstā ar tā leģitimitāti. Absolūtajā monarhijā monarhs kā suverēns savu leģitimitāti ieguva no Dieva. Vēlāk, kad monarha vietā nāca tauta, šis sākotnējais priekšstats kādu laiku vēl saglabājās, taču kļuva arvien bālāks un dievišķās leģitimācijas vietā sekulārā valstī nāca demokrātiskā leģitimācija.

Taču atšķirībā no dievišķās leģitimācijas demokrātiskā leģitimācija nozīmē to, ka suverēns savu lēmumu pieņem nevis dievišķas atklāsmes, bet gan racionāla politiska diskursa rezultātā, proti, **lēmums ir saprātīgi jāpamato**. Lai nodrošinātu lēmuma saprātīgumu, to var arī pakļaut tiesību principiem, kuri izslēdz tautas acumirklīgā vairākuma atbalstītus, taču acimredzami nesaprātīgus lēmumus, kā, piemēram, demokrātijas likvidēšanu.

Tādēļ mūsdienās arī tauta kā suverēns savā aktuālajā rīcībā ir pakļauta ierobežojumiem, ko nosaka tiesības, un nav atbrīvota no pienākuma ievērot tiesības.¹⁹⁰ Tauta pati sev var uzlikt pienākumus. Norāde uz šādu Latvijas tautas **pašierobežošanu** Satversmes tekstā jau ietverta ievada vārdos “Latvijas tauta [...] ir nolēmusi sev [...]”. Tātad Latvijas tauta Satversmes noteiktās demokrātiskās iekārtas ietvaros jau ir pašierobežojusies.

[264] Tas nozīmē, ka **tautai** konstitūcijā var tikt noteikti kā pozitīvi, tā arī negatīvi **pienākumi**. To ir atzinusi arī **Satversmes tiesa**: “Satversmes 2. pants Latvijas tautai un ikvienam Latvijas pilsonim ne tikai piešķir tiesības, bet arī uzliek pienākumus.”¹⁹¹

Konkrētajā gadījumā Satversmes tiesa kā šādu tautas pienākumu minēja Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu: “Latvijas tautai ir tiesības un pienākums atjaunot Latvijas valsti tādā veidā, kādu pieprasa Latvijas valsts konstitucionāli tiesiskais pamats.”¹⁹² Tas bija pienākums atjaunot

¹⁹⁰ Code of good practice on Referendums adopted by the Council for Democratic Elections at its 19th meeting (Venice, 16 December 2006) and the Venice Commission at its 70th plenary session (Venice, 16–17 March 2007, pieejams: <http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD%282007%29008rev-e.asp>.

¹⁹¹ Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, 31.1. punkts.

¹⁹² Turpat.

neatkarību nevis jebkādā veidā, bet gan pienākums to atjaunot tai pašai 1918. gada 18. novembrī dibinātajai Latvijas valstij ar konkrētu tiesisko identitāti. Tāpat Satversmes tiesa ir vairākkārt uzsvērusi pienākumu uzturēt spēkā Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnu un no tās izrietošos principus, kas attiecas gan uz pilsonību, gan teritoriju u.tml.

[265] Tā kā nepārtrauktības un identitātes doktrīna balstās viedoklī, ka 1990.–1991. gada Latvija ir tā pati valsts, kas tika nodibināta 1918. gadā, un tā kā šim viedoklim ir konkrētas starptautiski tiesiskas sekas – 1918. gada Latvijas valsts atkalatpazīšana starptautiskajās attiecībās, tad no šādas tiesiskās situācijas loģiski izriet **tautas pienākums nemainīt valsts nepārtrauktībai un identitātei nepieciešamos elementus**.

Vēl vairāk – ja reiz tautai ir (pozitīvs) pienākums atjaunot Latvijas valsti, tad no tā loģiski izriet (negatīvs) pienākums savu valsti neiznīcināt (neaizskart tās identitāti).

No tā var secināt, ka Satversmes tiesa ir noraidījusi tēzi par Latvijas tautas gribas neierobežotību un faktiski akceptējusi neaizskaramu Satversmes kodolu, kurā ietverta Latvijas valsts pastāvēšana.

6.2.4. Vai “mirušie valda pār dzīvajiem”?

[266] Otrs klasisks tiesībfilozofisks iebildums pret neaizskarama Satversmes kodola pastāvēšanu ir apgalvojums, ka tādā gadījumā “mirušie valdītu pār dzīvajiem”.¹⁹³ Šo argumentu 18. gadsimtā attīstīja Deivids Hjūms (*David Hume*), Tomass Džefersons (*Thomas Jefferson*), Tomass Peins (*Thomas Paine*) un citi, lai **noliegtu konstitucionālismu**, kas tolaik bija radikāls valststiesisks jaunievedums.

Šis arguments balstās uz pieņēmumu, ka konstitūcija (un vēl jo vairāk neaizskarams konstitūcijas kodols) noved pie tā, ka **konstitūcijas tēvi** pieņem pamatlēmumus, kas vēl pēc tam, kad viņi paši jau sen būs miruši, joprojām paliks **saistoši nākamām, pat vēl nedzimušām paaudzēm**, un ir pretrunā ar principu, ka “tēvi nedrīkst saistīt savus dēlus”.¹⁹⁴

¹⁹³ Sal.: *Thomas Jefferson: Writings*. Ed. by Merrill Peterson. New York: Library of America, 1984, p. 963.

¹⁹⁴ Interesanti, ka Džefersons šo tēzi attiecināja arī uz valsts kredītpolitiku: valsts var aizņemties tikai tik daudz, cik tā paaudze, kas šo lēmumu pieņēmusi, var atmaksāt, bet nākamā paaudze (pēc Džefersona aprēķiniem tas būtu pēc 21 gada) vairs nedrīkst būt saistīta ar iepriekšējās paaudzes uzņemtajiem parādiem. Turpat, 961. lpp.

[267] Šis arguments tomēr neiztur dziļāku kritisku analīzi. Tā piekritēji radikāli **noliedz jebkuru vēsturisku kontinuitāti**. Džefersons to formulēja šādi: “Pēc dabas likumiem viena paaudze izturas pret otru paaudzi tāpat kā divas neatkarīgas nācijas.”¹⁹⁵

[268] Šāds noliegums tomēr nav nedz reāli, nedz politiski, nedz morāli, nedz tiesiski attaisnojams. Tieši otrādi, arī tiesības balstās uz atziņu, ka **paaudzes nedzīvo izolēti cita no citas, bet ir cieši savstarpēji saistītas**.

Pirmkārt, paaudžu nomaiņa sabiedrībā notiek nevis periodiski, bet gan nepārtraukti, ik brīdi. No tā izriet jau Ričarda Hūkera (*Richard Hooker*) 1593. gadā formulētā tēze par **valsts lēmumu tālākpastāvēšanu** neatkarīgi no paaudzēm, kura savulaik kalpoja par idejisko pamatu publisko tiesību juridiskās personas koncepcijai, saskaņā ar kuru publisko tiesību juridiskā persona pastāv neatkarīgi no saviem biedriem (locekļiem) un to pastāvīgās maiņas: “Tāpat kā katra cilvēka pagātne pastāv tālāk tik ilgi, cik ilgi viņš pats ir dzīvs, tikpat ilgi arī 500 gadus vecs lēmums, ko pieņēmusi kāda cilvēku kopiena, turpina pastāvēt kā šīs kopienas mūdienu locekļu lēmums, jo cilvēku kopiena ir nemirstīga, kamēr vien tā pastāv. Mēs dzīvojam mūsu priekštečos, un tie dzīvo tālāk mūsos.”¹⁹⁶

[269] Otrkārt, katra paaudze un katrs indivīds “neierodas” tukšā vietā, bet gan “iedzimst” tādā **vidē, kādu to sagatavojušas iepriekšējās paaudzes**.

Tas ir ļoti būtisks apsvērums. No tā izriet **paaudžu savstarpējās atbildības princips**. Katrs saņem “mantojumā” tādu vidi, kādu to viņam atstājusi iepriekšējā paaudze. No tā izriet arī **morāls pienākums** apieties ar šo mantojumu saudzīgi, to uzlabot un nodot nākamajām paaudzēm pēc iespējas labākā stāvoklī.

[270] Tas attiecas arī uz valsti. Morālais pienākums saudzīgi apieties ar vidi, kas saņemta mantojumā no iepriekšējām paaudzēm, lai to varētu pēc iespējas labākā stāvoklī nodot tālāk nākamajām paaudzēm, ietekmē arī **konstitucionālo tiesību izpratni**. Piemēram, vairākās jaunākajās Eiropas

¹⁹⁵ *Thomas Jefferson: Writings*. Ed. by Merrill Peterson. New York: Library of America, 1984, p. 962.

¹⁹⁶ *Richard Hooker: The Work of Richard Hooker. Of the Laws of Ecclesiastical Polity*. Ed. By John Keble. Vol. I. London: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2010. I, 10.8.

valstu konstitūcijās, tostarp Šveices 1999. gada 18. aprīļa konstitūcijā un Ungārijas 2011. gada 25. aprīļa konstitūcijā, paaudžu atbildības princips jau ir pozitīvēts tekstā.

[271] No paaudžu atbildības principa izriet, piemēram, aktuālā demokrātiskā vairākuma tiesību ierobežojums, kas aizliedz pieņemt tādas lēmumus, kuri nopietni **ierobežotu vai pat iznīcinātu nākamo paaudžu dzīves pamatus**, kā piemēram, neatgriezeniska vides piesārņošana.¹⁹⁷ Paaudžu atbildības princips tiek diskutēts arī, piemēram, jautājumā par pieļaujamo valsts kredītu robežu.

[272] Tas katrā ziņā attiecas arī uz jautājumu par **demokrātiskas valsts iekārtas vai pat pašas valsts likvidēšanu**. Pašreizējie Latvijas tautas locekļi Latvijas valsti ir saņēmuši mantojumā no iepriekšējām paaudzēm, kas to izcīnīja un atjaunoja. No tā izriet pienākums nevis rīkoties pēc principa “pēc mums kaut vai ūdens plūdi”, bet gan Latvijas valsti pēc iespējas labākā stāvoklī nodot tālāk nākamajām paaudzēm.

[273] Treškārt, paaudžu atbildības princips nav ierobežots tikai ar vienu paaudzi, bet attiecas uz **visu nākamo paaudžu ķēdi**. Tādēļ viena paaudze var būt tiesīga ierobežot nākamo paaudzi tiktāl, lai tā nevarētu neatgriezeniski iznīcināt dzīves pamatus aiznākamai paaudzei.¹⁹⁸

Konkrēti tas nozīmē, ka neaizskaramais Satversmes kodols kā konstitucionāls princips var ierobežot, piemēram, 2012. gada pilsoņu kopuma vairākuma iespējas izmantot Satversmē paredzēto procedūru, lai likvidētu Latvijas valsti vai tās demokrātisko iekārtu, un tādējādi neatgriezeniski laupīt iespēju tam pilsoņu kopuma sastāvam, kāds tas būs, piemēram, 2013. gadā, dzīvot savā nacionālajā valstī un demokrātiskā valsts iekārtā.

Tātad paaudžu atbildības princips var liegt konkrētā acumirkļa pilsoņu kopuma vairākumam neatgriezeniski likvidēt Latvijas valsti vai tās demokrātisko iekārtu.

¹⁹⁷ Sk. plašāk: *Fabian Bösch*: Staatliches Handeln in Bezug auf die Rechte zukünftiger Generationen. Herausforderung für Demokratie und Rechtsstaat. Saarbrücken: AV Akademikerverlag, 2011.

¹⁹⁸ *Stephen Holmes*: Verfassungsförmige Vorentscheidungen und das Paradox der Demokratie. In: Zum Begriff der Verfassung. Die Ordnung des Politischen. Hrsg. v. Ulrich K. Preuß. Frankfurt/Main: Fischer, 1994, S. 151 f.

6.3. Secinājums – neaizskarams Satversmes kodols kā konstitucionāls princips

[274] No iepriekš teiktā izriet, ka pastāv **saprātīgi iemesli** akceptēt tādu konstitucionālu principu, kas aizliedz aizskart Satversmes kodola saturu (proti, Latvijas valsts un demokrātiskās valsts iekārtas identitāti).

Tātad neaizskarams Satversmes kodols pastāv.

[275] **Satversmes tiesai** vēl nav bijusi izdevība tieši atbildēt uz jautājumu par šā konstitucionālā principa pastāvēšanu, taču, norādot, ka Latvijas tautai ir (bijis) pienākums atjaunot Latvijas valsti konkrētā veidā, tā netieši pateikusi arī to, ka Latvijas tautai ir pienākums savu valsti neiznīcināt. Tāpat, akceptējot pašai aizsargājošās demokrātijas koncepciju, tā ir arī pateikusi, ka Latvijas tautai ir pienākums neiznīcināt savu demokrātisko valsts iekārtu.

[276] Šos tautas pienākumus iespējams formulēt arī pozitīvi kā **pienākumu pastāvīgi uzturēt savu valsti (valstsgribu) un demokrātisko valsts iekārtu.**

Tādēļ neviens – nedz tauta, nedz valsts institūcijas, nedz atsevišķs pilsonis – nedrīkst izmantot savas Satversmē ietvertās tiesības nolūkā iznīcināt Latvijas valsti vai tās demokrātisko iekārtu.¹⁹⁹

Tātad Satversmes 77. pants jāizprot tā, ka pilsoņu kopums ir tiesīgs grozīt Satversmi (arī tās 1., 2., 3., 4., 6. un 77. pantu), tomēr tikai tādā veidā, lai grozījums nebūtu pretrunā ar neaizskaramo Satversmes kodolu.

[277] Jāatzīmē, ka no Satversmes kodola izrietošās konsekvences vispirms attiecas uz **konstitucionālo likumdevēju** (gan Saeimu, gan pilsoņu kopumu). Tas nosaka – Satversmes tekstā pagaidām neierakstītas – **robežas**, ciktāl konstitucionālais likumdevējs, izmantojot Satversmes 76.–79. pantā noteiktās grozīšanas procedūras, drīkst Satversmi saturiski grozīt.

[278] Vienlaikus Satversmes kodols, protams, saista arī visus **citus Satversmes piemērotājus** – vienkāršo likumdevēju, izpildvaru un tiesu varu. Šiem piemērotājiem Satversmes kodols neizvirza nekādas papildu prasības, bet tikai sīkāk izskaidro Satversmes, kura jāpiemēro kā augstākā juridiskā spēka tiesību norma, saturu. Taču apsvērumi saistībā ar

¹⁹⁹ Sal.: *Sandijs Statkus, Dita Amoliņa*: Piezīmes par Satversmes lasīšanu Satversmes tiesā. Jurista Vārds, 2012, Nr. 27.

Satversmes kodolu var tiem palīdzēt izprast Satversmes jēgu un būtību un līdz ar to uzlabot tās piemērošanas kvalitāti.

[279] Demokrātiskā valstī konstitūcijas kodola saturs sabiedrībai ir pašsaprotams (vai tam vismaz **vajadzētu būt pašsaprotamam**). Tā saturu stabilā demokrātijā atbalsta liels sabiedrības vairākums un atsevišķus tā elementus apstrīd tikai margināli politiski spēki. Nopietnas diskusijas par to politiskajā praksē gandrīz nekad nav aktuālas (vai tām vismaz nevajadzētu būt aktuālām). Tas nav uzskatāms par reālu konstitucionālā likumdevēja ierobežojumu, jo tikai arī **formāli** attur likumdevēju no tādu saturisku grozījumu izdarīšanas, kurus **saprātīgs** konstitucionālais likumdevējs tik un tā nemaz neiedomātos izdarīt.

[280] Tomēr atsevišķās situācijās šādam konstitūcijas kodolam var būt **preventīva**, brīdinoša nozīme. Bez tam konstitūcijas kodolam ir arī **skaidrojoša** nozīme, tas sabiedrībai ļauj labāk izprast savas valsts un tās demokrātiskās iekārtas būtību un līdz ar to arī vērtību. **Latvijas** situācijā tas ir visai **svarīgi**.

6.4. Neaizskaramā Satversmes kodola apjoms

[281] Neaizskaramais Satversmes kodols aptver Latvijas valsts konstitucionālo identitāti, proti, valsts valststiesisko identitāti un valsts iekārtas identitāti, kuras savukārt sastāv no vairākiem elementiem, piemēram, tautas kā valsts identitātes elementa vai demokrātijas virsprincipa (šaurākā nozīmē) kā valsts iekārtas identitātes elementa.

Tāču tas, ka šie elementi ir ietverti Satversmes kodolā, nekādā ziņā vēl nenozīmē, ka tie vispār nekad vairs nebūtu nedz regulējami, nedz maināmi. Satversmes kodolā ietilpst tikai – parasti ļoti neliela – šo **elementu daļa**, bet pārējā daļa ir pakļauta konstitucionālā vai vienkāršā likumdevēja regulējumam.

6.4.1. Satversmes kodola apjoma noteikšanas principi

[282] Tas nozīmē, ka katram šā viedokļa V daļā konstatētajam Latvijas valsts konstitucionālās **identitātes elementam** jāmēģina noteikt tās **daļas apjomu**, kura ir **ietverta neaizskaramajā Satversmes kodolā**, norobežojot to no otras daļas, kura atrodas ārpus šā kodola un līdz ar to ir pakļauta grozījumiem un maiņām. Kopumā tas nozīmē, ka jāmēģina noteikt Satversmes kodola satura robežas, proti, tā apjomu.

Piemēram, pie Satversmes pamatnormām piederošais 6. pants, kas konkrētizē pie valsts iekārtas identitātes piederošo **demokrātijas virsprincipu** un nosaka, ka Saeima tiek ievēlēta proporcionālās vēlēšanās, atbilstoši 77. panta procedūrai var tikt grozīts tādejādi, ka Saeima tiktu ievēlēta, piemēram, mažoritārās vēlēšanās. Arī tādā gadījumā Latvija joprojām būtu demokrātiska valsts, tas ir, demokrātijas virsprincips nebūtu aizskarts, jo grozīta būtu tikai tā demokrātijas virsprincipa daļa, kas atrodas **ārpus neaizskaramā Satversmes kodola**. Turpretim tad, ja Satversmes 6. pants tiktu papildināts, piemēram, ar tādu noteikumu, ka saraksts, kas saņēmis visvairāk balsu, iegūst visus mandātus, tas jau **aizskartu** to demokrātijas virsprincipa daļu, kas **ietilpst Satversmes kodolā** (jo tiktu likvidēts parlamentārās opozīcijas institūts), un šāds papildinājums nebūtu pieļaujams – arī ne tautas nobalsošanas procedūrā saskaņā ar Satversmes 77. pantu.

[283] Nosakot Satversmes kodola apjomu, tajā jāietver tikai attiecīgā elementa pati **būtiskākā daļa**, kas veido tā identitāti. Kritērijs ir *conditio sine qua non* tests: vai **bez** attiecīgās **sastāvdaļas** šis elements var vispār pastāvēt, vai arī, “atņemot” šo daļu, tiek likvidēts pats elements kā tāds, kaut gan atsevišķas tā daļas varbūt vēl pastāv.

[284] Satversmes kodols ir interpretējams **šauri**, lai Satversme paliktu maksimāli elastīga un varētu tikt piemērota sabiedrības mainīgajām vajadzībām un uzskatiem.

[285] Konstitucionālā likumdevēja **vērtēšanas un rīcības brīvība**, interpretējot Satversmes kodola robežas attiecībā uz dažādiem konstitucionālās identitātes elementiem, ir dažāda. Valsts identitātes elementi (nacionāla valsts, teritorija, tauta un suverēna valsts vara) faktiski nepieļauj likumdevēja rīcības brīvību vai arī pieļauj tikai nelielā mērā. Savukārt attiecībā uz valsts iekārtas identitāti veidojošajiem virsprincipiem likumdevēja rīcības brīvība ir plaša un tas var, nepārkāpjot Satversmes kodola robežas, rīkoties visai brīvi, piemēram, veidojot Latvijas specifisko sociāli atbildīgas valsts modeli.

Turklāt jāņem vērā, ka konstitucionālās identitātes elementu mērķis var tikt sasniegts dažādos veidos. Tādēļ konstitucionālais likumdevējs principā var brīvi izvēlēties šo mērķu sasniegšanas veidu, izņemot gadījumus, kad konkrētais veids pats pieder pie attiecīgā elementa.

[286] Konkrētos gadījumos starp atsevišķiem konstitucionālās identitātes elementiem var rasties pretrunas, un, nosakot Satversmes kodola robežas, jāatrod **saprātīgs līdzsvars** starp tiem. Tas it sevišķi attiecas uz cilvēka pamattiesību ierobežojumiem.

Piemēram, varētu jautāt, cik tāl konstitucionālais likumdevējs ir tiesīgs ierobežot patlaban Satversmes 98. pantā garantētās tiesības brīvi izbraukt no valsts. Šā panta pirmo teikumu taču varētu pārformulēt arī šādi: “Ikvienam ir tiesības brīvi izbraukt no Latvijas, ja viņš likumā paredzētajā kārtībā saņēmis izbraukšanas atļauju.”²⁰⁰ Te saduras demokrātijas virsprincips (kura mērķis ir īstenot tautas gribu, kas šajā gadījumā ir vērsta uz izbraukšanas brīvības ierobežošanu) ar tiesiskas valsts virsprincipu (kura sastāvdaļa ir cilvēka pamattiesības, tostarp izbraukšanas brīvība).

[287] Satversmes kodols nepieļauj tā **aizskaršanu**. Tas nozīmē, ka likumīgā un leģitīmā veidā vai procedūrā nedrīkst grozīt un līdz ar to iznīcināt latviešu nācijas izraudzīto un Satversmes kodolā ietilpināto Latvijas valsts konstitucionālo identitāti. Draudi vai mēģinājumi iznīcināt šo identitāti ir pretlikumīgi.

[288] Jāņem vērā, ka aizskaršana ir iespējama ļoti **dažādos veidos**, ne tikai kā “brutāla” attiecīgo Satversmes normu grozīšana. Bieži nemaz nav iespējams iepriekš paredzēt visus iespējamus aizskāruma veidus. Satversmes kodolu var aizskart arī aplinkus, netiešā veidā, piemēram, papildinot citu Satversmes pantu ar normu, kas ierobežotu attiecīgā Satversmes panta darbības lauku vai nozīmi, pieņemot citus tiesību aktus, slēdzot līgumus, valsts institūcijām faktiski darbojoties pretrunā attiecīgajiem pantiem. Ņemot to vērā, šis viedoklis koncentrēts galvenokārt uz to tiešo Satversmes kodola aizskārumu analīzi, kuri izpaužas kā relevanto Satversmes normu **grozīšana**. Taču analizē lietotie apsvērumi pašsaprotami attiecas arī uz iespējamiem **netiešiem** aizskārumiem, lai gan tas nav speciāli norādīts.

[289] Attiecībā uz **secinājumiem**, kas izriet no Satversmes kodola aizskāruma, jāņem vērā aizskāruma **smagums** un **intensitāte**.

Piemēram, ja konstitucionālais likumdevējs nolemj atcelt Satversmes 96. pantā garantēto korespondences noslēpumu, tad tas noteikti ir Sa-

²⁰⁰ Likumprojekts, kas paredzēja emigrācijas atļauju, 1999. gadā Iekšlietu ministrijā jau bija izstrādāts, taču netika virzīts tālāk.

tversmes kodola aizskārums, jo korespondences noslēpums ir klasiska cilvēku pamattiesība, kas ietilpst tiesiskas valsts virsprincipa neaizskaramajā daļā. Tomēr, kaut arī konstitucionālā identitāte ir aizskarta, tāpēc vien vēl nevarētu secināt, ka ar šāda Satversmes grozījuma spēkā stāšanos valsts iekārtas identitāte jau ir iznīcināta un Latvija vairs nav demokrātiska valsts. Šādā situācijā ikvienai institūcijai un pilsonim rodas tiesības un pienākums, izmantojot visas **legālās iespējas** (kuras jāinterpretē plaši), šo apdraudējumu novērst (piemēram, izmantojot iespēju vērsties Satversmes tiesā, turklāt šādā gadījumā arī Satversmes tiesas likums, kas reglamentē šīs iespējas, jāinterpretē maksimāli plaši²⁰¹).

Savukārt tad, ja konstitucionālais likumdevējs papildina Satversmi ar noteikumu, ka turpmāk tiks pieļauta tikai viena politiskā partija, līdz ar šā grozījuma spēkā stāšanos Latvijas demokrātiskā iekārta jau ir likvidēta. Šādā situācijā **papildus** legālo iespēju izmantošanai ikvienai institūcijai ir tiesības un pienākums, bet pilsonim – tiesības **riņķoties**, lai šo Satversmes kodola aizskārumu novērstu un atjaunotu Satversmē noteikto konstitucionālo kārtību.

6.4.2. Satversmes kodolā ietilpstošo konstitucionālās identitātes elementu apjoms

[290] Noteikt atsevišķo Satversmes kodolā ietilpstošo konstitucionālās identitātes elementu apjomu, proti, atrast robežu starp to daļu, kas ietilpst neaizskaramajā Satversmes kodolā, un to daļu, kas atrodas ārpus tā, un līdz ar to pakļauta grozījumiem un maiņām, abstrakti ir iespējams tikai vispārīgos vilcienos.

Pirmkārt, tas saistīts ar apstākli, ka šo elementu apdraudējumi var būt ļoti dažādi, un, otrkārt, atbildēt uz jautājumu, vai apdraudējums pastāv

²⁰¹ Līdzīgi rīkojās arī Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments savā 2006. gada 3. novembra spriedumā lietā Nr. SA-5/2005, kur tika pārbaudīta Saeimas vēlēšanu norises atbilstība likumam un Satversmei. Lai arī pieteicēju tiesības vērsties tiesā, lai pārbaudītu visu vēlēšanu norisi, ieskaitot vēlētāju gribas veidošanas procesu, likumā nebija skaidri noteiktas, tiesa likumu demokrātijas virsprincipa gaismā interpretēja plaši, lai nonāktu pie secinājuma, ka arī vēlētāju gribas veidošanas process ir pakļauts tiesas kontrolei (sk. sprieduma 8.2. punktu). Pretējā gadījumā demokrātijas virsprincipa aizsardzības legālajā mehānismā būtu palicis “balts plankums”. Sk. arī: *Egils Levits*: Nozīmīgs spriedums vēlēšanu lietā. Jurista Vārds, 2006, Nr. 50, 2006. gada 19. decembris.

vai nepastāv, bieži vien iespējams tikai kompleksu apsvērumu rezultātā, ņemot vērā dažādus, savstarpēji pretrunīgus aspektus, samērīguma un citus principus. Līdz ar to atbilde uz jautājumu par Satversmes kodola apjomu lielā mērā ir atkarīga no konkrētajiem apstākļiem.

Tādēļ apskatot atsevišķo Satversmes kodolā ietilpstošo konstitucionālās identitātes elementu neaizskaramās daļas apjomu, tas tiek tikai aptuveni iezīmēts, jo šā viedokļa autori apzinās, ka principā to var noteikt tikai konkrētā gadījumā.

a. Satversmes kodolā ietilpstošo valsts valststiesiskās identitātes elementu apjoms

aa. Latvijas valsts nacionālais raksturs

[291] **Latvijas valsts kā latviešu nācijas nacionālās valsts raksturs** ir neaizskarams Latvijas valsts pamats, tās mērķis un jēga. Šis raksturs izpaužas it sevišķi Satversmes noteiktajā Latvijas valsts teritorijā, kas aptver latviešu zemes, proti, zemes, ko latvieši vēsturiski apdzīvojuši un ieguvuši starptautisku procesu rezultātā, kā arī Satversmes preambulā un 2. pantā ietvertajā Latvijas tautas koncepcijā, kuras centrā ir latviešu nācija. Citiem vārdiem – Latvijas valsts nacionālo raksturu veido latviešu nācija Latvijas valsts teritorijā. No šā valsts identitātes elementa izriet nacionālas valsts virsprincips kā viens no Latvijas valsts iekārtas virsprincipiem.

[292] Šis **Latvijas valsts nacionālā rakstura izpausmes pilnībā ietilpst Satversmes kodolā**. Tātad Satversmes kodols garantē, ka Latvija var pastāvēt tikai Satversmes 3. pantā minētajā teritorijā un ka Latvijas tautas koncepcija nav grozāma tādējādi, ka tiktu mazināta latviešu nācijas nozīme. Satversmes kodols kā valsts nacionālās identitātes pazīmi aizsargā arī valsts nosaukumā ietvertu vārdu “Latvija”.

Tas nozīmē arī to, ka valsts iekārtas maiņa, kas atceltu nacionālas valsts virsprincipu, būtu ne vien Latvijas valsts iekārtas identitātes, bet arī Latvijas valststiesiskās identitātes maiņa, no kuras varētu izrietēt jautājums, vai Latvijas valsts vispār vēl turpina pastāvēt starptautiskajās tiesībās.

bb. Latvijas valsts teritorija

[293] Latvijas valsts teritorija primāri aptver Satversmes 3. pantā minētās latviešu zemes, proti, zemes, kurus tie vēsturiski ir apdzīvojuši, – Vidzemi, Latgali, Kurzemi un Zemgali. Tieši šī teritorija ir latviešu nācijas

valstiskās pašnoteikšanās objekts. Latvijas valsts izveidošanas un tālākpa-stāvēšanas mērķis un jēga ir tas, ka šajā teritorijā jāpastāv latviešu nācijas nacionālajai valstij – Latvijai.

[294] No tā izriet, ka šī **teritorija pilnībā ietilpst Satversmes kodolā**, proti, tā nav maināma. Starptautisko procesu dinamikas un labvēlīgas valsts ārpolitiskās darbības rezultātā Latvijas valsts teritorija var arī pieaugt – uz to norāda 3. panta atsauce uz starptautiskajiem līgumiem. Tomēr Latvijas valsts – un arī konstitucionālais likumdevējs – nevar atteikties no vienas Satversmes 3. pantā minētās latviešu zemes, vienalga, vai tā tiktu iekļauta citas valsts sastāvā vai arī kļūtu patstāvīga. Tātad Satversmes kodols aizsargā gan Satversmes 3. pantā minētās latviešu zemes, gan arī Latvijas **valstisko vienotību**.²⁰² Lai arī ikvienas valsts mērķis ir nosargāt savu tautu un teritoriju, tomēr nebūtiskas teritoriālas izmaiņas atbilstoši starptautisko tiesību un nacionālo tiesību normām neaizskar teritoriju kā valsts kodola elementu.

cc. Latvijas tauta

[295] Satversmes preambulā un 2. pantā minētā Latvijas tauta ir Latvijas valsts nesēja valstiesiskā nozīmē.²⁰³ Tā **ir pilnībā ietverta Satversmes kodolā**.

[296] Turklāt Satversmes kodolā ietvertā Latvijas tautas valststiesiskā koncepcija nepieļauj vienalga kādu Latvijas tautas nacionāli kulturālo raksturu, bet prasa, lai juridiskajā Latvijas tautas jēdziena kodolā atrastos tieši **latviešu nācija**, kuras pašnoteikšanās ir pastāvīgs Latvijas valsts mērķis un jēga un kurai līdz ar to arī Latvijas tautas koncepcijas ietvarā ir sava **patstāvīga valststiesiska dimensija**. No tā izriet zināmi valsts pienākumi, kas tiek izpildīti nacionālas valsts virsprincipa kā valsts iekārtas elementa kontekstā.

[297] Latvijas tauta ir juridisks jēdziens, kura objekts ir pastāvoša socioloģiska cilvēku **kopiēna**. Tādēļ tautas jēdziens nebūt nav tikai juridiska čaula, kurā var patvaļīgi ielikt noteiktu skaitu jebkuru cilvēku. Latvijas

²⁰² Jāatzīmē, ka valstiskā vienotība vēl automātiski nenozīmē unitāru valsts pārvaldes sistēmu. Tādēļ Satversmes 3. pants neaizliedz teorētiski iespējamu Latvijas federalizāciju.

²⁰³ Satversmes tiesas 2007. gada 30. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, 31.1. punkts.

tautas jēdziens attiecas uz konkrētu, vēsturisku cilvēku kopienu. Tauta pastāv neatkarīgi no tās locekļiem. Tās sastāvs pastāvīgi, bet lēni mainās, taču laika tecējumā **saglabā savu vēsturisko kontinuitāti un identitāti.**

Tādēļ Latvija tāpat kā jebkura valsts prasa, lai indivīds, kurš, iegūstot Latvijas pilsonību, vēlas kļūt par Latvijas tautas locekli, būtu **integrēts** viņa jaunajā kopienā, lai viņš tajā iekļautos, prastu orientēties, it sevišķi prastu valsts valodu, akceptētu Latvijas valsti un pamatvērtības. Tas iespējams tikai individuālā kārtā, nevis masveidā, jo masveida integrācija varētu apdraudēt tautas kontinuitāti un identitāti, turklāt varētu nonākt pretrunā arī ar starptautiskajām tiesībām.

Tādēļ Satversmes kodols aizsargā tautas kontinuitāti un identitāti un **nepieļauj manipulācijas**, kas varētu nopietni ietekmēt Latvijas tautas kontinuitāti un līdz ar to apdraudēt tās vēsturiski izveidojušos identitāti.

dd. Latvijas suverēnā valsts vara

[298] Šā viedokļa kontekstā priekšplānā ir izvirzīts jautājums par to, cik tāl šo valsts identitātes elementu aptver neaizskaramais Satversmes kodols, kas nozīmē, ka konstitucionālais likumdevējs nav tiesīgs no tā atteikties.

[299] Jau pirmskara Latvijas Senāts savā 1924. gada 9. maija spriedumā ir norādījis, ka Latvijas valsts **1918. gada 18. novembra proklamācijas akts ir Latvijas valsts pamatnorma**, kas ir saistoša arī vēlāk izveidotajai Satversmes sapulcei, kura 1922. gada 15. februārī pieņēma Satversmi.²⁰⁴

[300] Tas loģiski izriet no latviešu nācijas **satversmes varas** (*pouvoir constitué*) un valsts **konstitucionālās varas** (*pouvoir constituant*) attiecībām: Latvijas valsti dibināja latviešu nācija, lai varētu īstenot savu pašnoteikšanos, un 1918. gada 18. novembra valsts proklamācijas akts ir latviešu nācijas satversmes varas lēmuma dibināt savu neatkarīgu, demokrātisku valsti **augstākā juridiskā izpausme un platforma visiem vēlākajiem lēmumiem**, tostarp 1920. gada 27. maija Deklarācijai par Latvijas valsti, kura šo pamatlēmumu apstiprināja un noformulēja juridiskā tekstā, kas gandrīz negrozīts tika pārņemts 1922. gada 15. februāra Satversmē kā tās 1. un 2. pants.

²⁰⁴ Jānis Pleps: Latvijas valstiskuma pamats. Jurista Vārds, Nr. 36, 2012. gada 4. septembris.

[301] Kā tas apstiprināts iepriekš minētajā Senāta spriedumā, **Satversmes sapulce** jau bija jaundibinātās **Latvijas valsts konstitucionālās varas orgāns**, kas vairs nebija tiesīgs pārskatīt šo latviešu nācijas satversmes varas pamatlēmumu, piemēram, noteikt, ka Latvija tomēr būs (tikai) autonoma valstsvienība Krievijas sastāvā (tāds bija latviešu nācijas valstiskuma prasības sākotnējais mērķis, pirms tas pārauga prasībā pēc savas neatkarīgas valsts).

Tas bija pats par sevi saprotams arī Satversmes sapulcei. Satversmes sapulces izraudzītais referents Jānis Purgals attiecībā uz 1920. gada 27. maija Deklarāciju par Latvijas valsti, respektīvi, tajā ietverto pamatlēmumu par Latviju kā neatkarīgu, demokrātisku republiku, kuras suverēnā vara pieder Latvijas tautai, konstatē: “Šī Deklarācija ir uzskatāma par Latvijas valsts pamata likumu. Tai nav pagaidu raksturs, tā ir pamata likums, kas ir **izdots uz visiem laikiem.**”²⁰⁵

[302] No tā savukārt izriet, ka arī konstitucionālais likumdevējs (Saeima un pilsoņu kopums), darbojoties nu jau Satversmes ietvaros, **nav tiesīgs** izmantot tam Satversmes 76.–79. pantā paredzētās pilnvaras, lai pārskatītu 1918. gada 18. novembra valsts proklamācijas aktā ietverto pamatlēmumu, ka Latvijai jābūt neatkarīgai demokrātiskai valstij, kur suverēnā vara pieder Latvijas tautai.²⁰⁶

[303] Tātad Latvijas konstitucionālais likumdevējs, nedz grozot attiecīgās Satversmes normas, it sevišķi Satversmes 1. un 2. pantu, nedz citādā veidā **nevar atteikties no Latvijas suverēnās valsts varas.**²⁰⁷ To no šādiem grozījumiem **aizsargā neaizskaramais Satversmes kodols.**

[304] Šo ierobežojumu **leģitīmē** ne vien Satversmē noteikto konstitucionālo likumdevēju (Saeimas un pilsoņu kopuma) valststiesiskā pakārtotība latviešu nācijas satversmes varas pamatlēmumam dibināt savu valsti, bet arī šā viedokļa VI daļā minētie apsvērumi par to, kādēļ šāds

²⁰⁵ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 1. sēdes stenogramma, 1921. gada 20. septembris.

²⁰⁶ Sal.: Jānis Pleps: Latvijas valstiskuma pamats. Jurista Vārds, Nr. 36, 2012. gada 4. septembris; Sandijs Statkus, Dita Amoliņa: Piezīmes par Satversmes lasīšanu Satversmes tiesā. Jurista Vārds, Nr. 27, 2012. gada 3. jūlijs.

²⁰⁷ Jānis Pleps, Edgars Pastars, Ilze Plakane: Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 70. lpp.

ierobežojums ir saprātīgs. Īpaši būtisks ir apsvērums, ka pilsoņu kopuma konkrētā acumirkļa lēmums atteikties no savas valsts “izformētu” Latvijas tautu un laupītu tai iespēju kā tiesību subjektam nākotnē pieņemt jebkuru citu lēmumu (jo valsts atkaldibināšana ir grūts un lielā mērā no vēsturisko apstākļu sakritības atkarīgs process).

[305] Tas, ka Satversmes kodols aizsargā Latvijas suverēno valsts varu, nozīmē, ka konstitucionālais likumdevējs nevar Satversmi grozīt tādējādi, ka Latvijas centrālā valsts vara tiek likvidēta, vai arī kļūst tik vāja, tas ir, ar tik šauru kompetenču loku, ka faktiski tiek **pakārtota** citiem varas centriem, piemēram, zemēm vai novadiem. Tas faktiski nozīmētu Latvijas valsts varas “izšķīšanu” un līdz ar to Latvijas valsts likvidāciju.

[306] Tas nozīmē arī to, ka konstitucionālais likumdevējs nevar atteikties no Latvijas valstiskās neatkarības un suverenitātes, **pievienojoties** kādai citai valstij, vai kopā ar citām valstīm veidot jaunu valsti²⁰⁸ starptautisko tiesību izpratnē.

[307] Divi iepriekš minētie gadījumi gan mūsdienās šķiet tīri teorētiski, tomēr nākotnē varētu būt iespējama Latvijas suverenitātes “iztukšošana”, Latvijas valsts kompetencēm pārmērīgi “aizplūstot” uz pārnacionāliem veidojumiem, it sevišķi **Eiropas Savienību**. Šis jautājums ir aktuāls un nozīmīgs ne vien Latvijai, bet visām Eiropas Savienības dalībvalstīm.

Kā to atzinusi Satversmes tiesa, **Lisabonas līgums neierobežo Latvijas suverenitāti**.²⁰⁹ Šo jautājumu ir pārbaudījušas arī virkne citu Eiropas Savienības dalībvalstu augstākās tiesas un atzinušas, ka Eiropas Savienības pamatlīgumi (vēl) neierobežo dalībvalstu suverenitāti. Tomēr Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa savā spriedumā par šo jautājumu jau preventīvi izstrādājusi virkni kritēriju, pēc kuriem nākotnē varētu spriest, vai dalībvalsts suverenitātes robeža nav pārkāpta.²¹⁰ Šie kritēriji varētu būt nozīmīgi arī Latvijas gadījumā, ja Eiropas Savienības pamatlīgumi nākotnē tiktu būtiski modificēti.

²⁰⁸ Tas neizslēdz konfederāciju, kur valstis patur savu suverenitāti.

²⁰⁹ Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01.

²¹⁰ Federālās konstitucionālās tiesas 2009. gada 30. jūnija spriedums apvienotajās lietās Nr. 2 BvE 2/08, 2 BvE 5/08, 2 BvR 1010/08, 2 BvR 1022/08, 2 BvR 1259/08, 2 BvR 182/09.

b. Satversmes kodolā ietilpstošo valsts iekārtas identitātes elementu apjoms

[308] Latvijas valsts iekārtas identitāti noteicošie virsprincipi pieļauj daudz plašākas variācijas nekā iepriekš apskatītie valsts identitātes elementi. Tie Rietumu tipa demokrātijas ietvaros veido **specifisko Latvijas valsts iekārtas modeli**.

Šeit tiks tikai vispārīgi ieskicēti šo principu **būtiskākie elementi**, kuri ir ietverti Satversmes kodolā un kuri konstitucionālajam likumdevējam būtu jāievēro. Jāņem vērā, ka šo virsprincipu tvērums ir krietni vien plašāks nekā Satversmes kodola tvērums. To lielākā daļa ir pakļauta konstitucionālā (un tam pakārtoti – vienkāršā) likumdevēja regulējumam. Satversmes kodols nosaka tikai **izņēmumus**, kas attiecas uz atsevišķiem šo virsprincipu elementiem, kuri demokrātiskā valsts iekārtā ir obligāti un līdz ar to konstitucionālajam likumdevējam ir jāievēro (turklāt attiecībā uz veidiem, kādos šie izņēmumi tiek īstenoti, likumdevējam parasti ir plaša rīcības brīvība).²¹¹

Turklāt jāuzsver, ka turpmāk aprakstītās šo virsprincipu izpausmes, kuras aizsargā Satversmes kodolu, **nav uzskatāmas par galīgo uzskaitījumu**, jo tās iespējams formulēt tikai augstā abstrakcijas līmenī un, tās pārbaudot, liela nozīme ir konkrētajiem apstākļiem. Jāņem arī vērā, ka šie virsprincipi nepastāv izolēti un konkrētā gadījumā var būt savstarpēji jāsamēro.

aa. Demokrātiskas valsts iekārtas virsprincipi (šaurākā nozīmē)

[309] Demokrātiskas valsts iekārtas virsprincipa jēga ir **nodrošināt tautas gribas brīvas veidošanās iespējas un valsts institūciju pakļaušanu tautas gribai**. Modeļi, kā to panākt, ir ļoti dažādi. Satversmes kodols aizsargā tieši šā virsprincipa jēgu. Tādēļ konkrētā gadījumā jāpārbauda, vai attiecīgais izkārtojums ļauj šo jēgu saglabāt.

²¹¹ Piemēram, tiesiskas valsts virsprincipa obligāts un līdz ar to Satversmes kodolā ietilpstošs elements ir tiesu varas kontrole pār izpildvaru, ja izpildvara pieņem individuālam nelabvēlīgu lēmumu. Turpretim tiesu varas kontrole pār likumdevēju (konstitucionālā kontrole) ir tiesiskas valsts virsprincipa izpausme konkrētajā Latvijas valsts iekārtas modelī (un vispārēji laba prakse tiesiskā valstī, kas palīdz sasniegt augstu tiesiskuma standartu), tomēr tā (vēl) nepieder pie tiem tiesiskas valsts virsprincipa elementiem, kas ietilptu Satversmes kodolā (virknē Eiropas tiesisko valstu konstitucionāla kontrole tādā formā kā Latvijā nepastāv).

[310] Tas nozīmē, ka valstij vispirms jārada un jāizsargā tautas iespējas **brīvi formulēt savu gribu**. Tas ietver klasiskās cilvēka pamattiesības, kas aizsargā domu, apziņas un komunikācijas brīvību (vārda brīvība, biedrošanās brīvība), arī tiesības dibināt politiskās partijas un organizācijas un darboties tajās. Šīs brīvības savā kodolā nedrīkst tikt aizskartas. To, vai valstij ir tālākejošs Satversmes kodolā ietilpstošs pozitīvs pienākums veicināt iespējami **plurālistisku un kvalitatīvu informatīvu vidi**, kas ir faktiskais priekšnoteikums tautas brīvās gribas formulēšanai, ir iespējams izvērtēt tikai konkrētā gadījumā. Taču jebkurā gadījumā šāds pienākums izriet no demokrātiskās iekārtas virsprincipa arī tad, ja neietilpst neaizskaramajā Satversmes kodolā.

[311] Demokrātiskās valsts iekārtas virsprincipa otrais galvenais virziens ir **institucionāla sistēma**, kas nodrošina tautas brīvās gribas izpausmi un attiecināšanu uz valsts institūcijām tā, lai **valsts institūcijas visā savā darbībā pildītu tautas gribu**.

Satversmes izraudzītajā parlamentārās demokrātijas modelī tas kā obligātus un tādēļ Satversmes kodolā ietilpstošus priekšnoteikumus prasa brīvu **parlamenta vēlēšanu** mehānismu, **valdības politisko atbildību** parlamenta priekšā, **valsts pārvaldes padotību valdībai**, neatkarīgu **tiesu varu**.

bb. Tiesiskas valsts virsprincips

[312] Tiesiskas valsts virsprincipa jēga ir nodrošināt **tiesību virsvadību** pār (demokrātisko) politiku un tiesību saturisko orientāciju uz **taisnīguma** īstenošanu.

Tas uzliek Satversmes kodolā ietvertu pienākumu organizēt valsts institucionālo sistēmu tā, lai šie mērķi varētu tikt sasniegti. Vispirms tas prasa valsts institucionālo sistēmu balstīt uz **valsts varas dalīšanas** principu, sadalot valsts varu likumdošanas varā, izpildvarā un tiesu varā. Jebkurai valsts institūcijas darbībai jāatbilst tiesību normām, turklāt ir jāievēro tiesību normu hierarhija, arī tas, ka Satversmei piemīt augstākais juridiskais spēks un tiešā piemērojamība (**tiesiskuma princips**). Šādā sistēmā izpildvaras darbībām, kas konkrēti vērstas pret atsevišķu indivīdu, jābūt pārbaudāmām tiesā, tātad ir jānodrošina tiesu **varas kontrole pār izpildvaru**.

[313] Tiesiskas valsts virsprincipa centrālā sastāvdaļa ir **cilvēka pamattiesības**. Tās ir vērstas uz cilvēka brīvības un taisnīguma īstenošanu. Cilvēka pamattiesības nosaka demokrātiskā procesā pieņemtu tautas lēmumu saturiskās vadlīnijas. Valstij jānodrošina cilvēka pamattiesību īstenošana – gan attiecībā uz to, lai valsts institūcijas neiejauktos cilvēka rīcības brīvībā, gan attiecībā uz taisnīguma īstenošanu “horizontālajās” cilvēku savstarpējās attiecībās, gan attiecībā uz zināmu materiālu vai nemateriālu labumu minimālo nodrošinājumu.

[314] Tomēr **ne visas** cilvēka pamattiesības un **ne pilnā apjomā** ietilpst Satversmes kodolā – Satversmes 8. nodaļa principā ir pieejama konstitucionālā likumdevēja regulējumam. Tomēr ir tādas cilvēka pamattiesības, kuras konstitucionālais likumdevējs nevar atcelt (piemēram, jau iepriekš minētās cilvēka pamattiesības, kas nodrošina demokrātijas funkcionēšanu, tiesības uz taisnīgu tiesu, uz vienlīdzību). Virknei citu pamattiesību Satversmes kodols garantē to **būtības** saglabāšanu. Piemēram, valsts nedrīkst “izņemt” no cilvēka pamattiesībām uz taisnīgu tiesu apsūdzētā tiesības uz aizstāvību; attiecībā uz mazākumtautībām valstij ir jāsauglabā principā pozitīva attieksme pret to piederīgo centieniem, balstoties uz individuālajām pamattiesībām, saglabāt savu nacionālo identitāti; preventīvi drošības apsvērumi nedrīkst ierobežot korespondences neaizskaramību tiktāl, ka korespondence tiek kontrolēta bez konkrētām aizdomām u.tml.

[315] Tā kā Latvijas cilvēka pamattiesību sistēma ir iesaistīta kopējā **Eiropas cilvēktiesību sistēmā**, ko veido Eiropas Savienības Cilvēktiesību harta un Eiropas Cilvēktiesību konvencija, kā arī Apvienoto Nāciju universālajā cilvēktiesību sistēmā, tad par orientieri Satversmes kodola robežu noteikšanai varētu kalpot **salīdzinoša analīze** – kādas cilvēktiesības šīs sistēmas dalībvalstīm ir kopējas un kādi konkrēto cilvēktiesību elementi ir visām dalībvalstīm kopēji (piemēram, pamattiesības uz taisnīgu tiesu visās dalībvalstīs ietver prasību, ka tiesai jābūt neatkarīgai, taču ne visās valstīs šīs pamattiesības prasa, lai valsts nodrošinātu vismaz divas vai pat trīs tiesu instances). Bez tam Satversmes kodolā ietilpst starptautiskās *jus cogens* normas, kuras nosaka universālo cilvēktiesību standarta minimumu.

[316] Tiesiskas valsts virsprincips ietver arī vairākas **specifiskas garantijas**, kas tiesiskā valstī ir obligātas un līdz ar to ietilpst Satversmes kodolā: īpašās **krimināltiesiskās** (piemēram, soda samērīgums) un **kri-**

minālprocesuālās garantijas; aizliegums pieņemt indivīdam nelabvēlīgu **likumu ar atpakaļvērstu spēku**; **valsts atbildība** par privātpersonai prettiesiski nodarīto zaudējumu. Tāpat pie tiesiskas valsts virsprincipa obligātajām sastāvdaļām pieder **samērīguma** principa un **tiesiskās drošības un palāvības** principa ievērošana.

cc. Sociāli atbildīgas valsts virsprincips

[317] Sociāli atbildīgas valsts virsprincipa īstenošanā konstitucionālajam likumdevējam ir īpaši liela rīcības brīvība. Tas Satversmē ir noteicis vairākas sociālās pamattiesības (107., 109., 111. un 112. pants), taču šā virsprincipa izvērsana lielā mērā ir konstitucionālā likumdevēja brīvas politiskās izšķiršanās rezultāts.

Absolūtais minimums, kas sociāli atbildīgai valstij ir jāievēro un kas līdz ar to ietilpst Satversmes kodolā, ir **elementāras izdzīvošanas** garantēšana jebkuram cilvēkam. Tas ietver nepieciešamo pārtiku, apģērbu, pajumti, medicīnisko palīdzību. Bez tam pie šā minimuma būtu pieskaitāma arī pamatizglītības nodrošināšana.

dd. Nacionālas valsts virsprincips

[318] Nacionālas valsts virsprincipa jēga ir nodrošināt dzīvē Latvijas valsts nacionālo identitāti. Tas uzliek valstij ne vien negatīvu pienākumu nedarīt neko tādu, kas varētu vājināt **Latvijas latvisko identitāti**, bet jo sevišķi pozitīvus pienākumus to dažādos viedos stiprināt.

[319] Ne visi šie pozitīvie pienākumi ietilpst Satversmes kodolā. Taču katrā ziņā tur ietilpst pienākums ne vien tiesiski nodrošināt **latviešu valodai** valsts valodas statusu (Satversmes 4. pants), bet arī ar valsts rīcībā esošajiem tiesiskiem līdzekļiem gādāt par to, lai latviešu valoda patiešām reāli pildītu savu valsts valodas funkciju, tas ir, būtu par sabiedrības kopējo saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodu. Satversmes kodolā ietilpst arī pienākums, stiprināt visu latviešu nācijas piederīgo un Latvijas pilsoņu **saiknes** ar savu valsti, kā arī gādāt par to, lai naturalizācija būtu savietojama ar **Latvijas tautas kontinuitāti un identitāti** un tās procesā pilsonību iegūtu tikai personas, kuras ir pietiekamā mērā integrējušās Latvijas sabiedrībā. Satversmes kodolā ietilpst arī pienākums veicināt latviešu **kultūru** un tās attīstību, saglabāt vēsturisko un kultūras mantojumu. Šo pozitīvo pienākumu īstenošanā valstij ir plaša rīcības brīvība. Subjektīvas tiesības tie var radīt tikai atsevišķās konkrētās situācijās.

7. IESNIEGTIE PRIEKŠLIKUMI SATVERSMES KODOLA ATSPUGUĻOŠANAI SATVERSMES TEKSTĀ UN TAUTAS NOBALŠOŠANAS RĪKOŠANAI

[320] Pēdējā laikā publiskoti **divi Satversmes grozījumu projekti**, kuros atspoguļojas **diskusija par Latvijas valsts pamatvērtībām**. Šajos projektos ierosināts noteikt par negrozāmiem atsevišķus Satversmes pantus vai paplašināt to jautājumu loku, kurus nevar izlemēt tautas nobalšošanā. Nacionālās apvienības “Visu Latvijai” – “Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” sagatavoto projektu Ministru prezidents ierosināja nodot izvērtēšanai komisijai, savukārt 2012. gada 17. janvārī vairāki Zaļo un Zemnieku savienības frakcijas deputāti iesniedza Saeimai Satversmes grozījumu projektu, kas 2012. gada 19. janvārī tika nodots izskatīšanai visām Saeimas komisijām.

[321] Nacionālā apvienība “Visu Latvijai” – “Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” ierosinājusi izteikt Satversmes 77. pantu šādā redakcijā:

“77. Satversmes pirmais, otrais, trešais, ceturtais un septiņdesmit septītais pants nav grozāmi.

Ja Saeima grozījusi Satversmes sesto pantu, tad šāds pārgrozījums, lai tas iegūtu likuma spēku, ir apstiprināms tautas nobalšošanā.”

[322] Šis projekts paredz ierobežot konstitucionālā likumdevēja pilnvaras un par **negrozāmiem** noteikt piecus Satversmes pantus to pašreizējā redakcijā, tostarp arī Satversmes 77. pantu, savukārt attiecībā uz Satversmes 6. pantu saglabāt pašreizējo grozīšanas procedūru. Projekta anotācijā norādīts, ka dažās citās valstīs jau ir pieņemta tāda prakse, ka atsevišķu noteikumi vai principi tiek noteikti par negrozāmiem.

Norādīts arī, ka bez Latvijas valstiskuma pamatelementiem arī Latvijas valsts eksistence objektīvi zaudē savu jēgu un, atsevišķus pantus padarot par negrozāmiem, tiks novērstas destruktīvas, Latvijas valstiskumu apdraudošas darbības.

[323] Kā jau tika norādīts iepriekš, vairāku valstu konstitūcijās ir iekļautas t.s. **mūžības klauzulas** vai noteikts, ka atsevišķi konstitūcijas noteikumi nevar tikt grozīti pretēji kādiem konkrētiem principiem.

Komisija konceptuāli piekrīt šā projekta anotācijā norādītajam, ka bez Latvijas valstiskuma pamatelementiem Latvijas valsts eksistence objektīvi zaudē jēgu, tomēr, kā jau tika norādīts iepriekš, šajā viedoklī Komisija uzskata, ka Satversmes kodols aptver tikai pašus svarīgākos materiālos konstitucionālos principus un tie **nav pilnīgi identiski** ar Satversmes 1.–4. un 77. panta pašreizējo tekstu.

[324] Līdz ar to šis projekts paredz konstitucionālā likumdevēja, it īpaši pilsoņu kopuma, tiesības ierobežot **vairāk** nekā Satversmes kodola apjomā. Tik liels ierobežojums nepamatoti sašaurinātu tautas gribas izpaušanas iespējas un pēc būtības nonāk pretrunā ar Satversmes jēgu un mērķi.

[325] Turklāt projektā piedāvātais risinājums izslēdz jebkādas iespējas izdarīt grozījumus šajos piecos pantos, pat ja vēlāk to grozījumi varētu būt **lietderīgi un nepieciešami**. Projekts arī neatsedz Satversmes kodola elementus, jo piedāvā saglabāt pantu pašreizējo redakciju un tārad nepalīdz ieviest nepieciešamo skaidrību un noteiktību.

[326] Līdz ar to uzskatāms, ka šis projekts ir solis uz priekšu pareizā virzienā. Tas paredz tikai nelielas izmaiņas Satversmes tekstā, taču projektā piedāvātais risinājums pārsniedz nepieciešamo Satversmes kodola nostiprināšanas apjomu, turklāt tam ir citi jau norādītie trūkumi.

Komisija tomēr uzskata, ka projektā norādītie pieci Satversmes panti nav negrozāmi. Gan vienkāršais konstitucionālais likumdevējs (Saeima), gan kvalificētais konstitucionālais likumdevējs (pilsoņu kopums) principā ir tiesīgs grozīt Satversmi (arī 1., 2., 3., 4., 6. un 77. pantu), tomēr – tikai tādā veidā, ka attiecīgais grozījums nenonāk pretrunā ar neaizskaramo Satversmes kodolu.

[327] 2012. gada 17. janvārī vairāki ZZS frakcijas deputāti iesnieguši Saeimai Satversmes grozījumu projektu un ierosinājuši izteikt Satversmes 73. pantu šādā redakcijā:

“73. Tautas nobalsošanai nevar nodot Satversmes grozījumu projektu vai likuma projektu, kas nav pieļaujams demokrātiskā sabiedrībā vai apdraud Latvijas kā nacionālas valsts pamatus. Tautas nobalsošanai nevar nodot arī budžetu un likumus par aizņēmumiem, nodokļiem, muitām, dzelzceļa tarifiem, kara klausību, kara pasludināšanu un uzsākšanu, miera

noslēgšanu, izņēmuma stāvokļa izsludināšanu un tā izbeigšanu, mobilizāciju un demobilizāciju, kā arī līgumus ar ārvalstīm.”²¹²

[328] Projekts pēc būtības paredz papildināt Satversmes 73. pantā norādīto tautas nobalsošanai nenododamo jautājumu uzskaitījumu ar dažiem jauniem elementiem, vienlaikus saglabājot (iekļaujot) ierosinātajā redakcijā arī pašreizējo Satversmes 73. pantā esošo uzskaitījumu.

Projekta anotācijā norādīts uz sabiedrībā notiekošo diskusiju par to, vai tautas nobalsošana ir pieļaujama, ja tai izvirzītais jautājums var apdraudēt Latvijas valsts pamatus, un teikts, ka “spēkā esošajos tiesību aktos šobrīd nav skaidri un nepārprotami nostiprināta šādu jautājumu virzīšanas tautas nobalsošanai neiespējamība”. Priekšlikuma autori norāda, ka sagatavotais Satversmes grozījumu projekts iecerēts, lai šo nepilnību novērstu.

[329] Kā redzams, arī šis Satversmes grozījumu projekts, tāpat kā iepriekšējais, ir vērsts uz vienu mērķi – panākt, lai tautas nobalsošanas ceļā netiktu pieņemti tādi Satversmes grozījumi, kas apdraud Latvijas valsts pamatus.

Tautas nobalsošanas ceļā konstitūciju grozīt ir tiesīgs kvalificētais konstitucionālais likumdevējs (pilsoņu kopums), un tātad var secināt, ka šis projekts atšķirībā no iepriekšējā projekta paredz ierobežojumu tikai vienam konstitucionālajam likumdevējam – pilsoņu kopumam, taču projekts nenosaka nekādus ierobežojumus vienkāršajam konstitucionālajam likumdevējam (Saeimai), lai gan atbilstoši Satversmei tās grozījumu ir tiesīgs pieņemt arī vienkāršais konstitucionālais likumdevējs (Saeima) un atbilstoši Satversmes 77. pantam papildu apstiprinājums tautas nobalsošanā nepieciešams tikai tad, ja Saeima grozījusi Satversmes 1.–4., 6. vai 77. pantu.

[330] Projekts paredz, ka tautas nobalsošanai nevar nodot projektu, kas “nav pieļaujams demokrātiskā sabiedrībā vai apdraud Latvijas kā nacionālas valsts pamatus”. Komisija atzīst, ka šāds formulējums ir tuvs šajā viedoklī konstatētajam Satversmes kodolam, jo nedaudz citādā redakcijā ietver dažus šā kodola elementus, tomēr neaptver tos visus (piemēram, sociāli atbildīgas valsts principu).

²¹² [http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/webAll?SearchView&Query=%28\[Title\]=*satversm%C4%93*%29&SearchMax=0&SearchOrder=4](http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/webAll?SearchView&Query=%28[Title]=*satversm%C4%93*%29&SearchMax=0&SearchOrder=4).

[331] Projekts piedāvā saglabāt pašreizējos Satversmes 73. pantā noteiktos ierobežojumus. Šie ierobežojumi iekļauti Satversmes 73. pantā tieši tādā pašā redakcijā.

No projekta anotācijas var secināt, ka jaunie ierobežojumi ir pievienoti jau spēkā esošajam panta tekstam. Komisija uzskata, ka, sagatavojot Satversmes pantu jaunu redakciju, nav lietderīgi izvairīties no spēkā esošā teksta izvērtēšanas un gluži vienkārši mehāniski tekstus apvienot. Izvērtēšana ir nepieciešama, lai noteiktu, vai pašreizējā Satversmes 73. panta redakcijā ietvertos ierobežojumu apjoms un formulējumi atbilst mūsdienu situācijai.

[332] Kopumā vērtējot šo projektu, Komisija arī to atzīst par mēģinājumu novērst Satversmes pozitīvisko izpratni, tomēr aizrāda, ka projektā paredzētā ierobežojumu noteikšana tikai vienam konstitucionālajam likumdevējam (pilsoņu kopumam) var radīt kļūdainu iespaidu, ka otrs konstitucionālais likumdevējs (Saeima) nemaz nav saistīts ar projektā norādīto un ir tiesīgs pieņemt pat tādus likumus un Satversmes grozījumus, kas demokrātiskā sabiedrībā nav pieļaujami. Tādēļ, ņemot vērā arī citus minētos trūkumus, arī šis projekts nav uzskatāms par optimālo iespējamo tā anotācijā norādīto problēmu risinājumu.

8. KOMISIJAS PRIEKŠLIKUMI PAR SATVERSMES KODOLA, VALSTS MĒRĶU UN PAMATPRINCIPU ATSPUGUĻOŠANU PAPLAŠINĀTĀ SATVERSMES PREAMBULĀ UN SATVERSMES KODOLA PROCESUĀLO AIZSARDZĪBU

[333] Kā jau norādīts iepriekš, viens no valststiesisko identitāti raksturojošu elementu fiksēšanas veidiem ir to atklāšana konstitūcijas **preambulā**.

Tās apjoms ir atkarīgs no konkrētajiem apstākļiem. Konstitūciju preambulām nav vienota standarta, jo konstitūciju pieņemšanas apstākļi ir atšķirīgi, tomēr visbiežāk tajās ietver nozīmīgākos valsts un nācijas izveidošanās un vēsturiskās attīstības faktus, norāda pamatvērtības un valsts iekārtas pamatprincipus, iemeslus, kāpēc dibināta valsts, kādi ir valsts virszuddevumi, kāpēc tiek radīta konkrētā konstitūcija.²¹³

²¹³ Sk. plašāk: *Peter Häberle*: Präambeln im Text und Kontext der Verfassungen. In: Demokratie in Anfechtung und Bewährung. Festschrift für Johannes Broemann. Berlin: Duncker und Humblot, 1982, S. 211 ff.

Raksturīga iezīme ir preambulas īpašā valoda, kas atšķiras no konstitūcijas pantu stingri normatīvajiem formulējumiem. Tā kā preambula ir konstitūcijas sastāvdaļa, tai ir tāds pats juridiskais spēks kā pārējām konstitūcijas daļām un tā tiek izmantota, interpretējot konstitūciju un citas tiesību normas.

[334] Satversmei nav izvērstas preambulas, bet tikai ievadvārdi – “Latvijas tauta savā brīvi vēlētā Satversmes sapulcē ir nolēmusi sev šādu valsts Satversmi”.

Izpētot Satversmes sapulces izveidotās Satversmes komisijas un Satversmes komisijas pirmās apakškomisijas protokolus, secināms, ka sākotnēji ir bijuši pat vairāki ievada (preambulas) varianti. Vienu no tiem iesniedzis deputāts Arveds Bergs: “Atraisijusies no agrākām saitēm un savu brīvību ieguvusi Latvijas tauta ir izteikusi negrozāmu apņemšanos radīt savu patstāvīgu valsts iekārtu, kura viņai nodrošinātu brīvu kulturālu attīstību. Šai nolūkā viņas brīvi vēlētie priekšstāvji, sanākuši Satversmes sapulcē, ir nolēmuši šādu Latvijas valsts Satversmi.”²¹⁴

[335] Šā izvērstā ievada (preambulas) varianta pirmais teikums uzskatāmi norāda uz jau notikušu faktu – **negrozāmu apņemšanos radīt savu patstāvīgu valsts iekārtu** – un skaidri iezīmē arī mērķi, tādējādi padarot to “tekstuāli redzamu”.

Satversmes komisijas sēdes laikā Arveda Berga variants nedaudz precizēts un komisija nolēmusi viņa iesniegto priekšlikumu ņemt par pamatu. Turpmākajā Satversmes izstrādāšanas gaitā šā izvērstā ievada redakcija aizstāta ar deputāta Friča Mendera ierosināto priekšlikumu, kurš būtībā negrozītā veidā arī kļuva par Satversmes ievadvārdiem (preambulu).

[336] Satversmes lasītājam tās ievadvārdi sniedz informāciju par to, ka Latvijas tauta ar Satversmes sapulces starpniecību ir sev noteikusi šādu Satversmi, bet tie nenorāda un nesniedz nepieciešamo vēsturisko skaidrojumu. Citiem vārdiem sakot, ievadvārdu **teksts neatklāj** notikumus un to cēloņus un tādējādi nedod atbildes uz vairākiem vienkāršiem jautājumiem: kā radās Latvija un Latvijas tauta; kāpēc šīs tautas izraudzītā valsts iekārta ir tieši šāda; kādas vērtības Latvijas tauta atzīst par svarīgām un kādus mērķus cer sasniegt, izvēloties sev Satversmē tieši šādu valsts iekārtu?

²¹⁴ Satversmes komisijas protokols Nr. 30, 1921. gada 28. februāris.

[337] Deputāta Arveda Berga iesniegtais priekšlikums bija vairāk izvērst, tas ietvēra minimālu informāciju par to, kā radās Latvija un kāds ir tās mērķis, taču galīgajā redakcijā ievadvārdi ir **lakoniski**. Ir pietiekams pamats uzskatīt, ka Satversmes ievadvārdu lakonisms ir izskaidrojams nevis ar kādu principu noliegšanu vai pārvērtēšanu (uz to Satversmes sapulcei pat nebija pilnu tiesību), bet gan ar to, ka Satversmes deklaratīvais ievads uzrakstīts pēc Veimāras satversmes pēdējā, 181. panta, tālab arī mūsu Satversmes ievadā trūkst atsaucis uz tautas pašnoteikšanās tiesībām, kas bija tiesiskais pamats latvju tautas vēsturiskai cīņai valstiskas patstāvības²¹⁵ dēļ, un tādējādi ievadvārdi varētu būt pieskaņoti tobrīd topošo Satversmes pantu lakoniskajam stilam. Nav saprātīga pamata uzskatīt, ka Satversmes autori vēlējušies kādu būtisku Latvijas valsts veidošanās apstākli apslēpt. Ir grūti iedomāties, ka, izstrādājot Satversmi, būtu jāslēpj, kāpēc un kā radās neatkarīgā Latvijas valsts un kāds ir tās mērķis.

Daudzi Satversmes sapulces locekļi bija piedalījušies jaunās Latvijas valsts izveidošanā, un līdz ar to secināms, ka Satversmes sapulces locekļiem vairākas pamatvērtības un fakti bija **pašsaprotami** un viņi tos gluži vienkārši neatkārtoja, jo tie jau bija **ietverti iepriekš pieņemtajos konstitucionālajos dokumentos**. Šīs pašsaprotamās vērtības vēlāk tika sīki analizētas tālaika juridiskajā literatūrā.

[338] Nedaudz vairāk nekā desmit vārdu teksts nelielā apjoma dēļ gluži objektīvi nevar ietvert nekādus plašus skaidrojumus. Lai gan arī tas satur nozīmīgas un konstitūcijas kodola noskaidrošanai nepieciešamas vadlīnijas (elementus), tomēr Satversmes ievadvārdi un panti neatklāj vairākas pašsaprotamas lietas. Vēl vairāk, šādi īsi ievadvārdi **var radīt maldīgu priekšstatu** par pamatvērtību un mērķu neesamību vai noliegšanu. Satversmes preambulai tomēr būtu jāatspoguļo mūsu sabiedrības un valsts pamatvērtības un pamatuzdevumi.²¹⁶

[339] Šāds risinājums nepaplašinātu Satversmes tvērumu. Labi un pārdomāti formulēta Satversmes preambula varētu radīt zināmu stabilizējošu

²¹⁵ *Kārlis Vanaģis*: Latvijas valsts Satversme. Valka: "L. Rumaka apgāds", 1948. Pārspiests Rīga: "Taurus", 1990, 11. lpp.

²¹⁶ *Egils Levits*: Satversmes preambulai būtu stabilizējošs efekts. <http://www.aprinkis.lv/sabiedriba/politika/item/1365-viedoklis-egils-levits-satversmes-preambulai-butu-stabilizejoss-efekts>.

efektu. Tā varētu kalpot par **orientieri**, kas palīdzētu sabiedrībai labāk izprast savas valsts mērķus, jēgu un uzdevumus, ievadītu rīcībpolitiku konstruktīvākā gultnē.

[340] Latvijas valsts mērķu un darbības pamatprincipu, kā arī konstitucionālās identitātes būtības **atspoguļošana paplašinātā Satversmes preambulā** ir uzskatāma par pašreizējiem apstākļiem piemērotāko risinājumu. Tās palīdzētu daudz skaidrāk apzināt Satversmes kodolu.

[341] Satversmes papildināšanu ar preambulu nosaka arī **vēsturiskā nepieciešamība**. Latvijas valsts jēga un mērķi, tās konstitucionālās identitātes pamatelementi bija pašsaprotami valsts dibināšanas laikā, taču valstiskuma ilgstoša lieguma rezultātā sabiedrības izpratne par tiem kopumā vairs nebūt nav tik skaidra. Šobrīd preambula palīdzētu skaidrāk apziņoties arī Latvijas iespējas Eiropas tālākās integrācijas kontekstā.

[342] Ņemot vērā Satversmes struktūru un lakonismu, aplūkojamā jautājuma fundamentālo un daudzslāņaino raksturu, Satversmes preambulas izvēšana, nevis atsevišķu pantu grozīšana ir uzskatāma par labāko risinājumu arī no **juridiskās tehnikas viedokļa**.

[343] Satversmes kodolam ir nepieciešama arī **efektīva procesuāli tiesiska aizsardzība**, kas izpaustos valsts institūciju kompetencē **vērtēt un nepieļaut tādus iecerētus jaunus likumus vai grozījumus**, kas to aizskartu. Uzraudzības mehānismi var būt ļoti atšķirīgi, taču **tiesām** uzraudzības īstenošanā ir īpaša loma.

[344] Viens no atbilstošākajiem būtu **Satversmes tiesas** iesaistīšana.

Tomēr jāņem vērā, ka saskaņā ar pašreizējo tiesisko regulējumu konstitucionālā pēckontrole būtu novēlota, kā arī diskutabla no Satversmes tiesas kompetences specifikas viedokļa. Tāpat nav loģiski radīt situāciju, ka Valsts prezidentam jāparaksta un jāizsludina tāds likums vai Satversmes grozījums, kuru Valsts prezidents uzskata par Satversmes kodolam neatbilstošu, bet vērsties Satversmes tiesā viņš var tikai pēc šāda likuma parakstīšanas. Lai gan Valsts prezidents var izmantot Satversmes 71. un 72. panta iespējas, tomēr šie panti nedod Valsts prezidentam iespēju iebilst pret visiem Saeimā pieņemtajiem likumiem.

[345] Līdz ar to efektīvāk būtu likumā paredzēt **preventīvo konstitucionālo kontroli**, kuras ierosinātājs būtu **Valsts prezidents**, pildot savu Satversmes sarga funkciju.²¹⁷

²¹⁷ Konstitucionālo tiesību komisijas 2011. gada 10. maija viedoklis "Par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros", 217. punkts.

Valsts prezidentam tad būtu tiesības noteiktā termiņā pirms likuma vai Satversmes grozījuma izsludināšanas vērsties Satversmes tiesā un noskaidrot, vai pieņemtais, bet vēl neizsludinātais likums atbilst Satversmei. Valsts prezidentam par to būtu iespēja izšķirties brīdī, kad Satversmes kodolam, iespējams, pretrunā esošie likumi vai Satversmes grozījumi tiktu iesniegti parakstīšanai. Tādējādi tiesiski, nevis politiski tiktu izvērtēta un novērsta iespējamā pretruna Satversmes kodolam. Līdzīgs regulējums ietverts Polijas Republikas 1997. gada konstitūcijā.²¹⁸ Uz šādu papildu pilnvaru piešķiršanu Valsts prezidentam iepriekš jau norādījusi Konstitucionālo tiesību komisija.²¹⁹

[346] Attiecībā uz Satversmes grozījumiem, kas var tikt iesniegti arī Satversmes 78. panta kārtībā un izskatīti **automātiskā referenduma kārtībā**, Satversmes tiesas iesaistīšana jau **pēc** grozījumu pieņemšanas, lai pārbaudītu, vai tie nav pretrunā ar Satversmes kodolu, teorētiski ir iespējama, taču bieži vien varētu būtu **novēlota**.

Tādēļ pašreizējā tiesiskajā situācijā ir efektīvāk, ka sākumā savu likumā noteikto kompetenci pilnīgi izmanto Centrālā vēlēšanu komisija, kuras lēmumu tad vispārējā kārtībā var pārbaudīt tiesa. Pagaidām vēl nepietiekošas prakses apstākļos Satversmes 78. pantā ietverto vārdu “**pilnīgi izstrādāts**” kontrole Centrālās vēlēšanu komisijas un kompetentas tiesu institūcijas līmenī var būt nedaudz ilgāka, taču tai jānodrošina, ka parakstu vākšanas vispār vai šobrīd pastāvoša parakstu vākšanas otrā kārtā tiek organizēta tikai tad, ja ir pieņemts galīgais lēmums (kas CVK sākotnējā noraidījuma gadījumā parasti būs tiesas lēmums), ka vēlētāju iesniegtais projekts atbilst Satversmes 78. panta prasībām, tas ir, ka likumprojekts vai Satversmes grozījumu projekts ir pilnīgi izstrādāts, kas ietver pārbaudi, vai tas nav pretrunā ar augstāka juridiska spēka tiesību normām (likumprojekts nav pretrunā ar Satversmi, un Satversmes grozījumu projekts neaizskar Satversmes kodolu).

²¹⁸ *Pleps Jānis, Pastars Edgars, Plakane Ilze*: Konstitucionālās tiesības. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2004, 600. lpp.

²¹⁹ Konstitucionālo tiesību komisijas 2011. gada 10. maija “Viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros”, 220. punkts.

9. GALASECINĀJUMI

[347] Apkopojot viedokli izklāstīto, Konstitucionālo tiesību komisija nākusi pie šādiem secinājumiem un priekšlikumiem jautājumā par Latvijas valsts pamatiem un to neaizskaramības noteikšanu Satversmē:

9.1. Mūsdienu valsts būtība

[348] Mūsdienu valstij ir daudz vairāk uzdevumu nekā tikai cilvēku aizsardzība no ārējā ienaidnieka un miera un kārtības nodrošināšana valsts iekšienē (aizsardzības uzdevumi). Tai ir jānodrošina arī ekonomiskās izaugsmes veicināšana, sociālā solidaritāte un ekonomiskais izlīdzinājums, vides aizsardzība, kultūras, izglītības un veselības pamatvajadzības (labklājības veicināšanas uzdevumi).

[349] Tauta nostiprinājās par suverēnās varas nesēju 18. un 19. gadsimtā. Tautas pašnoteikšanās – tiesības un spēja veidot savu valsti – pieder tautai, kurai ir nepieciešamā valstsgriba, un to apzīmē par tautas satversmes varu. Īstenojot satversmes varu, tauta ne vien izveido savu valsti, bet arī postulē valstsgribu, izveidot un uzturēt savu valsti ar attiecīgu mērķi, jēgu un saturu, kas tiek konkretizēti konstitūcijā. Sākotnējā satversmes vara līdz ar to transformējas konstitucionālajā varā, kurai paliek saistoši satversmes varas uzstādījumi.

Tādēļ jau izveidotā valstī tautas suverenitāte nav absolūta, tā ir pakļauta tiesībām un to ierobežo konstitūcija.

[350] Konstitūcijas būtisks elements un tās efektivitātes priekšnoteikums ir uzticība konstitūcijai. Tas nenozīmē, ka konstitūcija nedrīkst tikt grozīta vai par grozīšanu nedrīkst tikt diskutēts. Taču to var darīt tiesiskā ceļā un nepārsniedzot konstitūcijā noteiktos, kā arī tiesību zinātnē un judikatūrā attīstītos un vispārēji akceptētos saturiskos ierobežojumus (piemēram, demokrātijas nomainīšana ar autoritāru režīmu).

[351] Tauta var arī atteikties pildīt savu suverēnās varas nesēja pienākumu būt uzticīgai konstitūcijai. Tādā gadījumā izceļas (vardarbīga vai mierīga) revolūcija, kuras rezultāts nav tiesiski reglamentējams. Pilsoņiem ir tiesības prettieski galēji antikonstitucionālai rīcībai, bet valsts institūcijām ir pienākums vērsties pret to ar visiem tās rīcībā esošajiem līdzekļiem.

[352] Mūsdienās valsts (ar visām to raksturojošām iezīmēm) lomu mazina globalizācijas, Eiropas integrācijas, reģionalizācijas un citi procesi, tomēr valsts aizvien ir dominējošā un efektīvākā sabiedrības organizācijas forma. Pārskatāmā laika periodā tai nav pilnvērtīgas alternatīvas. Arī starptautisko tiesību pamatfilozofija aizvien ir vērsta uz to, ka pastāvoša valsts ir jāaizsargā.

9.2. Valsts konstitucionālā identitāte

[353] Valstij piemīt sava iekšējā un ārējā tiesībsubjektība. Vienlaikus valstij piemīt sava identitāte, kas gan juridiski formāli satur valsts elementus, kuri ir līdzīgi citām valstīm, gan arī satur tādus elementus, kas ir unikāli un tikai attiecīgo valsti raksturojoši.

Subjekta identitāte ir nesaraucjami saistīta ar tā esību. Subjekta identitātes iznīcināšana nozīmē subjekta paša iznīcināšanu.

[354] Valsts konstitucionālo identitāti nosaka konstitūcija materiālā izpratnē, proti, to var raksturot juridiski dokumenti un nerakstīti tiesību un cita veida principi, empīriski fakti, pieņēmumi un postulāti (konstitucionāli fakti), ko materiālā konstitūcija integrē juridiskā formā. Valsts konstitucionālā identitāte ir atspoguļota konstitūcijas rakstītajā tekstā, taču nav aprobežota ar to.

[355] Valsts konstitucionālā identitāte sastāv no divām sastāvdaļām: valsts valststiesiskās identitātes un valsts iekārtas identitātes.

[356] Valsts valststiesiskā identitāte ietver prasības, kuras valsts tiesībsubjektībai izvirza starptautiskās tiesības, taču tās ir papildinātas arī ar valststiesībām, kas piešķir konstitucionālai identitātei unikālas iezīmes.

[357] Starptautiskās tiesības nosaka valsts klasiskos elementus (teritoriju, tautu, valsts varu). Tās arī aizsargā esošo valstu nepārtrauktību un identitāti, īpaši, ja tā tiek apdraudēta ar starptautiskajās tiesībās aizliegtām metodēm.

[358] Valststiesības konkretizē valsts klasiskos elementus, "iekodējot" konstitūcijās (tiešas vai netiešas) norādes uz valsts (nācijas) vēsturi, tradīcijām, valodu, valsts dibināšanas apstākļiem, valsts mērķiem vai citiem elementiem.

[359] Valsts valststiesiskās identitātes apjoms visām valstīm nav vienāds. Tas atkarīgs no attiecīgās valsts (materiālās) konstitūcijas, tās

interpretācijas tiesību teorijā, judikatūrā, arī izpratnes sabiedrībā un politikā.

[360] Ir novērojama tendence, ka vecākās konstitūcijās (arī Satversmē) valsts valststiesiskā identitāte parasti ir ietverta nerakstītos postulātos un principos, kamēr jaunākās konstitūcijās pastāv tendence šīs identitātes elementus lielākā mērā "atsegt" tekstā.

[361] Valsts iekārtas identitāti veido triju pakāpju principi.

Pirmkārt, universālie virsprincipi (jeb struktūrprincipi), kas attiecināmi uz jebkuras valsts iekārtu, kas pieder pie attiecīgā valsts iekārtas tipa (piemēram, pie demokrātiskas valsts iekārtas universāliem virsprincipiem pieder brīvas vēlēšanas).

Otrkārt, katras valsts konkrētās iekārtas principi, kas saskaņā ar nacionālo konstitūciju, tās izpratni un tradīcijām tiek atzīti par konkrētās valsts iekārtas identitāti veidojošiem virsprincipiem (piemēram, gan ASV, gan Vācijā pie valsts iekārtas identitāti veidojošiem virsprincipiem tiek pieskaitīts federālisms).

Treškārt, konkrētās valsts iekārtas vienkāršie principi, kuri valsts dzīvē var būt gana svarīgi un nozīmīgi, taču neietekmē valsts iekārtas identitāti valststiesiskā izpratnē (piemēram, parlamentārās demokrātijas nomaiņa uz prezidentālu demokrātiju).

9.3. Satversmes kodols

[362] Jautājums par Satversmes kodolu nav unikāls Latvijas konstitucionālo tiesību jautājums. Visas Eiropas valstis var iedalīt trijās grupās.

Pirmkārt, valstis, kurās konstitūcijas kodols *expressis verbis* ir noteikts konstitūcijā (piemēram, Norvēģija, Francija, Itālija, Vācija).

Otrkārt, valstis, kurās konstitūcijas kodols pastāv nerakstītu konstitucionālu principu formā (piemēram, Austrija, Šveice).

Treškārt, valstis, kurās šis jautājums nav *expressis verbis* noteikts konstitūcijas tekstā un nav arī analizēts valststiesību teorijā (piemēram, Skandināvijas valstis, Lielbritānija).

[363] Ir novērojama tendence, ka valstīs, kurās pati valsts pastāvēšana vai demokrātija kā valsts iekārta ir bijusi nopietni apdraudēta, kodola regulējums konstitūcijā ir īpaši izteikts, savukārt valstīs, kuras šādu apdraudējumu nav piedzīvojušas, regulējums konstitūcijā nav izteikts.

[364] Tas vien, ka Satversmes kodols nav ierakstīts Satversmes tekstā, nav pamatots arguments, lai noliegtu neaizskarama Satversmes kodola eksistenci nerakstīta konstitucionāla principa formā.

[365] Satversmes kodola jēgai jābūt nepieļaut nedz Latvijas valsts, nedz tās demokrātiskās valsts iekārtas iznīcināšanu. Tā kā, aizskarot pastāvošo konstitucionālo identitāti, varētu tikt likvidēta valsts demokrātiskā iekārta vai pat pati valsts, tad Satversmes kodols liedz konstitucionālajam likumdevējam grozīt Latvijas valsts konstitucionālo identitāti.

[366] Tātad Satversmes kodols materiālā izpratnē ir to elementu kopums, kas veido Latvijas valsts konstitucionālo identitāti, bet procesuālā izpratnē – Latvijas valsts konstitucionālās identitātes aizsardzība (neaizskaramība).

[367] Satversmes pamatnormas (1.–4., 6. un 77. pants) lielā mērā satur Latvijas valsti un tās valsts iekārtu konstituējošas un identificējošas fundamentālas normas, tomēr nav uzskatāmas par pilnīgi identiskām ar Satversmes kodolu.

9.4. Latvijas valsts konstitucionālā identitāte

[368] Latvijai, tāpat kā visām valstīm, ir sava konstitucionālā identitāte, kas sastāv no valsts valststiesiskās identitātes un valsts iekārtas identitātes.

[369] Iekļaujoties kopējos valstiskuma attīstības procesos Eiropā 18., 19. un 20. gadsimtā, Latvija izveidojās kā nacionāla valsts. Latvijas valsts, tāpat kā gandrīz visu citu tā laika jaundibināto Eiropas valstu, izveidošana un konsolidācija nenotika vienā dienā. Tas bija ilgāks politiski juridisks process, kas atspoguļojās dažādos avotos un kura kulminācija bija Latvijas valsts proklamēšana 1918. gada 18. novembrī.

[370] Izvirzot prasību pēc sava valstiskuma, 20. gadsimta sākumā latviešu tauta kļuva par nāciju valststiesiskā izpratnē. Nodibinot valsti un piesaistot vēsturisko mazākumtautību pārstāvjus, par valsts “nesēju” valststiesiskā izpratnē kļuva Latvijas tauta. Tātad “Latvijas tautu” veido latviešu nācija, mazākumtautības un citi Latvijas pilsoņi [skat. 212]. Latviešu nāciju kā valstsnāciju un Latvijas valsti vieno nacionāli kulturāla saikne, bet lielo vairumu latviešu nācijas piederīgo arī pilsonības juridiskā saikne.

[371] Latvijas valsti izveidoja latviešu nācija, tās dibināšanas jēga un mērķis bija izveidot valstisku ietvaru, lai latviešu nācija kā politiski juridisks subjekts varētu demokrātiski pašnoteikties un pati sevi pārvaldīt. Šī vēlme dibināt un uzturēt pašai savu nacionālu valsti ir viens no Latvijas valsts valststiesisko identitāti raksturojošiem elementiem, kas to atšķir no jebkuras citas valsts pasaulē.

[372] Satversmes tekstā nacionālas valsts valststiesiskā identitāte ir atspoguļota fragmentāri – 3. pantā (latviešu nācijas vēsturiski apdzīvotā teritorija), 4., 18., 21., 101. un 104. pantā (latviešu kā valsts valoda) un specifiskā kontekstā 114. pantā (mazākumtautību tiesības papildus valstsnācijas tiesībām). Taču, lai izprastu Latvijas valsts (un arī konstitucionālās) identitātes saturu, nepietiek vien ar Satversmes teksta lasīšanu. Ir jāņem vērā visi avoti, kas atsedz valsts izveides jēgu un mērķi, kā arī valsts īstenotā tiesībpolitika ilgākā laika posmā.

[373] Valsts izveides laikā un tās pastāvēšanas sākumposmā Latvijas kā nacionālas valsts raksturs sabiedrībai bija pašsaprotams, bet, Latvijas valsts neatkarību atjaunojot pēc piecdesmit okupācijas gadiem, tas daļai sabiedrības vairs nebija acīmredzams. Tomēr pēc neatkarības atjaunošanas nacionālas valsts valststiesiskās identitātes raksturs ir ticis stiprināts (tai skaitā, papildinot Satversmi ar latviešu valodas regulējumu un mazākumtautību tiesībām).

[374] Latvijas valsts iekārtas identitāte ir ietverta Satversmes 1. panta jēdzienā “demokrātiska republika”. Šo jēdzienu saturu nosaka Latvijas orientācija uz mūsdienīgas demokrātiskas eiropeiskas valsts modeli, un to konkretizē Latvijas valststiesības.

[375] Latvijas valsts iekārtas identitāti raksturo četri virsprincipi: demokrātiska valsts iekārta (šaurākā nozīmē), tiesiska valsts, sociāli atbildīga valsts un nacionāla valsts.

[376] Demokrātiskas valsts iekārtas jēga ir nodrošināt “tautas pašpārvaldību” ar demokrātiskās leģitimitātes ķēdes palīdzību.

Demokrātiskas valsts iekārtas virsprincipa elementi ir ietverti it sevišķi Satversmes 6. pantā (Saeimas vēlēšanas), 58. pantā (valsts pārvaldes padotība Ministru kabinetam), 59. pantā (Saeimas uzticība Ministru kabinetam), 64. pantā (likumdošanas tiesības tautai un Saeimai), kā arī Satversmes 8. nodaļas politiskajās tiesībās un brīvībās, jo sevišķi vārda

brīvība (100. pants), biedrošanās brīvība (102. pants), pulcēšanās brīvība (103. pants), tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā (101. pants).

[377] Tiesiskas valsts virsprincips ir orientēts uz taisnīguma īstenošanu, aptverot gan taisnīguma procesuālos, gan materiālos aspektus.

Tiesiskas valsts virsprincips prasa nodrošināt tiesību virsvadību pār visiem valsts lēmumiem – gan normatīviem tiesību aktiem, gan tiesību normu piemērošanas aktiem, nodrošināt cilvēktiesību un pamattiesību garantijas (kas pamatā noteiktas Satversmes 8. nodaļā), un valsts varas daļīšanu (likumdošanas varas, izpildvaras un tiesu varas nošķirtību), kas savukārt ietver neatkarīgas tiesas pastāvēšanu un tās pieejamību indivīdam (Satversmes 6. nodaļa, 92. pants).

[378] Sociāli atbildīgas valsts virsprincips ir atzīts Satversmes tiesas judikatūrā, un tā mērķis ir izlīdzināt sabiedrībā būtiskākās sociālās atšķirības, katrai iedzīvotāju grupai nodrošinot atbilstošu dzīves līmeni.

Šis virsprincips ir izvērsti sevišķi Satversmes 107., 109., 111. un 112. pantā, kuri garantē sociālās tiesības.

[379] Nacionālas valsts virsprincips izriet no Latvijas kā nacionālas valsts valststiesiskās identitātes. Latvijas valsts iekārtai šī identitāte jāatspoguļo, jo citādi valsts iekārta nonāktu pretrunā ar valsts valststiesisko identitāti. Satversmes tekstā nacionālas valsts virsprincips ir atspoguļots fragmentāri [skat. 372].

Nacionālas valsts virsprincips ir cieši saistīts arī ar demokrātiskas iekārtas virsprincipu, jo nacionālā pašnoteikšanās var tikt īstenota tikai demokrātiskā formā.

[380] Kopumā valsts valststiesiskā identitāte un valsts iekārtas identitāte nav nemainīgas, laika gaitā tās var attīstīties. Tomēr valsts valststiesiskā identitāte, kura sastāv no fundamentāliem kritērijiem, ir ļoti stabila. Turpretim valsts iekārtas identitāte ir pakļauta dinamiskai attīstībai.

9.5. Satversmes kodola aizskārums liegums

[381] Neskatoties uz to, ka Satversmē nav *expressis verbis* nostiprināts tās konstitucionālais kodols, pastāv pamatoti argumenti secinājumam, ka Latvijā kā nerakstīts konstitucionāls princips pastāv Satversmes kodols, kas aizliedz aizskart valsts konstitucionālo identitāti. Šis secinājums izriet, samērojot apsvērumus par labu šāda principa pastāvēšanai ar iebildumiem pret šāda principa pastāvēšanu.

[382] Apsvērumi par labu konstitucionālās identitātes aizsardzības principam.

Pirmkārt, no Satversmes Latvijas tautai izriet pienākums pastāvīgi uzturēt savu valsti. Satversme nav aprobežota tikai ar Latvijas valsts pastāvēšanas fakta konstatēšanu. Tā atspoguļo latviešu nācijas valstsgribu pēc savas valsts, kam nav noilguma. Arī Satversme nav terminēta laikā. Šis pienākums nozīmē pastāvīgi uzturēt spēkā savu valstsgribu valsts pastāvēšanai.

Otrkārt, no Satversmes Latvijas tautai izriet pienākums pastāvīgi uzturēt demokrātisko valsts iekārtu. Demokrātiskā valsts iekārta jau no paša sākuma bija ietverta latviešu nācijas valstsgribā, jo tautas pašvaldīšana ir iespējama tikai šādā iekārtā. Šo atziņu papildina “pašaizsargājošās demokrātijas” doktrīna.

[383] Apsvērumi pret konstitucionālās identitātes aizsardzības principu.

Pirmkārt, Satversmē nevar izlasīt to, kas tur nepastāv. Šis arguments nav pamatots, tas ir balstīts absolūtā tiesību pozitīvismā.

Kā jau iepriekš tika konstatēts [skat. 354, 372], Satversme materiālā izpratnē sastāv no daudziem avotiem, nevis tikai rakstītā teksta, kuri atklāj latviešu nācijas un Latvijas tautas satversmes varas gribu.

Otrkārt, 1990. gada 4. maija Deklarācijas preambula nosaka, ka jautājumus par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu “bija tiesīga izlemt vienīgi tauta”, tātad varētu prezumēt tautas tiesības likvidēt savu valsti.

Tomēr jāņem vērā, ka minētajam apgalvojumam bija cita jēga un mērķis. Tas tapa apstākļos, kad padziļināta Satversmes analīze nebija iespējama, turklāt noteicošās interpretācijas metodes gan laika posmā līdz Latvijas okupācijai 1940. gadā, gan līdz neatkarības atjaunošanai 1990. gadā, bija balstītas tiesību pozitīvismā. Šo iemeslu dēļ Augstākās padomes pieņemtā redakcija nevar būt par šķērslī padziļinātai Satversmes analīzei.

Treškārt, “mirušie nedrīkst valdīt pār dzīvajiem”. Tas ir klasisks tiesībfilozofisks iebildums, kas noliedz jebkādu vēsturisku kontinuitāti.

Šis princips nonāk pretrunā ar paaudžu atbildības principu, kas ir pozitīvēts arī vairākās jaunākajās Eiropas konstitūcijās. Šis princips nav terminēts laikā un ierobežo attiecīgo paaudzi tik tālu, lai tā nevarētu negriezeniski iznīcināt dzīves pamatus nākamajām paaudzēm. Satversmes

kontekstā tas nozīmē, ka Satversmē paredzētās procedūras nedrīkst tikt izmantotas, lai likvidētu Latvijas valsti vai demokrātisko valsts iekārtu, jo tas neatgriezeniski liegs iespēju Latvijas tautai dzīvot valstī ar attiecīgo valsts konstitucionālo identitāti.

Ceturtkārt, tautas kā suverēna griba nedrīkst tikt ierobežota.

Šis arguments neiztur kritiku tautas suverenitātes jēdziena vēsturiskās attīstības kontekstā. Īstenojot konstitucionālo varu, tauta pašierobežojas. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversme tautai uzliek gan pozitīvus, gan negatīvus pienākumus, tādējādi noraidot tēzi par tautas gribas neierobežotību.

[384] Izvērtējot iepriekšminētos argumentus, Konstitucionālo tiesību komisija secina, ka pastāv neaizskarams Satversmes kodols. Tas nozīmē, ka gan vienkāršais konstitucionālais likumdevējs (Saeima), gan kvalificētais konstitucionālais likumdevējs (pilsoņu kopums) ir tiesīgs grozīt Satversmi (arī 1., 2., 3., 4., 6. un 77. pantu), tomēr tiesīgs grozīt tikai tādā veidā, ka šis grozījums nenonāk pretrunā ar neaizskaramo Satversmes kodolu.

[385] Neaizskaramais Satversmes kodols aptver Latvijas valsts konstitucionālo identitāti, tas ir, valsts valststiesisko identitāti un valsts iekārtas identitāti. Tomēr Satversmes kodolā ietilpst tikai – parasti ļoti neliela – identitātes elementu daļa, kamēr pārējā daļa ir pakļauta konstitucionālā vai vienkāršā likumdevēja regulējumam.

[386] Nosakot Satversmes kodola apjomu, tajā jāietver tikai attiecīgā elementa pati būtiskākā daļa, kas veido tā identitāti. Piemērojams ir *conditio sine qua non* tests, proti, vai bez attiecīgā elementa daļas šis elements var pastāvēt jeb, vai “atņemot” šo daļu, tiek likvidēts pats elements, kaut gan atsevišķas tā daļas var turpināt pastāvēt.

[387] Satversmes kodols ir interpretējams šauri, lai Satversme paliktu iespējami elastīga un varētu tikt piemērota sabiedrības mainīgajām vajadzībām un uzskatiem.

[388] Satversmes kodols nepieļauj tā “aizskaršanu”. Tas nozīmē, ka likumīgā un leģitīmā veidā vai procedūrā nedrīkst grozīt un līdz ar to iznīcināt latviešu nācijas izraudzīto un Satversmes kodolā ietilpināto Latvijas valsts konstitucionālo identitāti. Draudi vai mēģinājumi iznīcināt šo identitāti ir pretlikumīgi.

Taču, lai secinātu, vai noticis Satversmes kodola aizskārums, jāņem vērā attiecīgās ietekmes uz valsts konstitucionālo identitāti smagums un intensitāte.

[389] Satversmes kodolā ietilpstošo valsts konstitucionālās identitātes neaizskaramās daļas apjomu var iezīmēt tikai aptuveni, jo to iespējams noteikt nevis abstrakti, bet tikai katrā konkrētā gadījumā.

[390] Valsts valststiesiskās identitātes neaizskaramās daļas elementi ir šādi.

Pirmkārt, Latvijas valsts kā latviešu nācijas nacionālas valsts raksturs ir neaizskarams Latvijas valsts pamats, tās mērķis un jēga. Tas nozīmē arī to, ka valsts iekārtas maiņa, kas atceltu nacionālas valsts virsprincipu, būtu ne vien Latvijas valsts iekārtas identitātes, bet arī Latvijas valststiesiskās identitātes maiņa. Tas attiecas arī uz vārdu “Latvija” valsts nosaukumā.

Otrkārt, Satversmes 3. pantā noteiktā teritorija un teritorijas vienotības princips pilnībā ietilpst Satversmes kodolā un nav maināmi, atsakoties no kādas būtiskas teritorijas daļas.

Treškārt, Latvijas tauta, kas ir Latvijas valsts nesēja valststiesiskā nozīmē, pilnībā ir ietverta Satversmes kodolā. Savukārt Latvijas tautas jēdziena kodolu veido latviešu nācija, kuras pašnoteikšanās ir Latvijas valsts pastāvīgs mērķis un jēga. No tā valstij izriet pienākumi, kuru izpilde tiek veikta nacionālas valsts virsprincipa kā valsts iekārtas elementa kontekstā, lai aizsargātu tautas kontinuitāti un identitāti.

Ceturtkārt, attiecībā uz suverēno varu konstitucionālais likumdevējs (Saeima un pilsoņu kopums) nav tiesīgs izmantot savas 76.–79. panta pilnvaras, lai pārskatītu satversmes varas īstenošanas rezultātā pieņemto pamatlēmumu, ka suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Tas ietver arī aizliegumu atteikties no Latvijas valstiskās neatkarības un suverenitātes, pievienojoties kādai citai valstij vai kopā ar citām valstīm veidot jaunu valsti starptautisko tiesību izpratnē.

[391] Valsts iekārtas identitātes neaizskaramās daļas elementi ir šādi.

Pirmkārt, attiecībā uz demokrātiskas valsts iekārtas virsprincipu Satversmes kodols aizsargā tieši šā virsprincipa jēgu, nevis konkrētu tā īstenošanas veidu. Tas ietver iespēju nodrošināšanu tautai brīvi formulēt savu gribu, radīt šim mērķim institucionālo sistēmu, nodrošināt brīvu parlamenta vēlēšanu mehānismu, valdības politisko atbildību parlamentam, valsts pārvaldes pakļautību valdībai, neatkarīgu tiesu varu.

Otrkārt, tiesiskas valsts virsprincips uzliek Satversmes kodolā ietvertus pienākumus valsts institucionālo sistēmu balstīt uz valsts varas dalīšanas principu un nodrošināt, ka jebkurai valsts institūcijas darbībai jāatbilst tiesību normām, ievērojot tiesību normu hierarhiju (tiesiskuma principu). Savukārt izpildvaras darbībām, kas konkrēti vērstas pret atsevišķu indivīdu, jābūt pārbaudāmām tiesā, nodrošinot tiesu varas kontroli pār izpildvaru. Cilvēka pamattiesību (tai skaitā mazākumtautību tiesību) nodrošināšanai ir īpaša loma, tomēr ne visas cilvēka pamattiesības un ne pilnā apjomā ietilpst Satversmes kodolā.

Treškārt, attiecībā uz sociāli atbildīgas valsts virsprincipa īstenošanu konstitucionālajam likumdevējam ir īpaši liela rīcības brīvība. Tomēr kā absolūtais minimums tas ietver pienākumu garantēt jebkurai cilvēkam elementāru izdzīvošanu, kas ietver nepieciešamo pārtiku, apģērbu, pajumti, medicīnisko palīdzību. Pie tā ir pieskaitāma arī pamatizglītības nodrošināšana.

Ceturtkārt, nacionālas valsts virsprincips uzliek valstij ne vien negatīvu pienākumu (nedarīt neko tādu, kas varētu vājināt Latvijas latvisko identitāti), bet arī pozitīvus pienākumus to stiprināt. Ne visi šie pozitīvie pienākumi ietilpst Satversmes kodolā, taču tur ietilpst pienākums ne vien tiesiski nodrošināt latviešu valodai valsts valodas statusu (Satversmes 4. pants), bet arī gādāt par to, lai tā patiešām pildītu savu valsts valodas funkciju, tas ir, kalpotu par sabiedrības kopējo saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodu. Satversmes kodolā ietilpst arī pienākums rūpēties par visu latviešu nācijas piederīgo un Latvijas pilsoņu saiknes stiprināšanu ar savu valsti, kā arī veicināt latviešu nācijas kultūru.

[392] Satversmes kodolam ir jābūt nodrošinātai efektīvai procesuāli tiesiskai aizsardzībai, kas izpaužas kā valsts institūciju kompetence vērtēt un nepieļaut tādus iecerētus jaunus likumus vai grozījumus, kas to likvidētu. Svarīga loma uzraudzības īstenošanā ir tiesām, tādēļ ieteicams paplašināt Satversmes tiesas kompetenci [skat. 404].

9.6. Priekšlikumi Satversmes kodola atspoguļošanai Satversmes tekstā

[393] Pēdējā laikā publiskoti divi Satversmes grozījumu projekti, kuros atspoguļojas diskusija par Latvijas valsts pamatvērtībām – priekšlikums par Satversmes pamatnormu negrozāmības noteikšanu un priekšlikums par papildu ierobežojumiem tautas nobalsošanai.

[394] Konstitucionālo tiesību komisija pozitīvi vērtē to, ka abi priekšlikumi ir vērsti uz Satversmes kodola esamības atzīšanu un ka tie paredz minimālas izmaiņas Satversmes tekstā. Vienlaikus Konstitucionālo tiesību komisija konstatē, ka abiem priekšlikumiem ir trūkumi.

[395] Priekšlikums par Satversmes pamatnormu negrozāmības noteikšanu paredz noteikt par negrozāmiem piecus Satversmes pantus (1.–4. un 77. pantu). Tā kā Satversmes kodols aptver tikai pašus svarīgākos materiālos konstitucionālos principus un tie nav identiski ar minēto pantu tekstu, tad šis projekts paredz ierobežot konstitucionālā likumdevēja tiesības plašāk nekā Satversmes kodola apmērā. Tas pēc būtības nonāk pretrunā ar Satversmes jēgu un mērķi. Tas izslēdz iespējas nākotnē šajos piecos pantos veikt lietderīgus un nepieciešamus grozījumus. Tas arī neatsedz Satversmes kodola visus elementus un līdz ar to nepalīdz ieviest nepieciešamo skaidrību un noteiktību.

[396] Priekšlikums par papildu ierobežojumiem tautas nobalsošanai pēc būtības paredz papildināt Satversmes 73. pantā norādīto tautas nobalsošanai nenododamo jautājumu uzskaitījumu ar dažiem jauniem elementiem, vienlaikus saglabājot 73. pantā pašreiz esošo uzskaitījumu. Šis priekšlikums uzliek ierobežojumu tikai vienam konstitucionālajam likumdevējam – pilsoņu kopumam, nenosakot nekādus ierobežojumus vienkāršajam konstitucionālajam likumdevējam – Saeimai. Piedāvātie nepieļaujamais likumprojekti kvalificējošie kritēriji – “nav pieļaujams demokrātiskā sabiedrībā vai apdraud Latvijas kā nacionālas valsts pamatus” – neietver visus Satversmes kodola elementus. Iekļaujot ierosinātos kritērijus jau esošā tekstā, ir lietderīgi izvērtēt normas kopējo saturu, nevis veikt mehānisku teksta apvienošanu.

[397] Vadoties no iepriekš secinātā, Konstitucionālo tiesību komisija par pašreizējiem apstākļiem piemērotāko risinājumu uzskata valsts

mērķu, darbības pamatprincipu un Latvijas konstitucionālās identitātes būtības atspoguļošanu izvērstā Satversmes preambulā. Tas palīdzētu daudz skaidrāk apzināt Satversmes kodolu.

[398] Vēsturisku apstākļu dēļ pašreizējie Satversmes ievadvārdi nedod atbildes uz vairākiem būtiskiem jautājumiem – kā radās Latvija un Latvijas tauta; kāpēc šis tautas izvēlētā valsts iekārta ir tieši šāda; kādas vērtības tā atzīst par svarīgām un kādus mērķus Latvijas tauta cer sasniegt, izvēloties sev Satversmē tieši šādu valsts iekārto?

[399] Lai arī Satversmes kodols var tikt atsegts un attīstīts gan zinātniskās izpētes ceļā, gan judikatūrā, šīs divas iespējas gan atsevišķi, gan kopā tomēr negarantē, ka stabila un sabiedrībā akceptēta izpratne par Satversmes kodolu un tā apjomu izveidosies īsā laikā. Tomēr skaidrība un iespējami vienota izpratne ir vēlama jo īpaši tādēļ, ka Satversme lielu uzsvāru liek uz tiešās demokrātijas elementu izmantošanu, kas var nonākt tiešā saskarē ar Satversmes kodolu.

[400] Lai arī preambulai nav jābūt pārmēru garai un detalizētai, turklāt esošie ievadvārdi jau satur nozīmīgas konstitūcijas kodola noskaidrošanai nepieciešamas vadlīnijas (elementus), tomēr preambulai būtu plašāk jāatspoguļo mūsu sabiedrības un valsts ģenēze, pamatvērtības, darbības pamatprincipi un mērķi.

[401] Ieteiktais risinājums nepaplašinātu esošo Satversmes tvērumu. Tam būtu stabilizējošs efekts, kalpojot par orientieri sabiedrībai labāk izprast savas valsts jēgu, mērķus un uzdevumus, kas bija pašsaprotami, Latvijas valsti dibinot, taču sava valstiskuma ilgstoša lieguma rezultātā sabiedrības izpratne par tiem kopumā vairs nav tik skaidra. Tas veicinātu arī Latvijas iespēju apzināšanos Eiropas tālākas integrācijas kontekstā.

[402] Ņemot vērā Satversmes struktūru un lakonismu, aplūkojamā jautājuma fundamentālo un daudzslāņaino raksturu, preambulas izvērtēšana un nevis atsevišķu Satversmes pantu grozīšana ir uzskatāma par labāko risinājumu arī no juridiskās tehnikas viedokļa.

[403] Satversmes 78. pantā ietverto vārdu “pilnīgi izstrādāts” kontrole Centrālās vēlēšanu komisijas un kompetentas tiesu institūcijas līmenī ir nepieciešama, un tai jānodrošina, ka parakstu vākšana vispār vai šobrīd pastāvošā parakstu vākšanas otrā kārtā tiek organizēta tikai tad, ja ir pie-

ņemts galīgais lēmums, ka vēlētāju iesniegtais projekts atbilst Satversmes 78. panta prasībām, tai skaitā, ka likumprojekts vai Satversmes grozījumu projekts neaizskar Satversmes kodolu.

[404] Papildus tam Konstitucionālo tiesību Komisija atkārtoti aicina paredzēt Valsts prezidentam tiesības noteiktā termiņā pirms likuma vai Satversmes grozījuma izsludināšanas vērsties Satversmes tiesā un noskaidrot, vai pieņemtais, bet vēl neizsludinātais likums atbilst Satversmei. Tādējādi iespējamā pretruna Satversmes kodolam tiktu izvērtēta nevis ar politiska, bet juridiska mehānisma palīdzību.

Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu

LATVIJAS VALSTS PREZIDENTS

260

Rīgā 2011.gada 20.decembrī

Latvijas Republikas
Saeimas priekšsēdētājam
Solvītai Āboltiņai

Ļoti cienjamā Āboltiņas kundze!

Pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 78.pantu un likuma „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” 25.panta pirmo daļu, iesniedzu Latvijas Republikas Saeimai simt astoņdesmit septiņu tūkstošu trīssimt septiņdesmit astoņu (187 378) balsstiesīgo Latvijas Republikas pilsoņu, kas sastāda 12,14 procentus no pēdējās Saeimas vēlēšanās balsstiesīgo Latvijas Republikas pilsoņu skaita, ierosinātu likumprojektu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”.

- Pielikumā: 1. Centrālās vēlēšanu komisijas 2011.gada 19.decembra lēmums Nr.94 uz 1 lp.
2. Likumprojekts „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” uz 1 lp.

Ar cieņu

Valsts prezidents

Andris Bērziņš

LATVIJAS VALSTS PREZIDENTS

261

Rīgā 2011.gada 20.decembrī

Latvijas Republikas
Saeimas priekšsēdētājam
Solvītai Āboltiņai

Ļoti cienījamā Āboltiņas kundze!

2011.gada 19.decembrī no Centrālās vēlēšanu komisijas esmu saņēmis 187 378 balsstiesīgo Latvijas Republikas pilsoņu ierosinātu likumprojektu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” (turpmāk – likumprojekts). Likumprojekts paredz krievu valodu kā otru valsts valodu.

Krievu valodas noteikšana par otru valsts valodu ir atteikšanās no Latvijas kā nacionālas valsts un nonākšana pretrunā ar Satversmes kodolu, Latvijas Republikas dibināšanas un neatkarības atjaunošanas pamatā liktajām idejām.

Esmu lūdzis Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisiju sniegt atzinumu par Latvijas valsts pamatu aizsardzības jautājumiem un apliecinājis gatavību aktīvi iesaistīties sabiedrības saliedēšanā, ko šis likumprojekts noteikti neveicina.

Latvijas Republikas Satversmes 78.pants nedod Valsts prezidentam izvēli nodot vai nenodot Saeimas lemšanai vēlētajū ierosinātu likumprojektu. Izpildot šajā pantā noteikto pienākumu, nododu likumprojektu Saeimas lemšanai, tomēr uzskatu, ka konstitucionāli ir vērtējams, vai šādu likumprojektu izskatīšana būtu pieļaujama.

Ar cieņu

Valsts prezidents

Andris Bērziņš

LATVIJAS VALSTS KODOLU MEKLĒJOT*

Pārskats par žurnāla "Jurista Vārds" 2012. gada 31. janvārī rīkoto diskusiju "Satversme kā Latvijas sabiedriskais līgums"

31. janvārī Latvijas Universitātes (LU) Mazajā aula notika diskusija "Satversme kā Latvijas sabiedriskais līgums". To rīkoja žurnāls "Jurista Vārds" sadarbībā ar Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti.

"Jurista Vārdu" organizēt šādu pasākumu pamudināja vairāki apstākļi.

Iniciatīvai rīkot referendumu par otru valsts valodu Latvijā gūstot piepildījumu, pārmetumi par novēloto reakciju un nepietiekamo argumentāciju tiek veltīti ne vien politiķiem, bet arī juristiem. Tā kā "Jurista Vārds" ir lielākais Latvijas juristu forums, kura uzdevums ir veicināt tiesiskas domas un prakses attīstību Latvijā, redakcija šo kritiku uztvēra arī kā daļēji sev adresētu.

Otrkārt, argumenti, kas līdz šim izmantoti dažādu viedokļu paušanai publiskajā telpā, bijuši vairāk emocionāli, mazāk racionāli. Diskusijas mērķis bija šo situāciju kaut nedaudz mainīt, tādēļ uz pasākumu tika aicināti

* Pirmpublicācija – žurnālā "Jurista Vārds" Nr. 6 (705) 2012. gada 7. februārī

nāti ne vien juristi, bet arī žurnālisti, kuri iegūto informāciju varētu nodot tālāk sabiedrībai (interese no plašsaziņas līdzekļu puses izrādījās tiešām ievērojama).

Treškārt, redakcija vēlējas pie viena galda apsēdināt pavisam dažādu uzskatu Latvijas juristus – gan tādēļ, lai raisītos spraiga saruna, gan tādēļ, lai, iespējams, veicinātu juristu savstarpēju ieklausīšanos – pat gadījumos, kad uzskatu tuvināšanās nav iespējama politiski savstarpēji izslēdzošu uzskatu dēļ.

Tika nolemts diskusiju neierobežot ar gaidāmā valodas referenduma apspriešanu. Debatēm piedāvājam pēdējā laikā aizvien plašāk lietoto jēdzienu “Satversmes kodols”: kas ir valsts pamati, kādas ir to aprises un negrozāmības argumenti? Vai valsts pamatlikuma esenci drīkst papildināt, sašaurināt vai paplašināt? Principā tas bija jautājums par Latvijas tautas kā suverēna rīcības brīvību – vai tā ir absolūta, vai arī to ierobežo Satversmē iekodēti nosacījumi. Vienlaikus tas bija arī jautājums, vai Satversmes kodola grozīšanas gadījumā arī turpmāk varētu teikt, ka joprojām dzīvojam tajā Latvijas valstī, kas dibināta 1918. gada 18. novembrī.

Jāatzīst, ka uz pirmo jautājumu – kas ir Satversmes kodols – vairāk vai mazāk centās atbildēt visi diskusijas dalībnieki (*sk. tālāk*), savukārt valsts pamatu negrozāmības vai grozīšanas iespēju argumentācijai pasākuma ierobežotā laika dēļ sarunas dalībnieki pieskārās fragmentāri.

Protams, ir skaidrs, ka šī diskusija ir tikai viens no sākumposmiem Latvijas juristu domu apmaiņai par šiem būtiskajiem valststiesību jautājumiem. Jācer, ka viedokļu apmaiņa turpināsies un šim pasākumam sekos arī zinātniskas publikācijas. Tādējādi no gaidāmā referenduma varētu gūt arī ko pozitīvu – ja tas kalpotu par katalizatoru juridiski pietiekami skaidri iezīmēt Latvijas valsts pamatu (negrozāmās) aprises. Tas, bez šaubām, būtu ne vien nozīmīgs ieguldījums Latvijas valststiesībās, bet arī Latvijas sabiedrības saskaņas veicināšanā un valsts tālākas attīstības virziena noteikšanā.

Diskusiju “Satversme kā Latvijas sabiedriskais līgums” varēja vērot gan klātienē, gan interneta tiešraidē – šo iespēju “Jurista Vārda” mājaslapā vien izmantoja vairāk nekā 500 interesentu. Pārraidī varēja redzēt arī Latvijas Universitātes un portāla “politika.lv” mājaslapā. Pašlaik diskusijas ierakstu iespējams noskatīties “Jurista Vārda” elektroniskajā versijā. Tur ievietots gan pilns pasākuma videoieraksts, gan atsevišķi būtiski fragmenti.

Diskusijā piedalījās:

- Dr. iur. **Ringolds Balodis**, LU profesors, Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras vadītājs
 - Mg. iur. **Gaidis Bērziņš**, Latvijas Republikas tieslietu ministrs, LU lektors
 - Dr. iur. **Ilma Čepāne**, Saeimas deputāte, Juridiskās komisijas priekšsēdētāja, LU profesore
 - Mg. iur. **Andrejs Elksniņš**, Saeimas deputāts, Juridiskās komisijas loceklis, M. Lomonosova Maskavas valsts universitātes Juridiskās fakultātes Valsts un tiesību teorijas un politoloģijas katedras aspirants
 - Mg. iur. **Elizabete Krivcova**, Centrālās vēlēšanu komisijas locekle, Saeimas deputāta palīdzē
 - Dipl. iur. **Gunārs Kusiņš**, Saeimas Juridiskā biroja vadītājs, Konstitucionālo tiesību komisijas loceklis, LU lektors
 - Dr. iur. **Inese Lībiņa-Egnere**, Saeimas deputāte, Juridiskās komisijas locekle, LU docente
 - Mg. iur. **Lauris Liepa**, zvērināts advokāts, Konstitucionālo tiesību komisijas loceklis, LU lektors
 - Mg. iur. **Arvīds Dravnieks**, Publisko tiesību institūta direktors, Tiesībsarga biroja vecākais jurists
 - Mg. iur. **Inga Reine**, Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās
- Diskusiju vadīja LU Juridiskās fakultātes lektors Dr. iur. **Jānis Pleps**.

Diskusijas dalībnieki centās rast atbildes uz šādiem jautājumiem:

- Kas ietilpst Satversmes kodolā? (Kas ir Satversmes kodols? Kādas konstitucionālās vērtības ietilpst tajā? Kāda ir šo vērtību nozīme Latvijas valstiskumam?)
- Vai un kādā veidā Satversmes kodolu var mainīt? (Kāda ir procedūra? Vai visas vērtības ir maināmas? Vai var pievienot jaunas vērtības? Vai jebkurš priekšlikums ir balsojams?)

Dina Gailīte,
“Jurista Vārda” galvenā redaktore

Kas ir Satversmes kodols

Diskusijas “Satversme kā Latvijas sabiedriskais ligums” pirmajā daļā tās dalībnieki tika aicināti formulēt savu viedokli un izteikties par to, kas, viņuprāt, ietilpst Satversmes kodolā. Proti, kādas konstitucionālās vērtības tajā ietilpst? Kāda ir šo vērtību nozīme Latvijas valstiskumā?

Lauris Liepa: Ir skaidrs, ka šis ir jauns, mūsdienās lietots, jēdziens, kurš faktiski vēl tikai top. Tātad šo terminu vēl tikai piepildām ar jēdzienisko saturu, mēģinām saprast, vai tas aprobežojas ar Satversmes pirmajiem četriem pantiem vai arī iziet ārpus tās formālā teksta. Uz šo jautājumu atbildi jau ir sniedzis viens no latviešu ievērojamākajiem valststiesību pētniekiem – Kārlis Dišlers, jau pagājušā gadsimta divdesmitajos gados norādot, ka mums uz Satversmi ir jāraugās ne tikai formālā, bet arī materiālā nozīmē. Proti, neatkarīgi no tā, vai Satversme pastāv tekstuāli vai arī šāda teksta nemaz nav, katrai sabiedrībai, kura ir apvienojusies un pieņēmusi valstisku formu, ir savi noteikti pamatprincipi, pēc kuriem tā eksistē. Tātad mēs varētu formulēt, ka kodols nav tikai Satversmē rakstiski noformētais vērtību bloks, kas ir nozīmīgs katrai tautai, kura apvienojas noteiktā valstī, bet tas izriet arī ārpus Satversmes.

Meklēt, kā tas ir sācies, varam, pateicoties tiesību filozofu atziņām. Piemēram, šķiet, viens no saprotamākajiem, it īpaši, ja skatāmies uz situāciju pēc Pirmā pasaules kara, varētu būt Džona Loka piedāvājums. Viņš norāda, ka cilvēki apvienojas sabiedrībā un tiem ir nepieciešama valstiska aizsardzība, lai aizsargātu savu īpašumu. Tas ir loģiski, saprotami un, šķiet, ļoti pragmatiski un neizsauktu gandrīz nekādus iebildumus. Taču tas lielā mērā izriet no preventīvās pieejas, kuru vēl vairāk pāspilgtināja Tomass Hobss. Viņš runāja par to, ka cilvēks pēc būtības nemaz nav labdabīgs un viņam tieši ir jāizvairās no vardarbības, jācenšas panākt pēc iespējas tāda situācija, kurā cilvēka īpašuma, dzīvības, brīvības apdraudējums būtu iespējami dārgāks, neērtāks. Proti, T. Hobss sacīja, ka valsts ir nepieciešama kā preventīvs līdzeklis, kā siena, kura zināmā mērā mūs norobežo no kāda patvaļas.

Protams, viens no simpātiskākajiem modeļiem ir tas, ko Platons savu laiku ir aprakstījis savā dialogā “Valsts”, bet vēlāk dialogā “Likumi”. Sokrāta vārdiem izsakoties, cilvēks faktiski ir radīts, lai dzīvotu kopienā, un cilvēki, kas ir tik dažādi, individuāli nemaz nevar pastāvēt. Vēlāk Aristotelis

to noformēja par ļoti iecienītu tēzi *zoon politikon* – mēs esam sabiedriska radība. Daži saka “dzīvnieks”, bet tas nav īsti precīzi.

Tātad, ja izietu no paša sākuma parametra un teiktu, ka cilvēks ir sabiedriska radība, mums vajadzētu noskaidrot, kas tad ir cilvēka nepieciešamās vērtības, ar kurām tas sabiedriskā formācijā bez valstiskās klātbūtnes nevar pastāvēt. Šeit atbildes ir dažādas, un es hipotētiski izvirzīšu dažas no tām, kas tad īsti ir Satversmes kodols.

Tātad, pirmkārt, ir skaidrs, ka mēs runājam par klasiskiem valststiesību parametriem, proti, tā ir tauta, kas atrodas noteiktā teritorijas vienībā, kuru šī tauta ir spējusi sev pieturēt. Šajā sakarā gribētu atsaukties uz konstitucionālo tiesību autoritāti Egilu Levitu, kurš ir norādījis, ka šī ir viena no labākajām iespējamajām teritorijām, kādu uz pasaules vispār var atrast, ja skatāmies gan klimatiski, gan savā veidā arī tirdzniecības aspektā.

Tātad šie ir parametri, ar kuriem es gribētu sākt, – tauta, kas ir izvēlējusies noteiktu vietu savai apmetnei, un tālāk valstiskas iekārtas ietvaros jau attīstot to, kā šī tauta vislabāk gribētu īstenot savu pārvaldību. Tas ir, vai tai ir vajadzīgs pārvaldības modelis, ko nosaka stiprs līderis, vai tas ir autonomāks un personisko brīvību respektējošāks modelis, tā jau ir šīs tautas izvēle, kamēr tā notur savu iekaroto pamatu.

Gunārs Kusiņš: Piekritu viedoklim, ka mums jārunā par lietu, kas vēl nav noformējusies. Tādēļ ir jāsāk ar to, kāds ir šis “pirms Satversmes” stāvoklis jeb kādas ir “pirms Satversmes” vērtības.

Visas vērtības nekad nevar ierakstīt konkrētā normatīvā dokumentā. Manuprāt, šajā kodolā ietilpst, bet ne tikai, trīs lietas. Pirmkārt, tas, ka Latvija pastāv. Domāju, ka Satversmes kodols varētu sakrist ar Satversmes dokumentu, ja tas sastāvētu tikai no diviem vārdiem – “Latvija ir”. Tādā gadījumā kodols būtu izteikts ar Satversmes tekstu. Kāpēc? Ir pilnīgi skaidrs, ka Latvija izveidojās tautas pašnoteikšanās rezultātā konkrētā brīdī un tajā brīdī Satversme jau nebija kā dokuments priekšā. Lai izveidotos nacionāla valsts, bija nepieciešami vismaz četri priekšnoteikumi. Tātad, pirmkārt, vēsturiskā teritorijā vairāku dzīvojošu nācija, kas apzinās sevi kā kopību ar atsevišķām kopīgām vērtībām – valodu, kultūru utt. Otrkārt, tā spēj iekšēji pašorganizēties, apzināti izveidojot institūcijas, kas izsaka nācijas gribu. Treškārt, tā apzināti vēlas un spēj būt līdztiesīga jeb vienāda ar citām nācijām, ar to saprotot, ka Latvija vēlas pacelties līdz citu

valstu līmenim, būt līdztiesīga ar citām. Ceturtkārt, šī valsts ar savu esību uzskata, ka savas valsts nodibināšana ir vienīgais pareizais nācijas tālākās attīstības un izaugsmes veids.

Protams, ka savas valsts izveidošana prasa noteiktus upurus – gan finansiālus, gan intelektuālus resursus, bet tas parāda arī šīs nācijas izpratni par savu būtību un atbildības pakāpi.

Runājot par Satversmes kodolu, otrā lieta: ja “Latvija ir”, tad nākamais jautājums – kur tā ir? Un šo atbildi arī ļoti labi varam atrast, jo tautas pašnoteikšanās rezultātā izveidotā valsts ieņem konkrētu teritoriju, kuras robežas var būt vēl nenoteiktas. Kad Latviju proklamēja, tās robežas vēl nebija noteiktas, taču bija iecere, ka šī pašnoteikšanās notiek latvju tautas apdzīvotajā teritorijā. Šeit var būt runa par robežu konkrētu atrašanās vietu, bet arī par latviešu apdzīvotajiem apgabaliem.

Tālāk nāk jautājums – kāda tā ir? Šis jautājums no visiem trim ir visietilpīgākais, jo nacionālas valsts izveides ieceri un būtību vislabāk var noteikt, tikai precīzi izprotot attiecīgās nācijas vēsturi, centienus izveidot valsti un noskaidrojot nācijas izpratni par vērtībām, kuras tā liek šīs valsts izveidošanas pamatā. Dažas no tām parādās jau pirms dibināšanas brīža, dažas parādās dibināšanas brīdī, bet vēl dažas – arī vēlāk. Līdz ar to kodols var attīstīties tālāk.

Manuprāt, pie Satversmes kodola noteikti būtu analizējams arī tas, ka Satversme ir šī kodola un citu vērtību nostiprinājums teksta formā.

Elizabete Krivcova: Manuprāt, pirmās un galvenās vērtības mūsu Satversmē ir apgaismības vērtības jeb atvērta demokrātija. Tas nozīmē, ka Latvija kā valsts ir būvēta uz individuālās brīvības un principiālas vienlīdzības idejas. Tātad – viens cilvēks, viena balsis. Neatkarīgi no tā, ka cilvēki ir atšķirīgi, tiem ir dažādas spējas, zināšanas, vialga, mēs atzīstam cilvēka vērtību, viņa brīvību un spēju spriest par sevi, un to, ka visi ir vienlīdzīgi. Tāpēc mūsu demokrātija pirmām kārtām ir procesuāla. Proti, pareizais viedoklis vai tautas labums nav iepriekš noteikts, bet tiek noskaidrots diskusijas rezultātā.

Latvijas tauta ir politiska nācija, tā nav kāda etniska grupa vai šķira, proletariāts vai vēl kaut kas. Tā arī bija jēga dibināt nevis sociālistisku, bet gan demokrātisku republiku. Šodien es vēl sacītu, ka tā ir liberāla demokrātija, kurā mēs ne tikai atzīstam vairākuma varu, bet arī katra cilvēka

vērtību jeb cilvēktiesības. Bez cilvēktiesībām nav iedomājama moderna demokrātija.

Otrais jautājums par latviskumu, latviešu valodas lomu. Tā arī ir vērtība, bet, manā skatījumā, valoda un kultūra ir konstitucionāli svarīgas tādēļ, ka tās uzņem, izteic un translē šīs apgaismības vērtības, brīvības un vienlīdzības idejas. Tāpēc, kad runājam par Satversmi, vispirms mums jārunā par to lielo Eiropas un Rietumu civilizācijas procesu, tas ir, apgaismības ticību cilvēkam, saprātam, brīvībai un vienlīdzībai.

Latviešu valoda Satversmē noteikti ir simbols, tāpat kā karogs. No tā secinu, ka valoda ir viena no centrālajām Latvijas idejām, bet šo ideju var īstenot dažādos veidos. Esošajai valodas politikai nav konstitucionāla ranga. Proti, esošā valodas politika, kura balstīta uz konkurences tēzi, ka latviešu valoda konkurē ar angļu un krievu valodu un ka latviešu valodas mērķis ir monopols pēc iespējas vairākās sociolingvistiskajās sfērās, līdz ar to kaut kas ir jāierobežo, par kaut ko ir jāsoda un šī joma ir ļoti jāregulē. Es uzskatu, ka šī doma nav ierakstīta Satversmē. Tikpat labi var būt citas valodas, politika, kas pamatota uz sadarbības principiem un atbalsta iedzīvotāju brīvprātīgu lojalitāti.

Mana pēdējā tēze – Satversmē nav rakstīts, ka latviešu valoda ir vienīgā valsts valoda. Tur rakstīts, ka tā ir valsts valoda. Tam ir liela nozīme, bet tas nenozīmē, ka Satversme aizliedz papildināt šo simbolu sarakstu.

Pati latviešu valoda par simbolu kļuva 1998. gadā. Iepriekš tā bija nerakstīta svarīga vērtība, taču tai nebija tik augsta ranga kā vienam no simboliem, līdzīgi karogam. Tikpat labi 1921. gadā, kad tika apspriesta Satversme, latviešu valoda kā valsts valoda tika pieminēta vienā pantā ar mazākumtautību valodām. Tātad juridiski neredzu nevienu aizliegumu, kāpēc mazākumtautību valodas statusu nevaram paaugstināt. Līdz ar to secinu, ka šis jautājums – vai mēs drikstam vai nedrikstam ieviest otru valsts valodu – nav juridisks, bet gan politisks, izšķiroties, vai mums to vajag.

Ilma Čepāne: Pirmkārt, piekřītu viedoklim, ka uz Satversmi jāskatās kā uz vienotu organismu. Satversmē ietilpst gan rakstītās, gan arī nerakstītās normas. Otrkārt, uz Satversmi vēl noteikti ir jāraugās arī vēsturiskā griezumā, tādēļ mēs ļoti bieži, interpretējot vienu vai otru Satversmes normu, arī skatāmies, ko tad ir teikuši Satversmes “tēvi” šajā jomā.

Domāju, ka Satversmes kodols ir tās pirmie četri panti. Proti, pirmais noteic valsts iekārtu – mūsu valsts ir demokrātiska, tiesiska un sociāli atbildīga republika. Un no šī, 1. panta, ja esat lasījuši Satversmes tiesas spriedumus, tiek atvasināti ļoti daudzi un dažādi principi, piemēram, likumības princips, varas dališanas princips, likuma virsvadības princips, samērīgums, tiesiskās paļāvības un citi tiesiskas valsts principi.

Ja runājam par kodola sastāvdaļu, tad, otrkārt, ir jāpievēršas Satversmē nostiprinātajam, ka tauta ir vienīgais suverēnās varas subjekts.

Treškārt, Satversmes 3. pants paredz latviešu apdzīvoto vēsturiski etnogrāfisko apgabalu, vienotības principu, jo ne velti tur ir norādīts, no kādām daļām sastāv Latvija. Tātad tā ir šī teritoriālā nedalāmība. Un pēdējais, 4. pants, – latviešu valoda kā nacionālas valsts pastāvēšanas pamats.

Runājot par pēdējo, pievienojos tiem autoriem, tostarp Egilam Levitam, Inetai Ziemelei un vēl arī Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas locekļiem, kuri uzskata: ja valsts valoda nebūtu latviešu valoda, bet, piemēram, angļu vai krievu valoda, tad Latvija vairs nebūtu latviešu nācijas nacionāla valsts, kas ir Latvijas valsts dibināšanas pamatā 1918. gada novembrī.

Inese Lībiņa-Egnere: Kodols ir kaut kas tāds, ko ne vienmēr ar neapbruņotu aci var apskatīt un līdz dziļumiem tajā ielūkoties, un saprast, kas tajā visā slēpjas. No otras puses, no kodola varam nonākt pie saknēm, varam nonākt arī pie tās attīstošās dzīvības, kas vēlāk visās citās jomās, ko tiesības aptver, varbūt dod kādus augļus. Tāpēc, manuprāt, par kodolu būtu mazliet greizi runāt kā par kaut kādiem negrozāmajiem Satversmes pantiem un tad tagad ravēt no Satversmes ārā, kurš būtu vispār negrozāms, kurš grūti, bet tomēr grozāms un kurš – viegli grozāms pants. Tāpēc ir svarīgi, ka savu Satversmi redzam kā vērtību ne tikai šajās rakstītajās normās, bet arī nerakstītajās.

Kā jau izskanēja, šobrīd sociāli un politiski sāpīgais jautājums par valsts valodu viennozīmīgi ietilptu Satversmes kodolā, neraugoties uz to, ka vēl pirms vairākiem gadiem ar neapbruņotu aci mēs to Satversmē neredzējām. Tāpēc “kodols” kā jēdziens nav jaunatklāti apstākļi, ko mēs tagad visi esam ieraudzījuši. Tas ir kaut kas tāds, kas ir bijis pašā pamatā Satversmei jau visu laiku.

Tomēr, palūkojoties uz citām Eiropas valstu konstitūcijām, kurām arī ir savi kodoli un savas saknes, mēs redzam, ka galvenais, protams, ir teritoriālā integritāte. Tās ir demokrātijas pamatvērtības, no kurām izriet virkne ļoti nozīmīgu tiesību principu, tajā skaitā varas dalīšanas princips, reprezentatīvā parlamentārisma princips un, protams, cilvēka cieņas virsprincips. Ja mēs palūkojamies uz sāpīgajiem notikumiem Otrā pasaules kara laikā un uz to, kā Vācijas konstitūcijas kodolā ir nostiprināta šī mūžības klauzula par cilvēka cieņu, manuprāt, tas ir arī tas pats Satversmes kodols, kaut arī tajā cilvēktiesību nodaļa ir salīdzinoši jauna un cilvēka cieņu kā pamatvērtību rakstītajā Satversmē pie tās “tēviem” un “mātēm” nemaz neatradām. Tāpēc ir ļoti svarīgi šajos jēdzienos “kodols”, vai saucot to kā citādi, ielikt ne tikai rakstītās normas un domāt par pantiem, kurus varam vai nevaram grozīt, bet gan paskatīties uz to plašāk, kā uz tvērumu, kas patiesi nosaka mūsu valsts, tas ir, mūsu tautas, pastāvēšanas pamatprincipus.

Ringolds Balodis: Bez šaubām, piekritu, ka latviešu valoda ir kodolā, tomēr gribētu retoriski jautāt: kā kodolā? Jo šobrīd mēs runājam par Satversmes kodolu. Manuprāt, ja mēs runājam par demokrātiskas valsts kodolu, tad runājam par Satversmes 1. pantu, jo esam demokrātiska republika un šis demokrātijas princips ir jāievēro. Savukārt tad faktiski var piekrist Elizabetei Krivcovai, ka tas vairāk ir politisks jautājums un vairāk tehniski nokārtojams. Ja uzskatām, ka runājam nevis par Satversmes kodolu, bet par nacionālas valsts kodolu, tad uz šo jautājumu ir jālūkojas daudz plašāk, un šeit mēs nonākam līdz Gunāra Kusiņa paustajam, kurš labi raksturoja Latvijas pamatu, jo veidojāties kā valsts. Nedomāju, ka Latvijas valsts veidošanās pamatā bija ideja par *latvijieciem*. Ir skaidrs, ka latviešu tauta nav tikai latvieši. Nav ne mazāko šaubu, ka tur ir arī krievu tauta iekšā, tomēr, runājot par šīm vērtībām, es domāju, ir jārunā par nacionālas valsts vērtībām.

Ja paskatāmies, kas ir demokrātiskas valsts kodolā, domāju, ka nevar aprobežoties ar Satversmes pirmo līdz ceturto pantu. Savukārt, ja runājam par nacionālas valsts kodolu, šo jautājumu nevar atrauti skatīt no pašas valsts pastāvēšanas pamatiem.

Domājot par gaidāmo referendumu un prātojot, vai tas ir labi vai slikti, manuprāt, tās masalas vienreiz ir jāizslimo un šim referendumam ir

jānotiek. Ja ejam soli tālāk un retoriski vaicājam: ko darīt, tad, pēc mām domām, gluži tāpat kā citās demokrātiskās valstīs ir nepieciešams papildināt mūsu labo Satversmi, proti, sarežģīt šīs procedūras, kādā veidā var ļoti vienkārši nomainīt kaut vai to pašu 4. pantu, papildinot ar krievu valodu. Ja paraugāmies uz lietuviešu piemēru – tur ir vairākas iespējas, kā grozīt satversmi. Ir arī Japāna, kura līdz šim brīdim pēc Otrā pasaules kara savu konstitūciju nav grozījusi ne reizi, jo tur nepieciešami divi saaukumi, referendumš... Tāpēc domāju, ka šajā diskusijā pie Satversmes kodola bez šaubām ir jāpieliek vēl klāt 8. nodaļa un atrunas kādos pantos, taču, manuprāt, šis virziens ir uz nekuriem, tādēļ diskusija būtu jāpārceļ uz nacionālas valsts kodolu, jo tad šī situācija izskatās pavisam citāda, un tas vairs nav tikai tehnisks jautājums.

Andrejs Elksniņš: Pirmkārt, mani mulšina vārds “kodols”, ko pašreiz sākam lietot. Kāpēc? Tāpēc, ka attiecībā uz kodolu tā nav tiesību teorijas kategorija. Papētot virkni materiālu, atradu Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē attīstītu jēdzienu “ciets kodols”. Ar to minētā tiesa saprot cilvēkiem paredzēto pamattiesību apkopojumu.

Domāju, ka šajā gadījumā mums labāk būtu jārunā par kaut kādu izejas normu, par pirmsākumu attiecībā uz to regulējumu, kas ir paredzēts Satversmē, un šajā gadījumā es pakavēšos pie ieraksta Satversmē, ka Latvijas tauta savā brīvi vēlētajā Satversmes sapulcē nolēmusi sev šādu valsts Satversmi. Varam runāt par to, ka šis teikums atspoguļo garu un miesu, arī formu un gribas izpausmi, kādā veidā tauta sev šo Satversmi ir noformulējusi. Mani mulšina vērtšanās pie jebkādam stenogrammām un viedokļiem. Protams, tas ir nepieciešams, lai atklātu virkni jautājumu, bet tam ir divējāda daba. Ja runājam par Satversmes sapulces stenogrammām un to, kāda tā griba ir bijusi bez minētās gribas izpausmes formas Satversmē, tad mums ir jāaktualizē jautājums par Latgales autonomiju, par latgaliešu valodu kā oficiālo valsts valodu, par lībiešiem un citiem jautājumiem, kuri šajās stenogrammās tika apskatīti.

Cits jautājums, ka varam runāt par to, ka Latvijas sabiedrība ir radījusi šo Satversmi un tā ir apvienojusi cilvēkus sabiedrībā. Protams, Latvijā nav spēcīgas konstitucionālās tradīcijas, un tas noklusējums, kurš šajā gadījumā Satversmē ir ietverts, diemžēl nestrādā.

Tā kā mums ir jāizvērtē, kas ietilpst šajā Satversmes pamatā un kas nosaka izejas normu, domāju, ir jāvērsas pie demokrātisma principa, kurš ir noteikts Satversmes 1. pantā, tā izpausmes atspoguļojuma 2. pantā, varam runāt arī par teritoriju, kura atspoguļojas 3. pantā. Vienlaikus, ja šo jēdzienu apzīmējam kā “pirmsākumu”, nevis kodolu, varam runāt par pārstāvības institūtu – 6. pants vai 77. pants –, ka attiecīgie Satversmes pārgrozījumi, ko veikusi Saeima, ir nododami tautas nobalsošanai. Es runāju par 1922. gada Satversmes redakciju. Tas ir viens. Otrais – ļoti aktuāls jautājums, vai Latvijas tauta, nolemjot sev šādu valsts Satversmi, savu varu ir nodevusi pilnībā un neatgriezeniski vai arī kaut ko sev ir paturējusi. Tas šajā gadījumā ir ļoti nozīmīgs jautājums. Varbūt Latvijas tauta vēlas sev kādu tiesību arī atgūt? Tāpēc, manā skatījumā, Satversmes redakcija, kura bija paredzēta, lielā mērā ir ideāla, neņemot vērā tās spekulācijas un grozījumus, kas Satversmē veikti daudz vēlāk.

Protams, ir jārunā arī par to, ka Satversmei piemīt ne tikai juridisks, bet arī politisks un ideoloģisks raksturs. Varam runāt par to, ka varas avots ir Latvijas tauta un kā suverēnam tai pieder augstākā vara, tā ir neatkarīga. Turklāt šo suverēno varu mēs nevaram ne dalīt, ne kā citādi ierobežot. Līdz ar to nestrīdēšos, bet domāju, ka valoda un arī citi jautājumi, kas ir izskanējuši, nav primāri noteicošie faktori, kuri kalpo valsts izveidošanai. Tik tiešām piekritu izskanējušajam viedoklim, ka mums būtu jāprecizē, par kādu valsti runājam, – šo jautājumu aplūkojam nacionālas valsts aspektā vai runājam par Satversmi kā atsevišķu kategoriju, un tādā veidā šī diskusija arī būtu jāvērs tālāk.

Gaidis Bērziņš: Manuprāt, Latvijas valsts kodola tiesiskais pamats ir ietverts Satversmes pirmās nodaļas pirmajos četros pantos. Attiecīgi griebtu pievienoties viedoklim, ka Satversmes kodols nosaka tieši šīs konkrētās Satversmes identitāti un pats Satversmes kodols atrodas ārpus tās teksta, bet ir tās pamatā. Proti, tiesību principi, valsts dibināšanas un neatkarības atjaunošanas idejas un citi dokumenti, un pēc būtības šis kodols ir negrozāms.

Kas attiecas uz valodu, tad, protams, varam vērtēt, kas ir bijis 1998. gada Satversmes grozījumu iemesls, bet šodien šis jautājums, raugoties no Satversmes kodola viedokļa, nav apspriežams. Cita starpā Satversmes tiesa jau 2001. gada 21. decembra spriedumā ir norādījusi: ievērojot to, ka glo-

balizācijas apstākļos Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to arī pamatnācijas pastāvēšana un attīstība, latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas jomas sašaurinājums valsts teritorijā nav pieļaujams un varbūt pat ir uzskatāms arī par valsts demokrātiskās iekārtas apdraudējumu. Tātad Satversmes tiesa šādu atziņu ir izteikusi jau 2001. gadā, norādot uz valsts valodas kā valsts kodola iespējamo apdraudējumu. Papildus gribētu citēt arī Inetu Ziemeli, kuras viedoklim arī absolūti pievienojos: latviešu valoda ir Latvijas valstiskuma kodols un identitātes pamats.

Inga Reine: Uz Satversmi raugos kā uz ļoti praktisku dokumentu, ko vajadzētu lietot ikdienas dzīvē. Es to nevērtēju kā tiesību filozofijas pamatu vai kādu abstraktu elementu. Taču, ja runāju par to, ko es saprotu ar kodolu, tad tas ir pamatelements, kas apzīmē Latviju kā neatkarīgu, suverēnu valsi. Tad, protams, skatos uz Satversmes pirmo nodaļu, no kuras izriet, kas ir Latvija kā suverēna, neatkarīga valsts un kā mēs to izprotam.

Vai kodols ir mainīgs vai nemainīgs? Arī uz šo jautājumu es atkal raugos no praktiskās puses – nekad nesaki nekad, dzīve iet un mainās. Taču, ja runājam par Latviju, kādu to pazīstam šodien, kā neatkarīgu, suverēnu un demokrātisku valsti, tad šis ir kodols, kas to nosaka. Tiklīdz mainām kodolu, arī valsts, kādu to pazīstam šodien, beidz pastāvēt un pārvēršas par ko citu. Vai to vēlamies vai ne, tas ir cits jautājums, jo vara Latvijā pieder Latvijas tautai, un, kā tā nolemj, tā arī būs.

Ja to visu pārvēršam par diskusiju saistībā ar gaidāmo referendumu, tas man zināmā mērā atgādina sižetu no bērnu multfilmas, kur visi ir savākušies uz viena kuģa, pēkšņi kaut kas notiek aiz viena borta un visi uzreiz metas pie tā, tad kaut kas notiek aiz otra borta un atkal visi metas turp. Tādējādi tiek sašūpots kuģis, un beigās tas arī apgāžas. Vai gribam pakļauties katrai provokācijai vai katram mēģinājumam kaut kādu abstraktu vai skaidri zināmu apsvērumu dēļ mainīt to, kas ir noteikts Satversmē, tā dēļ es Satversmi nemainītu. Manuprāt, tas parāda vājumu, ka esam gatavi un pakļaujamies spiedienam, ka kaut kas var notikt. Šis ir fundamentālais dokuments, un to nevajadzētu grozīt. Tā ir Latvijas Satversmes galvenā priekšrocība, ka principā tā spēj pielāgoties praktiski jebkurai situācijai, jo tā ir lakoniski uzrakstīta. Tas ļauj Satversmei palikt nemainīgai praktiski jebkurā situācijā.

Varam diskutēt par pamatfunkcijām, un latviešu valoda, protams, ir viens no apzīmējumiem, kā mēs to saprotam, jo, ja būs līdztekus cita valoda, tad Latvija vairs nebūs Latvija. Tomēr uzskatu, ka tas viss ir jāuzņem rāmi un diskusija par Satversmes grozījumiem jāizņem no referenduma konteksta, jo, ja mēs to darām viena referenduma spiediena dēļ, šī diskusija pārvēršas par kaut ko citu, nevis par diskusiju tikai par Satversmi un tās kodolu.

Arvīds Dravnieks: Tā kā izsakos pēdējais, mani spiež nepārvarama vēlme komentēt visu, kas pirms manis tika pateikts nepietiekami noslīpēti.

Pirmkārt, ir pašsaprotamas lietas, un tās ir tik pašsaprotamas, ka nevienam par to nav jāstāsta, bet tagad mēs par šīm pašsaprotamajām lietām pēkšņi sākam runāt un stāstīt. Kur ir vaina? Manuprāt, ķeza ir tā, ka vienlaikus pastāv vairākas paralēlas pasaules, un tās nav tikai informatīvās telpas vai tas, kādā valodā mājās savstarpēji apmainās ar sadzīviskām domām, – šeit paralēli pastāv divas valstis. Gan 1918. gadā dibinātā Latvijas Republika, gan simtiem tūkstoši cilvēku, kas šeit dzīvo, turpina nest līdzīgu Latvijas Padomju Sociālistisko Republiku. Un tā ir galvenā problēma! Atkal jājautā: kur ir vaina? Vaina ir izglītības sistēmā – kā tas ir iespējams, ka demokrātiskā valstī turpina atrāžot kaut kādus *homo sovieticus*?

Nākamā tēze par to, cik to kodolu varētu būt. Vienalga, kā mēs to skaitīsim, izveidosies kaut kas līdzīgs lokiem. Piemēram, iedomāsimies referendumu par to, ka nav jēgas no vīriešiem politikā, tāpēc vajadzētu viņiem aizliegt pasīvās balsošanas tiesības. Esmu gatavs savākt parakstus un aicināt šajā referendumā balsot “par”. Jautājums: kas notiks nākamajā dienā pēc referendumā? Vai patiesi vīrieši paliks bez vēlēšanu tiesībām? Visticamāk, ka ne, jo ir vēl kaut kas, ko mēs saprotam ar cilvēktiesībām, un tā ir visa Satversmes 8. nodaļa. Faktiski runājam par lietu, kas saucas vispārējie tiesību principi. Tie ir dzīvi un tiek attīstīti atbilstoši sabiedrības vajadzībām. Šo principu nav nemaz tik daudz – tie ir tikai pieci. Privātajās tiesībās tas ir privātautonomijas princips, bet publiskajās tiesībās tie ir demokrātiskas iekārtas, tiesiskas valsts, sociāli atbildīgas valsts un nacionālas valsts principi. Viss pārējais, ko arī sauc par principiem, ir tikai šo piecu principu ēna konkrētajā tiesību nozarē vai apakšnozarē.

Tātad, pat ja visi simts Saeimas deputāti vienbalsīgi nobalsos par kaut ko tādu, kas ir pretrunā ar šiem tiesību principiem, viņi būs izdējuši juridisku vanckaru, kurš nevar stāties spēkā. Savukārt, ko darīt ar tautu, kad tā īsteno savas likumdošanas tiesības, jo tauta arī var kļūdīties? Kā tautai liegt tiesības lemt par kādu jautājumu? Vienīgais, kurš varētu to darīt, ir Satversmes tiesa.

Par valodu. Daudzi valodu min kā vērtību, bet, manā uztverē, valoda ir tikai instruments. Un jēga, visticamāk, ir kultūra, kuru var īstenot šajā valodā. Gribētu sacīt, ka nevajag ļauties politiķu acumirkļīgajām vajadzībām kaut ko Satversmē grozīt. Atnāks citi politiķi, tiem būs citas vajadzības, bet ir lietas, ko mēs attīstām lēnām, pamatīgi, kamēr visi tam piekrīt.

Debates

Pasākuma debašu daļā **L. Liepa** norādīja, ka starp teritoriju un tautu nav kauzālas sakarības. Ir sastopamas tautas, piemēram, kurdi, kuriem nav savas valsts un teritorijas, bet ir spēcīga tautas izjūta. Savukārt ir arī tautas, piemēram, armēņi un ebreji, kuriem ir sava valsts, tomēr ievērojama tās daļa dzīvo ārpus kopīgās teritorijas, saglabājot spēcīgu savstarpēju saikni. Latviešiem teritorija ir nozīmīgs elements, jo, visticamāk, mēs nespētu saglabāt savu tautiskumu bez kopīgās teritorijas, veidojot diasporu citās valstīs.

Diskusijā ar jautājumiem piedalījās arī klausītāji. LU Juridiskās fakultātes lektors **Māris Lejnieks** norādīja, ka, viņaprāt, pagājušā gadsimta divdesmitajos gados nebija idejas par Latviju kā mononacionālu valsti ar nospiedošu latviešu īpatsvaru, tāpēc tajā laikā neradās jautājums par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. Tomēr viņš vērsa uzmanību uz būtiskākajām izmaiņām sabiedrības nacionālajā sastāvā pirmsokupācijas un pēcokupācijas Latvijā. M. Lejnieks atzina, ka Satversmes kodolā ietilpst arī 1990. gada 4. maija deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

Komentējot M. Lejnieka teikto, **Romāns Apsītis**, viens no 1990. gada 4. maija deklarācijas autoriem, paskaidroja, ka pirms 20 gadiem netika izvērtēti analizētas šīs iepriekš minētās būtiskās izmaiņas, jo galvenais bija atjaunot demokrātisko 1918. gada Latvijas Republiku. Turklāt mūsu Satversmē ne viss ir pateikts, tāpēc ir jāveic Satversmes kodolīgā teksta interpretācija. Latvijas Republikas pilsoņiem jājut piederība valstij.

Turpinot diskusiju par suverēna tiesību apjomu likumdošanā, **I. Čepāne** norādīja, ka, iespējams, nav maināma Satversme, bet likumā “Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” jānosaka samērīgākas (stingrākas) prasības attiecībā uz tautas likumdošanas iniciatīvām. Tautas tiesības nav absolūtas, jo nebūtu iedomājams, ka tauta varētu akceptēt, piemēram, nāves sodu, spīdzināšanu vai vēlēšanu tiesību atņemšanu vīriešiem. Tam pievienojās arī **G. Bērziņš**, kas papildus norādīja, ka likuma “Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” 25. pants ir nepilnīgs. Turklāt tauta var arī kļūdoties, vēl jo vairāk, ja kāds apzināti provocē.

I. Reine vērsa uzmanību uz jēdzienu “multinacionāla valsts” un “multietniska valsts” nošķiršanu. Latvija ir multietniska valsts, jo tajā dzīvo dažādu tautību pārstāvji, kas sevi asociē ar neatkarīgu un demokrātisku Latviju, piemēram, caur pilsonību. Šodien mēs nevaram runāt par klasisku nacionālas valsts doktrīnu. Jāraugās reāli uz faktiskajiem apstākļiem. I. Reine nepiekrita M. Lejnieka teiktajam par 1990. gada 4. maija deklarāciju. Satversme ir interpretējama nošķirti no šīs deklarācijas un atbilstoši šodienas situācijai. Svarīgi saprast, par kādu Latviju mēs domājam, proti, par to, kas oriģināli tika izveidota, vai par mūsdienu Latviju. Šīs divas lietas ir saistītas, tomēr pirmais ir vēsturiskais princips. Šobrīd to nevar izvirzīt priekšplānā, jo tādējādi tiek šķelta sabiedrība. Jāmeklē tas, kas sabiedrību vieno, neaizmirstot vēsturi. Ir pašsaprotami, ka Latvijā valsts valoda ir latviešu valoda, tāpat kā Vācijā ir vācu valoda un Francijā – franču valoda. Turklāt nedrīkst uzskatīt, ka tauta var kļūdoties. Cits jautājums, kā mēs vēlētajus novedam līdz viedokļa formulēšanai un izteikšanai. Tautas viedoklis ir jārespektē.

G. Kusiņš piekrita I. Reines aicinājumam vienoties par jēdziena “nacionāla valsts” saturu. Lai to izdarītu, G. Kusiņš citēja K. Dišleru, kas rakstīja, ka latviešu tauta prasīja autonomas Latvijas dibināšanu; Latvijas tauta sūtīja savus pilnvarotus un delegātus pie ārzemju valdībām, lai atzītu savas pašnoteikšanās tiesības; latviešu tautas pārstāvji veidoja Latvijas Pagaidu nacionālo padomi. Līdz ar to visos šajos gadījumos runāts par latviešu tautu. Tāpēc var secināt, ka Latvijas veidošanu prasīja latviešu tauta un proklamēja latviešu tautas pārstāvji un arī konstitūciju uzrakstīja latviski. Turklāt K. Dišlers arī norādījis, ka latviešu tauta negribēja atstumt citas Latvijā dzīvojošās etnogrāfiskās grupas. Kad Latvijas valsts kļuva iespē-

jama, kā vadošais orgāns tika organizēta nevis latviešu tautas, bet gan Latvijas tautas padome. Konsekventi tika turpināts lietot šo otro terminu. Nevajag vienu pretstatīt kādam citam. Jāpasaka tikai, ka Latviju, realizējot pašnoteikšanās tiesības, izveidoja latviešu tauta.

I. Lībiņa-Egnere uzsvēra, ka ir jābūt mehānismam, kā tautu pasargāt no kļūdišanās. Satversmes tiesai jābūt koriģējošajam mehānismam. Turklāt jāpārvērtē tautas likumdošanas iniciatīvu ierosinātāju skaits un citas kvoruma prasības, tomēr nekas nevar būt mūžīgs. Nevajag ieņemt tādu aizsardzības pozu, ka tauta būs neapdomīga un labāk dažus Satversmes pantus padarīt par mūžīgiem.

R. Balodis piekrita I. Lībiņas-Egneres teiktajam, ka nav nepieciešama mūžības klauzula Satversmē, kā arī bija vienprātis ar G. Kusiņu, ka Latvija ir nacionāli nodibināta valsts, tomēr tautas etniskais sastāvs var mainīties, līdz ar to var mainīties arī vēlme pēc konkrētas valsts valodas. Ja latviešu vairs nebūs, tad nevar uzstāt uz latviešu valodu kā valsts valodu. Likumos var pastiprināt procedūras attiecībā uz referendumiem, tomēr šādu darbību mērķim jābūt mazināt tautas risku kļūdities.

A. Elksniņš piekrita, ka Latvijas valsts dibināšanas pamatsubjekts ir latviešu tauta, tomēr suverēnā vara pieder Latvijas tautai, nevis latviešiem. Nav jābaidās no tautas varas un viedokļa, lai gan ir iespējami arī kaut kādi aizsardzības mehānismi.

No auditorijas diskusijā iesaistījās arī LU Juridiskās fakultātes lektors **Mārcis Krūmiņš**, kurš izvirzīja jautājumu, vai sabiedriskā līguma kodolā ietilpst valsts simboli. Viņš atgādināja E. Krivcovas norādi, ka latviešu valodai blakus var "nostāties" vēl cita valoda. Vai to pašu varēs teikt arī par valsts karogu, un vai var būt vienlaicīgi divi valsts karogi? Valsts simboli ir pamati, uz kuriem tika būvēta Latvija kā nacionāla valsts ar vairākām etniskām grupām.

A. Dravnieks uzsvēra: kamēr latviešu valoda ir "dzīva", tā nav simbols, bet instruments. Turklāt jebkurš referendums ir tautas izglītošana, tāpēc gaidāmais referendums nav bezjēdzīgs. Tam ir simboliska jēga, jo tas pamodinās latviešu tautas vēsturisko atmiņu.

E. Krivcova turpināja diskusiju par tautas kļūdišanos un norādīja, ka tas ir demokrātijas risks. Jāpiekrīt A. Dravniekam, ka tā ir arī izglītošanās, bet galvenais ir veicināt sabiedrības solidaritāti.

L. **Liepa** uzsvēra, ka formāli leģitīms balsojums par lietām, kas neatbilst modernās sabiedrības vērtībām, nav atbalstāms. Jau šobrīd Satversme uzliek žņaugus suverēnam, piemēram, ierobežojot tā tiesības noteikt nodokļu lielumu. Runājot par Satversmes kodolu, viņš atzina, ka šobrīd ir grūti precīzi noteikt tā aizsardzības instrumentus, tomēr ir skaidrs, ka tādiem ir jābūt. Tautas radītai valsts iekārtai piemīt pašaizsardzības iespējas, kas neļauj “sašūpināt” pamatelementus, uz kuriem tā balstās. Valoda ir ne tikai instruments, bet tā ir arī cilvēku domāšanas un esības struktūra. Ja Latviju ir izveidojuši latvieši kā valstsnācija, tad jebkādi mēģinājumi mainīt latviešu valodas nozīmi ir cita Satversmes kodola struktūras piedāvājums. Šādā gadījumā tautai būtu jāuzdod jautājums nevis tikai par valsts valodu, bet par jaunu valsts iekārtu un konstitūciju. Protams, jāapzinās, ka neviena iekārta nav mūžīga un droši vien arī nepastāvēs mūžīgi.

I. **Čepāne** akcentēja, ka Satversmes “tēvi” nevarēja iedomāties, kas ar latviešu tautu notiks nākamajos desmitos gados. Latviešu valodas aizsardzība jāskatās kontekstā ar sekām, ko radīja Latvijas okupācija, piemēram, masveidīga cilvēku izsūtīšana un nogalināšana, kā arī krievvalodīgo ieviešana un rusifikācija. Būtiski mainījās Latvijas iedzīvotāju etniskais sastāvs. Šis apstāklis vērtējams kopsakarā ar Satversmes “tēvu” izteiktajām atziņām.

Diskusijas galasecinājumi

Gaidis Bērziņš: Gribu pieturēties pie tā, ka Latvijas valsts ir izveidota latviešu nācijas pašnoteikšanās ceļā un Latvijas valsts pienākums ir pastāvīgi nodrošināt latviešu nācijas valodas un kultūras ilgtspēju. Kas attiecas uz Latvijas tautu, tai skaitā šeit mēs runājam par mazākumtautībām, gribētu sacīt, ka mums Satversmē, manuprāt, pietiekami precīzi ir noteiktas šīs tiesības, kas garantē mazākumtautību tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Turklāt mums ir virkne normu, kas ir iekļautas Satversmes pamattiesību nodaļā, un tās attiecas uz visiem.

Tāpat gribētu izvirzīt tēzi, vai tautas tiesību īstenošana kaut kādā procesā vienmēr atbilst tās patiesajām interesēm.

Ilma Čepāne: Latvijas pilsoņus vajadzētu vienot latviešu valodai. Neesmu nekāda lielā Vladimira Putina piekritēja, bet visiem, kuri vēl nezina, varu pateikt, ka pagājušajā pirmdienā (23.01.2012. – red. piez.) iznācis

laikraksts “Nezavisimāja Gazeta” krievu valodā, un tur Putins ir ārkārtīgi pamatojies, ko viņš prasītu Krievijā, runājot par krievu tautas pašnoteikšanās tiesībām. Tāpēc ieteiktu izlasīt, kādas, viņaprāt, elementāras prasības nākamajā gadā viņš paredz ieviest Krievijā visiem cilvēkiem, kuri grib ierasties Krievijā kaut vai strādāt namu pārvaldē par sētnieku.

Turklāt ir aizmirsta viena lieta, kurā es pilnībā piekrītu Laurim Liepam, ka šeit latviešu tauta pašlaik ir ieslēgusi paš aizsardzības elementus un, iespējams, tas nav slikti, jo visu laiku šī sociālā atmiņa ir turējusi kā tādā letargiskā miegā un tagad provokācija ar krievu valodu latviešu tautai ļauj mobilizēties, jo tā jūt savu apdraudētību.

Ringolds Balodis: Vēlētos citēt šodien izskanējušo Valsts prezidenta Andra Bērziņa viedokli: gaidāmais referendums par otru valsts valodu ir politiskās nestabilitātes un ekonomisko problēmu sekas. Ja nedaudz atkāpjamijs no diskusijas par kodolu, Satversmi un nacionālu valsti, manuprāt, latviešu valoda nešaubīgi ir nacionālās identitātes elements un Latvijas Republiku ir dibinājusi latviešu tauta. Taču domāju, ka referendums ir nepieciešams dažādu iemeslu dēļ, jo šī diskusija par valsts valodu vienreiz ir jānoslēdz uz visiem laikiem un to izbeigs Satversmes tiesa ar savu spriedumu. Man ir liela cerība, ka pie šī jautājuma varēsīm arī neatgriezties.

Elizabete Krivcova: Pamatu pamats Latvijas valstī ir brīvība, vienlīdzība un solidaritāte. Piekrītu, ka latviešu valodai ir jābūt šīs solidaritātes jeb brālības pamatā. Bet gaidāmais referendums rāda, ka sabiedrībā tā nav un notiek protesta balsojums. Mana pārlicība ir tāda, ka visas sabiedrības un politikas uzdevums ir panākt brīvprātīgu lojalitāti, ka cilvēki pieņemtu latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. Un to panākt nevis ar likumu, aizliegumiem un sodiem, bet gan ar pārlicību.

Lauris Liepa: Tās diskusijas sabiedrībā jau nav par konstitucionālo kodolu. Mēs šeit par to diskutējam, taču cilvēki jau runā par kaut ko citu. Vienlaikus gribu vērst uzmanību uz tādu kā, jāsaka, latviešu mazdūšību, nespēju noturēties pašiem savu noteikto konstitucionālo vērtību līmeni. Ja sakām, ka esam neatkarīgi, tad arī esam neatkarīgi! Ja sakām: mūsu valoda ir šīs valsts valoda, tad lai tā arī notiek! Ja tā nenotiek, tad, kā jebkurā dzīvo radību pasaulē, tas, kurš sajūt vājumu, saka: aha, tu esi gatavs atdot savu valodu!

Tam, par ko šeit runājam, ir jānodala divi līmeņi. Viens ir konstitucionālo vērtību līmenis, bet otrs – to piemērošanas līmenis, kura ietvaros bieži vien aizraujamies ar kaut ko nepareizu. Manuprāt, šī diskusija noslēdzas ar interesantu konceptu, ka mums ir tālāk jāattīsta konstitucionālā vai Satversmes kodola jēdziena ideja.

Arvids Dravnieks: Valsts bez jušanas, ka tā ir mūsu valsts, vienkārši nevar pastāvēt. Šeit vietā viens citāts no kādas gudras grāmatiņas: “Vēl nesen atpakaļ, krievu valdības laikā, lai gan mums tāpat bija darišanas ar valsts iestādēm – maksājām nodevas, mūsu brāļi un dēli karoja armijā, tomēr pati tā valsts mums likās tik tāla, tik sveša. Tāda tā arī patiesībā bija – sveša un tautai naidīga. Tagad turpretim valsts ir pienākusi mums klāt. Mēs dzīvojam savā valstī.” Profesors Dišlers 1920. gadā. Kas tad ir mainījies? Šādā ziņā nekas jau nav mainījies. Tāpēc cilvēkiem, kas šeit, Latvijā, dzīvo, ir jāsaprot, ka daudziem krievu valoda ir nevis vienkārši saziņas valoda, bet arī to nelaimju simbols, kas ir piemēklējis katru latviešu ģimeni. To vajadzētu atcerēties, un vienkārši neiet uz referendumu.

Inga Reine: Piekritu tēzei, ka latviešu valodai jābūt vienam no elementiem, kas mūs visus vieno. Bet – tikai vienam no elementiem, jo otrs elements, kas, manuprāt, neatņemami ar to ir saistīts, ir cieņa pret šo valsti un šis valsts kā neatkarīgas valsts redzējums, kur Latvijas cilvēkiem ir labi dzīvot, kur tie vēlas dzīvot un palikt.

Andrejs Elksniņš: Latvijas valstij ir jāuzņemas atbildība par to, ka tā šo 20 gadu laikā nespēja nodrošināt latviešu valodas izmantošanu tādā līmenī, lai nepieļautu šāda veida referendumu. Šajā gadījumā tauta nav atbildīga par to. Par to ir atbildīga valsts. Kā piemēru vēlētos izmantot spāņu filozofu atziņas, kuri ļoti plaši apskata šo jautājumu attiecībā uz tautām, nacionālu valsti, it īpaši ņemot vērā viņu iekšienē pastāvošās problēmas. Viens no secinājumiem, pie kuriem pieturas šie tiesībzinātnieki, ir tāds, ka primārais nav valoda, uz kuras pamata tiek veidota valsts, tāpat primārais nav arī teritorija, jo tā parāda tikai tās robežas, kuru ietvaros valsts eksistē. Primārais, kādēļ cilvēki ir apvienojušies, lai sasniegtu kādu lietderīgu mērķi. Domāju, ka šajā gadījumā mums būtu jārunā arī par to, kādēļ Latvijas valsts eksistē, kāds ir mūsu sabiedrības mērķis un ko mēs centīsimies sasniegt.

Kategoriski esmu pret to un tie ir pārmetumi gan integrācijas programmām, gan izglītības kvalitātei, ka sabiedrība visu šo gadu laikā neat-

laidīgi tiek politizēta. Sabiedrība nespēj būt brīva no šīm politiskajām runām, asociācijām. Diemžēl arī šīs dienas diskusija parādīja, ka cenšamies cīnīties ar sekām, un kādu tad juristi ieroci cīņai ar šīm sekām piedāvā – ierobežosim referendumu! Tā ir vienīgā iespēja, bet vai patiesi tā ir vienīgā iespēja, ko varam tagad analizēt?

Gunārs Kusiņš: Piekritu viedoklim, ka nevajag veidot šīs diskusijas kā nacionālu pretstāvi. Tas ir patiešām ļoti bīstams ceļš, uz kura esam nonākuši vai tikuši aizvesti. Taču kāpēc vajag diskutēt par nacionālu valsti? Šķiet, nav pareizi tagad uzreiz sacīt, ka Satversmes pirmie četri panti ir Satversmes kodols, jo tas nav tik vienkārši un prasa sīkāku, detalizētāku izpēti. Manuprāt, diskutēt par nacionālu valsti vajag kāda cita iemesla dēļ. Proti, 1998. gadā, papildinot Satversmi ar veselu nodaļu, tika pielikts arī 114. pants, kurā runāts par mazākumtautībām, minoritātēm. Bet tur ir kļūda. Satversme nerunā par jēdzienu, kas ir pretējs. Satversmē nav jēdziena, kas tad ir “citi”. Jo Latvijas tauta ir, iekļaujot “citus”, bet kas tad ir citi, kas nav minoritāte? Tāpēc, man šķiet, ir nepieciešams termins “valstsnācija” vai kāds cits, bet mums šāda termina nav. Satversmes “tēvi” Satversmes otrajā, nepieņemtajā daļā šīs divas lietas bija salikuši vienā pantā, bet tas bija pāris. Šobrīd mums šis pāris ir izjaukts. Mēs par otru esam aizmirsuši. Tas nav labi. Ja jau valsts kaut ko garantē minoritātēm, tad, manā izpratnē, valstij ir pienākums kaut ko garantēt arī valstsnācijai. Es tā gribu cerēt.

Kas attiecas uz valodas referendumu, izteikšu savu privātu viedokli. Manuprāt, tas ir antikonstitucionāls. Taču nevis tādēļ, ka runā pretim kodolam, ko vēl neesam nodefinējuši, bet tāpēc, ka tas nav pilnīgi izstrādāts Satversmes grozījuma projekts. Jo, pieņemot šādu grozījumu, redzu, ka tas nevar stāties spēkā piecpadsmitajā dienā pēc izsludināšanas. Varbūt es profesionāli uzstādu augstāku latīņu vārdiem “pilnīgi izstrādāts projekts”, taču, manā izpratnē, tas neatbilst Satversmes diviem vārdiem un Centrālajai vēlēšanu komisijai un Valsts prezidentam bija pilnas tiesības pateikt “nē”.

Diskusijas apkopojumu sagatavoja
Sannija Matule un Gatis Litvins

154

Rīgā 2012.gada 26.aprīlī

Latvijas Republikas
Satversmes tiesai

Pieaicinātās personas viedoklis par
Satversmes 78.panta piemērošanu

Augsti godātie Satversmes tiesas tiesneši!

Ņemot vērā Satversmes tiesas tiesneses Sanitas Osipovas 2012.gada 30.marta lēmumu lietā Nr.2012-03-01, kurā lūgts sniegt atbildes uz jautājumiem par Satversmes 78.panta piemērošanu, sniedzu šādu pieaicinātās personas viedokli.

Visupirms vēršu tiesas uzmanību uz to, ka prof. Kārlis Dišlers nepārprotami norādījis, ka Satversmes 78.panta piemērošanā Valsts prezidenta „brīvas gribas izteiksmei nav vietas; viņam tikai jāizpilda likumā apzīmētā darbība” (*sk.: Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga, 1930, 171.lpp.*) – jāiesniedz Saeimai iesniegtais projekts.

Nedz juridiskajā literatūrā, nedz tiesu praksē nav atrodams citādāks un tikpat autoritatīvs viedoklis. Likumā „Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” nav ietverti priekšraksti, kas liecinātu par Valsts prezidenta rīcības brīvību Satversmes 78.panta piemērošanā.

Tā kā Satversmes 78.pantā ietverta prasību Satversmes grozījumu projektam vai likumprojektam būt pilnīgi izstrādātam nekontrolē Valsts prezidents, nevaru sniegt detalizētāku skaidrojumu par prasībām, kādam jābūt pilnīgi izstrādātam Satversmes grozījumu projektam vai likumprojektam.

Atbilstoši starpkaru periodā bijušajai praksei un juridiskajai domai Centrālās vēlēšanu komisijas pienākums ir vērtēt, vai Satversmes grozījumu projekts vai likumprojekts ir pilnīgi izstrādāts (*sk.: Dišlers K. Vai Centrālajai vēlēšanu komisijai ir tiesība pārbaudīt iesniegtos likumprojektus. Jurists, 1928,*

Nr.5.). Šāda konstrukcija paredzēta arī likumprojektā „Grozījumi likumā “Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” (reģ. Nr. 79/Lp11), ko Saeima 2012.gada 26.aprīlī pieņēma otrajā lasījumā, un apstiprināta, apspriežot likumprojektu attiecīgajā Saeimas sēdē.

Attiecībā uz Saeimas atbildes rakstā minēto par Valsts prezidenta kompetences apjomu, vēršu uzmanību uz Valsts prezidenta un Saeimas priekšsēdētājas tikšanās reizē 2011.gada 19.decembrī runāto, proti, ka Satversmes 78.pants Valsts prezidentam nedod pilnvaras saturiski pārvērtēt ierosināto grozījumu projektu un iesniegto projektu Valsts prezidents nekavējoties nodos Saeimai” (sk.: *Latvijas Vēstnesis, 2011.gada 19.decembris, Nr. 199*).

Valsts prezidents valsti reprezentē kā vienotu veselumu un pret daļu pilsoņu kopuma vērsta rīcība nonāktu pretrunā ar Valsts prezidenta solījumu pret visiem pilsoņiem attiekties vienādi (Satversmes 40.pants). Valsts prezidenta aktu par vēlētajū iesniegta Satversmes grozījuma vai likumprojekta nenodošanu Saeimai vēlētajiem nebūtu tiesību pārsūdzēt, kas nonāktu pretrunā ar Satversmes 92.pantu.

Satversmes 78.panta iztulkošanas un piemērošanas prakses maiņai jābūt pamatotai ar likumu grozījumiem, doktrīnas jaunām atziņām vai judikatūru, nevis situācijas diktētām šaubām vai politisku lēmumu. Lai pārliecinātos par Satversmes normu citām iztulkošanas iespējām un apzinātu iespējamus papildinājumus likumos, 2011.gada 1.decembrī es lūdzu Konstitucionālo tiesību komisijai sagatavot attiecīgu atzinumu (sk.: *Latvijas Vēstnesis, 2011.gada 2.decembris Nr. 190*).

Ar cieņu

Valsts prezidents

Andris Bērziņš

SATVERSMES KODOLS UN TAUTAS NOBALSOŠANA*

Gunārs Kusiņš

Referāts Centrālās vēlēšanu komisijas
un Latvijas Universitātes rīkotajā konferencē
“Tautas gribas aritmētika: vēlēšanas un referendumi Latvijā”
2012. gada 20. jūlijā

Terminu “Satversmes kodols” varam identificēt Latvijā kā jaunu terminu, un tam Latvijas juridiskajā zinātnē vēl nav izveidojies konkrēts stingri un izsmeltoši noteikts apjoms un nav skaidru robežu. Arī par pašu terminu “Satversmes kodols” ir izteikti iebildumi un bijuši piedāvājumi to apzīmēt ar terminu “valsts pamatvērtības”, “Satversmes pamatprincipi” “demokrātiskas valsts kodols” vai “nacionālas valsts kodols”, tomēr latviešu juristu akadēmiskajā vidē arvien plašāk tiek lietots un nostiprinās termins “Satversmes kodols”.

Kā katalizators pēdējā gadā aizsāktajai aktīvai diskusijai par Satversmes kodolu noteikti būtu jāmin nesen ierosinātā un notikusī tautas nobalsošana par otras valsts valodas ieviešanu, jo pirms tās tika izteikti viedokļi, vai šāda rakstura tautas nobalsošana atbilst Satversmei un vispār ir pieļaujama.

Šā gada janvārī žurnāls “Jurista Vārds” Latvijas Universitātes Mazajā aulā rīkoja konferenci “Satversme kā sabiedriskais ligums”, un viens no diskusijas tematiem bija tieši jautājums par Satversmes kodolu. Šā gada Juristu dienās referātu par Satversmes kodolu nolasīja tiesnesis Egils Levits.

Tādējādi jautājums par Satversmes kodolu ir kļuvis par aktuālu akadēmiskajā izpētē.

Atbildēt uz šo jautājumu – kas ir Satversmes kodols jeb, citiem vārdiem, kas ietilpst Satversmes kodolā – nav vienkārši, jo šim jēdzienam Latvijā pagaidām trūkst izvērstu zinātnisku pētījumu, tie tikai vēl top. Taču nav jau arī tā, ka tas ir tik neskaidrs, lai teiktu – ziniet, tas ir tik neskaidri, ka vienkāršāk ir pieņemt, ka tāda nav un tas neeksistē!

* Pirmpublicācija – Centrālās vēlēšanu komisijas mājaslapā internetā: www.cvk.lv

Konstitūciju kodolu vai atsevišķu to elementu analīzi var atrast atsevišķu citu valstu juridiskajā literatūrā. Vēl jo vairāk tāpēc, ka ir vairākas valstis, kuru konstitūcijas tekstā šo kodolu var vieglāk identificēt (Vācija, Igaunija).

Lai noskaidrotu Satversmes kodolu, vispirms jāatbild uz jautājumiem – ar kādu mērķi konstitūcijas pieņem un kāds bija Latvijas Satversmes pieņemšanas mērķis?

Juridiskajā literatūrā pamatoti atzīts: konstitūcija kā likums ar augstāko juridisko spēku ir salīdzinoši jauns civilizācijas mēģinājums iedzīvināt politisko un sociālo taisnīgumu. Konstitūcijas mērķis ir valsts varas ierobežošana.

Jau gandrīz pirms 100 gadiem, raksturojot konstitūciju pieņemšanas mērķi, tika atzīts, ka ar konstitūcijas starpniecību tauta aizsargā atsevišķus pilsoņus no tautas tirānijas, t.i., no sevis pašas, kā arī tauta nodrošina sevi no varas sagrābšanas un tautas priekšstāvju tirānijas.

Pateicoties tam, ka Satversmes izstrādāšana bija dokumentēts process, mums ir iespēja noskaidrot arī sākotnējo Satversmes izstrādātāju priekšstatu par Satversmes pamatprincipiem un to, kāpēc ir radīts tieši šāds teksts.

Satversmes sapulces materiālos var atrast “Satversmes tēvu” nostāju: “Par valsts iekārtas pamatu ir likti tie paši principi, kuri izteikti Deklarācijā par Latvijas valsti. Pirmais pants atzīst Latviju kā neatkarīgu valsti, t.i., valsts suverenitātes princips. Otrs princips nosaka, ka Latvijas neatkarīgajai valstij ir jābūt republikai, tas ir, valstij, kur vairāk vai mazāk plašas tautas masas valda caur tautas radītiem orgāniem. Kā tāda šī valsts forma, t.i., republika, ir noteikts pretstats monarhijai. Tā kā republikāniska iekārta var būt dažāda, tad trešais princips prasa, lai Latvija būtu demokrātiska republika, t.i., valsts vara patiešām atrastos tautas rokās. Šie trīs principi izteikti Satversmes 1. pantā. 2. pants nosaka, ka Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Te ir izteikts tautas suverenitātes princips.”

No tā var secināt, ka attiecībā uz pamatprincipiem jeb Satversmes kodolu Satversme juridiska dokumenta veidā un specifiskā valodā ir gan fiksējusi jau esošu realitāti (to, ka Latvija ir un pastāv), gan atkārtoti formulējusi kārtību, kas pamatprincipos balstās uz Latvijas valsts proklamēšanas aktu

un 1920. gada Satversmes sapulces pieņemto Deklarāciju par Latvijas valsti. Tādējādi 1922. gadā šie principi faktiski ir “pārastiprināti”, tos iekļaujot Satversmē.

Satversmes kodolu veido vairāki elementi, un, lai gan diskusijas par tā apjomu vēl turpinās, taču Satversmes kodolā nešaubi, pirmkārt, ietilpst neatkarīgas, patstāvīgas Latvijas valsts esība. Citiem vārdiem sakot, Satversmes kodolā ietilpst apgalvojums (prasība!) – Latvijai jāpastāv (jābūt) kā valstij.

Mūsdienu pasaule balstās uz realitāti, ka ir izveidojušās valstis, kuru pastāvēšanu atzīst citas valstis. Šis pasaules iedalījums neatkarīgajās valstīs ir mūsdienu pasaules iekārtojuma stūrakmens, un, lai gan pēdējos gados pieaug dažādu starptautisko un pārnacionālo veidojumu loma un sabiedriskajās zinātnēs ir izvirzītas dažādas teorijas, tomēr atsevišķu valstu pastāvēšana un šo valstu spēja uzņemties sabiedrības organizēšanas pienākumus, un izveidotā starptautisko tiesību sistēma ir un, vismaz pārskatāmā nākotnē, visticamāk, paliks vienīgais pašreizējai cilvēces attīstības pakāpei atbilstošais risinājums.

Jāpatur prātā, ka katras valsts izveidošanās un pastāvēšana nav nejaušība, tā ir apzināta, mērķtiecīga izvēle. Valsts pastāvēšana ir attaisnojama tikai tajā gadījumā, ja valsts izveido juridiskus mehānismus, lai nodrošinātu ikvienas sabiedrības loceklim cienīgu dzīvi. Valstij jādarbojas tās pilsoņu interesēs. Citādi valsts nav nepieciešama. Mūsdienās ir neiespējami iedomāties sabiedrības saprātīgu un daudz maz taisnīgu pārvaldi, izmantojot vispārēju anarhiju.

Ja pirmais kodola elements nosaka, ka “Latvija ir”, tad otrais elements ietver pamatprincipus, kāda tā ir.

Otrkārt, Satversmes kodolā ietilpst tie pamatprincipi, kuru nostiprināšanai ikvienas valsts konstitūcija, tajā skaitā arī Latvijas Satversme, ir pieņemta. Un pie tiem būtu pieskaitāmi Satversmes autoru norādītie un patiesībā no Latvijas valsts proklamēšanas akta un Deklarācijas par Latvijas valsti izrietošie principi.

Šeit jāpatur prātā, ka katrai valstij šie pamatprincipi un līdz ar to arī konstitūcijas kodols var atšķirties pēc apjoma. Lai gan konstitucionālisma idejas mūsdienās ir plaši izplatītas, tomēr katra konstitūcija rodas noteiktā laikā, pastāvot konkrētām sociālajām un etniskajām attiecībām, un

atspoguļo dažādus filozofiskos uzskatus. Latvijas Satversme šai gadījumā nav izņēmums.

Latvijas valsts izveides ieceri un būtību var noteikt, tikai precīzi izprotot Latvijas vēsturi, centienus izveidot valsti, kā arī noskaidrojot nācijas izpratni par tām vērtībām, kuras tā uzskatīja par nozīmīgām un lika valsts dibināšanas pamatos. Dažas no šīm vērtībām iezīmējas jau pirms valsts dibināšanas (piem., topošās valsts nosaukums, nācijas apdzīvotā topošās valsts teritorija, vēlamā valsts iekārta u.tml.), dažas skaidri parādās šīs nacionālās valsts dibināšanas brīdī (tās parasti atrodamas Latvijas valsts dibināšanas dokumentos) vai konstitūciju pieņemšanas laikā. Dažas var parādīties vēlāk un papildināt Satversmes kodolu.

Šādas vērtības parasti ir ietvertas valstu konstitūcijās vai citos aktos, taču tās var arī būt tik pašsaprotamas, ka dokumentos rodams tikai šīs vērtības aizsardzības mehānisms, bet “pašsaprotamā” vērtība vai princips nav vārdiski ierakstīti konstitūcijā. Konstitucionālais likumdevējs ir tiesīgs izvēlēties arī šādu nostiprināšanas veidu, kas gan rada situāciju, ka ikdienas lasītājs šo vērtību, kas var veidot pat konstitūcijas kodolu, tik viegli ieraudzīt nevar.

E. Levits, šogad uzstājoties konferencē un analizējot šos pamatprincipus, norādīja, ka Satversmes kodolā ietilpst: demokrātijas virsprincips, tiesiskais valsts virsprincips (t.sk. cilvēktiesību kodols), sociāli atbildīgas valsts virsprincips un nacionālais valsts virsprincips.

Izteikts ir arī viedoklis, ka Satversmes kodolā ietilpst Latvijas atrašanās konkrētajā teritorijā, latviešu valoda kā valsts valoda. Nesen Saeimas frakcijas “Saskaņas centrs” deputāti lūdza Valsts prezidentam neizsludināt likumu un savā lūgumā norādīja, ka tautas likumdošanas tiesības ir Satversmes kodola neatņemama sastāvdaļa.

Kādas ir Satversmes kodola un tautas nobalsošanas kā atsevišķa institūta attiecības? Vai Satversmes kodolu var mainīt tautas nobalsošanas ceļā?

Mēs varam lepoties ar mūsu Satversmē esošajiem tiešās demokrātijas elementiem. Tomēr Latvijā lielā sabiedrības daļā visai plaši izplatīts viedoklis par tiešo demokrātiju un tautas nobalsošanu kā visu iespējamo jautājumu risināšanas metodi. Laika trūkuma dēļ nepakavējoties pie šāda uzskata cēloņiem, tomēr jāsecina, ka tautas nobalsošana nav labākais

līdzeklis jautājumu risināšanai, jo, lai gan tautas nobalsošanai ir būtiski plusi, taču tautas nobalsošanai ir arī vairāki būtiski minusi, kas liedz to izmantot daudzu jautājumu risināšanā.

Cits plaši izplatīts viedoklis ir, ka tautas nobalsošanas ceļā var izlemt jebkuru jautājumu, jo tauta taču esot suverēns.

To, ka tautas nobalsošana nav izmantojama vairāku jautājumu risināšanai, jau paredzēja Satversmes izstrādātāji, ieviešot Satversmē vairākus tiešās demokrātijas elementus, vienlaikus paredzot arī ierobežojumus. Pirmkārt, nosacījumu, ka tauta tiešā veidā parasti var realizēt vienu no trim varas atzariem – likumdošanas varu. Otrkārt, precīzi nosakot ierosinātāju skaitu un uzliekot papildu nosacījumu “pilnīgi izstrādāts projekts”. Treškārt, Satversmes 73. pantā nosakot to, kādus jautājumus nevar izlemt tautas nobalsošanā.

Demokrātija ir vairākuma vara, bet demokrātija nav vairākuma neierobežota tirānija. Ja mēs atzīstam, ka Satversmes kodolā ietilpst demokrātijas un tiesiskas valsts princips, tad ikviens varas subjekts (arī Saeima vai Centrālā vēlēšanu komisija), arī pilntiesīgo pilsoņu kopums, kas balso tautas nobalsošanā, ir saistīts ar šo principu.

Tautas nobalsošana nevar tikt izmantota kā savdabīga “neaizskarama teflona kapsula”, kurā var ievietot jebkuru saturu, un tikai tā viena iemesla dēļ, ka lēmums ir pieņemts tautas nobalsošanā, šis lēmums iegūst nepieciešamo legimitāti.

Ko no tā var secināt?

1. Satversmes kodols eksistē.

2. Satversmes kodola apjoms vēl nav izsmēloši noteikts, tomēr ir skaidrs, ka tas ir kopums un tajā nešaubīgi ietilpst vismaz 1) Latvijas valsts esības noteikums, 2) vairāki virsprincipi. Diskusijas par kodola apjomu vēl turpinās.

3. Tautas nobalsošanas ceļā iespējams grozīt esošo Satversmi, ja šāds Satversmes grozījums neizslēdz kādu no Satversmes kodola elementiem vai nenonāk pretrunā kādam Satversmes kodola elementam.

4. Satversmes kodols var pašattīstīties (piem., pilnveidojas demokrātijas jēdziens), to var papildināt arī tautas nobalsošanas ceļā, bet noteikt pilnīgi citu Satversmes kodolu var, tikai pieņemot jaunu (citu) konstitūciju.

5. Centrālajai vēlēšanu komisijai ir jāspēj saskatīt, vai kāds no ierosinātajiem likumprojektiem vai Satversmes grozījumu projektiem neizslēdz Satversmes kodolu vai nenonāk pretrunā ar kādu no tā elementiem.

Tas var būt diezgan vienkārši atsevišķos “ekstrēmos” gadījumos. Piemēram, pretrunā ar Satversmes kodolu būtu ierosinājums papildināt Satversmi ar pantu, kas noteiktu, ka Latvija kā valsts beidz pastāvēt 2018. gada 18. novembrī, vai ja tiktu ierosināts papildināt Satversmi ar pantu, ka Latvija ir monarhija, vai noteikt, ka esošās tiesas tiek likvidētas un turpmāk tiesu varu realizē Saeima, bet Saeimas sesiju starplaikā personas par vainīgām atzīst Ministru kabinets!

Tāču Centrālajai vēlēšanu komisijai iesniegtie projekti var būt arī daudz sarežģītāki, un es nešaubos, ka Centrālā vēlēšanu komisija spēs atrast pareizāko un Satversmei atbilstošāko risinājumu.

Valsts prezidenta kancelejas vēstule Nr. 2142
Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājam Arnim Cimdamam
2012. gada 29. augustā

PAR SADARBĪBU SATVERSMES 78. PANTA PIEMĒROŠANĀ

Valsts prezidenta kanceleja ir iepazinusies ar plašsaziņas līdzekļos izskanējušo informāciju (arī Centrālās vēlēšanu komisijas sniegto informāciju par plānoto darbību) par parakstu vākšanas pirmā posma noslēgumu likumprojektam, kas paredz Latvijas pilsonības piešķiršanu nepilsoniem.

Satversmes 78. pants citastarp paredz, ka ne mazāk kā vienai desmitai daļai vēlētāju ir tiesība iesniegt Valsts prezidentam pilnīgi izstrādātu likuma projektu, kuru prezidents nodod Saeimai. Tā kā Satversmes 78. panta piemērošanā Valsts prezidentam nav paredzēta rīcības brīvība (sk.: *Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga, 1930, 171. lpp.*) un atbilstoši Satversmes 78. panta otrajam teikumam grozījumu gadījumā automātiski notiek tautas nobalsošana, ir svarīgi, ka no Centrālās vēlēšanu komisijas saņemtais likuma “Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu” 24. panta trešajā daļā iesniegšanai paredzētais dokuments būtu pilnīgi izstrādāts.

Pasaulē pastāv dažādas sistēmas vēlētāju likumdošanas iniciatīvai. Latvijas Satversmē tās paredzētas vienīgi pilnīgi izstrādāta likumprojekta iesniegšanai (sk.: *Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga, 2004, 127. lpp.*). Atbilstoši starpkaru periodā bijušajai praksei un juridiskajai domai Centrālās vēlēšanu komisijas pienākums ir vērtēt, vai Satversmes grozījumu projekts vai likumprojekts ir pilnīgi izstrādāts (sk.: *Dišlers K. Vai Centrālajai vēlēšanu komisijai ir tiesība pārbaudīt iesniegtos likumprojektus. Jurists, 1928, Nr. 5.*)

Arī mūslaiku juridiskajās publikācijās pausts viedoklis, ka likumprojektam jābūt pilnīgi izstrādātam, jo nekvalitatīvu projektu iesniegšana nozīmētu to, ka Saeima to noraidītu vai grozītu, kas automātiski nozīmētu referendumu un iespējamu tiesību telpas deformāciju. Saskaņā ar mūsu likumiem izvērtēšanas tiesība pieder Centrālajai vēlēšanu

komisijai (sk.: *Pleps J., Pastars E. Vai tauta var Saeimā iesniegt budžeta projektu. Jurista Vārds, 2002. gada 10. septembris, Nr. 18*).

Pēc Valsts prezidenta kancelejas ieskatiem, pēc tam, kad Centrālā vēlēšanu komisija būs saņēmusi likumprojektu un līdz šim savāktos parakstus, būtu veicama iesniegtā likumprojekta juridiska pārbaude, ievērojot Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. panta ceturtajā daļā noteikto, ka valsts pārvaldei, atsevišķai iestādei vai amatpersonai, īstenojot valsts pārvaldes funkcijas, nav savu interešu. Pārbaudes ietvaros būtu vērtējama ne tikai atbilstība juridiskās tehnikas prasībām, bet arī atbilstība augstāka juridiskā spēka tiesību normām. Turklāt šāda pārbaude veicama pirms parakstu vākšanas otrā posma, lai nemaldinātu.

Ja analizējam neoficiāli pieejamo konkrēto likumprojektu par pilsonības piešķiršanu nepilsoņiem, nav noliedzamas Saeimas un tautas tiesības pārskatīt pilsoņu kopumu, tomēr vienmēr jāizvērtē šādu izmaiņu juridiski vēsturiskais konteksts. Vēršam uzmanību uz Satversmes tiesas praksē sniegto interpretāciju, kas tālāk tekstā citēta tuvu spriedumu tekstam un varētu būt noderīga projekta izvērtēšanas laikā:

1) neatkarības atgūšana pēc Latvijas okupācijas perioda deva likumdevējam iespēju noteikt Latvijas pilsoņu kopumu. Latvijas kā starptautisko tiesību subjekta kontinuitāte radīja tiesisku pamatu tam, lai noteiktai personu grupai (tagadējiem nepilsoņiem) netiktu automātiski piešķirts pilsoņa statuss. Latvijas kontinuitātes juridiskais pamats ir nostiprināts Augstākās padomes 1990. gada 4. maija Deklarācijā par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu (sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 7. marta spriedumu lietā Nr. 2004-15-0106*);

2) valstij, kas atjaunojusi neatkarību, pamatojoties uz valsts nepārtrauktības doktrīnu, ir tiesības patstāvīgi izlemt visus nepieciešamos valsts dzīves jautājumus saskaņā ar tās konstitucionālo iekārtu un tiesību normām. Apgalvot vai netieši norādīt, ka Latvijai automātiski ir kādi pienākumi, kas sakņojas padomju periodā, – tas būtu starptautisko tiesību izpratnē prettiesiskās Latvijas okupācijas un aneksijas fakta noliegums un neatbilstu *ex iniuria ius non oritur* (netiesiska rīcība tiesības nerada) principam un starptautiskajās tiesībās noteiktajam neatzīšanas pienākumam (sk. *Satversmes tiesas 2011. gada 17. februāra spriedumu lietā Nr. 2010-20-016*);

3) Latvijas valsts kontinuitāte ir mugurkauls visam Latvijas konstitucionālo tiesību organismam. Tieši tāpat uz Latvijas valsts nepārtrauktību ir balstīta visa modernās Latvijas valsts konstrukcija (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedumu lietā Nr. 2007-10-0102*);

4) Neatkarības deklarācijas pieņemšana un Satversmes 2. panta darbības atjaunošana iniciēja Latvijas neatkarības atjaunošanas procesu, pamatojoties uz nepārtrauktības doktrīnu. Savukārt līdz ar Satversmes 1. panta darbības atjaunošanu Latvijas pilsoņiem radās pašāvība uz to, ka lēmumi tiks pieņemti, ievērojot nepārtrauktības doktrīnas pamatnostādnes (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 13. maija spriedumu lietā Nr. 2009-94-01*).

Apzinoties Centrālās vēlēšanu komisijas uzdevumu atbildīgumu un nepieciešamību uz kvalitatīvu un savlaicīgu Valsts prezidenta kancelejas un Centrālās vēlēšanu komisijas sadarbību Satversmes 78. panta piemērošanā, savu iespēju robežās esam gatavi sniegt atbalstu, lai nodrošinātu abām institūcijām pieņemamu un tiesisku dokumentu noformēšanu.

Edgars Pastars,

Valsts prezidenta likumdošanas un juridiskais padomnieks

KONSTITUCIONĀLĀ IDENTITĀTE ATŠĶIR VALSTI NO VALSTS*

Dr.iur.h.c. Egils Levits
 intervijā žurnālā “Jurista Vārds”
 galvenajai redaktorei Dīnai Gailītei
 un tieslietu redaktoram Gatim Litvinam

2012. gada 17. septembrī Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija (KTK) nāca klajā ar viedokļa “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu” gala secinājumiem. Savukārt atzinuma pilnais teksts Valsts prezidenta kancelejas mājaslapā tika publicēts 28. septembrī (*skat.: www.president.lv*).

KTK atzinuma centrālais jautājums – kādi ir Latvijas valsts konstitucionālie pamati, un vai eksistē neaizskarams Satversmes kodols? Neskatoties uz to, ka Latvijas Republikas Satversmē *expressis verbis* konstitūcijas kodols nav definēts, KTK secinājusi, ka Satversmes kodols ir no Latvijas valsts dibināšanas apstākļiem un rakstura, Satversmes pieņemšanas gaitas un citiem faktoriem skaidri izsecināms. Tāpat KTK ierosinājusi Satversmes kodolu vārdiskot, paplašinot konstitūcijas preambulu.

* Pirmpublicācija – žurnālā “Jurista Vārds” Nr. 40 (739) 2012. gada 2. oktobrī

Gan par KTK secinājumiem, gan ierosinājumiem jau aizsākusies plaša diskusija, turklāt tā ievērojami pārsniegusi ierastās juridiskās vides robežas.

Jāatgādina, ka jēdziens “Satversmes kodols” Latvijas sabiedrības dienaskārtībā nonāca 2011. gada nogalē kā pretsvars ierosinājumam rikot tautas nobalsošanu par otru valsts valodu. Jautājums par valsts pamatiem ir aktuāls vēl joprojām – šobrīd kontekstā ar iniciatīvu automātiski piešķirt Latvijas Republikas pilsonību personām ar nepilsoņa statusu.

Viens no pirmajiem, vēl pirms vairākiem gadiem, gluži kā prognozējot juridisko un politisko dienaskārtību, par Satversmes kodolu un Latviju kā nacionālu valsti juristu vidē sāka diskutēt Dr.iur.h.c. Egils Levits. Viņš ir arī KTK priekšsēdētājs kopš komisijas izveidošanas 2007. gadā.

Sarunā ar “Jurista Vārdu” E. Levits dalās pārdomās gan par KTK atzinuma tapšanu un secinājumiem, gan nepieciešamajiem grozījumiem tautas nobalsošanas organizēšanas procesā, gan Satversmi kā iespējamu šķērslī Latvijas ieplūšanai federālā Eiropas valstī.

Konstitucionālā kodola meklējumos

– Par ko ir šis jaunais, 17. septembrī prezentētais Konstitucionālo tiesību komisijas atzinums?

– Šajā viedoklī tiek apskatīti valsts konstitucionālie pamati kontekstā ar Satversmes kodolu. Par to beidzamajā laikā sabiedrībā tiek daudz diskutēts. Valststiesības nevar šo jautājumu ignorēt; tām jādod izvērta atbilde.

– Vai komisijai izdevās atrast Satversmes kodolu?

– Jā, mēs atradām.

– Kas ir konstitucionālais kodols? Vai to var saukt arī par valsts kodolu?

– Konstitūcijas kodols sastāv no divām daļām: pirmkārt, tie ir konkrētās valsts pastāvēšanas nosacījumi, otrkārt, – valsts specifiskās iekārtas raksturīgie elementi. Konstitucionālais kodols ir tas, kuru iznīcinot faktiski var iznīcināt valsti.

Kādā veidā vispār var iznīcināt kādu valsti? Var iznīcināt tās teritoriju, piemēram, appludināt. Tas parasti ir visai sarežģīti. Var nogalināt visus kādas valsts iedzīvotājus. Cerams, ka to neviens netaisās darīt. Var likvidēt

valsts varu. Tomēr te gan jāatzīmē, ka tas vēl ne vienmēr nozīmē, ka valsts iet bojā. Ir ilgstošas okupācijas piemēri, tai skaitā Latvija, kad ilgu laiku pēc valsts varas likvidācijas valsts tomēr tiek atjaunota.

Taču atliek vēl viena iespēja, kā likvidēt valsti. Un tas ir – likvidēt tās konstitucionālo identitāti jeb valsts specifisko raksturu. Šis specifiskais valsts konstitucionālais raksturs parasti ir ietverts rakstītajos konstitucionālajos dokumentos, kā arī nerakstītos konstitucionālos principos.

Kodolā noteikti ietilpst mērķis un jēga, kuru dēļ valsts ir radīta. Šeit nepieciešama neliela atkāpe. Pasaulē ir nedaudzas valstis, kuras pastāv tik sen, ka nav iespējams runāt par to dibināšanu konkrētā laikā. Attiecībā uz šo valstu sākotni lieto apzīmējumu “kopš neatminamiem laikiem” (no angļu val. – *since immemorial times*), un tas šajā gadījumā ir juridisks, nevis poētisks jēdziens. Tādas, piemēram, ir Dānija, Anglija, Krievija, Francija u.c. valstis, kas eksistē tik sen, ka tām nav iespējams noteikt dibināšanas datumu.

Turpretī Latvija, līdzīgi Itālijai, Vācijai, Somijai, Igaunijai, visbeidzot nesen neatkarību ieguvušajai Kosovai un daudzām citām valstīm, ir apzināti “dibināta” valsts – ir zināms noteikts datums, kad valsts ir izveidota. Šis apstāklis savā ziņā atvieglo uzdevumu noskaidrot, kādēļ valsts ir izveidota. Latvijas gadījumā valsts dibinātāju mērķi bija skaidri, tie ir dokumentēti, un mēs tos izpētījām. Valsts dibināšanas mērķi ietilpst konstitucionālajā kodolā un ir viens no materiālās Satversmes pamatiem.

Testa jautājums pārmaiņu gadījumā ir – vai šī vēl ir Latvijas valsts? Kādas īpašības piemīt 1918. gadā dibinātajai Latvijas valstij, kas to raksturo un atšķir no citām valstīm? Atbildēs mēs varam atrast Latvijas konstitūcijas kodolu.

– Kā jūs strādājāt pie šī pētījuma? Vai komisija bija vienota, to izstrādājot?

– Nopietnas konceptuālas domstarpības nebija. Grūtības bija visas atziņas uzrakstīt, jo tās veidoja pamatīgu apjomu. Turklāt komisijas locekļi to dara *pro bono* un paralēli saviem ikdienas pamatdarbiem.

Komisijas viedoklis ir tiesībzinātnisks pētījums. Tas ir domāts kā autoru pienesums akadēmiskai diskusijai par būtisku Latvijas valststiesību jautājumu. Tas kā jebkurš tiesībzinātnisks darbs ir argumentatīvs pamatojums noteiktiem secinājumiem, kur konkrētiem argumentiem piešķirts noteikts svars un kurš balstās aksiomātiskos pamatpieņēmumos.

Katrs tos var apšaubīt un izvirzīt savus pretargumentus. Piemēram, mēs balstījāmies uz pamatpieņēmumu, ka pašnoteikšanās un demokrātija pašas par sevi ir pozitīvas vērtības, un nepamatojām tālāk, kādēļ tas tā ir, jo arī šāds pamatojums savukārt balstās aksiomātiskos pamatpieņēmumos, un tā tālāk līdz bezgalībai. Tādēļ, ja kāds neuzskata pašnoteikšanos un demokrātiju par pozitīvām vērtībām, tad, loģiski, viņam ir jānoraida arī mūsu secinājumi. Tiesībzinātniskas atziņas nekad nav absolūtas, tās vienmēr ir apšaubāmas un diskutējamas; izšķirošs ir to pārliecības spēks.

Savā atzinumā mēs metodoloģiski balstījāmies uz Eiropas (Rietumu) sabiedrības (kurai, mūsaprāt, pieder arī Latvija) vairuma pieņemtajām vērtībām un valststiesību zinātnes galvenajām metodoloģiskajām nostādņēm un atziņām.

Piemēram, mēs uzskatījām, ka ekstrēms tiesībpozitīvisms ir jau noiets etaps tiesību izpratnē, un tādēļ noraidījām argumentus, kas balstās uz šo pieeju. Saprotams, ka iesīkstējuši tiesībpozitīvistu tam nepiekritīs, un ir pilnīgi droši, ka, balstoties uz šo pieeju, mūsu secinājumi tiks kritizēti.

Paši atzinumā apkopotie argumenti nav nekāds īpašs jaunums, jo tie skar jebkuras demokrātiskas valsts pamatlīnijas. Dziļāk analizējot valsts un demokrātijas būtību, šiem jautājumiem nevar paiet garām. Daudzās citās valstīs šie jautājumi jau sen ir uzdoti un atbildes atrodamas konstitūcijas tekstā vai tiesību teorijā. Latvijas kā mazas valsts valststiesību zinātne apjoma ziņā ir neliela, un tikai šādā kontekstā šīs atziņas varētu šķist kaut kas īpaši jauns vai radikāls.

Citu pieredze

– Vai jautājums par konstitucionālo kodolu ir aktuāls un unikāls tikai Latvijai?

– Noteikti nē. Gatavojot šo atzinumu, mēs konstatējām, ka atkarībā no konstitucionālā kodola regulējuma veida valstis varētu iedalīt trīs grupās.

Pie pirmās grupas pieder valstis, kur šis konstitucionālais kodols ir *expressis verbis* ierakstīts konstitūcijā. Tās, piemēram, ir Itālija, Vācija, Francija, Portugāle, Grieķija, Igaunija un citas. Tās pamatā ir valstis, kuras savā nesenajā vēsturē ir piedzīvojušas politiskus satricinājumus un kuras tādēļ uzskatīja par nepieciešamu neaizskaramu konstitūcijas kodolu noteikt konstitūcijā tiešā tekstā.

Otrā grupa ir valstis, kur konstitucionālais kodols nav tieši atklāts konstitūcijas tekstā, bet tā izpratne ir izstrādāta tiesību zinātnē un vajadzības gadījumā šis atziņas var izmantot tiesa. Piemēram, Austrijas konstitucionālā tiesa kādā lietā *obiter dictum* jau ir norādījusi, ka tā vajadzības gadījumā varētu lemt par konstitūcijas kodolu.

Interesanti, ka tiesību teorija konstitūcijas kodolu ir apstiprinājusi ne vien Eiropā, bet arī daudzās demokrātiskās valstīs ārpus Eiropas (piemēram, Japānas tiesību teorija uzskata, ka konstitūcijas kodolā ietilpst ne vien valsts pastāvēšana un demokrātija, bet arī – izejot no Japānas specifiskās vēstures – pacifisms kā neaizskarams valsts pamatprincips).

Trešā grupa ir valstis, kuras varētu apzīmēt par “laimīgajām” valstīm, kur jautājums par valsts pamatiem un konstitucionālo kodolu vispār nekad nav īsti uzdots, jo tas vienkārši nav bijis aktuāli – 20. gadsimtā neviens šīs valstis vai to demokrātiju nav nopietni apšaubījis vai apdraudējis. Nedz šo valstu konstitūcijās, nedz tiesību zinātnē mēs tāpēc neko par neaizskaramu konstitūcijas kodolu neatrodam, jo viņi vienkārši par to nekad nav domājuši. Tās, piemēram, ir Skandināvijas valstis, Lielbritānija.

Jāsaka, ka pie šīs trešās grupas valstīm pārsteidzošā kārtā līdz šim piederēja arī Latvija. Dažādu politisku aktivitāšu rezultātā Latvijā tagad ir sākts par to domāt un diskutēt. Un valststiesību zinātnei uz to ir jādod nopietna atbilde. Kā jau es teicu, mēs Konstitucionālo tiesību komisijā esam nonākuši pie secinājuma, ka arī Latvijas Republikas Satversmē šāds neaizskarams konstitūcijas kodols pastāv.

– Cik senas ir tradīcijas definēt neaizskaramus valsts konstitucionālos pamatus?

Kā senāko no valstīm, kur definēts neaizskarams konstitūcijas kodols, var minēt Norvēģiju, kuras 1814. gada konstitūcijā ir noteikts, ka šis kon-

stītūcijas grozījumi nedrīkst būt pretrunā ar tās pamatprincipiem, tādējādi ierobežojot konstitucionālā likumdevēja rīcības brīvību.¹

Līdzīgas normas 19. gadsimtā parādījās arī vairākās citās konstitūcijās. Tā, piemēram, Francijas III republikas konstitūcijā 1884. gadā tika noteikts, ka republikāniskā valsts forma nav grozāma – tas bija saistīts ar tā brīža aktualitāti: Napoleons III bija gāzts, tomēr joprojām pastāvēja zināmi monarhistiski strāvojumi. Šis noteikums vijas cauri visām nākamajām Francijas konstitūcijām līdz pat mūsdienām – pat pieņemot formāli jaunu konstitūciju, republikāniskā valsts forma Francijā tiek uzskatīta par neaizskaramu konstitūcijas kodolu. Šeit turklāt jāpiebilst, ka republikānisma jēdziens Francijā un tās tiesību sistēmas ietekmētajās valstīs ir daudz plašāks un faktiski ir tuvs tam, ko mēs saucam par demokrātiju.

20. gadsimta sākumā valsts konstitucionālo kodolu konstitūciju teksts nostiprināja retāk. Šim periodam bija raksturīgs tiesību pozitīvisms un visai radikāla pieeja tautas suverenitātes izpratnei. Tautas suverenitātes ideja sākotnēji sakņojās absolūtisma laikmetā, kad absolūtais monarhs savu leģitimitāti guva tieši no Dieva. 18. un 19. gadsimta revolucionāro procesu rezultātā absolūtā suverēna valdnieka vietā stājās tauta, un sākotnēji arī šī no tautas izrietošā vara līdzīgi “dievišķā” valdnieka varai tika uzskatīta par absolūtu; šis uzskats atspoguļojas frāzē *vox populi vox Dei*.

Šādu izpratni atbalstīja arī Veimāras republikas 1919. gada konstitūcijas autori. Šī konstitūcija savukārt ietekmēja daudzas citas valstis, tai skaitā Latvijas Republikas Satversmi. Autoritatīvākie Veimāras konstitūcijas komentētāji – Gerhards Anšics (*Gerhard Anschütz*) un Rihards Tomā (*Richard Thoma*) – uzskatīja, ka tauta legālā ceļā drīkst darīt visu, tajā skaitā likvidēt savu valsti vai iznīcināt demokrātiju.

Tad, kad Hitlers Vācijā 1933. gadā patiešām pilnīgi legāli (!) nāca pie varas un likvidēja demokrātiju, tas bija ne vien politisks šoks, bet arī iemesls

¹ Red. piezīme: Norvēģijas konstitūcijas “mūžības klauzula” – “Article 112. [...] Such amendment must never, however, contradict the principles embodied in this Constitution, but solely relate to modifications of particular provisions which do not alter the spirit of the Constitution [...]” Sk., piem.: <http://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/>.

valststiesībniekiem pārskatīt savus līdzšinējos uzskatus. Radās doma, ka arī tauta kā suverēns tomēr ir pakļauta tiesībām.

Šis un vairāku citu valstu pieredzes rezultātā Eiropā būtiski mainījās valststiesiskā doma. Konstitūciju tekstos šis process atspoguļojās pēc Otrā pasaules kara. Vairāku valstu konstitūcijās *expressis verbis* parādījās tā dēvētās mūžības klauzulas (no vācu val. – *Ewigkeitsklausel*), kuru uzdevums ir ierobežot konstitucionālo likumdevēju, lai tas nepieņemtu galēji nesaņemtus lēmumus.

Pirmā bija Itālijas 1947. gada konstitūcija, tai sekoja Vācijas Pamatlikums 1949. gadā. Šādas klauzulas ietvertas arī vairākās to valstu konstitūcijās, kas 20. gadsimta septiņdesmitajos gados atjaunoja demokrātiju pēc diktatūras, – Spānijā, Portugālē, Grieķijā. Trešais vilnis bija deviņdesmitajos gados Centrālajā un Austrumeiropā. Piemēram, Igaunijas 1992. gada konstitūcija.

– Kādi noteikumi konstitūcijās parasti tiek pasludināti par tādiem, kas izņemti “uz mūžīgiem laikiem”?

– Apjoms un saturs dažādās valstīs atšķiras. Piemēram, Portugāles 1976. gada konstitūcijas 288. pantā par neaizskaramām noteiktas 14 dažādas jomas, sākot no lielām, kā valsts neatkarība, vienotība, politiskās brīvības, līdz tādām jau samērā specifiskām jomām kā tiesu neatkarība vai valsts un baznīcas šķirtība.

Vācijas 1949. gada Pamatlikuma 79. pants par negrozāmu pasludina valsts federālo uzbūvi un federālo valstu līdzdalību likumdošanas procesā, kā arī Pamatlikuma pantus, kuros definēta cilvēka cieņas neaizskaramība (1. pants) un valsts forma un pamatprincipi – demokrātiska un federāla republika, tiesiska valsts un sociāli atbildīga valsts (20. pants).²

Par Igaunijas konstitūcijas mūžības klauzulu uzskata tās preambulu, kurā definēti valsts mērķi (to skaitā minēta arī igauņu nācijas, valodas un

² Red. piezīme: Vācijas konstitūcijas “mūžības klauzula” – “Eine Änderung dieses Grundgesetzes, durch welche die Gliederung des Bundes in Länder, die grundsätzliche Mitwirkung der Länder bei der Gesetzgebung oder die in den Artikeln 1 und 20 niedergelegten Grundsätze berührt werden, ist unzulässig.” (Art. 79 Abs. 3 Grundgesetz).

kultūras saglabāšana), kā arī 1. panta otro daļu, kas nosaka, ka Igaunijas neatkarība un suverenitāte ir mūžīga un no tās nevar atteikties.³

Šeit es uzreiz gribētu piebilst, ka mūžības klauzulai, ja tāda tiktu iestrādāta Latvijas Republikas Satversmē, nevajadzētu šo konstitūcijas kodolu definēt pārāk plaši, lai pārmērīgi neierobežotu konstitucionālo likumdevēju.

Konstitūcijas kodols attiecas tikai uz ekstrēmjiem gadījumiem, kas nopietni apdraud valsts eksistenci, tās raksturu, tās valsts iekārtas pašus pamatus. Konstitūcijai jāpaliek pietiekami elastīgai, taču vienlaikus tai ir arī savas robežas.

Es jau iepriekš minēju testa jautājumu, kas mums jāuzdod: “Vai šī vēl ir Latvijas valsts?”. Nosacījumi, ar kuriem mēs varam saglabāt Latvijas valsti, kas dibināta 1918. gadā, arī ir tie, kas būtu jāiekļauj Latvijas konstitūcijas mūžības klauzulā.

Turklāt jautājumu par identitāti nedrīkst uztvert vienkāršoti, statiski. Identitāte laika gaitā attīstīsies, nākot klāt arvien jauniem uzslāņojumiem. Piemēram, visvecākā šodien spēkā esošā konstitūcija ir ASV konstitūcija, kas jau 225 gadus nosaka ASV konstitucionālo identitāti. Lai arī reālā dzīve šodien ir pilnīgi citāda nekā toreiz, kad konstitūcija tika pieņemta, no šīs konstitūcijas būtības izriet, ka 1787. gada ASV un mūsdienu ASV savā “kodolā” tomēr ir viena un tā pati valsts.

Tāpat, ja mēs runājam par 1918. gada Latviju un tās joprojām pārstāvošo konstitucionālo identitāti (atšķirībā no koncepcijas, ka Latvija 1990./1991. gadā tika dibināta no jauna), no tā nedrīkst izdarīt primitīvo

³ Red. piezīme: Igaunijas konstitūcijas preambula – “With unwavering faith and a steadfast will to strengthen and develop the state, which is established on the inextinguishable right of the people of Estonia to national self-determination and which was proclaimed on 24 February 1918, which is founded on liberty, justice and law, which shall protect internal and external peace, and is a pledge to present and future generations for their social progress and welfare, which shall guarantee the preservation of the Estonian nation, language and culture through the ages, the people of Estonia, on the basis of § 1 of the Constitution which entered into force in 1938, and by a referendum held on 28 June 1992, dopted the following Constitution.” Igaunijas konstitūcijas 1. panta 2. daļa: “The independence and sovereignty of Estonia are timeless and inalienable.” Sk., piem.: <http://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/index.html>.

secinājumu, ka tas nozīmētu sastingumu vai atgriešanos 1918. gadā. Tas nozīmē, ka 1918. gadā, Latviju dibinot, tās pamatā ir ielikti daži noteikumi, kas ir spēkā joprojām un nosaka, ka mūsdienu Latvija savā “kodolā” ir tā pati Latvija, ko latviešu nācija dibināja 1918. gadā.

Vai šī vēl ir tā pati Latvijas valsts

– Kas, jūsuprāt, ir lietas, kas nodrošina, ka “šī ir vēl tā pati Latvijas valsts”?

– Pirmkārt, tās ir Satversmes 3. pantā minētās četras latviešu zemes (Vidzeme, Latgale, Kurzeme, Zemgale), t.i., tā *teritorija*, kuru vēsturiski apdzīvojuši latvieši un kuru latviešu nācija uzskata par savu.

Otrs valsts elements ir Satversmes preambulā un 2. pantā minētā *Latvijas tauta*. Latvijas tauta nav nejauša ļaužu grupa, ka noteiktā brīdī atradās vai atrodas noteiktā vietā. Tā nav arī identiska ar pilsoņu loku. Latvijas tauta ir vēsturiska, politiski juridiska vienība, kuras centrā atrodas latviešu nācija. Tieši latviešu nācija, kas vēsturiski dzīvo Latvijas teritorijā, 20. gadsimta sākumā izveidoja savu valstsgribu. Sākumā tā bija diezgan pieticīga un kautrīga vēlme pēc autonomijas Krievijas impērijas sastāvā. Tomēr pakāpeniski latviešos nobrieda doma, ka viņi vairs nevēlas būt tikai mazākumtautība Krievijas provincē, bet ir gatavi pašnoteikties un kā valstsnācija veidot savu neatkarīgu valsti. Tātad Latvija ir latviešu nācijas “projekts”.

Protams, latviešiem pakāpeniski pievienojās arī šeit dzīvojošās mazākumtautības, un, sākot ar 1920. gada Deklarāciju par Latvijas valsti, kas ir šodien spēkā esošās Satversmes priekšgājēja, Latvijas valsts “nesēja” jēdziens tika paplašināts – tika izveidots Latvijas tautas jēdziens. Tajā blakus latviešu nācijai ar pilsonības saikni Latvijas valstij tika piesaistītas arī mazākumtautības.

Tādējādi var secināt, ka Latvijas tautas locekļus ar Latvijas valsti var saistīt divējādas saiknes: jebkuram latvietim Latvija ir “sava” valsts, jo viņu ar to saista nacionāli kulturālā saikne, turklāt gandrīz visiem klāt vēl nāk juridiskā saikne – pilsonība. Savukārt vēsturisko mazākumtautību piederīgos (un citus cittautiešus) ar Latvijas valsti saista juridiskā pilsonības saikne.

Piemēram, kādam Latvijas pilsonim, pēc tautības lietuvietim, Latvija ir viņa pilsonības valsts, bet nacionāli kulturāli tā nav viņa valsts, tāpat kā

latvietim, kurš ir Zviedrijas pilsonis, Zviedrija ir viņa pilsonības valsts, bet nacionāli kulturāli viņa valsts ir nevis Zviedrija, bet gan Latvija.

Tā ir normāla situācija, jo katrai nacionālai valstij ir sava specifiska nacionālā identitāte (valsts valoda, dominējošā kultūra, sociālā atmiņa u.c. faktori), kuru lielā mērā nosaka attiecīgā valstsnācija. Mūsdienų Eiropas valstīs tomēr cilvēki, kas nepieder pie valstsnācijas, ilgstoši dzīvojot attiecīgajā valstī, it sevišķi, ja viņi ir kļuvuši šīs valsts pilsoņi, arī nacionāli kulturāli vairāk vai mazāk iekļaujas valstsnācijā, parasti vēl paturot arī savu sākotnējo pašidentifikāciju. Šo iekļaušanos veicina valsts integrācijas politika. Izolētība no valstsnācijas savā nacionālajā “aizgaldā” tiek vērtēta negatīvi, jo tas veicina tautas sašķeltību un līdz ar to vājina demokrātiju.

No tā mēs varam izsecināt vēl vienu būtisku valsts konstitucionālās identitātes elementu, kas papildina trīs klasiskos elementus (teritorija, tauta, vara), – Latvijas specifisko *nacionāli kulturālo raksturu*. Šis elements tomēr atrodas ļoti ciešā saistībā ar valsts elementu “tauta” un var arī tikt skatīts kopā ar to.

Un, protams, valsts elements, bez kura valsts nevar pastāvēt un kurš ir ne mazāk svarīgs par iepriekš nosauktajiem, ir *suverēna valsts vara*.

Ja kāds no šiem elementiem – teritorija, tauta, valsts vara, specifiskais nacionāli kulturālais raksturs – tiek likvidēts, tāda gadījumā pazūd arī šī Latvijas valsts.

Latvijas valsts iekārtas raksturs

– Satversmes 1. pants nosaka, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. Vai no šīs normas arī izriet kādi specifiski principi, kas būtu uzskatāmi par Satversmes kodolu?

– No šīs normas izriet noteikti saturiski Latvijas valsts iekārtas virsprincipi. Kā jau teicu, valsts specifiskā iekārta līdzās valsts pastāvēšanas nosacījumiem (tauta, teritorija, valsts vara un nacionāli kulturālais raksturs), mūsaprāt, ietilpst valsts konstitucionālajā kodolā.

Satversmes 1. pants nosaka, ka Latvija ir “demokrātiska republika”. Tomēr vārdi “demokrātiska republika” ir jāpiepilda ar noteiktu saturu. Piemēram, Ziemeļkorejas nosaukumā – Korejas Tautas Demokrātiskā Republika – ir ietverta gan “tauta”, gan “demokrātiskā”, gan “republika”. Arī Kongo nosaukumā ir “demokrātiskā republika”. Diezin vai būs daudz

tādu, kas, no Rietumu tradīcijām raugoties, uzskatīs, ka vara šajās valstīs pieder tautai un ka tās ir demokrātiskas republikas.

Tātad ir nepieciešami noteikti kritēriji, pēc kuriem izvērtēt, vai valsts tiešām ir demokrātiska. Šos kritērijus nevar uzstādīt patvaļīgi, izdomāt pats. Latvija kopš dibināšanas pieder Rietumeiropas tiesību tradīcijai, tādēļ Latvijas Satversme paredz Latvijā tieši Rietumeiropas tipa demokrātiju, nevis kāda cita veida “demokrātiju”.

Atcerēsimies arī, ka astoņdesmito gadu beigās PSRS tika runāts par “sociālistisko demokrātiju”. Pat, ja kaut kas tāds būtu iespējams, šāda demokrātija tomēr nebūtu atbilstoša Latvijas Satversmē ietvertajai demokrātijas izpratnei.

Rietumu tradīcijā demokrātijas kritēriji ir vēsturiski izveidojušies, un tieši ar šo mērķu mums ir jāmēra Latvijas valsts iekārta. Turklāt šie kritēriji pieļauj plašas variācijas, kuru ietvaros katra pie šī tipa demokrātijām piederоша valsts veido savu nacionālo demokrātijas modeli.

Arī Latvijā šī tipa ietvaros pastāv savs specifisks Latvijas demokrātijas modelis. To veido četri virsprincipi. Šāda principu sistēma ļauj labāk atklāt un analizēt valsts iekārtas struktūru un raksturu.

Pirmais virsprincips ir *demokrātija šaurākā nozīmē*, tas nozīmē, ka tauta pakļauj savai gribai valsti. No tā izriet brīvas vēlēšanas, valdības atbildība parlamenta priekšā, valsts iestāžu padotība valdībai un citi elementi, kas nodrošina demokrātiskās leģitimitātes ķēdi – no tautas līdz valsts varas lēmumiem.

Šeit svarīgi atzīmēt, ka arī demokrātijas jēdziens kopš Satversmes pieņemšanas brīža ir attīstījies tālāk. Piemēram, mūsdienās demokrātija aptver arī to jomu, kurā veidojas tautas griba, resp., tautas tiesības brīvi veidot savu gribu. Latvijā šādu situāciju analizēja Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2006. gada 3. novembra spriedumā vēlēšanu lietā, kur tieši teikts, ka brīvu vēlēšanu princips ietver arī apstākļus, kas nodrošina tautas tiesības un iespējas brīvi veidot savu gribu.

Otrais virsprincips ir *tiesiskas valsts virsprincipis*. Tas nozīmē tiesību virsvadību, tātad valsts lēmumu pakļautību tiesību ietvaram. Tiesiskas valsts virsprincips zināmā mērā ierobežo demokrātijas virsprincipu, jo arī demokrātiskais vairākums nevar rīkoties pretrunā ar tiesībām. Šis apstāklis ir svarīgs tieši saistībā ar Satversmes kodolu, kurš iespējams tikai tiesiskā valstī.

Trešais virsprincips, kas Latvijā ir samērā maz apzināts, ir *sociāli atbildīgas valsts virsprincips*. Šeit arī jāatzīmē, ka Rietumu tipa demokrātijās sociāli atbildīgas valsts princips darbojas tikai daļā valstu – galvenokārt Eiropā. Latvija, kā to apstiprina arī Satversmes tiesas judikatūra, tomēr vairāk balstās uz Eiropas valstu tradīcijām, uzskatot, ka vismaz kaut kāds absolūtais minimums sociālās drošības jomā valstij ir jānodrošina.

Ceturtais virsprincips, kas izriet no demokrātijas jēdziena Latvijā, ir *nacionālas valsts virsprincips*. Tas, ka Latviju ir dibinājuši latviešu nācija, ir statisks moments. Savukārt dinamiskais moments, kas no šī fakta izriet, izpaužas valsts pienākumos iedzīvināt šo virsprincipu praksē – aizsargāt un attīstīt latviešu valodu un kultūru, tai skaitā nodrošināt latviešu valodai vienīgās valsts valodas statusu, mācīt šo valodu skolās, atbalstīt dažādas nacionālās kultūras nozares utt.

Visi četri minētie virsprincipi veido specifisko Latvijas valsts demokrātiskās iekārtas modeli. Paši būtiskākie šo Latvijas valsts demokrātiskās iekārtas virsprincipu elementi ietilpst Satversmes kodolā.

– Tātad centieni mainīt kādu no šiem Latvijas valsts vai iekārtas elementiem ir mēģinājums iznīcināt valsti vai valsts iekārtu?

– Jā, ja šie centieni skar kādu šo elementu daļu, kura “iesniedzas” Satversmes kodolā.

Piemēram, pie tiesiskas valsts virsprincipa pieder arī cilvēktiesību ievērošana. Tomēr Satversmes kodolā, kurš, kā jau minēju, interpretējams šauri, ietilpst ne visas cilvēktiesības un ne pilnā apjomā. Piemēram, konstitucionālais likumdevējs principā būtu tiesīgs svītrot no Satversmes 90. pantu, kas nosaka, ka ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības (lai gan tas, protams, būtu ļoti slikti). Šīs cilvēktiesības nav tik būtiskas, lai varētu teikt, ka bez tām demokrātiska valsts nevar pastāvēt. Tādēļ tās neietilpst Satversmes kodolā. Turpretim svītrot 91. pantu, kas nosaka, ka visi cilvēki likuma un tiesas priekšā ir vienlīdzīgi, vai citādā veidā aizskart šī panta būtību konstitucionālais likumdevējs nebūtu tiesīgs, jo tas jau pieder pie Rietumu tipa demokrātiskas valsts konstitūcijas kodola.

Jāuzsver, ka Satversmes kodola apjomu abstrakti iespējams iezīmēt tikai ļoti vispārīgos vilcienos, jo tas lielā mērā atkarīgs no potenciālā aizskarama konkrētajiem apstākļiem. Tādēļ galavārdu te var teikt tikai Satversmes tiesa.

Starp citu, uz jautājumu par valsts kodola aizskaršanu jau vienreiz netieši ir atbildējis Latvijas Senāts – 1924. gadā Andrieva Niedras valsts nodevības lietā. Niedra šajā tiesas procesā centās aizstāvēties ar argumentu, ka 1919. gadā, kad viņš kopā ar muižniecību centās pretdarboties Latvijas Tautas padomei un tās izveidotajai Pagaidu valdībai, tādās Latvijas valsts nemaz nebija un ka viņam bija tiesības censties nodibināt savu valsti un valdību. Senāts šādu argumentu noraidīja, uzskatīdams, ka Latvijas valsts bija jau nodibināta ar 1918. gada 18. novembra proklamēšanas aktu un ar to ir tikusi izslēgta iespēja pēc tam šeit dibināt citas valstis, citas valsts iekārtas vai izveidot citas valdības. Šīs valststiesiskās konsekvences nav ierobežotas laikā, un tās jāievēro arī mūsdienās.

– Bet revolūcijas gadījumā?

– Revolūciju nevar izslēgt ar tiesiskiem līdzekļiem. Ja kāda tautas daļa ir neapmierināta ar valsts iekārtu, tā var sacelties, un rezultāts tādā gadījumā ir atkarīgs no spēku samēra: ja revolūcija uzvar, tad tiek dibināta jauna valsts vai izveidota jauna valsts iekārta. Savukārt, ja revolūcija tiek apspiesta, tās vadītājus tiesā kā valsts nodevējus, jo, protams, valsts institūciju pienākums ir pretoties valsts graušanai.

Ar konstitūciju nav iespējams apturēt revolūciju, bet ar konstitūciju ir iespējams – un tas vispār ir viens no konstitūcijas pamatuzdevumiem – nepieļaut valsts vai valsts iekārtas likvidāciju *legālā* ceļā. Tāpēc mēs šeit runājam tikai par *legāliem* līdzekļiem. Ar tādiem nedrīkst tikt mainīts valsts kodols, jo tas būtu pretrunā ar pašu valsts pastāvēšanas jēgu.

Argumenti un pretargumenti

– **Vai jūs komisijā apskatījāt arī pretargumentus, ar kuriem varētu apšaubīt konstitucionālā kodola esamību?**

– Jā, protams, mēs to darījām un atradām četrus galvenos dažāda “smaguma” pretargumentus.

Pirmkārt, kāds varētu apgalvot – ja Satversmē *expressis verbis* nav ierakstīts negrozāms kodols, tad tāda tur nemaz nav. Tas ir ļoti vienkāršs arguments, kas sakņojas tiesību pozitīvismā, kam jau sen vajadzētu būt pārvarētam – arī Latvijā. Starp citu, ja mēs piekristu šim argumentam, tad mums būtu arī jānoliedz, ka Latvija ir tiesiska valsts, jo arī par tiesisku valsti Satversmē nekas nav minēts.

Otrs arguments, faktiski līdzīgs iepriekšējam, arī ir ļoti formāls. Proti, ka Augstākā padome, 1990. gada 4. maijā pieņemot Neatkarības deklarāciju un tajā uzskaitot PSRS izdarītos noziegumus Latvijā, citastarp minēja arī to, ka Latvija Padomju Savienībai ir pievienota bez atbilstošas tautas nobalsošanas. Tātad Augstākā padome it kā ar to esot atzinusi, ka gadījumā, ja šāds referendums būtu ticis sarīkots, Latvijas pievienošana PSRS saskaņā ar Satversmi būtu bijusi iespējama.

Arī šo apgalvojumu var samērā viegli apgāzt. Jāņem vērā, ka Latvijas valststiesību attīstība padomju okupācijas apstākļos bija apstājusies un faktiski palikusi 20. gadsimta trīsdesmito gadu stāvoklī. Tas savukārt, kā jau iepriekš norādīju, bija laiks, kad tiesību zinātnē valdīja tiesību pozitīvisms. Pēc kara Rietumeiropā no šīs novecojušās koncepcijas atsacījās, un tas tagad, pēc neatkarības atgūšanas, pakāpeniski ir noticis arī Latvijā.

Taču 1990. gadā tā vēl nebija, un Augstākās padomes deputāti, protams, nebija moderno valststiesību speciālisti. Viņi vienkārši paņēma Latvijas Republikas Satversmi un izlasīja tur normas par tautas nobalsošanu, un ierakstīja tās deklarācijā. No tā nekādā gadījumā nevar izdarīt secinājumu, ka šis Neatkarības deklarācijā ietvertais vērtējums būtu pamatots ar izsvērtiem argumentiem. Deklarācijā teiktais netraucē šo jautājumu analizēt pēc būtības.

Taču ir vēl divi nopietnāki pretargumenti konstitucionālā kodola teorijai. Abi pamatojas *tiesību filozofijā*.

Vienu no šiem argumentiem 18. gadsimta nogalē izvirzīja viens no Amerikas tēviem dibinātājiem, Neatkarības deklarācijas autors un vēlākais ASV prezidents Tomass Džefersons (*Thomas Jefferson*). Viņš noraidīja vēsturiskās kontinuitātes ideju, jo uzskatīja, ka tad mirušie valdītu pār dzīvajiem. Vienu paaudzi attiecībā pret otru viņš uzskatīja par divām dažādām, neatkarīgām nācijām. Starp citu, viņš par to diskutēja interesantā kontekstā – kredītu ņemšanas sakarā. Džefersons bija pret valsts aizņēmumiem un uzskatīja, ka jebkurš parāds ir jāspēj atdot 19 gadu laikā, jo paaudzes mainās ik pēc 19 gadiem, un nākamajai paaudzei nav jāatbild par iepriekš uzkrātajiem parādiem.

Pretargumenti Džefersona uzskatiem ir vairāki. Pirmkārt, paaudzes nenomainās ik pēc noteikta laika, tās mainās nepārtraukti.

Otrkārt, mūsdienās ir attīstīts paaudžu solidaritātes un atbildības princips. Tas nozīmē, ka neviena paaudze nepiedzimst tukšā vietā, bet apstākļos, kādus tai ir nodrošinājusi iepriekšējā paaudze.

Atbildības princips izslēdz lēmumus, kas tiek pieņemti pēc principa “pēc mums kaut vai ūdens plūdi”. Proti, šā brīža paaudzēm ir atbildība pēcteču priekšā. To var attiecināt ne vien uz lēmumiem par vides aizsardzību (atbildība par nākamo paaudžu dzīves vidi) vai uz lēmumiem par pensiju sistēmu, kuras uzturēšanā iesaistītas vairākas paaudzes. Vēl jo vairāk paaudžu atbildības princips attiecas uz lēmumiem par valsts un tās demokrātiskās valsts iekārtas pastāvēšanu, kas nodrošina tautai iespēju vispār pieņemt jebkādus lēmumus. Ja šā brīža Latvijas pilsoņi izformētu Latvijas tautu un likvidētu Latvijas valsti, viņi līdz ar to laupītu pašnoteikšanās tiesības ne vien sev, bet arī saviem bērniem un visām nākamajām paaudzēm, kas aiz tiem sekos. Tādēļ šā brīža paaudze nākamo paaudžu dēļ nedrīkst pieļaut, ka tiek likvidēta valsts vai valsts demokrātiskā iekārta. Starp citu, paaudžu atbildība ir ne tikai moderns tiesību princips, bet arī sens teoloģisks princips.

Otrais tiesībfilozofiskais neaizskarama konstitūcijas kodola pretargumenti ir principiālais jautājums – vai suverēns vispār var sevi pats saistīt? Vai tad tādā gadījumā, ja suverēns ir saistīts, tas vispār vairs ir suverēns?

Šo argumentu var atspēkot ar tiesiskuma principu. Tas nozīmē: ja mēs akceptējam tiesisku valsti, suverēna acumirkīgā griba mums ir jāmēra ar saprātīgiem argumentiem. Suverēna gribai mūsdienās vairs nav dievišķas leģitimitācijas. Tā nav jāattaisno tikai tāpēc vien, ka tā ir suverēna griba. Suverēna gribai jābūt racionāli pamatotai.

Atrast argumentus suverēna gribai pašlikvidēties diez vai ir iespējams. Individuāls cilvēks, iespējams, var attaisnot savu pašnāvību gadījumos, kad dzīves situācija ir kļuvusi pārāk neizturama. Nācījas gadījumā valsts pašlikvidācija nozīmētu atņemt sev turpmāk iespēju lemt pašai par sevi. Tādēļ attiecībā uz tautu kā suverēnu ir grūti iedomāties situāciju, kurā tautas kā lemtspējīga subjekta izformēšanu varētu racionāli attaisnot.

Bez tam šajā gadījumā vairākums, kas nolēmis pašlikvidēties, nebūtu tiesīgs lemt pār mazākumu, kas ir nolēmis turpināt savu eksistenci. Tīri teorētiski tādēļ šajā gadījumā būtu nepieciešams visu tautas locekļu vienbalsīgs lēmums.

– Viens no argumentiem, ar ko tiek pamatota nepieciešamība mainīt Latvijas valsts identitāti, ir tas, ka okupācijas iespaidā – emigrācijas, represiju un imigrācijas rezultātā – Latvijas tauta ir ļoti mainījusies. Šobrīd latviešu ir tikai nedaudz vairāk par pusi no Latvijas iedzīvotājiem. Vai šādos apstākļos mēs joprojām varam Latviju saukt par nacionālu valsti, ja valstsnācija ir gandrīz vienādā skaitā ar minoritātēm?

– Latvieši šobrīd veido 62 % Latvijas iedzīvotāju, un šis īpatsvars pieaug. Taču valststiesiski proporcijām starp valstsnāciju un mazākumtautībām nav nozīmes. Tas nav matemātikas jautājums. Tas ir valsts nacionāli kulturālā rakstura jautājums. Latvija ir radīta kā nacionāla valsts, šajā ziņā tā ir līdzīga vairumam Eiropas valstu. Cittautiešiem ir pienākums integrēties.

Protams, ja situācija radikāli mainīsies un latvieši Latvijas tautā kļūs tikai par tādu folkloristisku piedevu, par kādu šobrīd ir kļuvuši lībieši, tādā gadījumā latviešu nācijas valstsgriba uzturēt savu Latvijas valsti noteikti izsīks un varbūt pat izbeigsies.

Taču modernas nācijas brīvprātīga atteikšanās demokrātiskā ceļā no savas valsts 20. gadsimta pasaules vēsturē man nav zināma. Līdz šim valstis ir gājušas bojā tikai vardarbīgā ceļā. Protams, teorētiski daudz kas ir iespējams. Tad, kad neviens vairs neuzskatīs sevi par latvieti un vairs negribēs savu valsti, tad arī valststiesiski tiešām varēs konstatēt, ka Latvija ir zaudējusi savu identitāti latviešu nācijas valstsgribas trūkuma dēļ. Jebkas, kas tādā gadījumā tiks izveidots, vairs nebūs 1918. gadā dibinātā Latvija, tas būs kaut kas cits – cita valsts. Taču vismaz pagaidām un, šķiet, arī pārskatāmā nākotnē šāda situācija nav saskatāma.

Likumīgā ceļā negrozāmi pamati

– Tas nozīmē, ka mierīgā ceļā Latvijas valsts konstitucionālo pamatu grozīšana nav iespējama?

– Valsts pamatus nevar grozīt likumīgā ceļā. Neviena valsts savā konstitūcijā neparedz likvidācijas iespējas un mehānismus, jo valsts principā ir beztermiņa “projekts”. Arī Latvija šajā ziņā nav izņēmums.

– Vai, pamatojoties uz jauno KTK atzinumu, būtu jāizstrādā likumu grozījumi?

Komisijas priekšlikums ir izstrādāt izvērstāku Satversmes preambulu, lai padarītu redzamākus Latvijas valsts mērķus, uzdevumus, darbības pamatprincipus, jo acīmredzot daudziem tie nav tik skaidri, kā tas demokrātiskas valsts pilsoņiem būtu jābūt.

– Komisija atzinumā ir piedāvājusi konkrētu preambulas redakciju?

– Nē, tika piedāvāta tikai šāda ideja – kā viena no iespējām. Tas nav jādara steidzīgi. Šādas preambulas tekstam ir jānobriest. Manuprāt, tajā nav jābūt atspoguļotam tikai Satversmes kodolam, bet arī citām valsts vērtībām, piemēram, Latvijas integrācijai Eiropas Savienībā, valsts vēstures momentiem.

Es pat domāju, ka lielāku pienesumu dos tieši diskusija par preambulas tekstu nekā pati tās iekļaušana Satversmē.

– No jūsu uzstādījuma izriet, ka pat gadījumā, ja februāra referendumā tauta būtu nobalsojusi par otras valsts valodas ieviešanu Latvijā, šis likumprojekts nevarētu stāties spēkā, jo būtu pretrunā ar nacionālas valsts principu, būtu antikonstitucionāls. Kurš to varētu konstatēt?

– Tas, bez šaubām, būtu jāizšķir Satversmes tiesai.

Starp citu, viens papildu arguments par labu tam, ka latviešu valoda pieder pie Satversmes kodola, ir atrodams tajā pašā nedaudz apsmaidītājā Satversmes 18. pantā, kur atrodams Saeimas deputāta zvēresta teksts. Tur ir teikts, ka deputāta pienākums ir stiprināt latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu. Tātad neviens Saeimas deputāts nedrīkst uzsākt pat diskusiju par citas valsts valodas ieviešanu. Šis jautājums tādējādi vispār ir izņemts no Saeimas politiskās dienaskārtības un tādējādi vismaz parlamentārā ceļā saskaņā ar Satversmi faktiski ir negrozāms.

– Tagad, kad pilsoņu kopums tomēr noraidīja otru valsts valodu Latvijā, vai var teikt, ka tauta vēlreiz ir apstiprinājusi savas valsts nacionālo identitāti?

– Jā, noteikti, šim referendumam ir paliekoša valststiesiska nozīme. Līdzīgi kā Satversmes tiesa to ir apstiprinājusi attiecībā uz Saeimu, arī tauta šai gadījumā ir darbojusies kā “negatīvais” likumdevējs. Tā vēlreiz ir apstiprinājusi savu gribu uzturēt savu nacionālu valsti.

Konstitucionalitātes priekškontrolle

– Jūs ierosināt noteikt, ka arī Valsts prezidents nevar nodot tautas nobalsošanai likumprojektu, par kura atbilstību Satversmei pastāv šaubas?

– Jā, Valsts prezidenta funkcija nav tikai tehniska. Valsts prezidentam kā valsts institūcijai ir pienākums stiprināt un nekādā gadījumā negraut Latvijas valsti. Uzticība valsts konstitūcijai pilsoņiem ir tiesība, turpretī valsts institūcijām tā ir ne tikai tiesība, bet pienākums.

KTK atzinumā mēs atkārtoti⁴ aicinām paredzēt Valsts prezidentam iespēju pirms likuma vai Satversmes grozījuma izsludināšanas vērsties Satversmes tiesā un noskaidrot, vai pieņemtais, bet vēl neizsludinātais likums atbilst Satversmei. Tas stiprinātu Valsts prezidenta kā Satversmes sarga funkciju.

– Šobrīd politiķi diskutē par referendumu rīkošanas kārtības grozījumiem. Vairākums vēlas būtiski pacelt sliekšni, kas nepieciešams tautas nobalsošanas sarīkošanai. Kādas ir jūsu domas?

– Tas, ka referendumu šobrīd ir viegli ierosināt un tas ir dārgs process, nedrīkst būt problēma. Demokrātijas izmaksu jautājums kā arguments nav pieļaujams. Arī parlamenta vēlēšanas kaut ko maksā. Taupības nolūkos mēs tāpēc tās neatcelsim.

Arī arguments, ka tauta ar referendumiem tiek traucēta, nav būtisks. Mūs ik soli kaut kas ikdienā traucē, piemēram, kaut vai reklāma pastkastītē.

Kā jau teicu, īstais jautājums ir: vai var rīkot referendumu par likumprojektu, kuru pēc tam nevar īstenot, jo tas ir pretrunā Satversmei (vai par Satversmes grozījumu projektu, kurš ir pretrunā ar Satversmes kodolu). Šādi referendumi demokrātiskā valstī nebūtu akceptējami. Optimālais risinājums, manuprāt, būtu, ka pamatotu šaubu gadījumā pirms nobalsošanas rīkošanas par to lemtu Satversmes tiesa. Tur nepieciešamas likumu izmaiņas.

Tiešajai demokrātijai ir savi plusi un mīnusi. Mīnusi nav mazi, tomēr Latvijas apstākļos, kad uzticība tautas pārstāvjiem ir ļoti zema, tiešā demokrātija ir līdzsvarojošā alternatīva.

⁴ Red. piezīme: pirmo reizi KTK šādu secinājumu pauda viedoklī “Par valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros” 2011. gada 10. maijā.

Satversme un Eiropas Savienība

– Vai nesenie Eiropas Savienības vadošo amatpersonu izteikumi par Eiropas federācijas izveidi ir savienojami ar Latvijas Republikas Satversmi?

– Jēdziens “federācija” šajā kontekstā netika lietots juridiskā izpratnē, ar to tika iezīmēta perspektīva, ka nākotnē, lai Eiropa varētu pārvarēt krīzes un būt nopietns spēlētājs globalizētajā pasaulē, varētu būt nepieciešama vēl tālāka dalībvalstu integrācija Eiropas Savienībā, taču tas vēl automātiski nenozīmē atteikšanos no sava valstiskuma.

No Satversmes viedokļa Latvija nepārprotami ir dibināta kā suverēna, nacionāla valsts. Latvijas ieplūšana federatīvā Eiropas valstī (klasiskā izpratnē) saskaņā ar šo Satversmi nav iespējama. Taču tas neizslēdz tālāku Eiropas integrāciju saskaņā ar modeļiem, kas nodrošina dalībvalstu nacionālā valstiskuma tālākpastāvēšanu.

Sarp citu, arī Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa savā nesenaajā spriedumā⁵ atkārtoti uzsvērusi, ka Vācija ir suverēna valsts un nevar kļūt par Eiropas federācijas provinci.

Latvijas demokrātija

– **Uz cik jūs novērtētu Latvijas demokrātiju 10 ballu sistēmā?**

– Latvijas institucionālajai sistēmai piešķirtu astoņi, savukārt pilsoņu iesaistībai un atbildībai – tikai trīs. Demokrātija ne tikai dod iespēju, bet arī sagaida pilsoņu atbildīgu līdzdalību valsts pārvaldīšanā. Latvijā pilsoņi nepietiekami atbildīgi pilda savus pienākumus.

– **Politologs Ivars Ījabs rakstīja, ka mēs dzīvojam labākajā Latvijā, kāda vien līdz šim ir bijusi. Vai varat tam piekrist?**

– Jā. Neraugoties uz plašo nabadzības izplatību, materiālais dzīves līmenis Latvijā kopumā šodien varētu būt augstāks nekā jebkad iepriekš. Arī ārējās drošības, demokrātijas un politiskās stabilitātes ziņā Latvija nekad nav bijusi tik droša un stabila kā šodien.

⁵ Red. piezīme: VFR Federālās konstitucionālās tiesas “eirospridumu” detalizēti sk. – BVerfG, Urt. v. 12.09.2012. – 2 BvR 1390/12, Tz. 148 ff. Spriedums pieejams: http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20120912_2bvr139012.html.

Principā Latvijai ir labas perspektīvas, ja vien paši pratīsim tās izmantot.

Tas dažkārt tomēr šķiet problemātiski. Pie demokrātijas pieder noteikta veida domāšana un pasaules redzējums. It īpaši, ja palasa interneta komentārus, kuros atsedzas cilvēku patiesās domas, par to rodas šaubas. Ar tur redzamo pasaules skatījumu nevar uzturēt modernu demokrātisku valsti (ja vien valsts politiskā elite to nedara pretrunā tautas vairākuma uzskatiem). Centrālais Latvijas nākotnes jautājums tādēļ ir pilsoņu demokrātiska, pilsoniska izglītība.

18.novembra dienā

18.novembra dienā

patlabu var būt pavisam sāpīga, ievainojums un diskomforts, sāpīgums, pietūkums, vājināšanās un citi simptomi. Tādējādi katrs, kas ir pieredzējis šādus simptomus, ir jādomā par to, vai šie simptomi nav sūdzības par kādu nopietnu slimību, kas ir jānovērt un ārstē. Tāpat jāņem vērā, ka šādas sāpju, pietūkuma un vājināšanās simptomi ir raksturīgi arī dažām slimībām, kas ir jāatpazīn un ārstē.

Ja sāpju, pietūkuma un vājināšanās simptomi ir saistīti ar kādu nopietnu slimību, tad ārstēšana jānodrošina ātri, jo šādas slimības ir jāārstē, lai novērstu nopietnus komplikāciju riskus.

Tādējādi, ja sāpju, pietūkuma un vājināšanās simptomi ir saistīti ar kādu nopietnu slimību, tad ārstēšana jānodrošina ātri, jo šādas slimības ir jāārstē, lai novērstu nopietnus komplikāciju riskus.

Ja sāpju, pietūkuma un vājināšanās simptomi ir saistīti ar kādu nopietnu slimību, tad ārstēšana jānodrošina ātri, jo šādas slimības ir jāārstē, lai novērstu nopietnus komplikāciju riskus.

Ja sāpju, pietūkuma un vājināšanās simptomi ir saistīti ar kādu nopietnu slimību, tad ārstēšana jānodrošina ātri, jo šādas slimības ir jāārstē, lai novērstu nopietnus komplikāciju riskus.

Ja sāpju, pietūkuma un vājināšanās simptomi ir saistīti ar kādu nopietnu slimību, tad ārstēšana jānodrošina ātri, jo šādas slimības ir jāārstē, lai novērstu nopietnus komplikāciju riskus.

Ja sāpju, pietūkuma un vājināšanās simptomi ir saistīti ar kādu nopietnu slimību, tad ārstēšana jānodrošina ātri, jo šādas slimības ir jāārstē, lai novērstu nopietnus komplikāciju riskus.

Ja sāpju, pietūkuma un vājināšanās simptomi ir saistīti ar kādu nopietnu slimību, tad ārstēšana jānodrošina ātri, jo šādas slimības ir jāārstē, lai novērstu nopietnus komplikāciju riskus.

Ja sāpju, pietūkuma un vājināšanās simptomi ir saistīti ar kādu nopietnu slimību, tad ārstēšana jānodrošina ātri, jo šādas slimības ir jāārstē, lai novērstu nopietnus komplikāciju riskus.

VALSTS PAMATI – VAI VISIEM PAŠŠAPROTAMI

Pilnīgi likts vaļņāties divu referendumu dēļ izvēlēties, vai Latvija jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem. Vai jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem. Vai jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem.

Latvijai jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem. Latvijai jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem.

LAIŠ DOMĀ, PĒDĒJĀI!

VALSTĀ VĒRŠS – NEDELAIS ŽURNĀLS KURĀS LATVIJAS VALSTĒS PĀR SVARĪGĀO LATVIJAS TĒSIŅU SISTĒMU

Valsts vēršs – nedēlais žurnāls kurās Latvijas valstēs pār svarīgāo Latvijas tēsiņu sistēmu. Valsts vēršs – nedēlais žurnāls kurās Latvijas valstēs pār svarīgāo Latvijas tēsiņu sistēmu.

Latvijai jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem. Latvijai jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem.

Latvijai jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem. Latvijai jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem.

Latvijai jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem. Latvijai jāņemtam baidāties atkārtoti nepareiziem un nepareizi izstrādātiem konstitucionāliem pamatiem.

VALSTS PAMATI – VAI VISIEM PAŠŠAPROTAMI*

Žurnāla “Jurista Vārds” rikota ekspertu aptauja par Satversmes kodolu

Pēdējā laikā rosināto divu referendumu dēļ sabiedrībai un, tai skaitā, arī juristiem bieži nācies atbildēt uz jautājumiem par Latvijas valsts pamatiem, vērtībām un identitāti. Lai arī jautājumu uzdevēju nolūki ir diskutabli, tomēr tieši šādos gadījumos tiek koncentrēti resursi, lai atbildētu, iespējams, pat uz relatīvi viegliem un pašsaprotamiem jautājumiem. Nebūtu jautājumu, nebūtu atbilžu. Ir uzdoti jautājumi par otro valsts valodu un pilsonības piešķiršanu visiem Latvijas Republikas nepilsoņiem, ir izskanējušas arī dažādas atbildes.

Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija 2012. gada 17. septembrī sniedza viedokli “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”. Komisija norādīja, ka valstij piemīt sava identitāte, kas gan juridiski formāli satur valsts elementus, kuri ir līdzīgi citām valstīm, gan arī satur tādus elementus, kas ir unikāli un tikai attiecīgo valsti raksturojoši. Subjekta identitāte ir nesaraunami

* Pirmpublicācija – žurnālā “Jurista Vārds” Nr. 45 (744) 2012. gada 6. novembrī

saistīta ar tā esību. Subjekta identitātes iznīcināšana nozīmē subjekta pašā iznīcināšanu. Valsts konstitucionālā identitāte sastāv no divām sastāvdaļām: valsts valststiesiskās identitātes un valsts iekārtas identitātes.

Komisija arī norādīja, ka jautājums par Satversmes kodolu nav unikāls Latvijas konstitucionālo tiesību jautājums. Visas Eiropas valstīs var iedalīt trijās grupās. Tas vien, ka Satversmes kodols nav ierakstīts Satversmes tekstā, nav pamatots arguments, lai noliegtu neaizskarama Satversmes kodola eksistenci nerakstīta konstitucionāla principa formā. Satversmes kodola jēgai jābūt – nepieļaut nedz Latvijas valsts, nedz tās demokrātiskās valsts iekārtas iznīcināšanu. Satversmes kodols materiālā izpratnē ir to elementu kopums, kas veido Latvijas valsts konstitucionālo identitāti, bet procesuālā izpratnē – Latvijas valsts konstitucionālās identitātes aizsardzība (neaizskaramība). Latvijas valsts iekārtas identitāti raksturo četri virsprincipi: demokrātiska valsts iekārta (šaurākā nozīmē), tiesiska valsts, sociāli atbildīga valsts un nacionāla valsts. Neskatoties uz to, ka Satversmē nav *expressis verbis* nostiprināts tās konstitucionālais kodols, pastāv pamatoti argumenti secinājumam, ka Latvijā kā nerakstīts konstitucionāls princips pastāv Satversmes kodols, kas aizliedz aizskart valsts konstitucionālo identitāti. Satversmes kodols nepieļauj tā “aizskaršanu”. Tas nozīmē, ka likumīgā un leģitimā veidā vai procedūrā nedrīkst grozīt un līdz ar to iznīcināt latviešu nācijas izraudzīto un Satversmes kodolā ietilpināto Latvijas valsts konstitucionālo identitāti. Draudi vai mēģinājumi iznīcināt šo identitāti ir pretlikumīgi.

Saistībā ar Konstitucionālo tiesību komisijas viedokli “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu” “Jurista Vārds” uzdeva ekspertiem (ārpus Komisijas) šādus jautājumus:

- 1. Vai, jūsuprāt, Satversmei ir kodols? Kāds ir šī kodola saturs?**
- 2. Vai Satversmes kodols ir grozāms un kādā veidā?**
- 3. Vai būtu jāgroza Satversme, lai tās kodolu izteiktu *expressis verbis*?
Vai varat formulēt šajā sakarā nepieciešamos Satversmes grozījumus?**

“Jurista Vārda” aptaujā piedalījās Aivars Endziņš, Romāns Apsītis, Gunārs Kūtris, Linards Muciņš, Edgars Pastars, Aleksejs Dimitrovs, Ivars Ījabs, Elizabete Krivcova, Jānis Lazdiņš, Valdis Cielava, Arvīds Dravnieks, Iveta Kažoka, Jānis Pleps un Mārtiņš Paparinskis.

Prof. Dr.iur. Aivars Endziņš, bijušais Satversmes tiesas priekšsēdētājs:

1. Satversmes kodola meklējumi ir politikas ierosināts jautājums, kurš tika uzdots Konstitucionālo tiesību komisijai (turpmāk – KTK) pēc Satversmes tiesas lēmuma neapturēt valsts valodas referendumu. Līdz ar to Satversmes kodola meklējumi ir ne tik daudz ar juridisku ievirzi, cik tā ir atbilde noteiktu iniciatīvu grupu un politisku spēku provokācijai ar mērķi radīt neskaidrību un nestabilitāti valstī.

Kopumā Latvijā vajadzētu būt lielākai paļāvībai uz demokrātiju un pašas tautas izpratni par tās pamatvērtībām. Tauta savu izpratni jau ir veiksmīgi apliecinājusi ar savu balsojumu otras valsts valodas jautājumā, viennozīmīgi norādot, ka latviešu valoda ir vienīgā valsts valoda. Līdz ar to nav pamata domāt, ka attiecībā uz pilsonības automātiskās piešķiršanas jautājumu tauta varētu savas pamatvērtības neizprast. No demokrātiskā un politiskā viedokļa būtu pareizāk, ja šādi likumprojekti tiktu nodoti tautas nobalsošanai, dodot pašai tautai iespēju apliecināt tos principus un pamatvērtības, uz kurām balstās Latvija.

Satversmei neapšaubāmi ir kodols, un tas ir daļēji izteikts jau Satversmes 1. pantā, no kura izriet, ka Latvija ir neatkarīga un demokrātiska republika. Tāpat pie Satversmes kodola pieder nacionālā identitāte, valsts nepārtrauktība un princips, ka tauta ir suverēnās varas avots. Satversmes kodolu veido arī teritoriālās vienotības princips un valsts valodas statuss, kas noteikts ne tikai Satversmes 4. pantā, bet arī vairākos citos Satversmes pantos. Pie Satversmes kodola pieder arī 6. pants par vēlēšanu sistēmu, 77. pants, kas paredz noteiktus likumprojektus apstiprināt ar tautas nobalsošanu, lai tie iegūtu likuma spēku, un 73. pants, kas nosaka jautājumu loku, kurus nevar nodot tautas nobalsošanai. Ja jāizdala kādi konkrēti Satversmes kodola elementi, tad neapšaubāmi Satversmes 8. nodaļa, kas veltīta cilvēka pamattiesībām un pamatbrīvībām, ir neatņemama šāda kodola sastāvdaļa.

Tomēr tajā pašā laikā Satversme ir jāskata kā vesels, vienots dokuments. Minētie panti nav Satversmes kodola pilnīgs atspoguļojums. Tā atklāšanai Satversme ir sistēmiski jāinterpretē konkrētās faktiskās situācijās, jo Satversmes kodolu veido ne vien konkrētas, Satversmē ierakstītas normas, bet arī vispārējie konstitucionālie tiesību principi, kas izriet galvenokārt no Satversmes pirmā panta.

2. Izņemot 77. pantā norādīto jautājumu loku, Satversme kopumā ir viegli grozāms dokuments, kas kalpo par iemeslu bieži vien sasteigtiem un līdz galam nepārdomātiem mēģinājumiem veikt Satversmes grozījumus, kuru patiesais cēlonis ir politiska provokācija.

Tomēr, neskatoties uz Satversmes lielo elastīgumu, pašu Satversmes kodolu grozīt būtu daudz grūtāk, jo tā saturs meklējams ne vien konkrētās Satversmes normās, bet arī vispārējos konstitucionālo tiesību principos. Grozījumu iespējai tomēr ir jāpastāv, lai Satversme varētu attīstīties līdzī laikam. Piemēram, arī 8. nodaļas par pamattiesībām un brīvībām iekļaušana Satversmē ir uzskatāma par Satversmes kodola teksta papildinājumu, kuru diktēja objektīva nepieciešamība, jo sākotnēji cilvēka pamattiesības nebija atrunātas konstitucionālā līmenī.

3. Satversmes kodola atklāšanai lielākoties būtu jāpaliek Satversmes sistēmiskas interpretācijas ziņā. KTK priekšlikumu paplašināt Satversmes preambulu, tajā nosakot Satversmes kodolu, uzskatu par diezgan apšaubāmu, jo konstitucionālo tiesību teorijā jautājums par to, kāds ir konstitūcijas preambulas statuss – normatīvs vai tīri deklaratīvs, ir samērā diskutabls. Satversmes preambulas paplašināšanai viennozīmīgi būtu ideoloģiski politiska un audzinoša loma Satversmes būtības izpratnē. Tomēr ir apšaubāms šāda risinājuma juridiskais spēks. KTK nepiedāvā konkrētu formulējumu iespējamiem Satversmes preambulas grozījumiem. Satversmē ir normas, kas laika gaitā būtu jāprecizē, tomēr jebkuram Satversmes grozījumam ir jābūt ļoti pamatīgi izvērtētam, un tā nepieciešamībai ir jāiztur laika pārbaude.

Attiecībā uz Satversmes tiesas kompetences paplašināšanu, paredzot Satversmes tiesai arī preventīvu kontroli pār likumprojektiem pirms to stāšanās spēkā, – viennozīmīgi esmu pret šādu ierosinājumu. Preventīvā kontrole ir abstrakta kontrole bez konteksta un reālās dzīves situācijas, un šādos apstākļos sniegta juridiska dokumenta interpretācija nav pilnīga.

Prof. Dr.iur., Dr.h.c. Romāns Apsītis:

Runājot par Satversmes kodolu, ko savā apjomīgajā atzinumā meklējusi un atradusi arī Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija, pēc manām domām, tie ir Satversmes panti, bez kuriem Latvijas Republikas pastāvēšana nav iedomājama. Zīmīgi, ka šos pantus – pašus svarīgākos jeb pir-

mās pakāpes – jau esam ierakstījuši LPSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijā “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”, konkrēti – tās 4. punktā. Tajā uzsvērts: “Līdz Satversmes jaunās redakcijas pieņemšanai apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kuri nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

1. pants. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika;
2. pants. Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;
3. pants. Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale;
6. pants. Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.”

Tā kā kopš Neatkarības deklarācijas pieņemšanas pagājuši jau 22 gadi, saprotams, ka ir mainījusies gan situācija, gan arī pārmaiņas skārušas pašu Satversmi. Līdz ar to, raugoties no šodienas skatpunkta, Satversmes koda la kontekstā Neatkarības deklarācijā minētos četrus pantus es papildinātu ar vēl diviem. Proti, ar Satversmes 4. pantu, kurā jo īpaši svarīgs ir tieši pirmais teikums: valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda. Savulaik šajā pantā bija runa vien par Latvijas karogu.

Savukārt vēl viens, kas šodien veido Satversmes kodolu, ir 77. pants: ja Saeima grozījusi Satversmes pirmo, otro, trešo, ceturto, sesto vai septiņdesmit septīto pantu, tad šādi pārgrozījumi, lai tie iegūtu likuma spēku, ir apstiprināmi tautas nobalsošanā.

Tātad, pēc manām domām, visi šie seši minētie panti ir tie, kas veido Satversmes kodolu. Lai gan jāteic, ka vienu no tiem – 6. pantu, kurā noteikta Saeimas ievēlēšana, varētu likt zem jautājuma zīmes, jo pēdējos gados proporcionālo vēlēšanu sistēma tiek arvien vairāk apšaubīta.

Tātad, rezumējot iepriekš minēto, visi šie seši panti ir tie, kuri noteikti veido Satversmes kodolu. Taču, ja vēlētos, manā skatījumā, šo uzskaitījumu ir iespējams paplašināt ar nākamās svarīguma pakāpes Satversmes pantiem, kas arī nosaka šīs valsts tiesisko ietvaru un bez kuriem Latvijas Republika nav iedomājama. Šeit mēs runājam par Satversmes 36., 55., 64. un 82. pantu. Tajos, kā zināms, atspoguļojas visi mūsu valsts varas atzari un nostiprināts Valsts prezidenta statuss. Līdz ar to varētu uzskatīt, ka arī tās ir no šī brīža Latvijas neatraujamas lietas.

Ja savā skatījumā uz Satversmes kodolu ejam vēl tālāk, manuprāt, bez ievēribas nevar atstāt arī Satversmes pēdējo, 8. nodaļu par cilvēka pamattiesībām. Jājauc: vai no tām maz ir iespējams izvilkt vissvarīgāko? Pēc rūpīgas apdomāšanās nonācu līdz diviem konkrētiem pantiem, un tie ir: 91. pants (Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.) un 100. pants (Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.). Tieši vārda brīvība, manā uztverē, ir viena no vislielākajām cilvēka brīvībām un tiesībām.

Tāpēc, ja Satversmei ir kodols, tad kodolu kodolā es liktu pirmās pakāpes attiecīgos sešus pantus, bet, šo kodolu paplašinot, liktu klāt vēl sešus pantus.

Gunārs Kūtris, Satversmes tiesas priekšsēdētājs:

Atbildes uz šiem jautājumiem no manas puses būs visai piesardzīgas, jo par dažiem jautājumiem savus secinājumus nākotnē var nākties teikt Satversmes tiesai.

1. Noteikti ir. Lai gan Satversmes visām normām juridiski ir vienāds spēks, tomēr gan teorijā, gan praksē mēs apzināties, ka ir būtiskākas un mazāk būtiskas lietas. Arī pati Satversme (konkrēti – 77. pants) noteic, ka dažus pantus (konkrēti – 1., 2., 3., 4., 6. un 77. pantu) grozīt var tikai īpašā kārtībā. Tātad tiem ir citāds “svars” jeb nozīme.

Iespējams, šīs svarīgākās lietas var saukt par Satversmes (kā juridiska akta) kodolu. Es to labprātāk izprastu kā pamatvērtības, kuru dēļ ir dibināta un pastāv Latvijas valsts.

Satversmes tiesa savos spriedumos nav lietojusi vārdu “kodols”, bet ir norādījusi uz “Latvijas valstiskuma pamatvērtībām” un pamatvērtībām, uz kurām balstās Latvijas valsts (*sk., piemēram, sprieduma lietā Nr. 2007-10-0102 40.2. punktu un lietā Nr. 2008-35-01 17. punktu*).

Kodola saturu noteikti atklāj Satversmes 77. pants, respektīvi, ir jālasa tajā nosauktie panti, kas ir pietiekami īsi, ar skaidru, visiem saprotamu tekstu. Taču ne viss šajos pantos ierakstītais bez dziļākas izvērtēšanas ir definējams kā pamatvērtība.

2. Es īsti nepiekrītu viedoklim, ka Satversmes kodols nebūtu grozāms.

Pirmkārt, Satversmes 77. pants precīzi pasaka, ka minētie panti ir grozāmi. Un tās varētu būt tikai zinātniskas diskusijas par to, kuru vārdu drīkst, bet kuru nedrīkst grozīt. Piemēram, vai par neatkarīgām un demokrātiskām valstīm Eiropā ir atzīstamas tikai republikas?

Otrkārt, valsts pamatvērtības var būt un var arī nebūt ierakstītas konstitūcijā. Tas nemazina to nozīmi. Svarīgākais: vēstures gaitā tauta tās ir atzinusi par vērtībām (zinātnieki tikai tās nosauc juridiskos terminos) un tāpēc tās īpaši aizsargā (gan izveido uzraudzības un kontroles iestādes, gan nosaka sarežģītāku grozīšanas kārtību). Sabiedrībai attīstoties, vērtību (arī pamatvērtību) izpratne var mainīties.

Treškārt, būtu visai absurdi, ja tauta vēlētos mainīt kādu no līdz šim pieņemtajām vērtībām ar citu, proti, uzlabot Satversmē ietverto kodolu, vienīgais risinājums būtu pieņemt jaunu valsts pamatlikumu. Savukārt, ja neviens nevar liegt tautai pieņemt jaunu valsts konstitūciju, tad kāda jēga būtu aizliegumam grozīt atsevišķu pantu.

Mēs atkal gribētu risināt problēmas ar aizliegumiem. Riskantajās situācijās "viedajiem" ir jāspēj nākt pie tautas un tai izskaidrot iespējamo grozījumu bīstamību. Latvijas tauta ir vieda, tā saprot, kas ir kas, un, ja ir nopietns apdraudējums, prot pieņemt Latvijai svarīgu lēmumu.

Gribētu vēl tikai uzsvērt mūsu Satversmes preambulā rakstīto, ka šādu Satversmi sev ir nolēmusi Latvijas tauta.

3. Manuprāt, kodolu izteikt *expressis verbis* konkrētā tiesību normā būtu riskanti.

Protams, juridiski ir iespējams nosaukt pamatvērtības. Svarīgi, lai konkrētais formulējums pats nepārvērstos par pamatvērtību, proti, lai aizsargāta ir pati vērtība, nevis vārdi, ar kuriem tā ir formulēta. Laika gaitā ikvienu formulējumu var uzlabot, tāpat arī pilnveidojas ikviena jēdziena saturs un izpratne. Pamatvērtību būtības skaidrojums, kā arī analīze par to, kas būtu un kas nebūtu aizskarams, ir zinātnieku darbs.

Turklāt ir būtiski arī tas, ka ikviens iedomāts (kādam šķietams) pamatvērtības aizskārums ir vērtējams tikai katrā konkrētā situācijā.

Latvijas valsts pamatvērtības jau ir formulētas vairākos konstitucionāla ranga dokumentos un arī Satversmes tiesas spriedumos.

Mg.iur. Linards Muciņš, zvērināts advokāts:

[1] Valsts prezidenta dibinātā Konstitucionālo tiesību komisija (turpmāk – Komisija) 2012. gada 17. septembrī ir izteikusi savu viedokli “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu” un līdz ar to par Latvijā šobrīd aktuālām konstitucionālo tiesību problēmām. Nenoliedzami, ka viedokļa rašanās bija un ir saistīta ar jau notikušo un paredzamiem mēģinājumiem grozīt Latvijas Republikas Satversmi. Manuprāt, Komisijas izteiktajam viedoklim – mēģinājumam noformulēt Satversmes kodolu, kas izdevies visai atzīstami, – piemīt divas “šauras” vietas. Pirmkārt, to ir mēģināts noformulēt kā pretargumentāciju valodas un pilsonības referendumiem, un, otrkārt, tas, it sevišķi mēģinot noformulēt Satversmes kodolu, iznācis vairāk politoloģisks, nevis juridisks.

[2] Neapšaubāmi, Satversmes rakstītais teksts sevī neietver visu rakstītās Latvijas Republikas konstitūcijas tekstu, tajā ietilpst vēl daudz citu rakstīto valsts konstitucionālo aktu. Turklāt Satversmes interpretācijai būtu nepareizi izmantot tikai rakstiskās konstitūcijas tekstu, jo Satversme un rakstītā konstitūcija nav vienīgais konstitucionālo tiesību avots. Saskaņā ar tiesību teoriju par tiesību avotiem, tātad – par konstitucionālo tiesību avotiem, atzīstami arī citi tiesību avoti, galvenokārt vispārējie tiesību principi. Vispārējie tiesību principi kopā ar rakstīto konstitūciju un citiem tiesību avotiem veido spēkā esošās funkcionējošās Latvijas Republikas konstitucionālās tiesības. Daļa no vispārējo tiesību principiem *expressis verbis* ir nostiprināta Satversmē, citi vispārējo tiesību principi tur nav ierakstīti; turklāt var tikt atklāti (atvasināti) vēl citi (jauni) vispārējo tiesību principi.

[3] Manuprāt, uz ko daļēji norāda arī Komisija, vairāki vispārējo tiesību principi *expressis verbis* nostiprināti Satversmes pirmajā pantā. Apzīmējums “Latvija” šajā pantā ir centrālā ass, ap kuru rotē šie vispārējie tiesību principi, – tas, kas tiek izskaidrots. “Neatkarīga” ir Latvijas Republikas starptautiskā, kā arī suverenitātes dimensija, bet Satversmes vispārējo tiesību principu centrs šajā pantā ir vārdkopa “demokrātiska republika”. Tiesību teorētiķi un Satversmes tiesa, kā arī Komisija savā viedoklī kā centrālo principu izmanto tikai terminu “demokrātiska”. Savukārt “republikas” princips nepamatoti tiek ignorēts vai arī šajā principā iekļauto

mēģina deducēt no vārda “Latvija”. Manuprāt, abi tiesību principi “demokrātiska” un “republika” skatāmi un interpretējami kā galvenie – gan katrs atsevišķi, gan abi nesaraujamā saistībā. Demokrātijas izcelšanos mēs pamatoti saistām ar Grieķijas pieredzi un devumu Rietumu civilizācijai, taču bez Romas pienesuma un republikas jēdziena valsts un tās vispārējo tiesību principu izpratne nebūtu pilnīga. Šajā sakarā Komisijas viedoklis, savā būtībā būdams pareizs, pārlietu cenšas deducēt no jēdziena “demokrātija” to, kas tajā acīm redzami neietilpst, bet ko pamatoti varam saskatīt jēdzienā “republika”.

[4] Satversmes teksta pirmais pants *expressis verbis* sevī ietver divus vispārējo tiesību principus – “demokrātija” un “republika”. Ja arī dibinot Latvijas Republiku, Satversmes tēvi šos vārdus izprata daudz šaurāk, šodienas konstitucionālo tiesību teorija un Satversmes tiesas prakse šos jēdzienus ir būtiski paplašinājusi. No “demokrātijas” principa mēs atvasinām tiesiskas valsts principu un sociālas valsts principu, bet no “republikas” (nevis “demokrātijas”) principa ir atvasināms nacionālas valsts princips un pašizsargājošas un atbildīgas valsts princips. Satversme ar savu lakonisko izteiksmi neprasa tās nepārtrauktu papildināšanu *expressis verbis* ar tajā jau praktiski iekļautiem vispārējo tiesību principiem, jo vispārējie tiesību principi, kā zināms, eksistē arī bez to tiešas ierakstīšanas likumu tekstā. Turklāt tiesību un valsts attīstības gaitā var tikt atklāti (atvasināti) citi (jauni) tiesību principi.

[5] Tiesību teorija vispārējos tiesību principus neaplūko kā viena līmeņa principus. Teorētiski no šiem tiesību principiem cenšas izdalīt svarīgākos, negrozāmos tiesību principus. Vieni tos apzīmē kā fundamentālos tiesību principus, savukārt Komisija tos nosauc par “virsprincipiem”. Manuprāt, tie tad arī ir mērķa, ar kuru vērtēt paredzamos *expressis verbis* grozījumus un papildinājumus Satversmes tekstā.

[6] Attiecībā uz referendumu problēmu jāatzīmē, ka jebkurā gadījumā Centrālajai vēlēšanu komisijai (turpmāk – CVK) rūpīgi no tiesiskā viedokļa jāanalizē referendumu pieteikumi. CVK jāatsaka piedāvātie likuma grozījumu projekti, nevis balstoties uz apsvērumu, ka visi opozīcijas piedāvātie projekti ir “nepietiekami izstrādāti”, bet tie jāanalizē no tiesību satura viedokļa. Vairāku referendumu jautājumi bija un ir saistīti ar personu publiskām subjektīvām tiesībām un to izpratni, bet ne ar kādu Satversmes

“kodolu” vai tajā ierakstītiem vai neierakstītiem vispārējiem tiesību principiem. Tā CVK akceptēja referendumu par grozījumiem Pensiju likumā, kas acīmredzami bija pretrunā gan personu publiskām subjektīvām tiesībām, gan Satversmes aizliegumam pilsoņu kopumam lemt par valdības kompetences jautājumu – budžetu. Arī referendums par pilsonības jautājumu saistās ar personu publiskām subjektīvām tiesībām, jo pat Lietuvas pilsonības likums paredzēja katrai personai individuālu pieteikšanos uz Lietuvas pilsonību.

[7] Līdz ar to manas atbildes uz jautājumiem ir – nē (1.), nē (2.) un nē (3.).

Edgars Pastars, Valsts prezidenta likumdošanas un juridiskais padomnieks:

Mans kā Valsts prezidenta padomnieka un Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas sekretāra viedoklis neatšķiras no komisijas atzinumā secinātā. Atziņas par īpaši aizsargājamu Satversmes satura daļu un preambulas nozīmīgumu šajā jautājumā sadarbībā ar Jāni Plepu jau iepriekš esmu paudis grāmatā “Konstitucionālās tiesības” (sk.: *Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2004, 69., 70. un 41. lpp.*).

Vēlos akcentēt, ka Satversmes kodola labāka atspoguļošana Satversmes tekstā ļautu atgādināt, nostiprināt un noteikt Latvijas izveidošanas un pastāvēšanas mērķus un pamatprincipus.

Valsts prezidents Andris Bērziņš 2012. gada 17. septembrī tikās ar Konstitucionālo tiesību komisijas locekļiem, lai iepazītos ar sagatavotā atzinuma galasecinājumiem. Valsts prezidents atzinīgi novērtēja juristu veikumu, sagatavojot apjomīgo materiālu. Jāatgādina, ka bez šāda materiāla 2011. gada nogalē atbildīgajām institūcijām bija ļoti sarežģīti sniegt izvērstu un juridiski pamatotu vērtējumu par vēlēšanu iesniegtā Satversmes grozījumu projekta par krievu valodu kā otru valsts valodu turpmākās virzības pieļaujamību.

Lai nodrošinātu komisijas atzinumā izteikto priekšlikumu praktisku izpildi, Valsts prezidenta kanceleja ir paredzējusi darbību trīs virzienos. Pirmkārt, sekot līdzī un Satversmes 78. pantā noteiktajā procedūrā arī gādāt, lai Centrālās vēlēšanu komisijas pilnvaras vērtēt vēlēšanu iesniegto

likumprojektu “pilnīgu izstrādātību” pirms tautas nobalsošanas rīkošanas tiktu praksē īstenotas un vairāk atspoguļotas likuma tekstā. Otrkārt, rosināt diskusiju ciklu un priekšlikumu iesniegšanas iespēju par Satversmes iespējamās preambulas tekstu. Treškārt, sagatavot un iesniegt grozījumus Satversmē, lai paredzētu iespēju Valsts prezidentam iesniegt pieteikumu (nevis skaidrojuma lūgumu) Satversmes tiesā, pirms viņš izsludina (paraksta) pieņemtus Satversmes grozījumus sakarā ar to iespējamu neatbilstību Satversmes sistēmai, noteiktajai grozījumu pieņemšanas procesuālajai kārtībai vai normām, kurās iezīmēts Satversmes kodols.

Mg.iur. Aleksejs Dimitrovs:^{*}

1. Uzskatu, ka pareizāk būtu runāt nevis par Satversmes kodolu (negrizāmiem konstitūcijas noteikumiem),¹ bet gan par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem.² Šos pamatus nosaka 1918. gada 18. novembra Latvijas Republikas proklamēšanas akts,³ kas apstiprināts ar 1920. gada 27. maija Deklarāciju par Latvijas valsti.⁴ Šie pamati ir: teritorija, neatkarība, demokrātija un republika, kurā suverēnā vara pieder Latvijas tautai.

2. Latvijas valsts konstitucionālos pamatus var grozīt Satversmē paredzētajā veidā, piemēram, Satversmes 77. panta kārtībā.⁵ Vēl Kārlis Dišlers rakstīja, ka mierīgā, likumīgā ceļā Deklarācijā par Latvijas valsti formulētie principi varētu tikt grozīti tikai pašas tautas nobalsošanas ceļā (caur referendumu), gan paužot pārliecību, ka tauta nekad neuzstāsies pret savu suverenitāti un īstu demokrātismu.⁶ Vēl jo vairāk – laika gaitā

^{*} Eiropas Parlamenta Zaļo/EBA frakcijas padomnieks pamattiesību, tieslietu un iekšlietu jomā. Materiāls atspoguļo autora viedokli un nesaista Eiropas Parlamentu vai Zaļo/EBA frakciju.

¹ Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu, 17.09.2012., 115. punkts.

² Pleps J. Latvijas valstiskuma pamats. Jurista Vārds, 04.09.2012., Nr. 25/26.

³ Latvijas pilsoņiem! Pagaidu Valdības Vēstnesis, 14.12.1918., Nr. 1.

⁴ Deklarācija par Latvijas valsti. Likumu un valdības noteikumu krājums, 31.08.1920., Nr. 36.

⁵ Sk. Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra sprieduma lietā Nr. 2007-10-0102 43.6. punktu, kā arī Satversmes tiesas tiesneses Kristīnes Krūmas atsevišķo domu lietā Nr. 2007-10-0102 12. punktu.

⁶ Dišlers K. Latvijas pagaidu konstitūcija. Vispārīgas piezīmes. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1920, Nr. 2/3.

konstitucionālo pamatu saturs mainās arī bez grozījumiem Satversmes tekstā (piemēram, mainās Latvijas tautas izpratne par demokrātiju un neatkarību). Tāpat kā Satversme, konstitucionālie pamati ir jātulko dinamiski, atbilstoši laikmeta garam un prasībām, orientējoties uz modernas, demokrātiskas tiesību sistēmas juridiskajām atziņām.⁷ Var strīdēties par to, vai Satversmē ir “iekodēta” pašaizsargājošās demokrātijas doktrīna⁸ – arī bez *expressis verbis* atsaucēm uz to tekstā. Mūsdienā liberāli demokrātiskā valstī ir ļoti sarežģīti panākt sabiedrības konsensu pat pamatvērtību jautājumos. Līdz ar to vēl jo svarīgāk ir vienoties par procesu, kurā demokrātija nodrošina taisnīgumu.⁹ Taču pilnīgi iespējams, ka minētā doktrīna vēl nepieder pie konstitucionālajiem pamatiem.

3. Latvijas valsts konstitucionālie pamati jau tagad *expressis verbis* ir norādīti Satversmes 1., 2. un 3. pantā. Iespējams, tekstā var iekļaut atsauci uz negrozāmo pašaizsargājošās demokrātijas doktrīnu – ja sabiedrībā tiks panākta vienošanās par tās nepieciešamību nākotnē vai piederību pie pamatiem jau tagad. Ir iespējams runāt arī par citiem grozījumiem Satversmē, atspoguļojot tekstā tās pamatvērtības un principus, par kuriem ir vienošanās sabiedrībā. Taču šīm vērtībām un principiem nav jābūt negrozāmiem, ievērojot valsts dinamisko raksturu. Un, protams, par šiem jautājumiem ir nepieciešama ļoti plaša diskusija, turklāt ne tikai juristu vai politiķu vidū. Kā trāpīgi ir norādījis Džozefs Veilers (*Joseph H.H. Weiler*), aizstāvēt valsts konstitucionālo identitāti un tās pamatvērtības daudzos gadījumos nozīmē aizstāvēt kādu hermeneitisku vājību, kuru atbalstījuši pieci tiesneši, balsojot pret četriem.¹⁰ Diez vai tas būtu pareizākais ceļš definēt pamatvērtības.

⁷ Sk.: Levits E. Samērīguma princips publiskajās tiesībās – jus commune europaeum un Satversmē ietvertais konstitucionāla ranga princips. Likums un Tiesības, 2000, Nr. 9(13).

⁸ Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey [GC], nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 and 41344/98, § 99, ECHR 2003-II.

⁹ Müller J.W. A general theory of constitutional patriotism. International Journal of Constitutional Law: I-CON, 2008, vol. 6, no. 1, p. 72–95.

¹⁰ Weiler J.H.H. In defence of the status quo: Europe's constitutional Sonderweg. In: Weiler J.H.H., Wind M. (eds.). European Constitutionalism Beyond the State. Cambridge University Press, 2003, p. 17.

**Dr.sc.pol. Ivars Ījabs,
LU Sociālo zinātņu fakultātes
Politikas zinātnes nodaļas docents:**

1. Vai ir kodols? Jā. Tiesa, uzreiz būtu jānoskaidro, ko ar to varētu saprast. Runa ir par noteiktu vērtību kopumu, kurš atrodas Satversmes rakstītā teksta pamatā un raksturo Satversmes galveno objektu – Latvijas valsti. Politikas zinātne vēsturiski daudz labprātāk runā par likumu garu, nevis kodolu, taču, ciktāl tas kalpo diskusijai, vārda izvēle nav noteicošā. Jebkurā gadījumā ir skaidrs, ka Satversme nav vienkāršs procedūru apraksts, bet gan vienlaikus arī vērtību dokuments. Satversmes rakstītais teksts, raugoties ideju vēstures perspektīvā, aiz sevis vienmēr ietver arī sacītāja nolūku, kurš šajā gadījumā ir saistīts ar noteikta politiska veidojuma – Latvijas valsts – pastāvēšanu. Bez šāda pieņēmuma Satversmes teksts, manuprāt, zaudē jebkādu saturu.

Tomēr diskusijā par Satversmes kodolu būtu nošķirama konstitucionāli politiskā un vēsturiski analītiskā dimensija. Konstitucionāli politiskā dimensija šobrīd ir izvirzījies priekšplānā, vaicājot, vai Satversmes kodols būtu jānostiprina saistībā ar dažādu provokatīvu referendumu iniciatīvām, t.sk., ierakstot to Satversmē *expressis verbis* vai vismaz padarot par vispārātzītu elementu Satversmes tiesas judikatūrā. Šis patiesībā ir politisks jautājums, un to šeit plaši izvērst negribētos – minot varbūt vieni, ka pašlaik nekas neliecina, ka Latvijas pilsoņu kopums patiesi gribētu un spētu apdraudēt Latvijas kā neatkarīgas, nacionālas un demokrātiskas valsts pastāvēšanu. Draudu pārspilēšana nav labākais padomdevējs, ja domājam par konstitucionālo politiku.

Interesantāka ir vēsturiski analītiskā pieeja, vaicājot par Satversmes kodola konkrētajām aprisēm. Šeit paveras savdabīga spriedze starp normatīvo un faktisko. Raugoties no vēsturiskās interpretācijas viedokļa, Satversmes kodols vispirms būtu meklējams Satversmes tēvu nolūkos, dibinot Latvijas valsti. Realitāte ir bijusi visai tāla no skaistās franču valststiesību teorijas par *pouvoir constituant* utt. Satversme vēsturiski lielā mērā ir kompromisa rezultāts, un tās detaļas neatspoguļo nekādu vienotu tautas gribu, bet gan to, par ko dažādas politiskas grupas un partijas tobrīd spēja vienoties. Nav noliedzams, ka Satversme kā Latvijas pilsoņu leģitīmi ievēlētas Satversmes sapulces darba rezultāts daudz lielākā mērā nekā 18. novembra Tautas pa-

domes sēde patiešām pauž Latvijas tautas valstsgribu redzēt Latviju pastāvam kā neatkarīgu, nacionālu un demokrātisku valsti, kuras valsts iekārta atbilst tobrīd Rietumeiropā akceptētajiem principiem. Taču veidi, kā konkrēti Satversmes rakstītāji iedomājās šis valsts nākotni, bija diezgan atšķirīgi. Līdzīgi šodienas interpretētājiem, arī Satversmes rakstītāji bija sava laika bērni un rakstīja šo dokumentu, pirmām kārtām paturot prātā sava laika problēmas. Tā, piemēram, proporcionalitāte un vēlēšanu sistēmas galējais demokrātisms vispirms ir skaidrojami ar vairākuma nevēlēšanos pieļaut muižniecības revanšu zemes reformas sakarā, atteikšanās no spēcīga valsts prezidenta – ar sociāldemokrātu bailēm no tobrīd populārā Ulmaņa un tamlīdzīgiem ikdienas politikas faktoriem. Savukārt nacionālas valsts ideja tobrīd vispār nešķita problemātiska, jo veidojamajā Latvijā bija stabils etnisko latviešu vairākums, savukārt minoritāšu atbalsts bija fundamentāli nozīmīgs valsts būvniecībā. Līdz ar to Satversmes rakstītājus tolaik nodarbināja nevis jautājums par to, kā mazināt mazākumtautību ietekmi, bet gan – kā iekļaut tos vienotā demokrātiskā ietvarā. Tieši tādēļ Satversmes vēsturiskajos pamatos atrodas politiskā, nevis etniskā nacionālisma ideja. Ja šobrīd minētie principi vairs neatbilst politikas veidotāju vajadzībām, tad tas ir politiski pieņemami. Taču, raugoties vēsturiskā perspektīvā, būtu aplami likt Satversmes tēvu mutē tēzes, kuras viņi nav teikuši un nemaz nevarēja teikt.

Šo rindu autors nav jurists, bet politisko ideju vēsturnieks. Ir pieņemami, ka konstitucionālajās tiesībās pastāv citas, vairāk pozitivistiskas interpretācijas iespējas, kuras nevaicā pēc Satversmes rakstītāju nolūkiem un ir atvedināmas no tīri tekstuālas analīzes šodienas konstitucionālo principu gaismā. Taču, diskutējot par Satversmes kodolu, būtu jāizvērtē šo dažādo pieeju savstarpējās attiecības: kur beidzas Satversmes tēvu nolūku interpretācija un sākas mūsu pašu XXI gadsimta interpretācijas, un ko darīt gadījumā, kad šīs pieejas konfliktē. Piedāvāt savas kodola interpretācijas, selektīvi lasot Satversmes tēvu rakstīto, ir diezgan apšaubāma pieeja. Protams, ciktāl uzdevums ir pateikt “jā” vai “nē” kādā konkrētā lietā, tas ir pieļaujams. Taču, ja runa ir par Satversmes kodola zinātnisku noskaidrošanu diskusijā, tas nav visai produktīvi.

2. Negrozāmība. Šis jautājums patiesībā ir filozofiski paradokssāls. Reālajā, materiālajā pasaulē vispār nav nekā negrozāma. Taču, ja reiz runa ir par nemateriālu lietu – Satversmes kodolu, būtu pilnībā iespējams postulēt Sa-

tversmes kodola negrozāmību kā sava veida konstitucionāltiesisku dogmu labā nozīmē. Vienīgi būtu jāvaicā – ko tieši mēs sagaidām no Satversmes kodola negrozāmības? Ja mēs iedomājamies, ka ar šādu postulātu esam nodrošinājuši Latvijas valsts pastāvēšanu uz visiem laikiem, tad šāda pārliecība ir pārlieku optimistiska pat šauri juridiskā nozīmē. Ja pienāktu laiks (kas, es ceru, nekad nenotiks), kad Latvijas tautai vairs nebūs vajadzīga sava neatkarīga un demokrātiska valsts vai arīrdzan tā nespēs nodrošināt tās pastāvēšanu, nekāds kodols tur neko nelīdzēs. Taču šodien, kad Latvijas valsts pastāv un mēs domājam par tās nākotni, nekas mums neliedz pieņemt, ka Satversmes kodols ir negrozāms un mūžīgs. Pretējā gadījumā mūsu saruna būs bezjēdzīga – ja rīt var viss mainīties šodien neparedzamos veidos, tad nav jēgas neko runāt un plānot. “Mūžīgs” šeit nozīmē nevis bezgalīgi ilgs laiks, bet gan – pārļaicisks. Līdzīgi uz cilvēka dvēseli raudzījās Platons – cilvēks kā tāds varbūt nav nemirstīgs, taču, kamēr viņa dvēsele pastāv, tā ir mūžīga. Tas ir paradokss, kuru varam attiecināt arī uz valsts metafiziku, t.i., mēs nekad nezināsim, kas var notikt ļoti tālā nākotnē, taču mēs šodien domājam un plānojam par Satversmes kodolu kā negrozāmu un mūžīgu.

Kodols kā valstiskuma ideja tādējādi var tikt uzlūkots kā mūžīgs un nevēsturisks. Cits jautājums – vai arī konkrētā laikmeta precīzā izpratne par kodola saturu var tikt uzlūkota kā mūžīga un nevēsturiska. Teiksim, konkrētā izpratne par Latviju kā sociālu valsti visdrīzāk ir vēsturiski kontingenta lieta. Pretējā gadījumā kāds varētu teikt, ka pirmā konstitucionālās varas perioda varas lēmums nemaksāt vairumam cilvēku vecuma pensijas ir bijis antikonstitucionāls, kas, protams, būtu absurds. Latvija šodien ir arī tiesiska valsts pavisam citā nozīmē nekā starpkaru periodā. Satversmes kodolā iekļautos virsprincipus, protams, būtu iespējams uzlūkot kā vispārīgus orientierus. Varam daudz maz droši sacīt, ka Satversmes pamatā atrodas aptuveni tāda izpratne par Latvijas valsti, kādu mūsdienu terminoloģijā ir ietērpis KTK atzinums – Latvija ir neatkarīga, demokrātiska, tiesiska, nacionāla un sociāla valsts. Satversmes tēvi, ja dzīvotu mūsdienās un pazītu mūsdienu politiski tiesisko leksiku, tam katrā gadījumā neiebilstu. Taču Satversmes interpretācijas instrumenti un kategorijas ir vēsturiski mainīgi, un pēc simt gadiem tie visdrīzāk būs atkal atšķirīgi. Pirmajā neatkarīgas Latvijas pastāvēšanas simtgadē izpratnē par Latvijas valsti ir notikušas daudzas tādas izmaiņas, kuras ļauj Latvijai sekmīgi pa-

stāvēt un attīstīties XXI gadsimta situācijā. Ir mazliet pārgalvīgi iedomāties, ka nākamajos simt gados tamlīdzīgas izmaiņas nav gaidāmas. Mēs, protams, varam mēģināt ierobežot šādu nākotnes interpretāciju iespējas, bet tā tomēr būtu nepārprotami politiska, nevis juridiska iniciatīva. Tādējādi Satversmes kodols tiešām var tikt uzlūkots kā pārlaicisks. Taču tā saturs ir nepārtrauktas interpretācijas procesa rezultāts.

3. Ierakstīšana *expressis verbis*. Neesot juristam, šo rindu autoram nav detalizētas izpratnes par šāda soļa iespējamām juridiskām sekām, kā arī par to, vai ierakstīšana Satversmē būtu reālajā dzīvē būtiski atšķirīga no Satversmes kodola kļūšanas par akceptētu argumentu Satversmes tiesas praksē. Tādēļ atturēšos no kategoriska sprieduma. Raugoties no politiskā viedokļa, Satversmes preambulas grozīšana, nostiprinot tajā demokrātiskas, tiesiskas, nacionālas un sociālas valsts pamatprincipus, tomēr nebūtu uzlūkojama kā vienkārša Satversmes grozīšana, izdarāma parastā, Satversme 76. panta kārtībā. Jauna preambula ar eksplicītu Satversmes kodola izklāstu būtu jāuzlūko kā nozīmīgs konstitucionālās iekārtas grozījums. Galu galā, tas attiecas nevis uz atsevišķu konstitucionālu normu, bet uz jaunu formulējumu pašiem valsts pastāvēšanas nolūkiem. Šādi preambula var ļoti būtiski ietekmēt turpmāko Satversmes interpretāciju un tādēļ, iespējams, ir pelnījusi nostiprināšanu Satversmes 79. panta kārtībā. Tāpēc būtu vērtējams, vai šādam preambulas grozījumam nav prasāms atbalsts no tautas kā konstitucionālā likumdevēja. Pretējā gadījumā varētu rasties priekšstats, ka Satversmes kodols ir vienkāršs tehnisks jautājums – kāds tas nepārprotami nav. Satversmes kodolu nedrīkstētu iedabūt Satversmē “pa sētas durvīm”. Tas radītu maldīgu iespaidu, ka konstitucionālā politika Latvijā tiek pakļauta īstermiņa politiskiem apsvērumiem.

LL.M. Elizabete Krivcova, juriste, cilvēktiesību aizstāve:

1. Kodols jeb virsprincipi Satversmē noteikti pastāv, bet es uztveru to kā domāšanas kategoriju, nevis striktu juridisku jēdzienu. Konstitucionālo tiesību komisijas atzinumā ir minēta demokrātiska, tiesiska, sociāli atbildīga un nacionāla valsts. Manuprāt, pie Satversmes kodola pieder arī cilvēktiesības jeb cilvēks kā augstākā vērtība un valsts mērķis. Nepietiek ar cilvēktiesību minēšanu tiesiskas valsts kontekstā, tā ir fundamentāla vērtība, kam

jāpievērš īpaša uzmanība. Cilvēktiesības ir individuālas brīvības un principiālas vienlīdzības idejas iemiesojums valsts līmenī. Mūsdienu demokrātija atšķiras no antikās demokrātijas tieši ar cilvēktiesību ideju. “Viens cilvēks – viena balsis”, “Brīvība, vienlīdzība, brālība” – tie ir mūsdienu demokrātijas saukļi, ko valstiskuma idejai deva apgaismības laiks. Tāpēc blakus valstij vienmēr jāmin cilvēks. Tas pieder pie Satversmes kodola.

Dažas piezīmes par nacionālas valsts ideju. Vēsturiski nacionāla valsts ir pretnostatījums impērijai vai feodālai valstij. Nacionālas valsts ideja balstās uz vienlīdzības idejas un plašākas solidaritātes pamata, respektīvi, ka cilvēkus apvieno piederība nācijai, tas ir, kopīga kultūra, vēsture, likteņi, nevis piederība kārtām – muižniecībai, zemniecībai, amatniecībai. Tāpēc Rietumu demokrātijās runa ir par politisku nāciju, respektīvi, ka mūsdienu dinamiskajā pasaulē solidaritātes pamats ir pilsoniskums un kopīgs liktenis, kas izriet no konkrētas kultūras un ir izteikts konkrētā valodā, bet neaprobežojas ar to. Mūsu konstitucionālajās tiesībās tas netiek izcelts, tāpēc vēlos vērst uzmanību uz nacionālās minoritātes jēdzienu kā nācijas sastāvdaļu. Vārds “nacionāla” nozīmē, ka minoritāte ir nācijas sastāvdaļa. Pamatnācijas jēdzienam ir jēga tikai kopā ar nacionālo minoritāti. Nevar aizmirst, ka mazākumtautību atbalsts bija izšķirošs gan Latvijas valsts dibināšanas laikā, gan valstiskuma atjaunošanas brīdī. Latvijā ar nacionālo bieži tiek saprasts latviskais tā etniskā griezumā, kas neatbilst ne Rietumu valsts teorijas izpratnei, ne Satversmes tekstam.

2. Negrozāmība kā juridiska konstrukcija paredz, ka Satversmē ir divu līmeņu normas un ir iespējams vērtēt vienu Satversmes normu atbilstību citām, it kā augstāk stāvošām normām. Tik nopietnas procesuālas normas nevar būt nerakstītas, tāpēc, manuprāt, Satversmes kodols kā vispārējie principi ir grozāms. Satversmes 77. pants *expressis verbis* paredz iespēju grozīt svarīgākos Satversmes pantus par demokrātiju, republiku, valodu un parlamentu. Taču šādiem grozījumiem obligāti ir jāsaņem tautas atbalsts referendumā ar ļoti augstām kvalificēta vairākuma prasībām.

Jāņem vērā, ka Satversmes grozīšana var notikt divos veidos – atcelšana un papildināšana. Vai negrozāmība nozīmē arī to, ka Latvijas teritorija nevar tikt paplašināta? Ja Roņu sala vēlēšies pievienoties Latvijai un Igaunija neiebildīs – vai tas būs Satversmes pārkāpums? Ja tēze par negrozāmību darbotos agrāk, tad 1998. gadā Satversmi nedrīkstētu papildināt ar normu

par latviešu valodu kā valsts valodu. Varētu teikt, ka kodolu drīkst paplašināt, bet ne sašaurināt. Taču arī tāda konstrukcija nedarbosies. Neatkarības jēdziens tika sašaurināts līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā. Tāpēc pareizāk ir uztvert Satversmi kā vienu veselumu, kur notiek dažādu vispārēju principu mijiedarbība.

3. Preambulas iekļaušana Satversmē pēc 90 pastāvēšanas gadiem ir novēlota. Preambula iekļauj nodomu, kas pēc tam īstenojas tekstā. Ir divaini 2012. gadā pierakstīt 1922. gada tekstam nodomu. Turklāt šāda preambula nesniedz atbildi uz 18. februāra referenduma izaicinājumu, kad tika apšaubīts latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statuss. Pirmkārt, jautājums par krievu kā otru valsts valodu jau ir izlemts – tā nebūs otrā valsts valoda. Otrkārt, ja kādreiz tauta tiešām mainīs savus uzskatus izbraukšanas, izmiršanas, izmisuma vai viesstrādnieku iebraukšanas dēļ, tad jautājumu par autoritārismu, citu valsts valodu vai teritorijas atdalīšanos tehniski varēs pieņemt, balsojot par jaunu Satversmi, nevis grozot esošo. Tāpēc vislielākais Satversmes kodola garants ir un paliek Latvijas tauta. No tā izriet arī tas, ka adekvāts līdzeklis valsts valodas nostiprināšanai nozīmē arī rūpēties par tās nostiprināšanu. Te ir pamats pārdomām par valodas situāciju un valsts valodas politiku. Kā ir apliecinājuši vairāki pētījumi, mazākumtautību vidū problēma vairs nav valsts valodas nezināšanā, bet tās lietošanā. Atšķirībā no nezināšanas nelietošanu ir daudz grūtāk izkontrolēt, turklāt vairākās situācijās tā ir cilvēka brīva izvēle. Tāpēc būtu jādomā par jaunu valodas politiku – draudzīgu un motivējošu, nevis pavēlošu un sodošu. Būtu nepieciešama sabiedrības diskusija par valsts valodas politikas principiem. Līdz ar to Satversmes kodola nostiprināšana prasa vairāk atbildīgu politisku rīcību, nevis jaunu likumu rakstīšanu.

Prof. Dr.iur. Jānis Lazdiņš:

[1] Heraklīts (Herakleits) (ap 530–470 pirms Kr. dzim.) pauda uzskatu, ka nevar divreiz iekāpt (ieiet) vienā un tajā pašā upē. Citiem vārdiem: viss plūst, viss mainās. No tā es secinu, ka izpratne par Satversmes kodolu (ja tāds vispār ir) ir mainīga. Tas pilnībā atbilstu arī dabisko tiesību skolas uzskatam (pēc Otrā pasaules kara) par dabiskām tiesībām ar mainīgu saturu (izpratni).

[2] No tiesību teorijas speciālistiem ir dzirdēts, ka pastāv satversmiska norma (normatīvu aktu) interpretācijas metode jeb iztulkošana atbilstoši Satversmei. Ja tiktu “atrasts” vai “konstatēts” t.s. kodols, tad droši vien minētā interpretācijas metode zaudētu jēgu, jo, visticamāk, viss būtu jātulko vispirms atbilstoši kodolam vai “kodolīgi”. Pret pēdējo terminu kā terminu man nebūtu iebildumu, bet ideja kā tāda man nav pieņemama.

[3] Vācu konstitucionālo tiesību doktrīnā pastāv diskusija par konstitūcijas kodolu, bet ne vairāk.

[4] Nosacīti kodolam piederīgu pantu uzskaitījums jau ir noteikts Latvijas Republikas Satversmes 77. pantā. Arī 77. pantā minēto pantu grozīšanas kārtība, manuprāt, ir loģiska un pamatota. Līdz ar to neuzskatu, ka šajā ziņā šobrīd būtu kas jāmaina. Protams, viss plūst, viss mainās...

[5] Man pieņemamāks ir Hansa Kelzena (1881–1973) viedoklis par pamatnormu. Kura norma ir pamatnorma – tas ir diskutējami. Manuprāt, šobrīd kā Latvijas Republikas Satversmes pamatnormas būtu uzskatāmas:

- 1) 1. [pants] Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika,
- 2) 95. [panta pirmais teikums] Valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu.

[6] Imanuelam Kantam (1724–1802) nebūtu saprotama Latvijas Republikas Satversmes 1. pantā iekļauto jēdzienu “demokrātija” un “republika” savietojamība, jo jēdzieni faktiski izslēdz viens otru tāpēc, ka tur, kur ir pūļa vara, nevar runāt par likuma varu un otrādi. Tomēr XX gs. konstitucionālo tiesību zinātne ir spējusi atrast abu jēdzienu savietojamību. Tā ka šajā ziņā neredzu problēmu normas pastāvēšanai tādā formā, kā tā ir iekļauta Satversmē.

Ļoti iespējams, varētu norādīt uz to, ka Satversmes 1. pants jau uzliek par pienākumu valstij aizsargāt cilvēka godu un cieņu, tāpat kā Satversmes 8. nodaļā iekļautās citas cilvēka pamattiesības. Tomēr jau kopš I. Kanta laikiem viedoklis, ka cilvēka cieņa nav aizskarama, parasti tiek izdalīts kā augstākā vērtība paralēli tādiem mūsdienu jēdzieniem kā “tiesiska valsts”, “sociāli atbildīga valsts”, “demokrātiska valsts” u.c.

[7] Secinājums: Vismaz šobrīd nekas nebūtu jāgroza Latvijas Republikas Satversmē kodola meklējumu sakarā. Kodola meklēšana jānodod zinātnieku diskusijām. Ja diskusiju rezultātā tiks konstatēta (turklāt neapgājami) kodola esamība un formulēts tā saturs, Saeima varētu atgriezties pie šī jautājuma.

Valdis Cielava, kādreizējais Tieslietu ministrijas Normatīvo aktu projektu ekspertīzes departamenta juriskonsults:

Par Satversmes kodolu noteikti var uzskatīt Latvijas Republikas Satversmes 1.–4. pantu (1. nodaļa “Vispārējie noteikumi”), 6. un 77. pantu, kuru grozījumiem, lai tie iegūtu likuma spēku, ir jābūt apstiprinātiem tautas nobalsošanā.

Taču pamatlikums neizslēdz kodola rekonstrukciju tulkošanas ceļā. Ar sistēmisku valststiesisku pieeju, atsedzot jēdzieniskas un funkcionālas kopsakarības, var noskaidrot principiālas valstiskuma iezīmes, imanenti piemītošas konstitūcijai, arī ārpus tās formālā kodola un tādējādi aizpildīt konstitūcijas teksta robus (sk.: *Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland. Hrsg. von Josef Isensee und Paul Kirchhof. Heidelberg, 1987–1992*). Šādi būtu pieskaitāmi pie Satversmes kodola 8. nodaļas vispārējie noteikumi (89., 90. un 91. pants). Attiecībā uz 90. pantu, kuru, pēc E. Levita domām, likumdevējs principā būtu tiesīgs svītrot no kodola, varu paskaidrot, ka tas ir aizgūts no Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (EDSO) Vīnes apspriedes (1986) Noslēguma dokumenta, kurā teikts, ka valstis dalībnieces apstiprina, ka cienīs cilvēka tiesības un pamata brīvības un šajā sakarā, cita starpā, efektīvi nodrošinās personu tiesības zināt savas tiesības un pienākumus, publicēs un darīs pieejamus visus likumus, administratīvos noteikumus un procedūras, kas attiecas uz cilvēka tiesībām un pamata brīvībām (Principi, 13.4. punkts). Jau Satversmes komisijā daudz netrūka, ka šo normu, līdzīgi kā Satversmes grozījumu projektā paredzēto tiesību uz drošību, valsts pienākumu sekmēt nodarbinātību, samērīguma principu pamattiesību ierobežošanā ar vieglu roku būtu izmetuši no Satversmes grozījumu projekta. Taču to paglāba komisijas loceklis Juris Vidīņš, kaismīgi norādot uz neciešamo stāvokli, ka ierēdņi paši nezina likumus un tikai trenkā cilvēkus no vienas iestādes uz otru. Turpretī Satversmes 92. pants par advokāta palīdzību gan ir iekļūvis pie vispārējiem noteikumiem pārpratuma pēc. Ar Saeimas ekspromtiem balsojumiem tas ir iespraucies pirms tādām personiskām pamattiesībām kā ikviena tiesības uz dzīvību (93. pants).

Latvijas un citu valstu pieredze liecina, ka nepavisam nav obligāti kodolā ietilpstošās normas pasludināt par “mūžīgām” un “neaizskaramām”.

Francijā, savā laikā notiekot karstām debatēm jautājumā par virskonstitucionālu (*supraconstitutionnelles*) normu pastāvēšanu, kuras nevar būt pārskatīšanas priekšmets, vairākumu ieguva uzskats: ja vien tiek ievēroti formālie noteikumi, var tikt grozīti visi konstitūcijas noteikumi. Saskaņā ar Francijas 1946. gada un 1958. gada konstitūciju tas nevar notikt vienīgi laikā, kad nacionālā teritorija ir okupēta. Šāda norma ir ieviesta, lai nepieļautu 1940. gada situācijas atkārtošanos, kad Vācijas okupācijas apstākļos nācijas griba nevarēja tikt realizēta (*sk.: Droit constitutionnel et institutions politiques. Jean Paul Jacque, professeur des Facultes de droit. 4e edition 2000*).

Negrozāmais Satversmes kodols, ierobežojot tautas konstitucionālās likumdošanas tiesības, objektīvi sašaurina priekšstatu, ka Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Kādreiz šo rindu autoram palaimējās Nacionālajā bibliotēkā (toreiz LVB) uziet 1925. gadā Tulūzā izdotu grāmatu par Latvijas Satversmi, kurā autors puda izbrīnu par tautas nobalsošanas plašo lietojumu konstitūcijā, taču pieļāva, ka latviešiem kā ziemeļnieku tautai tas nesagādās problēmas (*sk.: A. Plantie-Cazejus. La Constitution de la Lettonie (Documents et commentaires). Toulouse*). Vai ir kādas pazīmes, ka franču autors savās prognozēs būtu kļūdījies? Ja par argumentu tiek minēta nobalsošana par otru valsts valodu, tāpat arī likumdošanas iniciatīva par pilsonības piešķiršanu nepilsoņiem, tad jāatceras pazīstamais teiciens “Bailēm lielas acis”. Saskaņā ar Satversmē noteikto balsot ir iespējams arī “ar kājām”, t.i., nepiedalīties balsošanā, kas faktiski nozīmē balsot pret. Līdz ar to ir iespējams izvairīties no tādas pretstāvēšanas kā jautājumā par otru valsts valodu. Arī citu valstu pieredze liecina, ka referendumos parasti tiek apstiprināts *status quo* (vadoties no Šveices pieredzes, F. Engels bija ļoti noraidošs pret šo “buržuāziskās demokrātijas” masveidīgāko institūtu).

Vispār var teikt, ka problēma ir – ne tik daudz izveidot visos apstākļos nesagraujamu demokrātiju plurālā sabiedrībā, cik pasargāt to no likumdevēja neprāta, pilsoņu un cilvēcisko kaislību uzliesmojumiem. Citiem vārdiem, jāizgudro ir nevis mūžīgais dzinējs (konstitūcijas kodola neaizskaramās “mūžīgās normas”), bet gan *fool proof* mašīna (*sk.: Arend Lijphart. Democracy in Plural Societies. A Comparative exploration*).

Mg.iur. Arvīds Dravnieks, Publisko tiesību institūta direktors:

1. No Satversmes izriet Latvijas tiesiskā iekārta un arī piederība Rietumu tiesību lokam. Manuprāt, šī atziņa arī pieskaitāma Satversmes kodolam.

Rietumu tiesību loks pamatā balstās uz kristīgām vērtībām. Par to viegli pārlicināties, ielūkojoties Otrās Mozus grāmatas divdesmitajos pantos.¹¹ Mūsdienu vispārējo tiesību principu aizmetņi jaušami vēl Romas tiesībās pirms Kristus.¹² Dziļākās saknes meklējamas pirms Aristoteļa¹³ – Platona un viņa skolotāja Sokrata darbos.¹⁴ No ētiskām vērtībām atvasināti Rietumu tiesību loka vispārējie tiesību principi, kas izsaka tiesību sistēmas būtību.¹⁵ Tiesību principa saturu var atklāt jebkurš tiesību piemērotājs. Taču parasti tas ir tiesibzinātnieku un augstāko instanču tiesnešu darbs. Tiesību principi savstarpēji nekonnfliktē. Tie izgaismo tiesisko attiecību un tādējādi palīdz sasniegt tiesiskās iekārtas mērķi – taisnīguma nodrošināšanu sabiedrībā.

Dažādās valstīs (sabiedrībās) var atšķirties tiesību principu klasifikācija, nosaukumi un to tvērums. Taču šīs terminoloģiskās vai klasifikācijas atšķirības nemaina vispārēja tiesību principa būtību.

Latvijas judikatūrā ir atzīti šādi valsts iekārtas virsprincipi:¹⁶ demokrātiska iekārta¹⁷ (*democracy*), tiesiska valsts¹⁸ (*the rule of law*), sociāli atbildīga

¹¹ Otrā Mozus grāmata 23:8 „kukulis dara ierēdņus aklus un sagroza taisnīgas lietas!“. Citēts pēc: Bībele. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2012, 91. lpp.

¹² Piemēram, imperatora Adriāna atziņa: “Tiesibnieku atzinumi ir to spriedumi un domas, kuriem ir atļauts tiesības radīt; ja viņu visu spriedumi saskan, tad tam, ko viņi tā izsprieduši, ir likuma spēks.” Citēts pēc: Gaja institūcijas. Rīga: Tieslietu ministrija, 1938, 5. lpp, 7. §.

¹³ Aristotelis. Nikomaha ētika. Rīga: Zvaigzne, 1985.

¹⁴ Rietumeiropas morāles filozofija. Rīga: Latvijas Universitāte, 2006.

¹⁵ Par to vairāk: Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005; Dworkin R. Taking Rights Seriously. Cambridge: Harvard University, 1977; vai Dworking R. Is The Democracy Impossible here? Woodstock: Princeton University, 2008.

¹⁶ Terminam “virsprincipi” vai “pamatprincipi” nav izšķirošas nozīmes. Tie ir principi, no kuriem tiek atvasināti citi vispārējie tiesību principi. Nereti tiek lietots arī termins “stumbra” principi, salīdzinot principus ar koku: saknes veido morāle, savukārt zari veido principu grupas dažādās tiesību nozarēs un apakšnozarēs.

¹⁷ Latviešu valodā par šo tēmu skat.: Vildbergs, Messeršmits, Niedre. Pilsonis tiesiskā valstī: vācu konstitucionālo un administratīvo tiesību pamati. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004.

¹⁸ Latviešu valodā biežāk lietots pārcēlums – likuma vara, juridiskos tekstos – likuma virsvadība, konstitūcijas virsvadība, precizāk būtu – tiesību virsvadība. Tiesiska valsts savā ziņā ir atsvars demokrātiskas iekārtas principam, lai nodrošinātu mazākuma (indivīda) tiesības iepretim vairākuma gribai.

valsts (*social state*), nacionāla valsts (*national state*). Privāttiesības balstās uz privātautonomiju (*private autonomy*), kas tālāk sazarojas līguma brīvības, uzticības aizsardzības un labas ticības principos. Savukārt samērīguma (*proportionality*) princips ir piemērojams visās tiesību nozarēs, un sistēmiski to nav iespējams atvasināt tikai no kāda viena principa. Pašlaik Eiropā veidojas izpratne par vēl diviem patstāvīgiem principiem – vides (*ecology*) un kultūras (Latvijā to pagaidām “ieskaitām” nacionālas valsts principā). Šo principu izpaušmes konkrētās tiesību nozarēs arī pieņemts saukt par vispārējiem tiesību principiem. Piemēram, tiesiskas valsts principa izpaušmes krimināltiesībās (nevainīguma prezumpcija u.c.) vai administratīvajās tiesībās (tiesiskā palāvēība u.c.). Viena un tā pati pašsaprotamība reizēm tiek piedēvēta vairākiem principiem – tas nemaina tiesību principa juridisko dabu.

Tiesību princips ir tieši piemērojams tiesību avots, un tam ir augstākais juridiskais spēks. Tiesību principus apgūst studiju procesā, lai saprastu tiesiskās iekārtas uzbūvi. Sociālo pārmaiņu gadījumos lielāku nozīmi iegūst tiesību principu tiešā piemērojamība.

Piemēram, šajā gadsimtā bieži minētais labas pārvaldības princips Latvijā jāievēro nevis tāpēc, ka tas ir rakstveidots Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. pantā, bet gan tāpēc, ka tas izriet no demokrātiskas iekārtas principa. Savukārt demokrātiskas iekārtas princips ir pašsaprotams visās Rietumu tiesību loka valstīs.

2. No Satversmes pirmā panta izriet Latvijas tiesiskā iekārta un arī piederība Rietumu tiesību lokam. To nevar mainīt vai grozīt bez pienācīgā formā skaidri izteiktas tautas gribas.

Likumdevējs nevar veidot daļēju jeb kombinētu piederību dažādiem tiesību lokiem un saimēm. Tā pēc būtības būtu cita tiesiskā iekārta, kas nenodrošina taisnīgumu tādā izpratnē, kādā pieņemts domāt Eiropas kultūras telpā. Vispārējie tiesību principi ir spēkā neatkarīgi no to pozitīvizēšanas likumu tekstos, arī Satversmē. Latviešu nācija 1918. gadā izmantoja pašnoteikšanās tiesības un satversmes varu, nodibināja valsti un izvēlējās tai tieši šādu tiesisko iekārta. Likumdevējs nevar vispārēju tiesību principu iedibināt vai atcelt. Taču var to attīstīt.

Piemēram, demokrātiskas iekārtas princips pieprasa leģitīmu varu. Pieņemot Valsts pārvaldes iekārtas likumu, likumdevējs apzināti kā šī principa izpaušmi iekļāva 48. panta otro daļu.¹⁹ Juridiskas sekas tam

¹⁹ Sabiedrībai svarīgos gadījumos iestādes pienākums ir rīkot publisku apspriešanu. Ja ievērojamas sabiedrības daļas viedoklis atšķiras no pieņemtā lēmuma, tas īpaši jāpamato. Tāpat pacietīgi jāizskaidro sabiedrībai tieši šāda lēmuma nepieciešamība.

ir tādas, ka valsts nevar izvairīties no eiro ieviešanas, neuzklausīdama sabiedrības viedokli. Lēmuma izskaidrošanas pienākums nav finanšu ministra vai premjera labā griba, bet gan valdības pienākums. Valsts no šādas principa izpratnes vairs nevar atkāpties. Citiem vārdiem, likuma teksts, it īpaši Satversmes teksts, jāformulē tā, lai netraucētu jēdziena izpratnei nākotnē attīstīties. Tekstuāli grozījumi nereti mēdz būt neveiksmīgi.²⁰ Piemērotāka būtu pienācīga publisko tiesību zinātnes attīstība, kuras atziņas izpaustos Satversmes tiesas spriedumos un judikatūrā. Pagaidām tā atsevišķās tiesību zinātnes apakšnozarēs nav gana piesātināta.

3. Satversmes kodols būtu izprotams gan kā paša likuma mērķis (it sevišķi Satversmes sapulces griba), gan kā tiesiskās iekārtas pamati (arī mūsdienu izpratnē).

Vakardienas mērķa rakstveidošana šodien var radīt tiesībpiemērošanas problēmas rīt. Tikai tāpēc vien, ka kāds kādu dienu nav bijis skolā, būtu aplami rakstīt likumā pašsaprotamas lietas.²¹ Turklāt tiesību principu pozitīvizēšana (rakstveidošana) var radīt maldīgu iespaidu gan par to juridisko spēku, gan arī saturu.

Ja tomēr likumdevējs uzskatīs par nepieciešamu formulēt Satversmes preambulu, būtu jāizvairās no nacionālā attīstības plāna satura rādītāja pārrakstīšanas. Tam drīzāk vajadzētu būt tekstuāli kodolīgam (īsam), bet saturiski plaši izprotamam eifēmismam.²²

²⁰ Spilgts piemērs tam ir estētikas apsvērumu vadīta 82. panta teksta jaunradīšana vienlaikus ar 8. nodaļas pieņemšanu. Faktiski Satversmes 82. pants ir 86. panta sašaurinājums, drīz vien tas būs jāizslēdz vai atkārtoti jāgroza. Nosakot, ka visas lietas pirmā instancē skatīs pirmā līmeņa tiesas, Augstākās tiesas sastāvā paliks tikai Senāts. Būtu divaini vienu iestādi saukt divos vārdos.

²¹ Līdzīgu tiesībpolitiku likumdevējs ir izvēlējis, izstrādājot Administratīvā procesa likumu un vēlāk arī Valsts pārvaldes iekārtas likumu. Visa APL A daļa ir mācību grāmata. Bažas par šādas metodes lietderību komisiju sēdē pauda Gunārs Kušīņš ("ar to esam uzlikuši kapa pieminekli tiesību zinātnē"). Citi eksperti mierināja, ka pēc gadiem pieciem, kad šo mācību grāmatu visas amatpersonas būs apgūvušas, varēsīm A daļu no likuma izslēgt ārā. Taču vēlāk likumdevējs ir rikoļies pilnīgi pretēji. Mācību grāmatas regulāra papildināšana *expressis verbis* likumā noteikti nebija iecerēta.

²² Dzejnieka Kārļa Skalbes vārdiem: "Tēvzemei un Brīvībai". Taču nav iebildumu arī pret Rūdolfa Blaumaņa "Mans zelts ir mana tauta" vai Jāņa Pliekšāna "Mainies uz augšu!".

Nevaru atturēties no piezīmes par juridisko tehniku.²³ Vispārējo tiesību normām mērķi jau padsmīt gadus ierasts formulēt likuma otrajā pantā. Bet speciālās tiesību normas mērķim, manuprāt, ir atjaunojama arī tāda nedomerna juridiskās tehnikas vienība kā piezīme.

Iveta Kažoka, Sabiedriskās politikas centra “Providus” pētniece:

1., 2. Es uzskatu, ka Satversmei šobrīd nav negrozāma kodola.

Ideja par Satversmes kodolu Latvijas konstitucionālajās tiesībās ir jauna koncepcija, kas izriet no interesantas, bet vienlaikus ļoti diskutablas Konstitucionālo tiesību komisijas (turpmāk – KTK) filozofiskās teorijas. Šo teoriju un tās secinājumus visai sīki iztīrāju īpašā eseju sērijā portālā *politika.lv*.

Rezumējot manu viedokli: manuprāt, KTK ideja ir pārlietu radikāla – tā paredz, ka pastāv tāds jautājumu loks, par kuru nav tiesīga lemt ne Saime, ne tauta referendumā, neskatoties uz to, ka par šiem aizliegumiem ne vārda nav teikts Satversmē. Šis jautājumu loks izrietot no Latvijas valsts dibināšanas fakta un šobrīd ietver, piemēram, nacionālas valsts, demokrātijas, tiesiskuma, sociālā atbildīguma elementus.

Es neredzu pietiekamu pamatu šim pieņēmumam ne Latvijas līdzšinējā konstitucionālajā praksē, ne pašas KTK analizē. KTK analizē saskatu vairākas būtiskas problēmas, kuras pakāpeniski izgaismoju savās esejās.

Tomēr pieļauju, ka konceptam “Satversmes kodols” principā var būt noderīga funkcionāla jēga. Tādas pat varētu būt vairākas – atkarīgs no tā, kādu konkrēti mērķi kāds vēlētos ar šo koncepciju sasniegt.

Piemēram, kā Satversmes kodolu varētu apzīmēt idejas, principus, kas caurauž Satversmi un kuru gaismā būtu jāinterpretē konkrētu Satversmes pantu jēga. Šādi varētu pastiprināt Satversmes iekšējo vienotību un vienlaikus atvērt šo dažādos laikos tapušo tekstu mūsdienīgu interpretāciju ienākšanai tās atsevišķo pantu tulkošanā. Tā ir atšķirīga pieeja salīdzinājumā ar to, ko piedāvā KTK. Galvenā atšķirība: mainoties Satversmes pantiem, mainītos arī tās kodols. Tāpat nebūtu iespējams vērtēt atsevišķu Satversmes pantu atbilstību pašam kodolam kā tādām, drīzāk katrs atse-

²³ Kā cenzors Marks Porcijs Kato (*Markus Porcius Cato*): *Ceterum autem censeo, Carthaginem esse delendam.*

višķais pants, tā piemērošanas iespējas tiktu vērtētas atbilstoši Satversmi caurvijošajiem principiem.

Tāpat neredzu neko nepareizu, ja koncepts “Satversmes kodols” tiktu attiecināts uz Satversmes īpaši aizsargātajiem pantiem, kuru maiņai obligāti jāriko referendums. Līdz ar to, paplašinot vai sašaurinot šo pantu sarakstu, mainītos arī Satversmes kodols.

Tādēļ ir tik svarīga precizitāte, piesaucot koncepciju “Satversmes kodols” vai “konstitucionālās pamatvērtības”. Katra šajā koncepcijā ielikta papildu detaļa (Grozāms vai negrozāms? Pastāv pats par sevi vai konstitūcijas interpretācijas palīglīdzeklis? Definēts demokrātiskā procesā vai akadēmiskos/analītiskos darbos?) var līdz nepazīšanai izmanīt šīs koncepcijas jēgu.

Tāpat, noliedzot ideju, ka koncepcija par Satversmes kodolu šobrīd nozīmē ko likumdošanas ceļā nemaināmu, es nenoliedzu, ka teorētiski varētu būt kādas vērtības, no kurām demokrātiska procesa ceļā mūsdienu ANO dalībvalsts nekādos apstākļos nav tiesīga atteikties. Tas ir ļoti interesants jautājums, par kuru man šobrīd nav noteiktas pozīcijas. No vienas puses, manuprāt, ir iespējams izveidot ļoti spēcīgu argumentu par to, ka mūsdienu ANO dalībvalstis nav tiesīgas savas konstitūcijas mainīt tā, lai šīs konstitūcijas pārkāptu normas, par kuru absolūto svarīgumu ir vienojusies mūsdienu starptautiskā sabiedrība, jeb tā sauktās *ius cogens* normas. Taču tad, manuprāt, atsauce uz *ius cogens* būtu nepastarpināta – neredzu nepieciešamību to filtrēt caur Satversmes kodola koncepciju. Turklāt šis aizliegums attiektos tikai un vienīgi uz *ius cogens*.

No otras puses, manuprāt, vienlīdz spēcīgs ir arguments, ka valstis formāli ir tiesīgas likumdošanas ceļā legalizēt gan pirātismu, gan verdzību, gan spīdzināšanu, bet šādas pretrunā *ius cogens* esošas normas nedrīkst tikt piemērotas.

3. Tā ir politiska izšķiršanās – ierakstīt Satversmes preambulā idejas par Satversmes kodolu vai neierakstīt, aizliegt uz mūžīgiem laikiem veikt kādas pārmaiņas Satversmē vai neaizliegt. Ja Saeimas deputātu kvalificētais vairākums, ja tas būs nepieciešams, tauta referendumā pēc diskusijām pieņems šādu lēmumu, tas būs leģitīms risinājums.

Bet vai tas ir jādara obligāti? Nē, nav. Ne visu valstu konstitūcijās ir ielikta mūžības klauzulas. Tās drīzāk ir izņēmums, nevis norma.

Vai lēmums mainīt Satversmi, lai nostiprinātu kādas konstitucionālas pamatvērtības, būtu sabiedriski lietderīgs, gudrs lēmums?

Neesmu par to pārliecināta vismaz trīs iemeslu dēļ.

1) Manuprāt, saprātīgi būvētā konstitucionālā iekārtā pēc mūžības klauzulām nav objektīvas nepieciešamības – un Satversme ir saprātīgi veidota konstitūcija, kas prasa par valsts svarīgāko principu maiņu nobalsot ne tikai Saeimai, bet arī vismaz pusei no visiem balsstiesīgajiem. Tas ir teju neiespējams īpatsvars nepārdomātiem risinājumiem. Gadījumā, ja obligātā referendumā prasība tiek nepamatoti “apieta”, grozot kādus citus Satversmes pantus, tad Satversmes tiesa jau šobrīd ir tiesīga attiecīgos Satversmes grozījumus atzīt par spēkā neesošiem procedūras nepilnību dēļ.

2) Idejas par negrozāma Satversmes kodola nostiprināšanu Satversmes preambulā vai negrozāmu pantu ieviešanu Satversmē, manuprāt, ilgtermiņā Latviju kā valsti drīzāk vājinās, nevis spēcīnās. Iepriekšējā punktā jau rakstīju, ka, manuprāt, Latvijas Satversme paredz saprātīgus tās pašas maiņas nosacījumus, kas nozīmē, ka radikālu ideju pieņemšana demokrātiskā procesā ir gandrīz neiespējama. Šādos apstākļos es neredzu sabiedrisku ieguvumu no, piemēram, radikālu ideju iniciēšanas aizlieguma Saeimā caur referendumiem vai citādi, kur šīs idejas miermīlīgā, drošā un kontrolētā procesā tiktu izdiskutētas un ar lielu varbūtību noraidītas. Man šķiet bīstami radikālu ideju pārstāvjiem atstāt tikai vienu iespējamo ceļu, kā to piedāvā KTK, – proti, revolūcijas mēģinājumu.

3) Visbeidzot, katrs jauns aizliegums vai sašaurināta tiesību interpretācija nozīmē, ka kādām valsts institūcijām būs jāvērtē: vai kāds izteikums, publisks ierosinājums, likumdošanas iniciatīva ir vai nav pretrunā Satversmes kodolam un vai atbilstoši atļaut vai neatļaut kādu darbību, sodīt vai nesodīt kādu par Satversmes kodola pārkāpšanu, valsts institūcijām vērsties vai nevērsties pret iespējamo draudu “ar visiem to rīcībā esošajiem līdzekļiem” (atbilstoši KTK atzinuma 59. tēzei). Es šādās tiesībās saskatu visai lielus riskus: gan attiecībā uz šo iestāžu spēju veikt tik sarežģīta lēmuma izvērtējumus par tik netveramiem jautājumiem kā Satversmes kodola aprises KTK interpretācijā, gan ar to saistītajiem vārda brīvības pārkāpšanas, politiskās diskriminācijas un citiem aspektiem.

Dr.iur. Jānis Pleps, LU Juridiskās fakultātes lektors:

I. Ievads

[1] Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija (turpmāk – Komisija) 2012. gada 17. septembra viedoklī “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu” pamatojusi postulātu, ka Latvijas Republikas Satversmei (turpmāk – Satversme) ir kodols, kurš nav grozāms.²⁴

[2] Komisijas viedoklī ietverta sarežģīta konstitucionālo normu klasifikācija. Vispirms, pēc Komisijas priekšlikuma, no pārējām Satversmes normām nošķirams Satversmes 1., 2., 3., 4., 6. un 77. pants, kuri atzīstami par Satversmes pamatnormām – pozitīvajām tiesību normām ar visaugstāko juridisko spēku.²⁵ Attiecīgās normas 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” (turpmāk – 4. maija deklarācija) 4. punktā atzītas par Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu.²⁶ Līdztekus tam Komisija piedāvājusi atsevišķi nošķirt Satversmes kodolu, kurš ietver Latvijas valsts konstitucionālo identitāti un nav grozāms.²⁷

II. Satversmes kodola negrozāmība

[3] Tiekšanās pēc konstitūciju mūžīguma, aizliedzot tiesiski grozīt Satversmes varas nesēja pamatlēmumus, Eiropas konstitucionālajā tradīcijā ir vispārpieņemta tendence. Neizvēršot salīdzinošo tiesību perspektīvu, var secināt, ka zināmu noskaņu par atsevišķu konstitucionālo normu negrozāmību var saskatīt arī Latvijas valststiesiskajā domā.

[4] Vispirms jau Kārlis Dišlers attiecībā uz 1920. gada 27. maija Deklarāciju par Latvijas valsti atzina, ka “tas ir pamatlikums, kas izdots uz nenoteikti ilgu laiku jeb, kā dažkārt mēdz formulēt, “uz visiem laikiem””.²⁸

²⁴ Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedoklis “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf.

²⁵ Viedokļa 138. punkts.

²⁶ Viedokļa 133. punkts.

²⁷ Viedokļa 160. punkts.

²⁸ Dišlers K. Latvijas pagaidu konstitūcija. Vispārigas piezīmes. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1920, Nr. 2/3, 52. lpp.

Viņam šajā jautājumā piekrita Satversmes komisijas izraudzītais referents par Satversmes projektu Jānis Purgals: “Šī deklarācija ir uzskatāma par Latvijas valsts pamata likumu. Tai nav pagaidu raksturs, tā ir pamatu likums, kas izdots uz visiem laikiem.”²⁹

[5] Diskusija par atsevišķu konstitucionālo normu nozīmīgumu iezīmējās arī pēc Latvijas Republikas prettiesiskās pievienošanas PSRS.

No Latvijas sūtņa Kārļa Zariņa notas politiskajiem formulējumiem varētu secināt, ka K. Zariņš uzskatījis par neiespējamu Latvijas tiesisku pievienošanu PSRS: “Brīvības cīņu gars ir vēl joprojām dzīvs, un ikviens neieinteresēts novērotājs atzītu par neiespējamu to, ka latvieši pēc savas brīvas gribas upurētu viņu smagi izcīnīto un dārgi loloto neatkarību.”³⁰

Tāpat trimdā, domājot par iespējamu Satversmes pilnveidošanu, tika ierosināts nošķirt Satversmes principus no pārējā Satversmes teksta.³¹

[6] Pēc neatkarības atjaunošanas konstitucionālā regulējuma dalījumu Satversmes pamatnormās un pārējās Satversmes normās noteica ar 4. maija deklarācijas 4. punktu. Satversmes pamatnormas tika atjaunotas kā spēkā esošas arī pārejas periodā, savukārt pārējo Satversmes normu darbība tika apturēta. Šāda konstitucionālā likumdevēja pozīcija precīzi atspoguļojās Latvijas Republikas Pamatlikuma pārejas periodam projekta preambulā, kura paredzēja: “Pārejas periodā Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu nedrīkst grozīt vai atcelt.”

[7] Arīdzan Satversmes tiesa iezīmējusi noteiktu konstitucionālo vērtību kopu, kurai ir īpašs rangs Latvijas konstitucionālajā iekārtā: “Latvijas valsts balstās uz tādām pamatvērtībām, kas citastarp ietver pamattiesības un pamatbrīvības, demokrātiju, valsts un tautas suverenitāti, varas dalīšanu un likuma varu. Šīs vērtības valstij ir pienākums garantēt, un tās nevar aizskart ar grozījumiem Satversmē, kuri ieviesti tikai ar likumu. Tādējādi kompetenču nodošana [Eiropas Savienībai] nevar sniegties tiktāl, ka tā

²⁹ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 1. sēdes 1921. gada 20. septembrī stenogramma.

³⁰ Note of K. Zarins, Latvian Envoy in London, Protesting against the Incorporation of Latvia into U.S.S.R. as being Unconstitutional and Illegal. Grām.: Latvian – Russian Relations. Documents. Second printing. Lincoln: Augstums Printing Service, Inc., 1978, pp. 209–210.

³¹ Bukšs M. Satversmes sapulce un Latvijas Satversme. Dzeive, 1970, Nr. 100, 8. lpp.

pārkāptu uz likuma varu un pamattiesībām balstītas neatkarīgas, suverēnas un demokrātiskas republikas pamatus.”³²

III. Satversmes pamatnormu grozīšana

[8] Zinātniskās precizitātes labad jāmin, ka līdzšinējā Latvijas konstitucionālo tiesību tradīcijā valdošais viedoklis skaidri nenorāda uz atsevišķu konstitucionālo normu negrozāmību. Tieši pretēji – plašāku atspoguļojumu guvusi pozīcija, ka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu, kas sevī ietver arī Satversmes kodolu, var grozīt, ja tas tiek veikts pienācīgā procedūrā.

[9] Attiecīgais viedoklis precīzi atspoguļojas 4. maija deklarācijas preambulā, izvērtējot Latvijas Republikas pievienošanas PSRS tiesiskumu. Attiecīgos formulējumus gan Komisija viedokli kritizējusi. Tomēr līdzīgu viedokli jau iepriekš bija pauduši Latvijas Senāta senatori atzinumā par Satversmes spēkā esamību.

Latvijas Senāta senatori norādījuši argumentus, kāpēc Tautas Saeimas pieņemtie lēmumi nerada juridiskas sekas: “Pirmkārt, šo pseudo saeimu zem okupācijas varas spiediena ievēlēja pretēji Satversmes 6. p. un Likumam par Saeimas vēlēšanām, piemērojoties PSRS konstitūcijas 141. p. noteikumiem ar vienu vien kandidātu sarakstu. Otrkārt, šis Saeimas lēmums, kas pēc sava satura un nozīmes bija augstāk aprādīto satversmes 1. un 2. p. pamatnoteikumu grozījums, nevarēja saskaņā ar tās 77. p. vispār bez tautas nobalsošanas (kas netika izvesta) iegūt spēku.”³³

[10] Interesanti, bet līdzīgu argumentāciju savā slavenajā pēdējā vārdā paudis arī Gunārs Astra: “Latvijas Satversme, kuru ir pieņēmusi Latvijas tauta, bet nav to atcēlusī vai izmainījusi, paredz, ka visus valsts dzīves jautājumus izlemj Saeima, izņemot vienu – jautājumu par atteikšanos no valsts suverenitātes. Šo jautājumu var izlemt vienīgi tautas nobalsošanas ceļā. [...] Ja 17. jūniju un 21. jūliju apmainītu vietām, tas ir, ja 17. jūnijā saskaņā ar Latvijas Satversmi, paužot tautas brīvu gribu, Latvijā būtu nodibināta padomju republika, bet 21. jūlijā Latvijas padomju valdība lūgtu draudzīgās PSRS karaspēku jebkādu iemeslu dēļ ienākt Padomju Latvijā, es respektētu savas tautas gribu un mani nebūtu, par ko vajāt.”³⁴

³² Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-35-01 17. punkts.

³³ Latvijas Senāta senatoru atzinums par Latvijas Satversmes spēkā esamību un Saeimas pilnvarām okupācijas apstākļos. Latvju Ziņas, 1948. gada 17. aprīlis.

³⁴ Gunāra Astras pēdējais vārds. Atmoda, 1989. gada 3. aprīlis.

[11] Juridiski nozīmīgāki gan varētu būt Baldvina fon Disterlo,³⁵ Kārļa Dišlera³⁶ un Paula Šimana³⁷ izteikumi, aplūkojot Satversmes grozīšanas iespējas. Viņi atzina nepieciešamību rīkot tautas nobalsošanu, lai grozītu Satversmes pamatnormas.

[12] Ņemot vērā šo līdzšinējo konstitucionālo tradīciju, nav pārsteidzoša Satversmes tiesas veiktā Satversmes 77. panta interpretācija, pirmšķietami pieļaujot ikvienas konstitucionālās normas grozījumus: “Satversmes 77. pants paredz citu procedūru, saskaņā ar kuru iespējams grozīt Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu, un uz šo procedūru neattiecas Satversmes 73. pantā noteiktie ierobežojumi. [...] Satversme apvienotās Latvijas ideju nenoteic par negrozāmu uz mūžīgiem laikiem. Saskaņā ar Satversmes 77. pantu tās 3. pants ir grozāms, proti, tikai Saeima un Latvijas pilsoņu kopums ar kopīgu lēmumu var lemt par atteikšanos no latviešu apdzīvoto apgabalu vienotības, atdalot kādu vēsturiski etnogrāfisko apgabalu no Latvijas valsts teritorijas.”³⁸

IV. Satversmes 77. panta procedūra

[13] Ņemot vērā Komisijas viedokļa 138. punktā veikto Satversmes pamatnormu nošķirumu no citām konstitucionālajām normām, var secināt, ka Latvijas rakstīto konstitūciju veido divu dažādu juridisko spēku normas.

³⁵ “Tautas nobalsošanai jānotiek, kad Saeima grozījusi Satversmes 1., 2., 3. vai 6. pantu, t.i., pamatnoteikumus par Latvijas valdīšanas formu un suverēno varu, par valsts teritoriju vai par Saeimas vēlēšanu principiem.” Sk.: Disterlo B. Juridiskas piezīmes pie Latvijas Republikas Satversmes. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1923, Nr. 7, 10. lpp.

³⁶ “[Satversmes 77. pantā minētie Satversmes panti] ir paši svarīgākie mūsu Satversmes panti, bez kuru grozīšanas vai atcelšanas nevar tikt grozīts mūsu valsts iekārtas republikāniski demokrātiskais raksturs. Šie Satversmes panti tāpēc ir nodoti pašas tautas apsardzībai – viņi var tikt grozīti ne citādi kā uz vispārējā tautas nobalsošanā (obligatoriskā referendumā) pašas tautas izteiktu vēlēšanos.” Sk.: Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A. Gulbis, 1930, 110. lpp.

³⁷ “Referendums obligāti izsludināms par tādiem parlamenta likumiem, kuri paredz grozījumus Satversmes 1., 2., 3. vai 6. pantā, t.i., maina valsts iekārtu, tautas suverenitāti, robežas vai vispārīgo, vienlīdzīgo, tiešo un proporcionālo vēlēšanu tiesības.” Sk.: Šimans P. Latvijas Satversmes astoņi gadi. Grām.: Šimans P. Eiropas problēma. Rīga: Vaga, 1999, 41. lpp.

³⁸ Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra sprieduma lietā Nr. 2007-10-0102 43.5. un 40.4. punkts.

[14] Šāds secinājums vedina pievērst uzmanību jautājumam par Satversmes pamatnormu grozīšanas procedūru. Komisija ir apstiprinājusi Satversmes tiesas izteikumu, ka Satversmes 77. pantā minēto pantu grozīšana ir pieļaujama tikai ar Saeimas un Latvijas pilsoņu kopuma kopīgu lēmumu.³⁹ Tas nozīmē, ka šādos gadījumos vispirms nepieciešams Saeimas veikts Satversmes pamatnormu pārgrozījums un pēc tam tas apstiprināms tautas nobalsošanā. Un acīmredzot, ka attiecīgā procedūra attiecas uz jebkuru Satversmes pamatnormu grozījumu projektu, neatkarīgi no tā, kurš šo grozījumu projektu ierosinājis. Savukārt tas nozīmē, ka Satversmes 77. pants ierobežo arī Satversmes 78. panta piemērošanu.

Šāda Satversmes interpretācija atbilstu arī Satversmes komisijas priekšsēdētāja Marģera Skujenieka teiktajam: “Šinī Satversmes projektā ir vairāki panti, kurus var grozīt vienīgi tad, ja tie būs pārgrozīti parlamentā – Saeimā un ja tauta par tiem būs balsojusi, un ja no visas balsstiesīgo tautas lielā puse būs izteikusies par šo pamatlikumu grozīšanu.”⁴⁰

V. Viedokļa sekas

[15] Aizliegumu grozīt atsevišķas konstitucionālās normas var noteikt tikai ar konstitucionālu normu. Šāda norma var būt gan rakstīta, gan arī nerakstīta.

Latvijas gadījumā atsevišķu konstitucionālo normu negrozāmība varētu izrietēt no *expressis verbis* formulētas konstitucionāla ranga normas, Satversmes tiesas judikatūras vai konstitucionālās tradīcijas (kurā ietilpst arī valdošais tiesību zinātnes viedoklis un politiskais konsenss par kādu konstitucionālo tiesību jautājumu).

[16] Satversmes tekstā nav ietvertas normas, kas tieši atzītu kādu citu konstitucionālo normu par negrozāmu. Tomēr nevajadzētu arī pārsteidzīgi noraidīt iespēju atvasināt atsevišķu konstitucionālo normu negrozāmību no citiem konstitucionālā ranga aktiem.⁴¹

³⁹ Turpat, 43.5. punkts.

⁴⁰ Latvijas Satversmes sapulces IV sesijas 1. sēdes 1921. gada 20. septembrī stenogramma.

⁴¹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 70. lpp.; Pleps J. Latvijas valstiskuma pamats. Jurista Vārds, 4.09.2012., Nr. 36(735).

[17] Analizējot Satversmes tiesas spriedumus, secināms: Satversmes tiesa sākotnēji izvēlējusies demokrātisko “Veimāras relativismu”, kurš pēcāk koriģēts ar Latvijas valsts pamatvērtību aizsardzības klauzulu. Konstitucionālās normas meklējumos, no kuras varētu izrietēt aizliegums grozīt atsevišķas konstitucionālās normas, kā būtisks pieturas punkts iezīmējams Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01. Tomēr būtu jāpārliciecinās, vai Satversmes tiesa attiecīgo Latvijas valsts pamatvērtību aizsardzību analizējusi tādā pašā kontekstā kā Komisija Satversmes kodolu.

[18] Komisija ir piedāvājusi savu Satversmes kodola interpretāciju, un tā uzskatāma par uzaicinājumu formulēt konstitucionālo tiesību valdošo viedokli šajā jautājumā. Ja Komisijas viedoklis tiesību zinātnē un praksē būtu akceptēts, tas veidotu jaunu konstitucionālo tradīciju. Šī tradīcija varētu nozīmēt faktisku Satversmes kodola negrozāmību: lai gan Satversmes 77. pants formāli pieļauj Satversmes pamatnormu grozīšanu, neviens saprātīgi domājošs politiķis vai sabiedriskais darbinieks šajā valstiskumā nepiedāvā tādus konstitucionālo normu grozījumus, kas aizskartu Latvijas valsts konstitucionālo identitāti.

[19] 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanas valststiesiskās sekas ir krietni tālejošākas par konkrēto tautas nobalsošanā nodoto Satversmes grozījumu projektu. Attiecīgās tautas nobalsošanas iespaidā Latvijas valststiesiskajā domā pakāpeniski veidojas un nostiprinās nerakstītā konstitucionālā norma par Satversmes kodola negrozāmību.⁴² Tomēr šādai mūžības klauzulas ieviešanai ir nepieciešama arī pienācīga leģitimitāte, proti, attiecīgās normas atzīšana sabiedrībā, politiskajā vidē un tiesību zinātnē. Savukārt tas nozīmē, ka ir nepieciešama Komisijas viedokļa rūpīga apspriešana un izvērtēšana – vispirms jau akadēmiskajās apriņķās.⁴³

⁴² Lībeka M. Satversmes pirmā nodaļa – negrozāma. Saruna ar Inetu Ziemeli. Latvijas Avīze, 29.11.2011.; Lībeka M. Cik likumīga ir slepenība. Saruna ar Ilmu Čepāni. Latvijas Avīze, 10.01.2012.; Benfelde S. Arī tautu saista atbildība. Intervija ar Egilu Levitu. Laiks, 7.02.2012.

⁴³ Viedokļa 6. punkts.

DPhil (OXON) Mārtiņš Paparinskis, Oksfordas Universitātes Mertona koledžas (*Merton College*) jaunākais pētnieks:

Lasot Konstitucionālo tiesību komisijas (KTK) viedokli (Viedoklis), ir grūti izvairīties no pieticības sajūtas, redzot tā rakstītāju plašo erudīciju visdažādākajos ar tiesībām nesaistītos jautājumos, no filozofijas līdz biežiem otas triepieniem zīmēta vēstures audekla, labākajās Apgaismības tradīcijās neapgrūtinot lasītāju ar liekām atsaucēm un pieņemot līdzīgi vispārēju zinātību par pašsaprotamu. Piemērotā pieticībā, es aprobežošos ar trim īsām tēzēm par jautājumiem, kas man personīgi šķita interesanti pirmajā Viedokļa lasījumā. Ņemot vērā perspektīvas izvēles un formulējuma atklāti patvaļīgo raksturu, pilnībā pieļauju iespēju, ka esmu nepareizi nolasījis Viedokļa pozīciju vai ka šie jautājumi ir perifēriāli Viedokli izteiktajiem argumentiem.

[1] Viedoklis, nedaudz neparasti argumentam par pastāvošām tiesību normām un to saturu, plaši balstās tiesību filozofijā. Mans pirmais komentārs attiecas uz KTK attieksmi pret tiesību pozitīvismu. Vairākās vietās Viedoklis atsaucas uz pozitīvismu viennozīmīgi negatīvā kontekstā: Karls Šmits tiek slavēts kā autors, kas vērsies pret pozitīvismu Veimāras konstitucionālajās tiesībās ([118]); pozitīvisms pat “noveda līdz Hitlera nākšanai pie varas” ([119]); un konkrēti argumenti tiek noraidīti kā sakņoti “absolūtajā tiesību pozitīvismā” ([254], arī [259], [332], [383]). Mans mērķis nav diskutēt par konkrētu filozofu pozīciju citējuma precizitāti vai lasījuma pamatotību;⁴⁴ es vēlos izteikt mulsumu par to saturu, ko KTK

⁴⁴ Izņēmums, par ko es vēlētos teikt dažus vārdus, ir mani pārsteigušais Karla Šmita slavinājums [44], [118]. Iespējams, kā starptautisko tiesību jurists es nespēju pilnībā novērtēt Šmita argumentus to konstitucionālajā ietvarā, bet pat vispārzināmie punkti Šmita karjerā pieprasītu skaidras atrunas un lielāku nošķirumu no viņa plašākās juridiskās un politiskās pozīcijas, pirms ieteikt, lai jebkāds viņa attīstītais “princips ir pielietojams arī Satversmes izpratnē” [44]. Citastarp, viņa pozīcija kā galvenajam Veimāras liberālisma un liberālās demokrātijas juridiskajam kritiķim; asais konflikts ar Kelzenu par izņēmuma tiesību lomu tiesībās vispār un attiecībā uz Veimāras konstitūcijas 48. pantu it īpaši; un atklāti nacistiskā un antisemitiskā pozīcija 20. gs. 30. gados liek uzmanīgi vērtēt iespēju un vērtību īpaši izvirzīt viņu kā Satversmes pareizas interpretācijas deklarētāju. Saprātīgi cilvēki var nepiekrīst otram par to, vai Šmits tiešām mēģināja pārliecināt liberāļus izmantot politiskos mehānismus Veimāras konstitūcijas aizstāvēšanai (kā pēckara periodā apgalvoja pats Šmits); vai arī liberālisms un pozitīvisms bija iekšēji pretrunīgi un Šmita kritika tikai izgaismoja institucionāli

ieliek jēdzienā “pozitīvisms”: pēc KTK ieskatiem, tas visdrīzāk ietver sevi (citastarp) negatīvu attieksmi pret tiesību normām, kas ir nerakstītas, vai tiesību piemērošanas un tālākveidošanas metodēm, kas neaprobežojas ar teksta burtisku lasījumu. Tā kā šādus uzskatus aizstāvošie autori vārdā netiek saukti (izņemot Hitlera ceļu bruģējušos “vadošo[s] vācu valststiesībnieku[s]” ([118], [119])), ir grūti pārbaudīt, vai tiešām kāds zināms tiesību pozitīvissts būtu aizstāvējis tik kariķētu pozīciju.

[2] Pieejot šim jautājumam no pretējās puses, ja kādam prasītu nosaukt vadošos tiesību pozitīvistus, tad diez vai standartsaraksts būtiski atšķirtos no Hobsa un Ostina klasiskajā filozofijā, Kelzena un Harta pagājušā gadsimta attiecīgi pirmajā un otrajā trešdaļā un Raza, Gārdnera un Kolemana mūsdienu tiesībās.⁴⁵ Modernie pozitīvissti (un diez vai “post-Ostina” autori būtiski atšķirtos no šīs pozīcijas) neseko Viedokli kariķētajām filozofiskajām nostādnēm. Kā Gārdners norāda savā rakstā par pozitīvisma mītiem, ko varētu uzskatīt par elegantāko modernā pozitīvisma manifestu, pozitīvisms ir *normatīvi inerts*: tā vienīgā neizbēgamā tēze ir “tiesību normu pastāvēšanas noteikšana atbilstoši to avotiem, nevis saturam”, un tādēļ tas ir pilnībā neitrāls attiecībā uz tiesību normu formu (rakstīta / nerakstīta), pieņemšanas vai radīšanas procesu (likumdošana / tiesas spriešana / paražu tiesību prakse / principu ekstrapolācija) un piemērojamām interpretācijas metodēm (burtiska / gramatiska / teleoloģiska utt.), kādas

neizbēgamās problēmas; vai arī režīma atbalstīšana Hitlera Vācijā loģiski turpināja Šmita liberālisma kritiku Veimārā, sk. dažādās pozīcijas: Strong T.B. Foreward: Dimensions of the New Debate around Carl Schmitt. In: Schwabb G. (tr), Schmitt C. The Concept of the Political (University of Chicago Press, Chicago 1996) xx-xxvii; Schwabb G. Introduction. In: ibid., 13–16; Howse R. From Legitimacy to Dictatorship – and Back Again: Leo Strauss’s Critique of the Anti-Liberalism of Carl Schmitt (1997) 10 Canadian J L Jurisprudence 77, īpaši 80–89; Dyzenhaus D. Legality and Legitimacy: Carl Schmitt, Hans Kelsen, and Herman Heller in Weimar (Clarendon Press, Oxford 1999) Chapter 2. Jebkurā gadījumā, diez vai Šmits, kurš intuitīvi asociējas ar “drauga–ienaidnieka” vai “parastā–izņēmuma stāvokļa” dihotomijām un individuālo tiesību kritiku, bez tālākiem paskaidrojumiem būtu ielasāms Latvijas konstitucionālo tiesību kanonā.

⁴⁵ KTK kritizēto pozitīvistu identitātes noslēpumu vēl vairāk palielina apstākļi, ka Hobss [14]–[15] un Kelzens [25], [138], ir pieminēti pozitīvā kontekstā, tādēļ (priekš KTK?) viņi visdrīzāk nav pozitīvissti *stricto sensu*.

var pastāvēt attiecīgajā tiesību sistēmā.⁴⁶ Dažādās tiesību sistēmās, lietojot Harta terminoloģiju, var pastāvēt dažādas sekundārās normas par primāro normu atzīšanu un izmaiņām, attiecīgi nosakot dažādus kritērijus normas pastāvēšanai un piemērošanai.⁴⁷ “Poitīvās tiesības” ir ne vairāk – bet arī ne mazāk – kā attiecīgajā tiesību sistēmā *pastāvošās* tiesības. Ja kādā tiesību sistēmā pastāv tikai rakstītas tiesību normas, tad *deskriptīvā perspektīvā* tikai rakstītas tiesību normas ir pozitīvas tiesību normas šajā sistēmā; taču pavisam noteikti no pozitīvisma neizriet *normatīva prasība* tiesību sistēmām radīt un atzīt tikai rakstītas tiesības normas. Nav iespējams lielāks kompliments juridiskam argumentam par normas pastāvēšanu, kā nosaukt to par absolūti pozitivistisku, jo tas nozīmē pilnīgu atbilstību attiecīgajā tiesību sistēmā pastāvošajām sekundārajām normām – lai kāds būtu to saturs.⁴⁸ Tādēļ juridiskai analīzei par tiesību normu pastāvēšanu un satura noteikšanu ir loģiski jāsākas ar sekundāro normu identificēšanu (pat ja bieži šis solis tiek sperts automātiski un bez problēmām), tikai atbilstoši kurām var noteikt primārās normas.

[3] Nošķirums starp primāro tiesību normu un tās sekundārajiem atzīšanas nosacījumiem ļauj man pilnībā izvairīties no Viedokli izdarītajiem secinājumiem par noteikta satura negrozāma Satversmes kodola pastāvēšanu un otrajā tēzē pievērsties tikai tā atzīšanas nosacījumu identificēšanai. Diezin vai varētu būt šaubas par to, ka Latvijas tiesību sistēmā tiesību normas nerakstītais raksturs nevar būt par pamatu tās pastāvēšanas noliegšanai, bet tieši tādā pašā mērā *nerakstītais raksturs nevar būt par pamatu tās pastāvēšanas automātiskai akceptēšanai*: nerakstīta tiesību norma pastāv,

⁴⁶ Gardner J. Legal Positivism: 5 ½ Myths (2001) 46 Am J Jurisprudence 199. Viens no mūsdienu vadošajiem dabisko tiesību skolas pārstāvjiem atzina šo raksturojumu par lielā mērā precīzu, lai gan ne pārāk aizraujošu: Finnis J. Law and What I Truly Should Decide (2003) 48 Am J Jurisprudence 107, 128–129 (vienīgā Finisa kritika attiecās uz Gārdnera tēzi, ka tiesību normas esamības analīze ir loģiski prioritāra pār tās mērķa analīzi, ibid. 129, ko Gārdners vēlāk atzina par pamatotu, esamības un mērķa savstarpējo saistību izsakot kā neatkarīgu, nevis prioritāru: Gardner J. Nearly Natural Law (2007) 52 Am J Jurisprudence 1, 16).

⁴⁷ Hart H.L.A. The Concept of Law (2nd edn OUP, Oxford 1994) Chapter VI.

⁴⁸ Neapšaubāmi, ka pozitīvisma perspektīva pastāvošo normu identifikācijā nevar palīdzēt citos jautājumos, piemēram, par pozitīvo tiesību atbilstību morāles kritērijiem vai morāliem pienākumiem to pildīšanā, kur jāvērsas pie dabisko tiesību perspektīvas, par ko Finnis un Gārdners piekristu viens otram (n 46).

ja attiecīgajā tiesību sistēmā pastāv nerakstītas tiesību normas atzīstoša sekundāra norma un ja konkrētā tiesību norma ir izpildījusi tās noteiktos kritērijus. Ja nerakstītas tiesības atzīstošas sekundāras normas nav vai arī ja nerakstītā primārā norma neizpilda sekundārajā normā noteiktos kritērijus, tad iespējamā primārā nerakstītā norma nepastāv – tieši tāpat kā ne šis raksts, ne Saeimas noraidīts likums nav tiesību normas, jo tie neizpilda Latvijas tiesību sistēmā pastāvošo sekundāro atzīšanas normu noteiktos kritērijus rakstīto tiesību normu spēkā esamībai. Nerakstīto normu pastāvēšana un saturs ir nopietnas juridiskas analīzes priekšmets, kas ir jāveic tikpat rūpīgi kā rakstīto normu analīze. Tiesību normas nerakstītā forma pavisam noteikti nav klusējošs pilnvarojums juristiem atkāpties no tiesību analīzes un tā vietā piemērot tiesībpolitiskus vai politiskus kritērijus – nerakstītā forma prasa juridisko analīzi veikt tieši ar *a fortiori* metodoloģisko piesardzību, ņemot vērā sekundāro kritēriju izpildes grūtāko pārbaudi.⁴⁹

[4] KTK Viedokļa 114. punkts sola atbildi uz jautājumu, vai eksistē Satversmes kodols. Lai gan no argumenta struktūras viedokļa būtu saprātīgi sagaidīt, ka sākumā tiktu izvērtēti eksistences kritēriji, kuri pēc tam tiktu piemēroti un atzīti par izpildītiem vai neizpildītiem, sekundāro atzīšanas normu saturs nav formulēts acīmredzami skaidrā veidā. Ar visu iespējamo piesardzību, atsijājot acīmredzami nesvarīgos argumentus (par vispārējo valstu praksi, kas parāda dažādas pieejas ([115]–[125]), vai par rakstītajām Satversmes normām ([128]–[144]), Satversmes kodola atzīšanas sekundārās normas ir: (1) *pozitīvā* izpratnē, “vai ir saprātīgāk pieņemt, ka šāds Satversmes kodols eksistē” ([157], [274]); (2) *negatīvā* izpratnē, to pastāvēšanu neietekmē ne Satversmes tekstā *expressis verbis* noteiktais negrozāmo jautājumu regulējums ([144], [156], [254]), ne konstitucionālā ranga Neatkarības deklarācijas preambula ([257]–[262]), ne viens no būtiskākajiem juridiskajiem dokumentiem (ja ne pats būtiskākais), kas PSRS prettiesiskās kontroles laikā analizēja Latvijas tiesisko statusu (187. vēre), ne (ja atsaucē ir izdarīta uz to) Satversmes tiesas tieši sniegtais vērtējums tās praksē ([261]).⁵⁰

⁴⁹ Starptautisko tiesību kontekstā jautājums par starptautiska līguma pastāvēšanu ir atbildams daudz vieglāk nekā jautājums par starptautisko paražu tiesību normas vai vispārēja principa pastāvēšanu tieši vairāk skaidro atzīšanas normu dēļ.

⁵⁰ KTK izdara nespecifcētu atsauci uz “retajiem citu Satversmes interpretētāju virpusīgajiem izteikumiem”, [261], sal. Satversmes tiesas spriedums Robežlīguma lietā [25], [28]–[29], it īpaši [29.4].

[5] Es nekommentēšu to, vai un kādā mērā KTK minētie negrozāmā kodola elementi atbilst šiem kritērijiem. Man šķiet, ka būtiskāks jautājums attiecas uz sekundāro atzišanas normu attīstību. Kādā veidā Latvijas tiesību sistēmā ir attīstījusies sekundārā norma, kas atzīst primārās normas ar ļoti būtisku ietekmi konstitucionālajā arhitektūrā, ar pirmšķietami ļoti plaši lasāmiem pozitīviem kritērijiem un visdrīzāk ar neiespējamību to izslēgt ar jebkādam rakstītām normām (Satversme, Neatkarības deklarācija, Satversmes tiesas prakse)? Vai pastāv absolūtā sekundārā norma, no kuras izriet šādas sekundārās normas pastāvēšana (un ja jā, tad kāds ir šādas normas saturs)? Vai arī šāda norma varētu izrietēt tikai no turpmāka sociālā fakta institucionālā akcepta un piemērošanas formā? Vai kodola pastāvēšanas noteikšanai nepieciešamais saprāts ir kādā veidā institucionalizēts, procesualizēts, normativizēts vai individualizēts? Šos jautājumus var izteikt un atbildēt dažādās formās (un pirmā reakcija pēc Viedokļa lasījuma ir uzskatīt pāri visām rakstītajām normām ejošu saprātīgumu par pārāk viegli sasniedzamu kritēriju šāda ranga normas pastāvēšanai). Mana pieticīgā tēze ir tāda, ka konstitucionālā kodola saturs ir būtisks; tā rašanās un izmaiņas metanosacījumu saturs ir vēl būtiskāks, un tas vismaz man netop skaidrs no Viedokļa.

[6] Mana trešā tēze attiecas uz kontinuitāti. KTK locekļi, it īpaši profesori E. Levits un I. Ziemele, ir devuši būtisku ieguldījumu kontinuitātes argumenta formulēšanā gan nacionālo, gan starptautisko tiesību līmenī. Tajā pašā laikā, un rakstot šos vārdus ar piemērotu bijību, es neesmu pilnībā pārliecināts par to, vai Viedokļa argumentu loģiskais turpinājums nevar būt ar būtiski negatīvām sekām kontinuitātei. Satversmes tiesa Robežlīguma lietā vairākas reizes uzsvēra lomu, kas valsts kontinuitātē ir atjaunotās valsts pozīcijai, ko akceptē un atzīst starptautiskā kopiena,⁵¹ it īpaši norādot, ka: “64. Neatkarības deklarācijas preambula sastāv no izvēsta vēsturisko faktu izklāsta un to juridiska novērtējuma. Šādu vēsturisko faktu izklāstu deklarācijas preambulā tās izstrādātāji ietvēra, lai dokumenta lasītājam izskaidrotu Latvijas tautas politisko motivāciju atjaunot savu valstisko neatkarību un norādītu uz faktiem, kuru juridiskais izvērtējums noved pie secinājuma, ka 1918. gada 18. novembrī dibinātā

⁵¹ [32], [32.1], [32.2], [32.3], [33], [34.2].

Latvijas Republika pastāv joprojām un Augstākā padome atjauno šis valsts suverēno varu (sk.: *Levits E. 4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā, 54.–55. lpp.*)”.

Latvijas pozīcija bija skaidri formulēta Neatkarības deklarācijas preambulā, kas ietvēra divus kumulatīvus argumentus: (1) Latvija *principā* varēja zaudēt neatkarību, bet (2) 1940. gada iekļaušana bija *prettiesiska*, tādēļ tā nav spēkā. No starptautisko tiesību viedokļa, citas valstis vērtēja šos argumentus, pieņemot lēmumu par juridisko situāciju un kontinuitātes atzīšanu. PSRS, Trešais reihs un šobrīd Krievija apstrīdētu kontinuitāti uz *otrā* kritērija pamata, uzskatot, ka iekļaušana konkrētajā gadījumā bija tiesiska. KTK Viedokli ietvertā Neatkarības deklarācijas kritika ir savukārt šķietamā pretrunā *pirmajai* Latvijas pozīcijas daļai, proti, ka *principā* neatkarība varēja tikt zaudēta un prettiesiskums izriet no procedūras. Attiecīgi, Viedoklis varētu tikt lasīts kā Latvijas Neatkarības deklarācijā paustās Latvijas pozīcijas – uz kuras izvērtējuma pamata starptautiskā kopiena pieņēma lēmumu atzīt kontinuitāti – pamatotības apšaubījums. Neapšaubāmi, ka KTK Viedoklis ir labvēlīgs Latvijas neatkarībai; man ir zināmas šaubas tikai par to, vai, apšaubot vienu no diviem kumulatīvajiem kritērijiem kontinuitātes pamatā, šī labvēlība neiziet ārpus tām robežām, kurās Latvijas neatkarība tika atjaunota un šobrīd pastāv.

PAR KONSTITUCIONĀLO TIESĪBU KOMISIJU

Konstitucionālo tiesību komisija (KTK) ir neatkarīga konsultatīva zinātniska komisija, kuru izveido Valsts prezidents un kas darbojas kā zinātnisks forums un konstitucionālās domas attīstības veicinātājs.¹

KTK sastāv no augsti kvalificētiem un atzītiem valststiesību lietpratējiem. Komisijas locekļus un priekšsēdētāju uz savu pilnvaru laiku apstiprina Valsts prezidents.

Saskaņā ar nolikumu KTK mērķis ir sagatavot un paust viedokli par aktuāliem konstitucionālo un valsts tiesību jautājumiem, veicināt kvalificētu diskusiju un zinātniskus pētījumus par šiem jautājumiem, tādā veidā sniedzot atbalstu Valsts prezidentam likumdošanas funkciju īstenošanā. Komisijas nolikums arī nosaka, ka, neatkarīgi no aktuālām diskusijām, KTK savu viedokli orientē uz Satversmē noteikto Latvijas Republikas valsts iekārtas pamatu – neatkarīgas, demokrātiskas, tiesiskas, sociāli atbildīgas un nacionālas valsts – ilglaicīgu nostiprināšanu un attīstību.

KTK izveidoja Valsts prezidents Valdis Zatlers 2007. gada 7. decembrī – šajā datumā komisija sanāca uz pirmo sēdi. Par KTK locekļiem tika apstiprināti: Eiropas Savienības tiesas tiesnesis, Rīgas Juridiskās augstskolas goda profesors Dr.iur.h.c. Egils Levits (komisijas priekšsēdētājs), LU Juridiskās fakultātes lektors Dipl.iur. Gunārs Kusiņš, LU Juridiskās fakultātes lektors Mg.iur. Lauris Liepa, Rīgas Juridiskās augstskolas lektors (vēlāk – prorektors) Dr.iur. Mārtiņš Mits, LU Juridiskās fakultātes asociētā profesore (vēlāk – profesore) Dr.iur. Daiga Rezevska un Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese, Rīgas Juridiskās augstskolas profesore Dr.iur. Ineta Ziemele.

KTK locekļi savā darbībā ir neatkarīgi un darbojas atbilstoši zinātniskiem kritērijiem un juridiskai metodoloģijai. Nepieciešamības gadījumā pētījumu veikšanai komisijai ir tiesības piesaistīt arī citus lietpratējus. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklim ir nesaistoša ieteikuma raksturs.

Valsts prezidents Andris Bērziņš pēc ievēlēšanas amatā atjaunoja KTK darbību 2011. gada 10. oktobrī, apstiprinot KTK priekšsēdētāju un locekļus iepriekšējā sastāvā. Uz pirmo sēdi pēc Valsts prezidenta A. Bērziņa aicinājuma KTK sanāca 2011. gada 19. decembrī.

¹ Konstitucionālo tiesību komisijas nolikums: Latvijas Valsts prezidenta akts Nr. 3, 2011. gada 30. novembrī.

KTK administratīvo darbu nodrošina Valsts prezidenta kanceleja, savukārt Valsts prezidenta padomnieks ir KTK sekretārs. KTK darbības pirmajā posmā (2007–2011) komisijas sekretāre bija Valsts prezidenta padomniece likumdošanas jautājumos Dr.iur. Inese Libiņa-Egnere. Kopš 2011. gada KTK sekretārs ir Valsts prezidenta likumdošanas un juridiskais padomnieks Edgars Pastars.

KTK priekšsēdētājs E. Levits norāda: “Ja vairākās citās Eiropas valstīs [Konstitucionālo tiesību komisijai] līdzīgus uzdevumus, it sevišķi juridiski izvērtēt komplicētus tiesībpolitiskus jautājumus, veic īpaša neatkarīga valsts institūcija, tad Latvijā tā ir neatkarīga sabiedriska komisija, kuras locekļi darbojas *pro bono* blakus savam ikdienas darbam. Tas arī nosaka komisijas darba kapacitātes ierobežoto apjomu.”²

E. Levits arī uzsver, ka “komisijas viedoklis nav saistošs un tā savu uzdevumu var pildīt vienīgi tad, ja tās viedokļiem ir pietiekošs argumentatīvs spēks. Tādēļ komisija cenšas savus viedokļus izvērsti un rūpīgi pamatot, vienlaikus arī norādot, cik tālu tā attiecīgo jautājumu izvērs. Tā kā Latvijā valststiesību zinātnes kvantitatīvais apjoms ir neliels, tad komisija bieži sastopas ar situāciju, ka daudzi jautājumi vēl nav teorētiski izanalizēti. Tādēļ komisija savos viedokļos, nenovirzoties no mērķa sniegt atbildi uz uzdoto jautājumu, tomēr nevairās izvērst arī teorētiskus jautājumus, kas nepieciešami problēmas risinājumam. Šos teorētiskos izvērsumus komisija uzskata par savu nelielo pienesumu Latvijas valststiesību zinātnei, kas var noderēt ne vien konkrētājā, bet arī citos gadījumos, kā arī juridiskajā izglītībā”³

KTK viedokļos līdz šim aplūkoto jautājumu loku komisijas priekšsēdētājs skaidrojis, norādot, ka: “Sākotnēji komisija bija plānojusi izstrādāt savus viedokļus arī par ilglaicīgiem valststiesību attīstības jautājumiem, kas ne vienmēr atrastos sabiedrības diskusiju degpunktā. Tomēr prakse ir rādījusi, ka komisijas viedoklis vienmēr ir bijis akūti nepieciešams, lai palīdzētu risināt valstij un sabiedrībai degošas tiesībpolitiskas problēmas. Tas arī līdz šim ir noteicis komisijas viedokļu priekšmetu izvēli. Neviens no tiem līdz šim nav bijis komisijas pašas izvēlēts, bet tos savā ziņā ir “diktējusi dzīve””⁴

² Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija. Viedokļi: 2008–2011. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 7. lpp.

³ Turpat.

⁴ Turpat.

Līdz šim KTK atbilstoši tās darbības mērķiem analizējusi un viedokļa formā publicējusi atzinumus par šādiem jautājumiem:

- Par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu (2008);

- Par Saeimas apstiprinājuma nepieciešamību liela apjoma aizņēmumu saņemšanai (2010);

- Par sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu tiesisko regulējumu demokrātiskas valsts iekārtā (2010);

- Par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas sistēmas ietvaros (2011);

- Par iespējamo ministra noteikumu satversmību (2011);

- Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu (2012).

KTK nolikums, aktivitāšu apskats un publicētie viedokļi pieejami Valsts prezidenta mājaslapā internetā: www.president.lv.

2008.–2011. gadā izstrādātie KTK viedokļi publicēti arī grāmatā: Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija. Viedokļi: 2008–2011. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 200 lpp.

PAR KONSTITUCIONĀLO TIESĪBU KOMISIJAS LOCEKĻIEM

Gunārs Kusiņš, Dipl.iur.

1989. gadā ieguvis jurista kvalifikāciju Latvijas Universitātē. No 1990. gada līdz 1993. gadam darbojies Latvijas Republikas Augstākās padomes Likumdošanas jautājumu komisijā, kopš 1993. gada – Saeimas Juridiskā biroja vadītājs. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas Juridiskās terminoloģijas apakškomisijas priekšsēdētājs. Lektors Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Egils Levits, Prof. Dr.iur.h.c., Assessor iur., Dipl.-Pol.

Beidzis Hamburgas universitātes Juridisko fakultāti (1983) un Sociālo zinātņu un Filozofijas fakultātes Politisko zinātņu nodaļu (1986). Strādājis par zinātnisko referentu Ķīles universitātes Juridiskajā fakultātē, Vācijas un Austrumeiropas pētniecības institūtā Getingenā. Bijis Latvijas Republikas Augstākās padomes padomnieks starptautisko tiesību, konstitucionālo tiesību un likumdošanas reformu jautājumos (1991–1993); Latvijas Republikas vēstnieks Vācijā un Šveicē (1992–1993), Austrijā, Šveicē un Ungārijā (1994–1995); Ministru prezidenta biedrs un tieslietu ministrs (1993–1994); Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesis (1995–2004). Kopš 1997. gada – EDSO Samierināšanas un arbitražas tiesas samierinātājs, kopš 2001. gada – Pastāvīgās arbitražas tiesas loceklis. Daudzu publikāciju autors konstitucionālo un administratīvo tiesību, tiesību reformu, Eiropas Savienības tiesību jomā. Kopš 2004. gada – Eiropas Savienības tiesas tiesnesis. Ievēlēts par īsteno loekli vairākās starptautiskās akadēmijās, tai skaitā Starptautiskajā salīdzinošo tiesību akadēmijā un *Societas Iuris Publici Europaei*.

Lauris Liepa, Mag.iur.

2006. gadā ieguvis maģistra grādu tiesību zinātnē Latvijas Universitātē. 1999. gadā izveidoja savu advokātu biroju un praktizē kā zvērināts advokāts. Zvērinātu advokātu biroja “Borenius” vadošais partneris. No 2004. gada – Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas Disciplinārlietu komisijas loceklis, no 2005. gada – Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas Disciplinārlietu komisijas vadītājs. Lektors Latvijas Universitātē un vieslektors Rīgas Juridiskajā augstskolā.

Mārtiņš Mīts, Dr.iur.

2010. gadā ieguvis doktora grādu tiesību zinātnē Lundas universitātē, bet 1998. gadā – maģistra grādu starptautiskajās cilvēktiesībās Noringemas universitātē. Strādājis Latvijas Republikas Augstākās tiesas Tiesu prakses vispārināšanas daļā, bijis Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūta direktora pienākumu izpildītājs un vietnieks, “Cilvēktiesību Žurnāla” redaktors. Kopš 2010. gada ir Latvijas Zinātnes padomes eksperts. No 2007. līdz 2012. gadam bijis Latvijas alternatīvais pārstāvis Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras valdē. Kopš 1999. gada pasniedz Rīgas Juridiskajā augstskolā, kur, sākot ar 2008. gadu, ieņem prorektora amatu.

Daiga Rezevska, Prof. Dr.iur.

2004. gadā ieguvusi tiesību doktora grādu Latvijas Universitātē. Starptautisko un Latvijas pētījumu eksperte, starptautisku konferenču dalībiece, publikāciju un grāmatas autore. Bijusi juridiskā žurnāla “Likums un Tiesības” galvenā redaktore. Strādājusi Satversmes tiesā, Eiropas fakultātē, Rīgas Juridiskajā augstskolā, nodibinājumā *Ratio iuris*, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas padomē. Arbitra vietiece EDSO Samierināšanas un arbitražas tiesā. Kopš 2011. gada Latvijas Zinātnes padomes eksperte. Professore Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ineta Ziemele, Prof. Ph.D (Cantab.) M.I.L. (Lund)

1999. gadā ieguvusi tiesību doktora grādu Kembridžas universitātē. Strādājusi Latvijas Republikas Augstākajā padomē un Saeimā, Ministru kabinetā, Latvijas Universitātē, Lundas universitātē un Eiropas Padomē. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūta izveidotāja. Baltijas Starptautisko tiesību gadagrāmatas (izdod Holandē) izveidotāja un galvenā redaktore no 2001. gada līdz 2005. gadam. Eiropas Padomes, Eiropas Komisijas, EDSO eksperte ar cilvēktiesībām saistītos projektos. Raula Valenberga Cilvēktiesību un humanitāro tiesību institūta (Zviedrija) un Rīgas Juridiskās augstskolas viesprofesore 2001.–2005.gadā. Daudzu zinātnisku publikāciju autore starptautisko tiesību jautājumos, to starpā 2005. gadā iznākušās grāmatas “Valstu turpināšanās un pilsonība.

Baltijas valstis un Krievija” (*State continuity and nationality: the Baltic States and Russia: past, present and future as defined by international law. Martinus Nijhoff Publishers*) un rakstu krājuma “Starptautiskās tiesības un cilvēktiesības Latvijā: abstrakcija vai realitāte” (Izdevējs “Tiesu namu aģentūra”) autore. Kopš 2006. gada – Rīgas Juridiskās augstskolas profesore. Kopš 2010. gada – Latvijas Zinātnes padomes eksperte. Kopš 2005. gada – Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) tiesnese un kopš 2012. gada – ECT palātas prezidente.

"Latvijas Vēstneša"
grāmata

"Latvijas Vēstneša"
grāmata

